

MIRKOVŠZKY MÁRIA EMLÉKKÖNYV

EGY MOZDULATMŰVÉSZ,
KOREOGRÁFUS,
TÁNCPEDAGÓGUS
ALKOTÓ ÉLETE

MIRKOVSZKY MÁRIA EMLÉKKÖNYV

MIRKOVSKY MÁRIA EMLÉKKÖNYV

*

*Egy mozdulatművész, koreográfus, táncpedagógus
alkotó élete*

Budapest

2024

Az emlékkönyvet Bíró Eszter ötlete alapján,
az orkesztikanövendékek közreműködésével
szerkesztette
dr. Tamás Erzsébet

Az életrajzi adatgyűjtést kiegészítette, a szöveget és a képeket gondozta
Szabó Anna Viola

Az interjúkat lejegyezte
Simány Judit, Szabó Anna Viola

Korrektúrázta
Molnár Ilona, Tatai Mária

A borítót Szabó Róbert fényképének felhasználásával tervezte
Debreczeni-Veisz Bettina

A felhasznált fényképek, grafikák és dokumentumok
Mirkovszky Mária magántulajdonban lévő hagyatékából,
illetve az orkesztikanövendékek birtokából származnak

© a szerzők

Tartalomjegyzék

Bevezető	7
A NÖVENDEKEK VISSZAEMLEKEZÉSEI	
Bíró Eszter interjúi	
Tamás Erzsébet	11
Heltai Erzsébet	21
Hárs Klára	28
Osztrogonác Ágnes	33
Békés Rozi	39
Molnár Ilona	44
Szabó Judit	48
Víg Katalin	56
Utólagos válaszok Bíró Eszter kérdéseire	
Molnár Ildikó	59
Tatai Mária	69
Simány Judit	71
Lábán Katalin	72
Baka Csilla	73
Balázs Bohumil Péter	78
Rényi Krisztina	79
Tatai Mária: Emlékeim Bánki Gabiról	79
Tamás Zoltánné Virágos Judit Sára: Kapcsolatom Mária nénivel	89
Z. Vincze György: Férfiaknak belépni tilos! – riport, 1964 –	91
Dr. Varga Antal emlékezése	93
AZ ORKESZTIKA TÖRTÉNETE	
Mirkovszky Mária előadása és beszélgetése	
Bognár Anikóval és Tatai Máriával	101
Az utolsó időszak orkesztikanövendékei	123

MIRKOVSKY MÁRIA ÉLETE ÉS PÁLYÁJA

Családja	127
Meghatározó asszonyok az életében	132
Meghatározó férfiak az életében	140
Életrajzi adatai	148
Három önéletrajz	155
Mária néni – riport, 1972 k. –	157
Fellépései az Orkesztika Iskola első korszakában, 1917–1920	158
Fellépései az Orkesztika Iskola átmeneti korszakában, 1920–1923	166
Az Orkesztika Iskolától független fellépései, 1924–1927	177
Fellépései Párizsban, 1927–1930	184
Fellépései második budapesti korszakában, 1931–1936	186
Tanári munkája, tanítványainak fellépései, 1934–1948	191
Orkesztikatanítás a Jókai tér 8-ban, 1975–1987	203
Utóélete – emlékünnepek	204
Az orkesztika mai napig tartó újjászületése	206

KÉPEK A HAGYATÉKBÓL

Egy közös emlékkönyv megírásának gondolata régen érlelődik bennünk, hogy Mária néni, felejthetetlen mesterünk bennünk őrzött emlékét megörökítsük.

Korán elveszített társunk, Bíró Eszter 2009–10 körül készítette és vette magnóra azokat az interjúkat velünk, Mária néni növendékeivel, amelyeket most ebben az Emlékkönyvben közreadunk, az akkor sorra nem került tanítványok emlékezéseivel kiegészítve.

Emlékkönyvünk további lapjain az orkesztika történetét és Mirkovszky Mária életpályáját vázoljuk fel időrendben, saját előadása, beszélgetései, levéltári és sajtóadatgyűjtés, valamint a Mirkovszky–Greguss hagyaték dokumentumai alapján. Mária néni halála után több emlékünnepet is szerveztünk, ezek egyikén adta át Domby Olgi néni, Mária néni örököse, a család megmaradt iratait, fényképeit, műalkotásait nekünk, ránk bízva a további gondozásukat: „csak lassan, lassan, majd eljön az ideje”.

Baka Csilla, Tamás Erzsébet, Mirkovszky Mária, Tatai Mária és Heltai Erzsébet

Vasboldogasszonyban

Víg Katalin felvétele, 1981

*„...számunkra nagy ajándék, hogy Mária néni szinte bűvópatakként hozta át
a 20. század első felében kibontakozott művészi és egyéni szabadságérzést
a táncon, a mozdulatokon keresztül... Na most itt van, vigyétek tovább, áthoztam!”*

(T. E.)

A NÖVENDÉKEK VISSZAEMLEKEZÉSEI

Bíró Eszter interjúi

Beszélgetés Tamás Erzsébettel

Budapest, 2009

Majd fél évszázad telt el azóta, hogy megismertem Mirkovszky Máriát, és általa dr. Dienes Valéria mozdulatrendszer-tanát és a hozzá kapcsolódó élet- és mozdulatfilozófiát. Mindez meghatározó lett számomra és sokunk számára, akik jártunk az orkesztikaórákra Mária nénihez táncolni, tornázni, mozogni. Amikor 1976 szeptemberében, 30 év szünet után megkezdődtek az új orkesztikai stúdiók Mária néni lakásán, majd egy budapesti balettteremben, az elavult, beporosodott mozdulattanulmányok életre keltek táncainkban.

(T. E.)

BE: – *Erzsi, az a legenda, hogy te indítottad el Mária néni újabb korszakát, aki az 50-es, 60-as években nem taníthatott. 1975-ben Vitányi Iván tévéinterjút csinált Dienes Valériával és ez inspirált téged arra, hogy feltétlenül keresd fel őt. Hogy volt mindez?*

TE: – Volt egy jó kis barátnőm, a Menyhárt Kata, és fölhívott, hogy láttam-e ezt az interjút. Persze hogy láttam. Ő elhatározta, hogy fölkeresi ezt a néni, és hívott engem is. Vali néni pedig megadta Mirkovszky Mária címét, telefonszámát, azzal, hogy ő a leghűségesebb tanítványa, keressük meg, mert korára való tekintettel ő már nem tudott volna tanítani minket.

BE: – *Hány éves volt akkor Mária néni?*

TE: – 79. A Tarcali utca 12-ben lakott. Elmentünk hozzá.

BE: – *Legendás hely volt, én is voltam ott.*

TE: – A lakásán idősebb hölgyeket tornáztatott, magántanárként működött.

BE: – *A 70-es években valahol kondicionáló tornát tartott, nekem ezt mesélte.*

TE: – Igen, a Bányászati Kutatóintézetben, a Szépvölgyi úton, a Kolosy tér fölött. Az munkahelyi testnevelés volt. Onnan voltak idősebb barátnői. Mi viszont fiatalok voltunk, diákok. Én második egyetemista voltam az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a bölcsészkaron, és az első növendékek is innen kerültek ki, az évfolyamtársak, illetve az egyetemi társak köréből. Persze most egy nagyot ugrottam, mert az első ismerkedés Mária néniel felejthetetlen volt. Egyrészt az az őszinte beszélgetés, ami a saját életéről szólt, másrészt az a rajongás, amivel Vali néniről beszélt, mindez számomra teljesen új volt, és akkor ez engem megragadott egy életre. A mai napig feladatokat ad.

BE: – *A mozdulatokat már ott is lehetett érzékelni? Csodálatos kéz- meg karmozgása volt, ezt lehet a képeken is látni. Gondolom, hogy már akkor megérezte ebből valamit.*

TE: – Igen. Perdült, fordult, és nekem azután magánórákat adott. Magánbeszélgetésekre is jártam hozzá, amikből feltöltődtem. Kata néptáncos volt, ő ezekre a magánórákra már nem jött. De én igen, mert kihozta belőlem azokat a rejtett képességeket, amiket a gimnáziumi testnevelésórák nem. Akkoriban próbálkoztam balettórákra járni, de az én testalkatommal nem lehetett, és néptáncra sem. Ebben találtam meg, amit kerestem, mert művészeti érdeklődésem is volt, meg egy kis filozófiai is. És hajlékony voltam, és a spárgától a hídig sokféle dolgot megtanított úgy, hogy abból dinamikus mozgás lett. Voltak mozdulatok, amiket egész jól csináltam. A tornák és a beszélgetések során derült ki, hogy Mária néni szívesen tanítana, vagyis én is forszíroztam, hogy mi lenne, ha... és kiderült, hogy van is rá lehetőség. Egyszer csak előállt azzal, hogy a Jókai tér 8. számú ház balett-termében Rózsa Magda, Mária néni volt tanítványa ezt lehetővé tette. Rózsa Magda egy összetett, akrobatikus balettmozgást tanított ott. Megkaptuk a termet, és az lett a feladatom, hogy az első érdeklődőket odahívjam.

BE: – *Emlékszel az időpontra? Mikor volt az első óra?*

TE: – Egy nyáron toboroztam. Emlékszem, a Tiszaparton is együtt voltunk diáktársakkal, és ott gyöngyfűzés is volt. Mária néni sok mindent megmutatott, sarukészítést, gyöngyfűzést...

BE: – *Egyszer én is voltam nála sarut készíteni. Megvoltak hozzá az eszközei, és ott a lakásán csináltuk. Még most is megvan. Kik voltak ott, emlékszel?*

TE: – Barta Piroska, vele volt a kisgyereke is, és Péter, a barátja. És az én barátom, Cseppentő Attila, aki csak külső szemlélő volt, őt inkább Baktay Ervin köre érdekelte. Mária néni Baktay Ervinéssel nagyon jóban volt, és a Dunakanyarban volt indiántáboruk, ahol Mária néni sarut készített, indián ruhát varrt és eredeti indián viseletben voltak hosszú nyarakon át. Erről újságcikk is van.

BE: – *Ott is táncoltak, az indián táborban?*

TE: – Lovagoltak, táncoltak, íjaztak, gyöngyöt fűztek, varrtak.

BE: – *Tényleg, van egy ilyen íjas tánc, láttam erről fényképeket!*

TE: – Baktay Ervin nagyon érdekelt minket, főképp a fiú barátaimat, köztük a későbbi férjemet. Ez külön terület, amiről érdemes lenne beszélni, hogy Mária néni hogyan vonzódott ehhez a körhöz, és feltételezem, magához Baktay Ervinhez is. Az említett emberek, akik ott voltak a Tiszaparton, eljöttek a Jókai tér 8-ba, az első órára.

BE: – *Ez 1976 őszén lehetett.*

TE: – Öten-hatan voltunk az első órán, az egyetemi év kezdetén. 1975-ben volt az interjú, és a következő év elején kezdődött a Jókai téren az oktatás. Érdekes, hogy a baráti köröm is itt

alakult ki, akikkel a mai napig kapcsolatomban van: Heltai Erzsébet, Tatai Mari, Hárs Klári. Velük azután később, az elmúlt években felléptünk, együtt szerepeltünk.

BE: – *Mária néni tanítási módszeréről mondanál valamit? Hogyan zajlottak ezek az órák? Én arra emlékszem, hogy Mária néni azt mondta: „lányaim”.*

TE: – „Ja, fiacskám!” „Ja, fiacskám, a szereteten dolgozni kell, hogy megmaradjon!”

BE: – *Igen, tudott ilyen jókat mondani. Engem a Fábrián Ildi vitt el. Őt máshonnan ismertem, és egyszer azt mondta nekem, hogy „te, képzeld el, a Jókai tere jár egy csodálatos helyre. Egy idősebb asszony tanít orkesztikát.” „Orkesztika? Az én nagymamám mesélt nekem az orkesztikáról. Ő járt Dienes Valériához! Elmegyek veled, megnézem.” És elmentem oda, és láttam az órát, az egésznek a hangulatát, Mária néni kedvességét. „Beállhatsz most is” – mondta nekem, és azonnal elkezdtem a gyakorlatokat csinálni.*

TE: – *Hogy is volt merszünk?*

BE: – *El nem tudtam volna képzelni magamról előtte. Olyan érzésem volt, hogy itt a helyem. Sok éven keresztül jártam, és nagyon élveztem. Én nem tanultam előtte balettot. Kislánykoromban álmodoztam ilyesmiről, akkor még talán olyan alkat voltam, de később nem. De ez teljesen felszabadított, nagyon sokat adott. Nem voltam hajlékony, és nem voltam sovány, ez mindig akadály volt, legalábbis én úgy gondoltam, hogy akadály. Mária néni egyáltalán nem gondolta úgy. De visszatérve rád, veled hogy volt?*

TE: – *Őszintén szólva, én kövérkés voltam. De eszébe nem jutott, erről soha nem volt szó. Úgyhogy teljes értékűnek éreztem magam. Ez volt benne a fantasztikus.*

BE: – *Nem mondom, hogy nem szólt rám, ha rosszul csináltam, kigyakoroltatta. De az, hogy ezt nem tudod megcsinálni, erről szó se volt.*

TE: – *Hát ez teljesen új volt nekem is, ez a személyes hang. Bármilyen mozgásnál, bármilyen beszélgetésnél ez a személyes hang, ez hiányzott előtte, nagyon ritka volt. Ha úgy veszem, hogy ő tanító, akkor is. Aztán barátságféle is lett köztünk. Olyan idős ember barátságát élveztem, aki a magánéletéről teljes nyitottsággal mesélt nekem. Tudtam, hogy ki a barátja, Dobby Laci bácsi, és amikor elvesztette, hozzám jött, ide a Széher út 13-ba, hogy elmondja a bánatát. Egy picit méltatlannak is éreztem, hogy ezt a nagy fájdalmat velem osztja meg. De elmondta, hogy most vesztette el az élete nagy párját, barátját, és innentől most már egyedül lesz. Hozzá kötődtem a testmozgásban is, aztán amikor jöttek később jobbak nálam, akkor őket választotta ki. Ez nekem fáj is egy kicsit, de én tehetek róla, mert nekem fontosabb volt, hogy férjhez menjek és gyerekeket szüljek. Ezt Mária néni mondta is, hogy „ja, fiam, hát én a saját esküvőmre se mentem el. A tiedre se fogok”. És ez fáj nekem, de nem jött el az esküvőmre.*

BE: – *A saját esküvőjére se ment el?*

TE: – Nem ment el, mert így akart szembeszegülni a családja akaratával. Mert egy orvoshoz akarták hozzáadni, a Markos Ducihoz, aki előtte a táncpartnere volt, csak azután praktizálni kezdett. Végül nem lett ebből házasság. Mária néni Detre Szilárdhoz ment hozzá, aki köztudottan szexis férfi volt és festőművész, és megszökött vele. Tíz évig tartott a házasság, Párizsban lett vége, és Mária néni visszatért az anyjához, akiről azt mondta a későbbiekben, hogy „engem kisfiam nem lehet másként megérteni, csak azután, ha anyámat megértettétek”. Annyira függött az anyjától, aki nagyon erős személyiség volt.

BE: – *Festőművész volt, ugye?*

TE: – Festőművész volt, és Mária néni kicsi korától kezdve a modellje volt. Nálam van a hagyaték, amit Dobby Olgi néni rám hagyott, hogy majd szép lassan dolgozzuk föl és adjuk tovább, amit lehet. A pici Máriától kezdve a szép, gyönyörű ifjú lányig, minden korszakáról van rajz, skicc vagy festmény. Egyedül nevelte a lányát, és aztán így ment tovább ő is egyedül, és aztán minket próbált meg nevelni, mert végül, az élete utolsó éveiben mi voltunk a lányai. Erről Hárs Klári tudna nagyon sokat beszélni, mert a halálos ágya körüli teendőknek ő volt az irányítója.

BE: – *Ő szervezte, de többen részt vettünk benne. Volt egy napló is, ami elveszett.*

TE: – Igen, aki éppen aznap odament, az leírta, hogy mi történt. És elveszett ez a napló, így most kénytelenek vagyunk visszaidézni, hogy hogy is ment ő el. Azt tudom, hogy nekem arról beszélt, hogy ő kíváncsi a halálra. Nem félt a haláltól, kíváncsi volt rá. Kimondottan Mária néniről szól az, hogy minden belső szerve ép és egészséges volt, csak egy külső betegség ragadta magával – ezt mondta Varga doktor. Úgy tudom, hogy miután Pécsre szállították, ahol meghalt, az egyik szervét átadták valakinek. Ezt is jó lenne megtudni, hogy tényleg így volt-e. De ez az életének méltó befejezése, mert testben és lélekben rendben volt, „gerontológiai mintapéldány” volt. Mondta is így magáról többször, hogy „én egy mintapéldány vagyok”.

BE: – *Igen, egy híres gerontológus időnként megvizsgálta és akkor mondott ilyeneket.*

TE: – Nyilván a testmozgás és a természetes életforma, a bodzaboraitól kezdve a különböző természetes eljárások, ez mind ehhez tartozott...

BE: – *Igen, de ez a kisujjában volt, ezt könnyed természetességgel csinálta. Nem volt ebben semmiféle erőlködés.*

TE: – Mindig volt nála valami érdekes, és mindig megkínált. A bodzaborára emlékszem. És mindig tele volt friss hírekkel. Emlékszem még, hogy egyetemista lévén elég enervált voltam, vagy a tanulástól vagy a magándolgozástól, de Mária néninél mindig felpozdültem. Perdült, fordult, ő volt mindig frissebb az újsághírekben, az eseményekben is. Olyankor el is szégyelltem magam.

BE: – *Tudod, hogy a kortárs irányzatokhoz hogyan viszonyult Mária néni?*

TE: – Egyszer együtt voltunk táncelőadáson, és akkor azt mondta, hogy ő úgy nézi a táncdarabokat, hogy átéli az egészet, a végére szinte izomláza van. Ez nagyon furcsa volt, de valóban, ez órá jellemző teljes mértékben, mert az órákat is úgy vezette, ezzel a vehemenciával, ezzel a teljes átéléssel. Ez sarkallt engem is mindig új dolgokra.

Még a lendület és a triéder jut eszembe. Hogy a tér középpontjában állok, és a triéderben kilépek a világ négy égtája felé. Ez mindig felszabadító erővel hatott rám. Hogy Mária néninek mik tetszettek a 70-es években? A modern táncokról az volt a véleménye, hogy széteső, idegbeteg rángatózás. Ezt mondta, szó szerint. Balettelőadásra is elmentünk néha. Más nem volt akkor, csak balett és jazzbalett.

BE: – *Én a 70-es évek elején voltam Londonban. Ott vittek el egy modern táncelőadásra. Ez akkor kezdődött.*

TE: – Igen. Ma már ugyanúgy sokféle tánc van, mint Mária néni fiatalkorában volt. Mindig hiányolta, hogy ő a 20-as években, vagy talán még Párizsban, a 30-as években azt szokta meg, hogy táncdömping volt, rengetegféle stílus. Ez itthon, a világháború után teljesen blokkolásra került.

BE: – *Nálunk nyilván a szovjet balett lehetett csak.*

TE: – Elég nehéz időszak volt ez, és számunkra nagy ajándék, hogy Mária néni szinte bűvőpatakként hozta át a 30-as évek szabadságérzését a táncon, a mozdulatokon keresztül a 70-es évekig, azzal, hogy „na, most itt van, vigyétek tovább, áthoztam”. Én ezt így is éltem meg, hogy ezt tovább kell vinni. És a kritikákat a környezetünkben lévő táncokról teljesen értettem. Az tetszett neki, ami a test központjára épült.

BE: – *Valahogy úgy magyarázta, hogy a testben lévő feszültségeket átalakítja energiává. De ezt az ember meg is érezte, amikor csinálta. Még ha én nem is voltam a főtáncos, de pont ezért nagyon jó volt. Sokan jártak oda, akik nem voltak táncosok, de fölkellette az érdeklődésüket. Nagyon jól lehetett töltődni energiával. Elég hosszú órák voltak. Még csak nem is egy óra.*

TE: – Kétórás volt, egy óra a bemelegítés. Profil- és frontális rendszerben voltak a gyakorlatok, gyakorlatsorok. Dinamika, szimbolika, tánc, az ő rögtönzések zongorajátékára. Óra után pedig az Andrassy úti – akkor Népköztársaság útja – presszóban beszélgettünk.

BE: – *Az Operánál, a Művész presszóban.*

TE: – Igen, ez így volt teljes értékű.

BE: – *Van egy fénykép, a Mária néni 80. születésnapjáról, amit nálam ünnepeltünk meg és rajta vannak az akkori tanítványok.*

TE: – A tortán görög oszlopok voltak.

BE: – Dór vagy ión... Klárral mentünk el a Dunaparton egy szállodába, annak volt egy nagyon jó cukrászdája, és ott rendeltük meg az emeletes tortát. Mi találtuk ki, hogy mivel az orkesztikának a görög vázarajzokhoz van köze, tehát legyen valami görögös is benne. Minden emelete más torta volt. Más íz. Három torta egymáson.

TE: – Mária néni nagyon megköszönte...

BE: – Nagyon meg volt hatva. Ez meglepetés parti volt. Nem tudott róla, hogy ilyen nagy készülődés folyik, bár biztos nem értette, hogy miért kell hozzám eljönnie.

TE: – Sokan összejöttek, tudod, hogy ez milyen rendkívüli?

BE: – Bizony. Még arra emlékszem, hogy pont akkor Rozi és Ilona vártak gyereket és Szabó Jutka. Így hárman vártak gyereket. És Víg Katinak el volt törve a lába. Úgy emlékszem, hogy ő járógipsszel jött oda.

*Osztrogonác Ágnes fia – Gieth Ildikó – Molnár Ildikó – Bíró Eszter – Tatai Mária – Simány
Judit / Osztrogonác Ágnes – Rényi Krisztina – Hárs Klára lánya – Hárs Klára /
Mirkovszky Mária*

TE: – Vasboldogasszonyban jöttünk össze így Mária nénivel együtt, de még a kezdetekkor. Ott volt Víg Kati, Tatai Mari, Heltai Erzsi és Baka Csilla. Na, őt kell még megemlítenünk, mert ő még előbb volt ott Dienes Valériánál, mint én. Ahogyan Vali néni naplójában ez meg van írva. Kiolvasható Baka Csilla neve, úgy írta be, hogy ő az én orkesztikai utódom.

BE: – *Aztán mi lett vele?*

TE: – Ő művész is volt, saját koreográfiái is voltak. Őt Isadora Duncan is nagyon megérintette, abban a stílusban gyönyörűen tudott mozogni. Később, amikor Menyhárt Katával voltunk Vali néninél, a naplójában kikerestem ezt a napot. Már csak kusza betűkkel, de Kata meg van említve. Fontosnak tartotta, hogy mi megkerestük és visszük tovább ezt a csodálatos dolgot.

BE: – *Tudom, hogy neked kimaradt egy idő, születtek a gyerekeid, viszont aztán valamilyen módon folytattad az orkesztika tanítását. Erről tudnál valamit mondani?*

? – Molnár Ilona – Soltész Judit – Bíró Eszter – Tamás Erzsébet – Osztrogonác fia – Molnár Ildikó – Hárs Klára – Simány Judit – Tatai Mária / Rényi Krisztina – Hárs lánya – Osztrogonác Ágnes – Mirkovszky Mária –? / ? – ? – Heltai Erzsébet és kisfia – Gieth Ildikó

Mirkovszky Mária (háttal) – Gieth Ildikó – Tamás Erzsébet –? – Osztrogonác Ágnes

TE: – Igen, tanító voltam, tanár és magánnapközim volt 1979 után pár évvel, kisgyermekkel. Amikor iskoláskorúak lettek a gyermekeim, akkor magánnapközit nyitottam itt, a Széher úton. Öt évig próbáltam táncos, mozdulatos órákat adni a gyerekeknek. Ünnepeket is csináltunk, mert úgy próbáltam ezt továbbvinni, hogy szerves része legyen az életünknek. Úgy, hogy egy Mikulás-ünnepen eljőjön a Mikulás valóban, a gyerekek örüljenek neki, várják, készüljenek műsorral. És abban mindig volt tánc. A *Csipkerózsika* mesejátékot adtuk elő többször, úgy, hogy mind a három gyermekem volt a *Csipkerózsika*-ban valami. A fiam udvarmester, a két lányom pedig tündér. Annak a koreográfiáját Dienes Valéria készítette régi zenékre. Utasítások vannak mellette, amiket próbáltunk betartani. Dienes Majától kaptam meg, pont akkor, amikor itt napközim volt, tehát ez felhívás volt a tánkra, és én csináltam is. Az utolsó *Csipkerózsika*-t Julcsi lányommal hoztuk létre egy alternatív általános iskolában Montay Beával együtt, aki később kapcsolódott be az orkesztikatanítványok közé. Ő a mai napig is a Gyerekek Házában tanít Hidegkúton, ott adtuk elő. A Weöres Sándor drámaversenyre is beneveztünk a *Csipkerózsika* mese-mozdulatjátékkal. A *Hófehérkével* is próbálkoztunk, tehát Vali néni néhány, gyermekeknek szóló darabjával. Mindez nyitott volt, nemcsak a mozdulatművészet felé, hanem minden művészeti ág felé. A tündérek voltak az ájtatosság, az áhítat vagy a szeretet tündérei, de ugyanakkor növény volt a szimbólumuk. A szorgalom tündérének orgona volt a szimbóluma, úgy jelentek meg a színpadon.

BE: – *Ezt Vali néni találta ki?*

TE: – Igen. Vagy a békének az olajág volt a szimbóluma. Ezeket el lehetett játszani, és volt improvizációs lehetőség, amit a nyolc-tizenkét éves lányok borzasztóan szerettek. A tündértánc Purcell-zenére volt, régi hangszeren adták elő. Purcell-zenékből választottam ki, ugyanis Vali néni utasításában csak a zeneszerző vagy a korszak volt megadva. Bach előtti zenék, így volt csak megadva. A gyerekeknek hagytuk, hogy a saját tündértáncukat a megtanult, kicsi elemekből rakják össze. Többnyire körben szökdelés, szaladás, futás, lépés, hajlongás, hintajárás szerepelt.

BE: – *Ezeket az elemeket megtanítottad?*

TE: – Az elemeket próbáltam megtanítani, persze mindig csak játékosan. Az anyák napi műsor is nagyon szép előadás volt itt, a közeli iskolában, ahol én kezdtem tanítani annak idején. Úgy látom, hogy a gyerekeket lehetett volna még jobban felszabadulni hagyni, meg én is csinálhattam volna jobban. Bár elég természetes vagyok, de azért az a bizonyos járás, futás, ugrás, nem mindig volt természetes. Színpadias lett, ennyi kritikát lehet gyakorolni, de mindenképp nagy élmény volt. Őket is érdemes lenne megkérdezni, hogy visszamenőleg,

milyen élmény volt nekik. A tánctanítást pedig lehetett volna tovább építeni, de sajnos nem folytattuk. Talán még nem késő.

Szabó Judit, Békés Rozi, Tamás Erzsébet, Mirkovszky Mária és Dienes Gedeon a Bognár Mozgásstúdióban, a Tatai Mária által MM 90. születésnapjára rendezett műsor nézőiként, Szabó Róbert felvételei, 1986

Beszélgetés Heltai Erzsébettel

Pesthidegkút, 2009. augusztus 12.

Büszkén mondom, hogy én voltam az a tanítvány, akivel Mária néni először megpróbálkozott a verstánccal, és akkor sorozatban Dienes Valéria-koreográfiákat tanultam meg. Sajnos ebből ma már csak egy maradt, amit ha álmomból fölkeltenek, akkor is tudok. Ez a *Mennyei színjáték*, Babits Mihály versére. (H. E.)

BE: – *Hogyan kerültél Mária nénihez?*

HE: – Egy barátnőm járt hozzá, Temes Mária, aki akkoriban nálunk lakott és javasolta, hogy menjek én is. Elmentem, és rögtön ott is maradtam. Egy percre nem volt kétséges, hogy most itt jó helyen vagyok. Be kell vallanom, rettentő darabos voltam én akkor, de jártam egy-két hónapig, és ez a dolog merőben megváltozott.

BE: – *Mikor kezdtél járni? Kik jártak még oda?*

HE: – 1978 februárjában. Tamás Erzsébet járt akkoriban azok közül, akik most is a látótérben vannak.

BE: – *Előtte próbáltál már valamilyen mozdulatművészetet, volt ilyen érdeklődésed?*

HE: – Nagyon erős érdeklődésem volt. Kicsi gyerekkoromban kezdődött. Az udvaron sokat táncoltam, és szerettem volna balettet is tanulni. De nem volt pénzünk a balettruhára, úgyhogy 28 éves koromig várni kellett arra, hogy táncot tanulhassak. Egyébként éppen ez volt az egyik érdekessége ennek a helynek, hogy sokan olyan korban kezdtük, amikor már azt gondolhatnánk, hogy nem lehet.

BE: – *Szerinted mi volt az Mária néni tanításában, ami lehetővé tette, hogy akár ennyi idős korban is el lehetett kezdeni?*

HE: – Még az előző kérdésre visszatérve, amikor elkezdtem ezt csinálni, végzetes szerelemben estem vele, úgy gondoltam, hogy nekem innentől kezdve erről fog szólni az életem, és gondolhatod, hogy micsoda feszültséget okozott, amikor szembesültem vele, hogy mások ebben a korban hagyják abba. De a szerelem olyan, hogy nem számít, hogy viszontszeret-e vagy nem a másik, ha egyszer megvan, akkor az ember, ha belepusztul is szeret. Mária néni pedig művész volt, és kinyitotta nekem a táncsal kapcsolatot a művészet világát, az önkifejezés világát, a szépség világát.

BE: – *Közülünk ugye te vagy az egyik, akiből táncos lett.*

HE: – Ez így van, mert megtanultam mindent, amit lehetett, módszeresen. Aztán később más táncirányzatokat is tanultam: jazzbalettet, klasszikus balettet, kontakt táncot, bharatanatyam

táncot, afrotáncot. Sok tanulás után végül is arra jutottam, hogy nekem a táncos anyanyelvem az orkesztika, mert bármit is csinállok, azokból az alapokból indulok ki, amit ott kaptam.

BE: – *Meg tudnád fogalmazni, hogy mik a specifikumai annak, amit Mária nénitől tanultál? És mi az, amiben esetleg tovább is jutottál, vagy valamilyen más útba is belekezdted?*

HE: – Amiben továbbmentem, az az improvizáció. Erre nem biztatott Mária néni, sőt azt mondta, hogy nem lehet improvizálni, mert az ember mindig késésben van a zenéhez képest. Akkor én ezt el is hittem neki. Majd Hárs Klári megszervezett pár olyan alkalmat, amikor jazzzenészek improvizáltak, és akkor mi mellettük improvizáltunk. Akkor rájöttem, hogy ez nem így van, én tudok együtt lélegezni a zenével akkor is, ha soha az életben nem hallottam. Valahogy érzelmileg rá tudok állni, szóval nem szoktak meglepetések érni. Ezzel kapcsolatban még elmondanám egy nagy vágyamat, mégpedig azt, hogy improvizációs előadásokat hozhassak létre olyanokkal együtt, akiknek jelmeztervezői, díszlettervezői, világítástechnikai és egyéb színpadi tudásuk van, és összeállítják nekem a hangzóanyagot, a világítást, a jelmezt, és akkor én megcsinálom az előadást. Akár egyedül is, vagy társakkal együtt, az még jobb. Voltak erre kísérleteim. A Déli pályaudvar környékén van a Nyitott Műhely, ott pár ilyen megcsináltunk.

BE: – *Mikor volt ez?*

HE: – 2001–2002 táján, de elégedetlen vagyok vele.

BE: – *Beszéljünk most arról, hogy milyen volt Mária néni órája.*

HE: – Tudni kell, hogy Mária néni már nyolcvanon túl volt, amikor minket tanított, de mindig lendületbe tudott hozni. Egy nagy kritikám van az óráival kapcsolatban, az, hogy miután ő nem mozgott, nem érezte át velünk, hogy egy-egy feladat végrehajtása mit jelent. Akkor megfogadtam, hogy én óra elején soha nem kérek majd egyensúlygyakorlatot a tanítványoktól, mert akkor még nincs egyensúlya senkinek, amíg az izmok nem melegedtek be rendesen. Hogy miért nem forszíroztam Mária néninél az improvizációt, annak az az oka, hogy annyira érdekelt az, amit ő tanított, hogy nem volt egyszerűen már érdekes ez a dolog. A mozdulatok szépsége nagyon fontos volt. Az orkesztikában rengeteg szép póz, mozdulat van, és a szimbolika leginkább az, ami engem megfogott; az, hogy ki lehet fejezni dolgokat, el lehet olyan dolgokat mondani, amiket szavakkal nem. Mert a mozgás metakommunikáció, a szavakon túli művészet, többet tud elmondani, mint a szavak.

BE: – *Én inkább arról az oldalról fogalmaznám meg, hogy hogyan éreztem magam ott, hogy a mozgásnak, amit ő tanított, a centrumában valami olyasmi van, hogy mindig vissza kell térni a tengelyhez, a központhoz. És azáltal, hogy a központból indítjuk a mozgást, a testben lévő*

feszültségből energia keletkezik, és ahogy a feszültség átalakul energiává, ettől szép a mozdulat, másrészt, ahogy átéli ezt az ember, az óriási felszabadulás.

HE: – Örülök, hogy ezt elmondtad, mert így tudom befűzni azt a mondanivalót, hogy Mária néni idejében már rájöttem, hogy a tánc gyógyító eszköz. Akkor már olvastam lélektani szakirodalmat, és ráéreztem a táncban rejlő lehetőségekre. Egyrészt a feszültségeket az ember kitáncolja, ugyanis mi mozgásra vagyunk teremtve. Ha az ember táncol, akkor már kiiktatja az idegbetegség egy rizikófaktorát. Ez az egyik. A másik pedig az, hogy a kudarcainkat, a csalódásainkat sajnos megőrzi a testünk. Elraktározzuk őket, és ezek aztán betegségek melegágyai lesznek. A mozgás során, az egyszerű tréning során is, ezekből eltávozhat valami. És ha valaki még improvizálni is tud, akkor a dolog természeténél fogva azokat az energiákat fogja kitáncolni, azokat a gócpontokat fogja megmozgatni, amik őt megbetegítik. Aki pedig szerepeket tud eltáncolni, átélni, az ki tud törni az ego ketrecéből, és ez minden embert felszabadít. És akkor rájön a maga istenképűségére és arra, hogy ezáltal Isten tenyerén van.

BE: – *Ezek a gondolatok mennyire álltak közel Mária néni gondolkodásához? Tudsz erről valamit, beszélgettél vele így táncról, filozófiáról, életvezetésről?*

HE: – Nem, ezen a téren inkább Dienes Valériához állok közelebb, akit nem ismertem, csak Mária nénin keresztül. Azt még hozzá kell tennem, hogy mivel művészetről van szó, az igazi művészet közel visz Istenhez. Mária néni művész volt, tehát segítette ezt a távolságot legyőzni Isten és önmagunk között.

BE: – *Ő nem elméleti ember volt.*

HE: – Nem, bár tanítani is hallottam őt sokat, az orkesztikáról nagyon egzakt módon tudott beszélni, ebben nem volt hiba.

BE: – *Amikor Mária nénit megismerted, tudtál akkor már valamit Dienes Valériáról?*

HE: – Nem. Már jártam pár hónapja Mária nénihez, amikor elolvastam a *Valóság* 1985-ös számában Vitányi Iván vele készített interjúját, és aztán később mindent elolvastam vele kapcsolatban, ami a kezembe akadt. Zárójelben jegyzem meg, hogy most írok szakdolgozatot, és ennek a témája a *Nyolc boldogság*, Dienes Valéria, meg amit mi csináltunk a *Nyolc boldogsággal*.

BE: – *Beszélnél arról, hogy mi is ez a Nyolc boldogság?*

HE: – Tamás Erzsébetnek jó kapcsolata van Szabó Ferenc jezsuita atyával, aki ösztönözte őt, hogy valamit vigyünk színre Dienes Valéria műveiből, és akkor kitalálták, hogy a *Nyolc boldogságot* kellene megvalósítani. A régi lányokból páran elkezdtünk dolgozni ezen.

BE: – *A Nyolc boldogság az Dienes Valéria koreográfiája?*

HE: – Igen. Fölvetődött a kérdés, hogy hogy csináljuk meg, hogy egy az egyben vegyük-e át az ő művét, ami macerásnak tűnt, mert jegyzetek alapján rekonstruálni egy darabot nem könnyű dolog, de én ragaszkodtam ahhoz, hogy csináljuk meg a saját koreográfiánkkal. Ez egy kihívás volt, aminek meg akartam felelni, és ez a késztetés olyannyira erős volt bennem, hogy hosszú éveim mentek el, amíg végül is sikerült valamennyire megcsinálnom. Ennek érdekében társulatot építettem.

BE: – *Milyen társulatot?*

HE: – Terpszikhoré névre hallgatott a társulat. Két évig dolgoztam velük, tanítottam őket táncolni, amikor végül elkezdtem nekik betanítani ezt a koreográfiát, aminek egy része már megvolt a Tamás Erzsiékkal való együttműködés során.

BE: – *És ezzel a társasággal milyen tréninget csináltál? Hogyan készítetted fel őket?*

HE: – Nehéz tréninget. Másfél órás tréningeket tartottam, nagyon szépen felhoztam a társaságot, meg is tudták oldani a feladatokat, de a lelkesedés végül nem tartott ki. Kezdték hanyagolni a tréninget és a társulat szétesett. Ezért van az, hogy a *Nyolc boldogság* még mindig nyers állapotban van. Csak addig jutottam el, hogy egy első munkakópiát megcsináltunk róla.

BE: – *Még mást is táncoltál. Emlékszem rá, hogy volt több olyan vers, amiket ti táncoltatok. Kicsit beszélj arról, hogy mit jelent egy verset eltáncolni!*

HE: – Büszkén mondom, hogy én voltam az a tanítvány, akivel Mária néni először megpróbálkozott a verstáncolással [az újrakezdés után], és akkor sorozatban Dienes Valéria koreográfiákat tanultam meg. Sajnos ebből ma már csak egy maradt, amit, ha álmomból fölkeltenek, akkor is tudok. Ez a *Mennyei színjáték*, Babits Mihály versére, amit még egy éven belül is eltáncoltam.

BE: – *Ott voltál a Színeszmúzeumban a megemlékezésen.*

HE: – A Színeszmúzeumban a *Két nővért* táncoltuk el Tatai Máriával, ami Mirkovszky Mária koreográfiája. A *Mennyei színjátékot* pedig szintén egy emlékredevezvényen táncoltam el a régi Zeneakadémián, ahol közvetlenül utána Tarkó Magda, aki addig a verset mondta, elkezdett improvizálni énekhangon, én pedig táncal improvizáltam.

BE: – *Tudsz valamit arról, hogy az teljesen új dolog volt, amikor Dienes Valéria és a tanítványai elkezdtek verset koreografálni és verset eltáncolni?*

HE: – Nem tudok válaszolni erre. Ez a kor nagy divatja volt, ez biztos. Még Molnár István, a nagy néptáncosunk is verstáncolással foglalkozott a 20-as években.

BE: – *Apropó, irányzatok. A táncba én úgy keveredtem bele, hogy véletlenül hallottam az orkesztikáról a nagymamámtól, mert ő járt Dienes Valériához. Nekem azután Fábíán Ildi említette, hogy most is lehet ezt tanulni. A 20-as, 30-as években nagyon sokféle irányzat volt.*

Nem tudom, hogy világviszonylatban hogyan folytatódott a Duncan-féle irányzat másutt. Tudsz erről valamit?

HE: – Konkrét dolgokat nem. Láttam Isadora Duncan utánérzéseket. Nálunk a korszakváltás 1975-ben volt a Vitányi interjúval. Amikor egyáltalán a köztudatba valamennyire bekerült, és utána kezdett el Mária néni tanítani. Onnan lehet számítani az újraéledését.

BE: – *Mária néni a kortárs irányzatokat hogyan ítélte meg, hogyan értékelte?*

HE: – Ő rendkívül nyitott volt. Legutolsó pillanatig járt táncelőadásokra, és ez a tréningjeiben azonnal meg is mutatkozott. Mindig lehetett látni a következő órán, hogy mit nézett meg. Azt rögtön ki is próbálta velünk.

BE: – *Hogyan viszonyult a jógához?*

HE: – Rendkívül pozitívan. Az ő barátnője volt Etká anyó.¹ Sokszor le is utazott hozzá Szegedre. Később kattant ez be nekem, hogy ez az Etká anyó. Voltak gyakorlatok, amiket Mária néni eltanult, vagy közösen tanultak Etká anyóval, mert a tréningekben szerepeltek jóga elemek.

BE: – *Arra emlékszem, hogy Mária néni Yesudiánt emlegette.²*

HE: – Másik fontos dolog – ha már az egészségnél tartunk –, a Madzsar-féle gyógytorna. Egy művészeti szövetségben voltak valamikor és eltanulták egymás tudományát, és ma már tudjuk, hogy a gyógytorna megalapozója Madzsar Alice volt.

BE: – *Mária nénival sarut is készítettünk, arra emlékszel?*

HE: – Igen. Készítettem két sarut is meg khitónt is.

BE: – *Életszemléletben, életformában mennyire változtatott meg az orkesztika?*

HE: – Amik bennem voltak, azok elő tudtak jönni.

BE: – *Olyan atmoszféra volt, ami ezt segítette. Ezt saját magam is éreztem. Nagyon bátorító és felszabadító volt az, ahogy foglalkozott velünk. Mit gondolsz erről?*

HE: – Hát épp ez az, hogy ezt magam is megvalósítottam a tanítványaimmal, ráéreztem arra, hogy mi az, amit ők szeretnének kitáncolni, ami lelkileg bennük van. És csináltam olyan koreográfiát, amivel azt ki tudták táncolni. Valójában a táncosból szedtem elő, csak a koreográfusi tudásomat adtam hozzá.

¹ Kártyikné Benke Etelka (1920–2013) jógaoktató, mozgásterapeuta, természetgyógyász, aki ötven éves kora után kezdett öngyógyító, terápiás céllal mozogni és kialakította az ún. Etká-jóga akkreditált rendszerét.

² Selvarajan Yesudian (1916–1998) indiai jógaoktató, aki 1941-ben Budapesten alapította meg Európa első jógaiskoláját és jelentette meg *Sport és jóga* című könyvét. Tanított Dienes Valéria iskolájában, de Mirkovszky Mária meghívására a Tarcali utcában is tartott előadást és jógabemutatót a tanítványoknak. Az OSZMI Táncarchívumának Mirkovszky-hagyatékában megtalálható Angelo 1941-ben készített fotósorozata Yesudian jógapózairól.

BE: – *Ez biztos nagyszerű élmény lehet annak, akinek ezt a lehetőséget föl kínálják. Próbáljuk meg összegyűjteni, hogy kik is voltak még tanítványok.*

HE: – Először is eszembe jut Thomai, egy görög származású, iparművész hölgy.³ Volt egy Alma nevezetű, nagyon jó mozgású hölgy a fiú barátjával, ők elmentek aztán Ausztráliába. Járt egy időben Csetneki Gábor, egy színházi ember. Angelus Iván is előfordult. Fábián Ildikó, Temes Mária is. Víg Kati gyönyörű lány volt, nagyon tehetséges volt. Békés Rozi, Molnár Ilona, mind a ketten színháztól jöttek. Szabó Jutka. A színésznő, Molnár Ildi, meg a nővére, Andrea. Hárs Klári. És Wessely Anna is járt egy ideig.

BE: – *Érdekes, hogy elég különböző érdeklődésű, indíttatású emberek. Tatai Mária építész volt. Mindenkinek volt valamilyen másik életprogramja, ugyanakkor nagyon fontos volt ez az életükben. Hetente kétszer vagy háromszor voltak az órák?*

HE: – Kiharcoltam, hogy háromszor legyen, mert úgy éreztem, hogy akkor vagyok a leg fittebb és a legerősebb, hogyha háromszor van legalább.

BE: – *Az egyetemi színpadi fellépésen ott voltál?*

HE: – Hogyne lettem volna ott. Én voltam az egyik táncos és én voltam a koreográfus.

BE: – *Rózsa Magdáról tudod, hogy ki volt? Mi volt a köze Mirkovszky Máriához?*

HE: – Ő szintén Dienes Valéria tanítványa volt. Csak aztán megtanulta a szovjet balettet, hogy dolgozhasson. Én meg örömmel tanultam meg tőle is, amit tudott. Úgyhogy tanultam nála klasszikus balettet is meg jazzbalettet is, de nemcsak nála, hanem Jeszenszky Endrénél is.

BE: – *Igen, többen voltak olyanok, akik máshova is jártak parallel, de az biztos, hogy a magam részéről sokkal bátrabban mentem egy-két helyre, ami érdekelt, úgyhogy ilyen szempontból is nagyon felszabadító volt Mária néni atmoszférája. Az orkesztika női tánc?*

HE: – Nem. Mária nénire tudok hivatkozni, aki mindig elmondta, hogy egy tánc attól női vagy férfi, hogy nő vagy férfi táncolja. Az orkesztikában például volt egy férfias koreográfia, egy harci tánc. Mária néniről is van ilyen fényképfelvétel. Engem pedig kifejezetten inspirált, hogy eltáncolhatok férfi szerepeket, mert egyfajta kitörés a személyiség ketrecéből, megtapasztalni, átélni a másik nemet is.

BE: – *És az orkesztika alkalmas erre.*

HE: – Mint minden tánc.

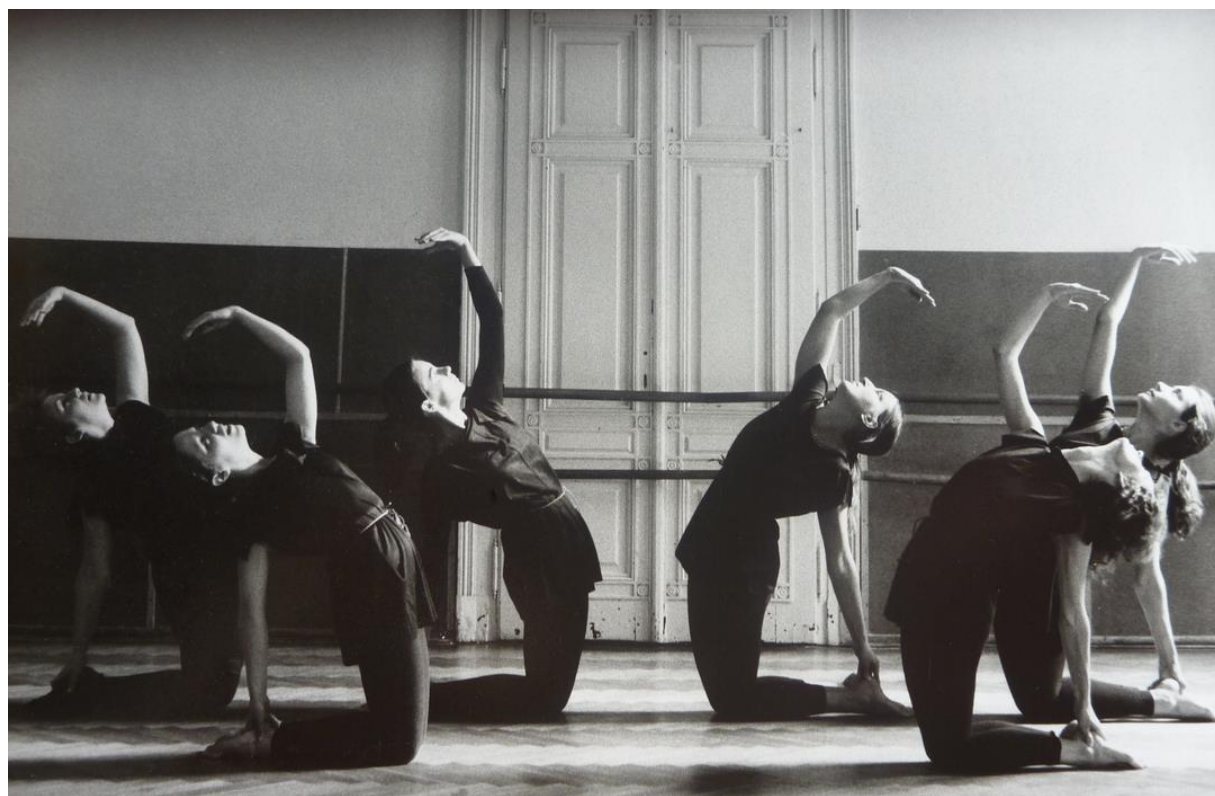
BE: – *Mit gondolsz az orkesztika és a pantomim kapcsolatáról?*

HE: – Megvan a kettő között az átfedés meg a különbségek. Mind a kettő kifejező, de ha választanom kell, én az orkesztikát választom.

³ Ioannidou Thomai (1957-) üvegtervező művész.

*Mirkovszky Mária tanítványai a Jókai téri teremben: balról Bakcsi Ildikó, Osztrogonác Ágnes,
Tatai Mária, jobbról Szabó Judit, Bánki Gabi, Hárs Klára
Sárközy Mariann felvételei, 1982*

Beszélgetés Hárs Klárával

Budapest, 2009. augusztus 10.

Mikor az ember annyira megdolgozta a testét, hogy már le tudta győzni, eljutott egy szabad állapotba, amikor az ember már uralja a testét. És a lendületben pedig volt egy pont, amikor megmaradt az ember a levegőben... Én azt nagyon szerettem. Felszabadító érzés volt. Szabályosan, hogy ott voltam a levegőben, és megszűnt a gravitáció meg a tér meg az idő meg úgy minden. Ide kéne eljutni mindig. (H. K.)

BE: – *Klára, te hogyan kerültél az orkesztikához és hogy ismerted meg Mária nénit?*

HK: – Régóta kerestem olyan mozgáslehetőséget, ami nemcsak sport, nemcsak testedzés, tehát nemcsak a testről szól. Szabó Judittól kaptam meg a címet. Mária néni egy fogalom volt.

BE: – *Csináltál előtte másféle táncot vagy mozdulatművészetet?*

HK: – Gyerekkorom óta nagyon fontos volt nekem a mozgás. Jártam művészi tornára alsó tagozatban. Nagyon szerettem a középiskolában a kosárlabdát. Húsz éves koromban összeomlott az életem, és mikor kezdtem újraépíteni, akkor találkoztam az orkesztikával.

BE: – *Mi volt az első benyomásod Mária néniről?*

HK: – Meglepődtem, hogy milyen idős, ugyanakkor mennyire energikus. Bejött, rögtön a zongora mögé ült, onnan mondta az instrukcióit. Meg nagyon kedvesen fogadott. Rögtön a helyemen voltam, beálltam valahová.

BE: – *Emlékszel arra, hogyan zajlott egy óra?*

HK: – Igen. Volt egy bemelegítés része, általában nyújtásokkal, lazításokkal. Utána jöttek a különböző gyakorlatok állva és a földön, utána az elmozdulások a térben. És a legvégén voltak a lendületek. Arra általában csak hetente egyszer került sor, hogy egy kis művészi dolgot belevigyünk. Általában szombatonként. Egy mondatot eltáncoltunk, vagy ha valakinek volt versötlete, vagy Mária néni fölolvastott egy verset, akkor azzal foglalkoztunk. Ez ritkán volt, de örülök, hogy volt. Inkább mindig csak belekóstolás volt, és azt láttam, hogy mindannyiunkban benne van a vágy, hogy továbblépjünk. Engem Tóth Mariann indított el a tanítás útján egyébként. Azt mondta, hogy nagyon pontosan csináltam, amit Mária néni mondott, és hogy tanítanom kéne. Nagyon kevésnek éreztem azt, amit tanultam, mert egy-két év volt csak, utána már jött Mária néni betegsége. És akkor még Dienes Gedeonék nem akartak segíteni. Még nem volt kiadva az anyag. Ez így nekem nagyon nehéz volt, de mindenesetre az összes nehézséget föl vállalva, tanítottam két évet.

BE: – *Hol tanítottál? Kiket?*

HK: – Érdekes volt ez is. Jártam nyári tánckurzusra, ami az IDMC [International Dance and Movement Centre] neve alatt volt a Műszaki Egyetemen kb. húsz évig. Ott megismerkedtem emberekkel, akikről úgy gondoltam, hogy erre nyitottak meg alkalmasak lesznek, és szóltam nekik. Ezenkívül meghirdettem, és összejött egy nagyon jó kis csoport. A Kassák Klubban kezdtük, Zuglóban, egy templom mellett. Az lényeges, hogy nekem a hitéletem is ekkor indult el. Teljesen párhuzamosan indult az orkesztikával. Valamint párhuzamosan jártam a Szkéné Színházba színészkedni. Tehát nekem ez a három összefonódott. A második helyszínünk szintén Zuglóban volt. Volt ott egy kis művelődési ház az Őrs vezér tér közelében, a Városszéli Községi Ház a Hárslevelű utcában. Ott is rövid ideig voltunk. Nagyon jó helyszín volt, Maksa Katalin szerezte, aki lelki értelemben a legjobb tanítványom volt, s azt hiszem, alkalmas arra, hogy továbbvigye az orkesztikát, a szellemiségét. Nagyon sokat tesz érte, és szerintem nagyon fontos, hogy valaki így ráteszi az életét valamire. Mindegy, hogy milyen szinten, vagy mi lesz belőle.

Mirkovszky Mária Molnár Ildikó mozdulatát korrigálja

Szabó Róbert felvétele, 1984

BE: – *Te lényegében ugyanazon az alapon tanítottál, mint Mária néni?*

HK: – Ugyanazon az alapon.

BE: – *Ugyanolyan felépítéssel?*

HK: – Ugyanolyan felépítéssel, csak hozzátettem.

BE: – *Például?*

HK: – Az improvizációt nagyon fontosnak tartottam. Ez volt az új Mária nénivel szemben, mert az improvizációt Mária néni is fontosnak tartotta, de nem volt annyira hangsúlyos, mint nálam. Nem teljesen úgy tanítottam, mint ő. A gyakorlatokat igen, de több szabadságot adtam az embereknek, és azt tartottam lényegesnek, ami belőlük jön, és nem annyira azt, amit én mondok. Minden óra végén volt szabad improvizáció, amihez én nem mondtam semmit. Gondoltam, hogy a későbbiekben lesz majd egy-egy szempont, de nem jutottunk el odáig, mert sajnos feladtam ezt az egészet. Az volt nekem még nagyon rossz, hogy kevésnek éreztem azt a tudásanyagot, ami bennem volt, és mivel nem kaptam meg a támogatást, elbizonytalanodtam ettől az egésztől. Nem volt akkor még írott anyag. Nem akartam éveket ugyanazt tanítani, szerettem volna továbblépni.

BE: – *Úgy érezted, hogy nem volt elég bázisod?*

HK: – Nem volt elég bázisom, meg plusz ez a bizonytalanság, hogy meddig maradhatunk egy teremben. Tehát ez a sok vándorlás, meg az, hogy nem volt meg a bázis, egy kicsit felőrölt. Akartam egy év szünetet, aztán végül az lett belőle, hogy abbahagytam. És ezt borzasztóan bánom.

BE: – *Most nem csinálod?*

HK: – Nem csinálom, mert újrakezdeni valamit sokkal nehezebb, mint benne maradni és folytatni. Ha én azt tudtam volna előre, hogy ebből az lesz, hogy én végképp abbahagyom, akkor biztos, hogy fölálltam volna. Mert ugye az is volt, hogy az emberek se jöttek rendszeresen. Mindig, mindenkinek valami baja van, ahogy nekünk is volt. Mindig hangsúlyoztam, hogy szóljanak előre, ha nem jönnek, mert fölépítettem egy koncepciót, szerettem volna eljutni az év végére, ahogy Mária néni eljutott egy bemutató óráig. Azt még nem is mondtam, hogy évenként volt egy bemutató óra, ahogy nekünk is volt.

BE: – *Te ott voltál az Egyetemi Színpadon, ahol volt egy bemutatónk? Keresem, hogy kik voltak, mert én is felléptem.*

HK: – Akkor még nem jártam. Ez a három bizonytalanság pedig, hogy az emberek se járnak rendszeresen, meg a terem, meg a bázis, nagyon felőrölte az energiámat. Eljutottunk egy bemutató óráig, de az nem volt olyan, amelyet szerettem volna. Mert ugye improvizáció volt, ami egyébként szép volt, amennyire emlékszem.

BE: – *Mária néni óráin is volt improvizáció, de volt előtte egy felépített tréning. Abban azt éreztem, hogy eljutott az ember odáig, hogy valahogy átformálja a testét, és amikor már ezen túl van, akkor van olyan állapotban, hogy el tud kezdeni vele valamit alkotni.*

HK: – Igen, ezt jól megfogalmaztad. Pontosan ez volt, hogy mikor az ember annyira megdolgozta a testét, hogy már le tudta győzni, eljutott egy szabad állapotba, amikor az ember már uralja a testét. És a lendületben pedig volt egy pont, amikor megmaradt az ember a levegőben... Én azt nagyon szerettem. Felszabadító érzés volt. Szabályosan, hogy ott voltam a levegőben, és megszűnt a gravitáció meg a tér meg az idő meg úgy minden. Ide kéne eljutni mindig. Érden összejött nekem egy nyári tábor is. Egyhetes, amire Kamrada Bernadette is eljött. Egyébként Esztergomba is jártam tanítani az orkesztikát.⁴

BE: – *Térjünk vissza Mária nénihez Úgy emlékszem, hogy amikor Mária néni beteg lett, te nagyon kivetted a részed az ápolásából. Erről mondanál valamit? És a Mária nénihez való személyes kapcsolatodról, ha volt ilyen. Emlékszem rá, hogy sokáig otthon betegeskedett és mivel egyedül élt, segítségre szorult. Ha jól emlékszem, te szervezted ezt a segítséget, amiben én is részt vettem.*

HK: – Mindannyian döbbenet tapasztaltuk, hogy Mária nénivel valami történt. Azt gondoltuk, hogy örökéletű lesz, olyan fantasztikus energiája volt és jelenléte meg teste. Ahogy kezelte a testét, föl pattant, és nálunk nagyobbakat ugrott. Bár ugye időnként megszédült, tehát azért látszott, hogy mégiscsak megvan az a 90 év. Ő is mondta, hogy ezt nem nagyon szereti, ezt a sok évet. Aranyos volt mindig, amikor mondta, abszolút nő volt még így is. Ahogy öltözködött, viselkedett, meg egyáltalán, ahogy benne volt az életben.

BE: – *A sálak... Ahogy föl tudott egy sálat a vállára tenni.*

HK: – Igen. Tehát benne volt az életben meg őbenne is benne volt az élet. Nem gondoltuk, hogy baja van. Talán ő se gondolta, hogy neki baja lehet. Azt tudtuk, hogy egyedül él, és amikor kiderült, hogy beteg, arra nem emlékszem, hogy kezdtem el szervezni, csak azt gondoltam, hogy neki erre szüksége van, és úgy látszik, én vállaltam fel leginkább, de ti is benne voltatok és váltottuk egymást. Naplóba írtuk egymásnak, hogy mit csináltunk, meg hogy hagytuk ott. Amikor elfekvőbe került, az borzalmas volt. Nem tudom, hogy került oda. Ez az utolsó kép róla, ott az elfekvőben, utána átvitték Pécsre, amit nem értettünk.

BE: – *Te láttad még Pécsen?*

HK: – Pécsre nem tudtam már lemenni, mert a családom nagyon nehezményezte, hogy én állandóan eltűnök. Nagy baj, hogy nem mentem. Mindenesetre az utolsó kép, ami az elfekvőben volt, az az, hogy nagyon szép volt az arca, le volt tisztulva. Érdekes, hogy a halál előtti állapot

⁴ Kamrada Bernadette (1967–) az esztergomi gyermekotthon nevelője, részt vett a felújított *Nyolc boldogság*-koreográfiában is.

más embernél is milyen gyönyörű, hogy az ember mindent elereszt és letisztulnak az arcvonások. Nagyon szép volt, és ez vigasz volt nekem.

BE: – *Mire emlékszel, Mária néni a kortárs mozdulatművészeti irányzatok mennyire érdekelték?*

HK: – Csak Bucz Hunorra emlékszem, hogy Mária néni emlegette. Mivel nagyon nyitott volt, minden érdekelt, mint amikor a születésnapját ünnepeltük, és elvittük a táncterembe Tatai Máriához, ő azonnal mindenkivel kapcsolatot teremtett. Tehát úgy élt, mint egy húszéves fiatal. Megismerkedett valakivel, akkor már rögtön érdekelt az élete, hogy miben van benne, mit csinál. Ott is rögtön véleménye volt, értékelt a dolgokat. Visszamenőleg gondolkoztam is, hogy nagyon magára hagytuk őt, hogy nekünk az természetes volt, hogy ő jön és tanít, és nem gondoltunk arra, hogy hogy éli a hétköznapjait. A vége felé már sokszor mondta azt, hogy egyedül van, hogy végül is 90 éves korban már meghalnak a régi barátok. Mi meg huszonévesek voltunk, éltük az életünket.

BE: – *Igen, és ő egyáltalán nem volt ünnepelt közszereplő. Ugye, az is lehetett volna.*

HK: – Igen, lehetett volna.

BE: – *Amikor elkezdett minket tanítani, egyáltalán nem az volt, hanem egy megtűrt személy, a Jókai tér 8-ban.*

HK: – Meg előtte is, amit így utólag megtudtam az életéből, hogy negyven évig hogy bántak vele, meg ezzel az egésszel. De ő ezt föl vállalta, volt benne alázat, meg talán pont azért volt annyi szeretet benne, annyi érdeklődés az ember iránt, úgy elfogadott mindenkit, ahogy volt, és ez a negyven év kihagyás nem is látszott rajta, töretlenül benne volt az egész, amit tanított. Mi pedig éltük az életünket és mindannyian sok nehézséggel küzdöttünk. Még az is nagy szó volt, hogy be tudtunk ülni néha óra után egy-egy süteményre vagy kávéra.

*

Beszélgetés Osztrogonác Ágnessel

Budapest, 2009. augusztus 25.

Az orkesztika az ember testéhez és a lelkéhez is szólt, és volt valami mondanivalója is. Mária néni megértette velem, hogy nekem ez az utam. Hogy eddig tanultam ezt, tanultam azt, foglalkoztak velem tanárok az iskolában, értek hatások, de az ő óráin jöttem rá, hogy nekem ez lehet az utam. Hogy ezért érdemes élni, ezt érdemes csinálni. Ennyi, ilyen egyszerű. (O. Á.)

BE: – *Hogyan kerültél a Jókai tér 8-ba, Mária néni óráira?*

OÁ: – A Bucz Hunor által vezetett Térszínház egyik előadását néztem meg, és ott feltűnt, hogy milyen szépen mozognak. Rákérdeztem, hogy hol tanultak, és Szabó Péter mondta, hogy Mirkovszky Máriánál. Azt láttam a Térszínház színészein, hogy geometrikus vonalakban mozognak. Talán a mozgás fegyelmezettsége fogott meg először, és a sokféle mozdulat-lehetőség. Újszerű volt, és nagyon értelmes. Nem tudom másként mondani. Úgy érzem, hogy a geometriai alakzatok először az értelemre hatnak, és aztán kialakul egy harmóniaérzet. Ez a folyamat zajlott le bennem, amikor láttam őket mozogni.

BE: – *Milyen volt, amikor először mentél Mária néni órájára?*

OÁ: – Küzdelmes. Május volt, és bemutatóra készültek, mert május végén mindig volt egy évzáró. Már kész koreográfiák voltak, egy viszonylag stabil óraanyag. Emlékszem, volt gyertyaállítás, onnan félhídba tették le a lábukat, akkor én leestem. Mária néni azt mondta, hogy „nem baj, mert nem kezdőknek való anyagba pottyantál bele”. Én mondtam, hogy vállalom a küzdelmet, és maradtam.

BE: – *Előtte már tanultál, vagy csináltál valamilyen mozdulatművészetet?*

OÁ: – Balettoztam és művészi tornáztam, meg néptáncoltam is. Ahogy befejeztem a középiskolát, ezek abbamaradtak, és ott álltam, hogy most mi legyen. Mária néni órája pedig olyan volt, hogy ha nehéz is volt az első óra, arra jöttem rá, hogy ha megértem, hogy hogyan működik, akkor be fogok tudni kapcsolódni, akkor engedelmeskedik majd a lábam, a derekam, a hátam. Ez alapozta meg aztán azt is, hogy Berczik Sári nénitől az RSG-t⁵ úgy elsajátítsam, hogy most én is tudok kicsiket tanítani. Mert ezt Sári néninél tanultam meg.

⁵ Ritmikus sportgimnasztika (a nevéből mára elhagyták a sport szót, így csak RG), pontozásos női versenysport, olimpiai sportág, amely a balett, a torna és a tánc elemeinek összevonásából jött létre. A gyakorlatokhoz mindig egy-egy kéziszert használnak, karikát, kötelet, labdát, szalagot vagy buzogányt, de a gyermekek eszköz nélküli szabadgyakorlatokat is végeznek.

BE: – *Emlékszel rá, hogy volt egy óra fölépítve Mária néninél?*

OÁ: – Nyújtózkodás, profiltréning, frontális tréning, amit én most itt a gyerekekkel is csinállok, fekvésben a földön, mert nagyon jól alakítja az oldalirányú gerincelváltozásokat. Utána mindig volt egy kis triéder is. Mindig így mondta, hogy akkor most jöjjön egy kis triéder.

BE: – *Mi az a triéder?*

OÁ: – Amikor a profil és a frontális síkokat egymásra fekteted, kialakul a négy térszakasz. Ha ezek metszésvonalában, az origóban állunk, az úgynevezett nulla állásban, innen léphetünk ki a síkokba vagy a négy térirányba, az 1-es, 2-es, 3-as, 4-es irányokba. Mi mindig úgy léptünk, hogy 1-es, 2-es, 4-es, 3-as. Ezt ott tanultam meg Mária néninél, ő ezt nagyon pontosan tanította. De mutatott nekünk sok jógyakorlatot is, hogy őrizzük meg az egészségünket. Soha nem vált szét nála az egészség és a művészet. Azóta nagyon sokan a zászlajukra tűzték az egészség-szépség jelszót, és elgondolkoztam rajta, hogy mi ott ezt éltük meg évről-évre. Azt, hogy ez a kettő összetartozik: az egészség és a szépség.

BE: – *Te tanultál később ábrázoló geometriát, és az, amit az orkesztikában tanultál, az segített ebben?*

OÁ: – Az ábrázoló geometriát akkor értettem meg, amikor Mária néni elkezdte tanítani a triédert. Addig nem értettem. Amikor elkezdtük lejárni ezeket a tér-síkokat, elemezni, értelmezni. Volt olyan, hogy az 1-esbe nyúlt a karunk, a 2-esbe a másik karunk, és a 3-asba vagy a 4-esbe nyújtottuk az egyik lábunkat. Nekem akkor esett le, amit kértek tőlem ábrázoló geometriából. Ekkor értettem meg. Addig csak csináltam, úgy, ahogy belénk verték, de úgy nem vált belsővé. Ez a térben látás művészete, de a képzőművészeti ábrázoló geometriai oktatásban nem éreztem a művészetet. Itt viszont rögtön megéreztem.

BE: – *Én úgy érzem, hogy az orkesztika órákon az ember megélt a teret, volt térélménye. Azáltal is, hogy valahogy tudatosult, hogy térben mozgunk.*

OÁ: – Így van. Jól föl volt építve, ilyen következetességgel ezt nem tanultam addig sehol. És Mária néni beszélt a mozgás dimenzióiról is, ezek a plasztika, a ritmika, a dinamika és a szimbolika. A plasztikával, a tértanulmánnyal kezdtünk, utána jött a ritmika, a ritmustanulmány. Mária néni dobolt is meg zongorázott is, a ritmikánál sokat dobolt. Az is nagy élmény volt, sehol másutt nem volt ilyesmi.

BE: – *És hogy lehetett a zenét, a ritmust és a mozgást összehangolni?*

OÁ: – Beszélt Mária néni a Kodály-módszerről. Emlékszem, hogy voltak ritmusgyakorlatok, amikor zongorázni tanultam, és az a Kodály-módszer része volt, hogy ezeket a ritmusokat tapsoltuk, mondtuk, szinte mondókaszzerűen.

BE: – *Mielőtt egy dalt megtanultunk, kitapsoltuk a ritmusát.*

OÁ: – Sajnos ez a hagyomány nagyon hamar kiveszett az általános iskolákból is, a középiskolákból végképp, ma már ennek nyoma sincs. Mária néni magyarázgatta, hogy a Kodály-módszer lényege ez a nagyon logikus, gyönyörű felépítés a legegyszerűbbtől a bonyolultabbig. Ami még nagyon fontos, hogy a prozódia ritmikáját használta, és azt egyeztette a zenei ritmikával. Én a prozódia ritmikáját á-tól z-ig gyönyörűen megtanultam a középiskolában, nem lehetett eladni vele, úgyhogy én a hármasokat, négyeseket, ötösöket akkor már tudtam. De Mária néni tökéletes tudással adta elő, és ezt egyeztettük a zenével. A dobbal a prozódiai ritmusokat dobolta ki, aztán ült a zongorához. Nagyon fel volt építve.

BE: – *Te táncoltál verset?*

OÁ: – Igen.

BE: – *Milyen verset választottál?*

OÁ: – Egy Blake-verset választottam, és aztán egy Beethoven zenét is. Mária néni mondta, hogy Beethoven hegedűversenyének olyan ritmusa van, hogy szinte le lehet lépni. Nagyon érdekes volt, hogy én akkor inkább a ritmus területén kerestéltem. Sokan mondták is, hogy én a ritmus felől közelítem meg az egészet, inkább, mint a plasztika felől, a tér felől. Azután volt egy *Archipenko* című darab, abban is benne voltam.

Mirkovszky Mária a zongoránál

Szabó Róbert felvétele, 1984

BE: – *Térjünk rá arra, hogy te később folytattad.*

OÁ: – Itt nagyon sok értékkel találkoztam. Mert az orkesztika az ember testéhez és a lelkéhez is szólt, és volt valami mondanivalója is. Mária néni megértette velem, hogy nekem ez az utam. Hogy eddig tanultam ezt, tanultam azt, foglalkoztak velem tanárok az iskolában, értek hatások, de az ő óráin jöttem rá, hogy nekem ez lehet az utam. Hogy ezért érdemes élni, ezt érdemes csinálni. Ennyi, ilyen egyszerű. Tudjuk, hogy a jó hatások több síkon hatnak. Nemcsak a testre, hanem az érzelmekre is és a gondolatokra is. A gyógyászatra is nagyon ráfér ez a szemlélet, és így keveredtem abba is bele. Nekem barátokat szerzett ez a módszer. Szinte természetes, hogy ezzel foglalkoztam. Máig nem tettem le róla, és azt éreztem, hogy a beteg gyereket és a beteg felnőttet is úgy lehet helyreállítani, hogy valamiféle egységet állítunk helyre benne, amitől ő aztán képessé válik arra, hogy meggyógyuljon. Műtét és kemikáliák helyett a természetből vett szelíd gyógymóddal. Mária néni felhívta a figyelmünket arra, hogy a régi görögök nem lépték át a test természetes határait, és nem választották külön a művészetet a gyógyítástól. Ez a kettő összetartozik.

BE: – *Te kiket gyógyítasz, kiket tanítasz? Nem tudom, hogy nevezed azt, amit csinálsz.*

OÁ: – Mindegy, hogy nevezzük. Én egyensúlytornának hívom. Kianalizáljuk, hogy mi a probléma, és megnézzük, hogy milyen mozgás lenne a legmegfelelőbb, és akkor ezt egyénre szabjuk.

BE: – *Ez a többes szám, hogy kianalizáljuk, ez mit jelent? Kivel analizálsz ki?*

OÁ: – Általában orvossal, mert sokszor találkozom olyan helyzettel, amit én nem tudok megoldani. Több orvos van, akik együttműködnek velem.

BE: – *Ez a gyógyítási mód mennyiben kapcsolódik az orkesztikához?*

OÁ: – Nagyon fontos a plasztika, az, hogy a tér minden irányába el kell mozdulni, mert ezt a leckét a gerinc is ismeri, és a tér minden irányában el tud deformálódni, és meg is teszi. És azt nem lehet másként meggyógyítani, csak ha a gyerek a tér minden irányában jól tud mozogni, és megerősödik az izomzata. Nálunk az a specialitás, hogy sokat ülünk és fekszünk, fekvé is profilozunk, és frontális gyakorlatokat is csinálunk, ülve ugyanezeket, és csak keveset állunk. Elnyúlunk a négy irányba, tehát a megbeszélt 1-es, 2-es, 3-as, 4-esbe is a földön, ami ott egy picit korlátozottabban lehetséges. Ha a gerinc eldeformálódott, csak úgy lehet korrigálni, ha minden irányba mozgatjuk. A jógának is vannak olyan mozdulatai, amelyek segítenek, de csak néhány szép jógaformát ismerek, amiket még Mária nénitől tanultunk, de ő sem jógatanárnő volt. Csak mondta, hogy vannak szomszédos tudományok, hogy érintkezünk velük, de hogy mit hasznosítunk, azt mi döntjük el, és az alap maradt az orkesztika, természetesen nála is. Úgyhogy én is így szomszédoltam.

BE: – *Az orkesztikát, mint előadóművészetet nem alkalmazod ezeken az órákon?*

OÁ: – De. A gyerekek maguktól táncolnak. A felnőtt nehezebben kezdi el a belülről fakadó mozgást. Nekünk ilyen címeink voltak: *Naplemente, Bánat*, most pedig egy kislány olyat mozgott el, hogy a *Ruhaizlet*.

BE: – *Ezek improvizációk?*

OÁ: – Igen. Ezt Mária néni is csinálta, óra végén néha improvizáltunk. A gyerekekkel úgy kezdtük az improvizációt, hogy kiválasztottam egy rövid zenét, egy etűdöt, mert ez egyszerű és átlátható. Volt három vagy négy ismétlődő mozdulat különbözőképpen összefűzve, olyanok, amiket mi órán már begyakoroltunk. Én fűztem össze. Azt mondtam nekik, hogy most én táncolok, de aztán ti táncoltok. Két eset van, nyugodtan csináljátok ugyanazt, amit én, de aki úgy érzi, hogy másként szeretné, az fűzze másként össze. Először nagy örömeiket lelték abban is, ha sikerült ugyanazt csinálni, és aztán még egyszer fölvettem a zenét, és akkor már maguktól táncoltak. Valami ilyesmit éreztem én Mária néni magyarázatában, ami a Kodály-módszerre vonatkozott, hogy ez a sok-sok kis egyszerű alapgyakorlat arra jó, hogy aztán ők, ezeket megértve, saját maguk fűzzék össze. Mert ha egyből egy bonyolultabb szonátaformával találkozik, akkor megijed tőle. Szerintem Kodály az egyszerű ritmusgyakorlatokkal a mozgáshoz közelítette a zenét, ezt másként nem tudom magyarázni. És ahány gyerek, annyiféle mozgás, nincs két egyforma. Itt nem a sportvetélkedés könnyökölő küzdelme zajlik, hanem itt mindenki lehet első anélkül, hogy a másikon taszítania kéne.

BE: – *Látom, hiszel benne, hogy ez még a gyerekek karakterfejlődésére is nagyon jó hatással lehet.*

OÁ: – Így van. A lélek nem attól épül, hogy állandóan rangsorolunk érdemjegyekkel, hogy ez jó, az rossz. Kisgyereknél ezt nem lehet csinálni. Az a pedagógus hibája, ha a gyereket nem tudja egy holtpontról kimozdítani. Kamaszokban már nehéz.

BE: – *Kamaszokkal is foglalkozol?*

OÁ: – Így igaz, és az ő kinyitásuk... hát, az másként megy. Ott már többet hatunk az értelemre. Nem elhanyagolható az érzelmi megközelítés sem, de ott már jobban lehet az értelemre hatni. Meg kell is, igénylik.

BE: – *Beszélgetsz velük? Vagy ez hogy megy?*

OÁ: – Amikor én a kamasz mozgásában erős visszafogottságot érzek, vagy önmagától nem is hajlandó megmozdulni, akkor előbb-utóbb sor kerül egy beszélgetésre, hogy mi ez a zárkózottság, ez a szorongás. Ezt meg kell vizsgálni. A kamasz már alkalmas arra, hogy önmagában is megvizsgálja, ha felhívod rá a figyelmét. És őszinteséggel nagyon sokra mennek ők is. Felszabadulnak.

BE: – *Visszatérve Mária néniére: neked volt valami személyes kapcsolatod vele? Vagy olyan beszélgetés, ami rólad vagy óróla szólt?*

OÁ: – Volt. Azon a nyáron, amikor májusban odamentem, akkor járhattam egy hónapot vagy másfelet, és akkor rögtön abbamaradt egész nyárra. Ezért szomorú voltam, de találkoztam vele személyesen néhányszor, és éreztem, hogy az ő életét áthatja az orkesztika. Ettől ilyen ember. Szabad mondanom, boldog ember. Pedig nem volt senkije már, egyedül élt, és mégis, ahogy ő jött-ment a világban, öltözködött, beszélt, boldog volt. Ez az, ami engem megfogott. Hogy ő így boldog. Rajta múltott, és nem azon, hogy él-e még a rokonsága, van-e férje, ránéznek-e a gyerekei, vagy nem sikerült a lekváros bukta... ő belülről sugárzott. Nem függött másoktól. Őt harmonikus személyé alakította az, amiben élt. Sok unoka, ha lett volna neki, boldogan sütkérezett volna, de nem volt. De lettek mások, lettek tanítványok.

BE: – *Igen, itt voltunk mi, azt mondta nekünk, hogy gyerekeim, lányaim, emlékszel?*

OÁ: – Igen, így volt, ezt akarom megtanulni tőle, hogy hogyan lehet így önmagamot felépíteni olyan emberré, hogy sugározzam ezt a harmóniát.

*Mirkovszky Mária a mozdulatgeometriát magyarázza
Kékes István felvétele, Kultúra és Közösség, 1982. 1-2. 222.*

Beszélgetés Békés Rozival

Budapest, 2009. augusztus 23.

Nagyon megragadott, ahogy magyarázta a táncot, az orkesztikát. Hogy a lendületet, a mozgást, mindig a centrumból kell indítani. A kortárs dolgokat is eszerint próbálta értékelni, és sokszor mondta, hogy amit látott, abból kimaradt a centrumra való koncentráció, amiből az energiákat kell elindítani. (B. R.)

BE: – *Rozi, hogyan tudta meg, hogy vannak orkesztika órák?*

BR: – Ha jól emlékszem, Csetneki Gábor hívta fel rá a figyelmemet, akivel akkor a Térszínházban dolgoztunk. Jelentkeztem Mária néninél telefonon, majd elmentem egy órára. Nagyon kedves emlék marad, mert nem számítottam arra a jelenetre, arra a képre, ami ott fogadott. Beléptem az ajtón egy nagyon hangulatos terembe, hát ezt te is tudod. Nagyon szerettem azt a termet, a mai napig felnézek az ablakokra, ha arra járok. Amikor beléptem, már ment az óra. Szemben velem volt egy zongora, mögötte egy nagy kitért erkélyajtó. A zongora mögül egyszer csak felbukkant egy kedves ősz fej, és rám mosolygott: „Te vagy a Rozi? Gyere be!” Aztán alámerült újra, eltűnt a kotta mögött. Én átöltöztem, beálltam, így kezdődött az egész.

BE: – *Igen, csodálatos volt, ahogyan fogadta az embert! Ezt sokan elmondták nekem, és velem is ez történt. Hogyan zajlott egy óra? Én úgy emlékszem, hogy volt bemelegítés, mennyire emlékszel erre?*

BR: – Igen, többféle bemelegítés volt, hajlogatások előre, hátra, körbe. Teljes részletességgel már nem emlékszem. Nyújtógyakorlatok voltak, sokat mentünk körbe, ugráltunk, voltak szökkenések és lendületek. Zongorával vagy egy kis csörgődobbal kísért. Közben mondta, mit csináljunk. Néha felállt, nagyon könnyedén megmutatta, hogyan kell, majd tovább játszott. Amikor már túl voltunk a bemelegítésen és a nyújtáson, akkor jöttek a karrajzok. Fokozatosan tért rá a nehezebb, összetettebb gyakorlatokra. Utána a karrajzokat kombináltuk lépésekkel, különböző ugrásokkal. Vettük a frontális nézetet, a triédert, a lábmozgásokkal együtt. Amikor már ezen is túl voltunk, akkor jöttek a verstáncok, amiket hol a csoporttal, hol valakivel külön gyakoroltatott.

Derékszög és lábemelés: Békés Rozi, Bánki Gabi, Tatai Mária

Szabó Róbert felvételei, 1984

BE: – *Te táncoltál verset?*

BR: – Nem. Bevallom őszintén, hogy egy kicsit idegenkedtem is tőle. Az improvizációkat és a gyakorlatokat szabadnak éreztem, de a verstánc nem állt közel hozzám.

BE: – *És hogy illeszkedett az életedbe az orkesztika? Mit jelentett neked akkor ez a lehetőség?*

BR: – Én előtte amatőr színjátszó voltam a Térszínházban, tehát némi mozgáskészséggel már rendelkeztem, mert ott nagyon sokféle, más jellegű gyakorlatot csináltunk. Nem okozott gondot az orkesztikát elsajátítani, mert Bucz Hunor a Lábán-féle mozdulatrendszer⁶ is gyakoroltatta velünk. Különösebb célom nem volt, nem voltak művészi ambícióim ezzel kapcsolatban, csak egyszerűen szerettem járni, szerettem mozogni. Kikapcsolódást jelentett, egy szigetet az életemben, ahová nem vittem be a gondjaimat. Jól éreztem magam a társaságban, bár jöttek-mentek, de voltak, akik végig maradtak. Pontosan nem tudom az évszámot, hogy mikor kezdtem el járni és meddig tartott.

BE: – *És végül is mennyire hasznosítottad az orkesztikát? Később valamilyen módon földolgoztad vagy fölhasználtad?*

BR: – Konkrét felhasználása az orkesztikának nem volt. Ebben az időszakban rendkívüli módon érdekelt a színház, a mozgásszínházak, amelyek akkor újszerűek, érdekesek voltak. Fénykorukat élték. Egy külföldi utam alkalmával láttam először Pina Bausch-ról felvételeket, amelyek nagyon erős hatással voltak rám. Nekem is voltak koreográfiai elképzeléseim. Külön, rövid ideig találkoztunk is egy-két lánnyal, próbáltunk saját improvizációkat csinálni. Ebben nagy szerepet játszott a Bauhaus Színház is. Érdekelt a geometrikus formák, testek és a mozgásnak valamilyen módon való összekapcsolása. (Ezzel volt alkalmam a tavalyi év folyamán foglalkozni, amikor Erdély Danival⁷ Pécsen csináltunk egy absztrakt színházi előadást.) De ezek a törekvések különösebb koreográfiai vagy formai kapcsolatot nem mutattak az orkesztikával. Viszont nagyon érdekel általában a mozgás, a diplomamunkámat is ebből csináltam. Megjelent az Iparművészeti Főiskolán (ma MOME) egy kinyomtatott kis füzet, ami tulajdonképpen az orkesztikát dolgozza fel. Dienes Gedeon segített ennek az anyagnak az összeállításában, és én ehhez készítettem illusztrációkat.⁸

BE: – *Akkor azért egy kicsit hasonló nyomvonalon voltál, mint Dienes Valéria, azzal, hogy geometria és tánc. Ugye?*

⁶ Lábán Rudolf (1879–1958) táncos, koreográfus; a Lábán-mozdulatelemzés az emberi mozgás mintázatait tárja fel

⁷ Erdély Dániel grafikus, teoretikus

⁸ Dienes Valéria: *A mozdulatról*. Tervezte és illusztrálta Békés Rozi. Magyar Iparművészeti Főiskola, Budapest, 1979.

BR: – A geometriát úgy alkalmaztam, hogy geometrikus testek vagy absztrakt, nonfiguratív elemek mozogtak a színpadon. Illetve minden, ami ezzel kapcsolatos, Oskar Schlemmer színpadi művei, a bauhauslerek mechanikus balettjei inspiráltak. Ezek engem nagyon érdekeltek. Sőt, sokáig gondolkoztam azon, hogy egy rövid, fekete-fehér táncfilmet hozzunk létre Bánki Gabival, Temes Marival és Tatai Marival. Ez kimondottan verstáncokon alapult volna, de inkább kísérleti jellegű, tanulmányfilmnek szántam. Érdekelt, hogyan lehet egy versre mozogni, és hogy tud kapcsolódni a szó és a mozdulat egymáshoz. Végül ez csak elképzelés maradt.

BE: – *Eddig, legalábbis akikkel beszéltem, mindenkiben nagyon elevenen él az a pár év, amit ott megéltünk.*

BR: – Egyszer csináltunk a Márton-hegy tetején Szabó Judittal, Molnár Ilonával, Tatai Marival egy kis táncolást. Mária néni is ott volt. Arra emlékszem, hogy nagyon kellemesen sikerült, és erről vannak rajzaim is, skiccek, vázlatok.

BE: – *Még azt akartam kérdezni, hogy te csináltál egy filmet, ha jól tudom. Fölvettél egy órát?*

BR: – Az én ötletem volt, mert éreztem, hogy ez annyira érdekes, hogy dokumentálni kell. A Térszínházba járó Szabó Péternek volt kamerája, és megkértem őt, hogy csináljunk egy felvételt. 2–3 órás videófelvétel lett végül.

BE: – *Mária nénival volt-e valamilyen személyes kapcsolatod? Hogy emlékszel rá?*

BR: – Szorosabb kapcsolatom nem volt vele. Kedveltük egymást, és a diplomamunkámban talán ő is segített, valamint az ő révén sikerült kapcsolatba kerülnöm Dienes Gedeonnal. A közös találkozók is ott voltam, Mária néni születésnapján is.

Visszatérve a videófelvelethez, nem nagyon tartottunk szünetet, ment folyamatosan az óra. A végén Mária néni mondott egy kis ismertetést az orkesztikáról, rajta volt az az elmaradhatatlan ezüstszás sálja. És fontosnak tartottam azt a termet is megörökíteni, mert nagyon szerettem. Azt is szerettem benne, hogy ha kisütött a nap, fénypázmák vetültek a padlóra. Az ablakokon föl volt írva átlátszó, piros fóliával, hogy BALETT. Ez átvilágítva, gyönyörűen megjelent a padlón. Ez a videón is rajta van. Hirtelen felderengenek a piros betűk, majd eltűnnek.

BE: – *Volt-e valaha alkalmad Mária nénival beszélni arról, hogy mi a véleménye a kortárs irányzatokról?*

BR: – Nem emlékszem rá, de ő rendkívül nyitott és befogadó volt. Ez tudta áthidalni a korkülönbséget is. Pillanatok alatt eltűnt a távolság, rugalmasnak, frissnek, elfogadónak éreztem őt. Nagyon megragadott, ahogy magyarázta a táncot, az orkesztikát. Hogy a lendületet, a mozgást, mindig a centrumból kell indítani. A kortárs dolgokat is eszerint próbálta értékelni, és sokszor mondta, hogy amit látott, abból kimaradt a centrumra való koncentráció, amiből az

energiákat kell elindítani. Én úgy éreztem, hogy ez volt az alapelv, aminek alapján megítélt egy koreográfiát, egy táncot.

Párhuzamosok a napsütésben. Békés Rozi és Bánki Gabi

Szabó Róbert felvételei, 1984

Beszélgetés Molnár Ilonával

Budapest, 2010. január 6.

Arra emlékszem, hogy semmit nem tudtam megcsinálni, mert nagyon ügyetlen voltam, de mégis nagyon ügyesnek, szépnek és csodálatosnak éreztem magam. Ezt mind Mária néni tette velem, mert olyan módon tudott engem az első órán bevonni a táncba, hogy azt éreztem, nagyon jó vagyok. És pont idevaló vagyok. Erre az öröme emlékszem. (M. I.)

BE: – *Ilona, te mikor és hogy kerültél Mirkovszky Mária nénihez?*

MI: – 1977–1980 körül. Vagy Békés Rozitól, vagy Lábán Katitól tudtam róla. Emlékszem az első órára. Emlékszem – ezt talán épp Rozi mondta –, hogy amikor Mária nénivel volt óránk, mindig sütött a nap. Mindig besütött az ablakon. Mikor ez az első óra volt, biztos, hogy sütött. Arra emlékszem, hogy semmit nem tudtam megcsinálni, mert nagyon ügyetlen voltam, de mégis nagyon ügyesnek, szépnek és csodálatosnak éreztem magam. Ezt mind Mária néni tette velem, mert olyan módon tudott engem az első órán bevonni a táncba, hogy azt éreztem, nagyon jó vagyok. És pont idevaló vagyok. Erre az öröme emlékszem. Az első óra öröme.

BE: – *Tehát rögtön az első órán beálltál és csináltad?*

MI: – Igen. Botladoztam össze-vissza, de élmény volt Mária néni dobolására ugrabugrálni. Arra is emlékszem, hogy másnap nem tudtam lábra állni. Ínhüvely-gyulladást kaptam a lábamba, borogatni meg pihentetni kellett, mert nem voltam hozzászokva ehhez a típusú mozgáshoz.

BE: – *Semmiféle mozgást nem csináltál előtte? Te Bucz Hunorhoz jártál, nyilván voltak ott tréningek.*

MI: – Persze, csináltam, mindig is. 7–8 éves koromban valami balettszerűt is csináltam, meg utána jógáztam, aztán jött Bucz Hunor, olyan huszonéves korom körül. A Bucz Hunor-féle tréning nagyon kemény volt. Egy héten háromszor volt próba, és a próbának az első két órája kemény torna volt. A második két óra volt a színházi rész, és ha hétvégén előadások voltak, akkor még plusz egy-két nap.

BE: – *Mária néni 1977-ben kezdte újra a tanítást. Tamás Erzszi fölkereste Menyhárt Katival együtt Dienes Valériát, és így jutottak el Mária nénihez. Szerintem te is viszonylag az elején kapcsolódtál be. Én valamivel korábban. Emlékszem arra, amikor jöttél. Majdnem ugyanakkor kezdtük. Nekem Fábrián Ildikó szólt. Őt máshonnan ismertem, és egyszer mondta, hogy jár egy nagyon jó helyre, orkesztikára. Nekem a nagymamám is járt Dienes Valériához valamikor a 20-as években. Én nem tudtam, hogy az micsoda, csak megdöbbsentem, amikor a nagymamám ezt mesélte. És miután Ildikó ezt mondta, elmentem, és rögtön úgy éreztem, hogy ott a helyem. Olyan*

kedves volt az egész, ahogy ezt Mária néni csinálta. Én korábban nem táncoltam. És nem voltam már fiatal, harminc körül voltam, úgyhogy én az idősebbek közé számítottam. Emlékszel arra, hogy Mária néni hogyan vezetett le egy órát?

MI: – Először is emlékszem az öltözőre, annak a hangulatára, hogy olyan jó volt ott trécselni mindenkivel. A teremre meg az ablakokra emlékszem nagyon. Először volt valami bemelegítés. Azután a legegyszerűbb lépésekkel körbejártunk. Mária néni zongorázott, időnként felpattant a zongorától és dobolt, sőt táncolt is, ugrabugrált. Volt egy bácsi is, talán Laci bácsi, aki a cirkuszban tanított, egy héten egyszer. Eszembe jut időnként, mert ő magyarázta, hogy kislányok, ha ezt a gyakorlatot gyakran csináljátok – ami abból állt, hogy lefeküdtünk és a lábunkat az égnek kellett mereszteni –, sose lesz visszeres a lábatok. És a triéderre emlékszem, meg a hajladozásokra is. A bemelegítés triéderben volt, a lendületek pedig az óra végén. Volt egy-egy mozdulatmondat is.

Sárközy Mariann felvétele, 1982

BE: – *Improvizációban részt vettél?*

MI: – Volt, hogy részt vettem, meg emlékszem a meanderre, amit nagyon szerettem.

BE: – *Erre úgy emlékszem, hogy először hangulatokat kifejező mozdulatokat próbálgattunk, és utána verstáncolás volt. Nemcsak a vers ritmusára, hanem a mondanivalóját is próbáltuk eltáncolni. Egy-két homályos emlékem van, de bennem már inkább a koreográfiák maradtak meg. Például az, amit a Tatai Mari meg a Heltai Erzsí is táncolt: a Két nővér.*

Az Egyetemi Színpadon egyszer volt egy fellépésünk. Saját magunk varrtuk a khitónt, abban léptünk föl. Csak titokban tartottuk, megállapodtunk, hogy senki senkinek nem szól. Te ott voltál, amikor filmezés volt?

MI: – Igen. Valahol hátul voltam.

BE: – *Úgy emlékszem, neked jól ment. Neked, az életedben mit jelentett ez? Vagy abban az életszakaszban?*

MI: – Sokat jelentett. Kifejezetten boldog voltam mindig az órák után, erre emlékszem. Összekapcsolódott a nagy szerelemmel is. Akkortájt ismertem meg Andrást, aki utána a férjem lett, és akitől a két gyermekem is van. Arra a mai napig emlékszem, hogy időnként, amikor találkoztunk, este fönn Budán sétáltunk, akkor én – volt, hogy nagykabátban –, megmutattam neki a különböző lépéseket meg a mozdulatokat. Elégé a hatása alatt voltam ennek a táncnak. Nagyon szerettem, és sokat is beszéltem róla abban az időben mindenkinek, akivel találkoztam. Nézegettem a görög vázaképeket is akkor. A görög kultúrát mindig nagyon szerettem, de abban az időben gyakran elővettem és nézegettem, hogy hogyan találhatók meg ezek a mozdulatok rajtuk.

BE: – *Mire emlékszel abból, amiket Mária néni a táncról magyarázott?*

MI: – Sok mindenre emlékszem, sőt, óra után leírtam, vagy megpróbáltam lerajzolni a lépéseket. Például a karskálára kifejezetten emlékszem, a nyújtott karú karskálára, a derékszögű karskálára. Ezeket még most is meg tudom csinálni. És a lépésekből is emlékszem elég sokra. Amit ő mesélt az orkesztika rendszeréről, azt azóta Tatai Mari összefoglalóiból is olvastam.

BE: – *Engem az ragadott meg, amikor azt magyarázta, hogy mindennek a középpontból kell kiindulnia, és hogy az a harmonikus mozgás. Magamnak fogalmaztam így meg – nem tudom őt szó szerint idézni –, hogy a feszültségből, ami a testben van, abból jön az energia, amivel a mozdulatot megcsináljuk. És a középpontra nagyon nagy hangsúlyt fektetett. Amikor látott valami táncot, azt ezen az alapon kritizálta, hogy nincs meg ez az indítás.*

MI: – Igen, a belső indítás. Most, hogy így mondod, most emlékszem rá. Ez különben nagyon érdekes volt, hogy sokszor kritizálta a különböző táncokat. De minket soha. Nem úgy kritizált

minket, hogy mi a rossz, hanem mindig azt mondta mindenkinek, hogy mi a jó abban, amit csinál. Sose vette el a kedvemet, mindig valahogy dicsérni próbált.

BE: – *Állandóan bátorította az embert, meg igazított rajta. Gyakran a tornatanárokról az embernek az az emléke van, hogy nagyon brutálisan vagy ironikusan gúnyolódtak. Így nagyon le tudták bénítani az embert. Mária néni meg odajött, és azt mondta, hogy ezt ki kell gyakorolni, ezen még dolgozni kell. De nem azt, hogy ez soha az életben nem fog menni. Szóval fel tudta kelteni az emberben azt az érzést, hogy ügyes vagy, és hogy ez tulajdonképpen benned van. Ezt ki kell hozni belőled. Nagyszerű érzés volt.*

MI: – Az nagyon jó gyakorlat volt, amikor törökülésben ültünk, és a karunkat föl kellett nyújtani, és a gerincet egyenesen kellett tartani, és akkor ő jött, és kihúzott mindenkit. Az is olyan jóleső érzés volt, ahogy csinálta. Soha nem volt durva.

BE: – *Igen. És az ember megtanulta, megérezte a helyes testtartást. Azt is magyarázta, hogy úgy kell járni, hogy úgy érezd, mintha fönről lennél föllógatva, mint egy baba.*

MI: – Igen, igen. Mintha egy zsinórról az ég tetejéről, a fejed tetejéből.

BE: – *Az akkori életedbe hogyan illeszkedett ez?*

MI: – Korszakok voltak az életemben, megszakításokkal jártam. Miután Anna lányom megszületett 1982-ben, akkor visszamentem. Mikor Andris fiam született 1986-ban, még akkor is volt. De akkor az már a vége felé volt.

BE: – *1987-ben halt meg Mária néni.*

MI: – Emlékszem arra, hogy amikor az Anna kicsi volt, akkor még jártam, és aztán, amikor Andris megszületett, akkor már nem a Jókai téren volt az óra, hanem valahol máshol. Utána már Mária néni beteg lett. Ez szomorú időszak volt, és emlékszem, hogy jártunk hozzá, mindig be volt osztva, hogy délelőtt is menjen valaki, meg délután is, amikor még nem volt kórházban. Meg hát a kórházba is bejártam.

BE: – *Voltál az elfekvő kórházban is? Az nagyon rémes volt. De hát ott is tudott még odafordulni az emberhez. Arra emlékszem, hogy még éjjeli szekrényük se volt. Semmi, csak egy ágy. És arra emlékszem, hogy Mária néni feküdt az ágyban és a retiküljét magához szorította. Szörnyű volt, hogy nincs semmije, csak ez a szörnyű vaságy. Azután levitték Pécsre, állítólag azért, mert ő felajánlotta a szerveit szervátültetésre, és hogy valakin tudott is ezzel segíteni. Ő maga rendelkezett így. Ennek tudatában halt meg.*

MI: – Mária néni mindig mosolygott, mindig vidám volt, és emlékszem arra, ahogy egy kedves mozdulattal mindig megigazította a haját. Hátranyúlt, és megnézte, hogy a fésű benne van-e, vagy a kontya hogy áll.

BE: – *És csináltál esetleg valamit utána? Folytattad?*

MI: – Indiai táncot tanultam éveken át utána. Meg tornázni is elmentem néha a Kapás utcába, Berczik Sári néni iskolájába. Mind a mai napig oda járok tornázni Kiss Judithhoz. Ami kicsit hasonló.

BE: – *Én voltam egy évig Párizsban az alatt az idő alatt. Ott is elmentem tanulni valamilyen táncot, meg mindent megnéztem, amit csak lehetett, és ott is volt egy klub, ahol indiai táncot lehetett nézni is meg tanulni is. Sokkal bátrabb voltam, mint előtte, hogy ezt meg mertem csinálni. Ráadásul franciául, tehát egy egész más környezetben. Ez Mária néninek köszönhető, meg annak, hogy találkoztam az orkesztikával. A hetvenes évek vége felé, amikor Magyarországon elég deprimált időszak volt, számomra oázis volt ez a hely.*

*

Beszélgetés Szabó Judittal

Budapest, 2009. augusztus 30.

Mindenki azt hiszi, ha bármit kezdek, hogy én már ezt csináltam. Mindig mondom, hogy nem, ezt nem, csak van egy alapom, amit a Mária néninél tanultam, van testtudatom. Ha egy csomó embernek azt mondják, hogy valamilyen izmát feszítse meg, fogalma sincs, hogy az hol van. Én meg tudom. És ezt Mária nénitől tanultam. Nagyon fontos ez a testtudat. És ez a rendszer egy nagyon okos rendszer. Biztos vagyok benne, hogy ezt érdemes lenne így fenntartani és tanítani. (Sz. J.)

BE: – *Hányban kerültél Mirkovszky Mária néni óráira? Hogyan jutott hozzád a híre, hogy vannak ezek az órák a Jókai téren, és tudtál-e valamit az orkesztikáról akkoriban?*

SzJ: – Azt tudom, hogy Víg Kati vitt oda. Először csak megnéztem, még nem kezdtem járni. A 70-es évek legvége vagy inkább már 1980 lehetett. Aztán kisebb-nagyobb megszakításokkal végig jártam. Még a Ménesi útra is jártam.

BE: – *A Ménesi úton is folytatódott? Erre nem is emlékszem.*

SzJ: – Az történt, hogy Mária nénit egyszer csak kitétték a Jókai térről, és valaki megszervezte, hogy taníthasson az Eötvös Kollégium tornatermében. De akkor Mária néni vagy már beteg volt, vagy nagyon hamar az lett. Tehát itt rövid ideig volt.

BE: – *Előtte csináltál valamilyen mozgásművészetet vagy balettot?*

SzJ: – Nem, balettot sose. Jártam rövid ideig női tornára a közelünkben. Nyitott voltam, hogy járjak valamire, de nem tudtam mire, és ez pont azért volt jó, mert érdekesnek tűnt és nem szokványosnak.

BE: – *És mi volt az első benyomásod, amikor bementél az órára? Hogyan épült föl? Mária néni hogyan vezette?*

SzJ: – Nagyon is emlékszem az órákra. Hihetetlen kedves és befogadó volt Mária néni. Rögtön így kezdte: „Na, gyerünk lányok, gyere csak, és csináljuk”. Ilyen volt, öröm volt az embernek. Mindig jókedvű volt. Ez hihetetlen újdonság volt, én még ilyen embert nem láttam az életben. Mindig iszonyú pozitív volt és iszonyú demokratikus. Ugye minden ilyen helyen, ahol az embernek produkálnia kell magát, ott mindjárt verseny van. Vannak ügyesek, ők a kedvencek, ők számítanak, és vannak a lemaradók. Itt ez nem volt. Vittem is oda később több barátnőmet. Az egyiknek komoly gerincferdülése volt, annyira komoly, hogy látszott, és ő rettenetesen szégyellte volna ezt bárhol. És Mária néni így fogadta: „Gyere csak fiam, mindjárt kitalálok valamit”. És most is azt csinálja mindennap. És ezzel nagyon sokat segített. Meg vittem olyat, aki – nem is tudom, hogy mondjam –, hihetetlen béna volt. Ott mégis jól tudta magát érezni, és tudott az egészszel mit kezdeni, és Mária néni is tudott vele mit kezdeni. Én még ilyen embert sose láttam, aki ennyire mindenkire tudott figyelni. Sose láttam elkeseredni, vagy szomorúnak. Még az olyan dolgokról is, amik nyilvánvalóan fájtak az életében, azokról is úgy tudott beszélni, hogy helyre tette őket.

Hogy milyen volt egy óra? Lendületes! „Gyerünk, lányok, gyerünk!” Nagy nehezen mindenki átöltözött, ő akkor már verte a zongorát, iszonyúan aranyosan kukucskált. Azután körbementünk, és aztán jöttek a lendületek, így tovább minden, a rúdnál is. Alaposan megtornáztatott. És amikor már mindent átvettünk, akkor jöttek a mondatok, a dobos rész. Ő is ott szökölt velünk. Hihetetlen hatással volt rám is ez a pozitív energia. Észrevették az ismerőseim, hogy máshogy járok. Teljesen máshogy éreztem magamat. Viszont a verstáncokkal nem tudtam mit kezdeni. Az engem rettenetesen taszított. Avítnak éreztem. Mária néni viszont azt gondolta, hogy mivel én elég ügyesnek bizonyultam, hogy csináljam. De éreztem, hogy ezt nem tudom szívvel-lélekkel. A Babits-verseket szerettem, de az egésznek volt valami avíttága. És ezt próbáltam Mária néninek elmondani. Szerintem meg is értette, hogy nekem nem ez tetszik ebből a rendszerből. Sokkal inkább tetszettek a geometrikus formák. Ezeket úgy néztem, mint egy képet.

*Csoportos karrajzok Mária néni vezetésével:
Szabó Judit, Tatai Mária, Békés Rozi, Bánki Gabi
Szabó Róbert felvételei, 1984*

BE: – *A karrajzok, meg a...*

SzJ: – Meg a test. Akár, amikor többen csináltuk a csoportos karrajzokat, ezek tetszettek nagyon. És ebből próbáltam valamit továbbgondolni, hogy ezt hogy lehetne kicsit továbbfejleszteni. De a verstáncolást kicsit viccesnek találtam.

BE: – *Őszintén szólva, nekem is idegen volt. Én is találtam benne valami nagyon régieset. Én nem voltam annyira jó, nem táncoltam verset, csak láttam, ahogy ez megy.*

SzJ: – Én sem. És te se végül, mert nem volt eléggé kedved hozzá?

BE: – *Én ilyen szempontból reménytelen eset vagyok. Egyszerűen nem tudok erre ráhangolódni. De az egésznek nagyon nagy hatása volt rám. Úgy él bennem, mint egy életszemlélet. Kinyitott dolgokat. Máshogy kezdtem el egy csomó mindent. Ez tényleg nemcsak torna, nemcsak tánc volt.*

SzJ: – Igen, azt is szuggerálta, hogy mindent el lehet kezdeni, meg lehet csinálni. Amikor először voltam ott, én is ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy ezt csináljam, és Mária néni meg bátorított. Nem voltam már annyira fiatal. Az idősebbek közé tartoztam, és nem csináltam előtte semmilyen mozdulatművészetet. Bátortalan is voltam. De annyira fölszabadította az embert, és olyan örömet okozott, hogy mindenről elfelejtkeztem. Végül is meg tudtam csinálni. Ez irtó nagy élmény volt, felszabadított.

Minden szinten lehetett csinálni. Lehetett úgy, ahogy az Erzsiek, hogy profi táncos akar lenni, és ezt tökéletesen, minden részletében megcsinálni és fejlődni. És lehetett csak úgy, mint egy gyógytornát. Én úgy használtam, mint egy atmoszfért. Lelki-testi felüdülés volt és életvezetési tanácsadás is, mert Mária néni mindig mondott egy csomó praktikus dolgot is, minden téren. Például a természetgyógyászat nekem ott jelent meg először konkrét formában.

BE: – *Komolyan?*

SzJ: – Igen. Ha valakinek fáj a torka, mindjárt megmutatott egy jógalégzést. Emlékszem, nagyon vicces, így ki kell a nyelvet dugni és lihegni, és még most is tudom, hogy azt kell csinálni. Rengeteg ilyen dolgot mondott. Emlékszem, azt tanította, hogy hogy kell elesni, és „sose fog eltörni a csípőd, mint az öregasszonyoknak”, mondta.

BE: – *Mondta több mint 80 évesen?*

SzJ: – Igen, és tényleg sose volt semmi baja. Úgy kell elesni, megmutatta, hogy előre kell dőlni, és térdre esni, de úgy, hogy a kezeidet már le is teszed. Rengeteg ilyen tanított. El nem tudom mondani most így ezt a sok praktikus meg okos tanácsot.

BE: – *Mondtad, hogy téged tulajdonképpen a mozgásban a látvány érdekelt. Tehát a kartartás, meg, ha jól értem, ezek a zárt és nyitott irányok. Te aztán később, vagy akkor rajzoltál-e, festettél-e erről valamit? Valahol megjelent-e abban, amit csinálsz?*

SzJ: – Így konkrétan nem. Sokkal mélyebben hatott. Eléggé megváltoztatott, jó irányba noszogatót ez a Mária nénivel való találkozás, ez a rendszer, ez a tánc. Maga az, hogy csináljuk, hogy ott vagyunk, hogy picit fejlesztünk bizonyos dolgokat, akár az egyensúlyunkat – na, ezt is jó felidézni, hogy fontos az egyensúly. Kicsit olvastam a jógáról, ott ez visszaköszön. Mondta is Mária néni, hogy Baktay Ervintől sokat tanult, erre többször is hivatkozott. Egyensúlyban volt az élete, és szerintem ez vonzott csomó mindenkit oda.

BE: – *Igen, és ezért is lehetett sokféleképpen kapcsolódni hozzá. Nemcsak annak, aki táncos, hanem akiben volt valami nyitottság erre felé, azt mind magával tudta ragadni. Meg tudta értetni vele, hogy mit is jelent ez a fajta mozdulatművészet.*

SzJ: – Igen, ez a hihetetlen vonzó életszemlélet. Olyanokat is be tudott oda vonzani, akinek esze ágában se volt táncolni, mozgással foglalkozni, és például az is hihetetlen, azóta is csak meghatódottsággal tudok arra gondolni, hogy azt mondta ránk, hogy növendékek. Mert lehet, hogy már 25–30 éves voltam, de megint növendék lehettem, holott én már mint családanya kerültem oda. Gondoltam, én ezt már nem csinálhatom, nem lehetek növendék. És ott lehettem. Növendék voltam, aki szép jövő előtt áll... Nem számított, hogy hány évesek vagyunk, és nem számított, hogy ő hány éves, hanem az számított, hogy így valamit most elkezdünk, és az egyre jobb lesz. Mindenki a maga szintjéről valahová ügyesedik, valahová halad. És a mozgásrendszert is rendkívül értékesnek tartom. Azóta mindig foglalkozom mozgással. Nem tudtam abbahagyni.

BE: – *Most mit csinálsz?*

SzJ: – Most a hastáncot csinálom. És mindenki azt hiszi, ha bármit kezdek, hogy én már ezt csináltam. Mindig mondom, hogy nem, ezt nem, csak van egy alapom, amit Mária néninél tanultam, van testtudatom. Ha egy csomó embernek azt mondják, hogy valamilyen izmát feszítse meg, fogalma sincs, hogy az hol van. Én meg tudom. És ezt Mária nénitől tanultam. Nagyon fontos ez a testtudat. És ez a rendszer egy nagyon okos rendszer. Biztos vagyok benne, hogy ezt érdemes lenne így fenntartani és tanítani. Az, hogy ilyen hosszú kényszerszünetet csináltak, nagy vétek volt. Ugye kényszerpihenőre ítélték Mária nénit.

BE: – *Csoda, hogy aztán újból föl tudta venni a fonalat. Nagyon sokáig nem taníthatott.*

SzJ: – Szerintem ő azért tudta fölvenni, mert ez egy életszemlélet. És a mindennapjainkra is hat. Ahogy mondta, hogy hogyan essünk el, hogy menjünk az utcán, hogyan lélegezzünk, stb.

BE: – *Mondd, te tárgykészítésben részt vettél? Egyszer volt egy nyár, amikor elmentünk hozzá és sarut csináltunk.*

SzJ: – Nem, sajnós.

BE: – *Az is nagyon szép volt. Megvoltak hozzá az eszközei. Még most is megvan a saru, amit akkor csináltam.*

SzJ: – Csak akkor voltam nála, amikor már beteg volt

BE: – *Te is részt vettél az ápolásban?*

SzJ: – Egy kicsit igen. Terhes voltam, akkor vártam a Simont, ezért nem tudtam nagyon részt venni, csak minimálisan. De egyszer voltam nála akkor is, amikor még egészséges volt.

BE: – *Külön beszélgetni?*

SzJ: – Beszélgetni, és tudta, hogy varrok is. És akkor azzal kapcsolatban valamit mutatott. És nézegettük a régi dolgokat.

BE: – *Mutatott neked dokumentumokat?*

SzJ: – Egy régi, gyönyörű szép kabátra emlékszem, amit mutatott. Hihetetlen gyönyörű kabát volt, és valamit azzal akart, hogy azt vágjam le vagy ilyesmi. Mondtam, hogy ezt nem szabad, ez annyira gyönyörű, és végül nem is vágtam le azt a kabátot. És beszélgettünk régi dolgokról. De nem szomorúsággal – tudod, hogy az öregekkel, hogy beszél az ember, hogy olyan szomorú az egész. Mária néni sosem volt szomorú, mindenből azt tudta kihozni, hogy jó ez így, és hogy nem kell semmit sajnálni, és hogy még van előttünk mindenféle, még ő is úgy volt velem. És volt is. Annyira hihetetlenül jól állt hozzá a dolgokhoz.

BE: – *Azt hiszem, hogy te is ott voltál a születésnapon, ugye?*

SzJ: – Persze. Azon, ami nálad volt. Arról van az a híres kép, amikor a Rozi, Ilona meg én vagyunk hárman terhesen. A Rozi vezetett, őneki már elég nagy hasa volt, Ilona a középső, rajtam pedig még nem látszott, de azért bevettek.

BE: – *Azt hiszem, hogy ez a Jókai tér 8., a 70-es évek végén egy sziget is volt, ahol valami egészen más körbe kerültünk, mint ami a külvilág volt. Voltak ilyen helyek, erről is szájhagyomány útján lehetett tudni. Nem volt meghirdetve. Csak úgy lehetett megtudni, hogy egy ismerős szólt, hogy gyere.*

SzJ: – Én nagyon utáltam a 70-es éveket. Tiszta szívből. Minden módon kilógtam a társadalomból, úgyhogy nekem tényleg kellett egy ilyen. Nekem ez úgy jött, mint egy megváltás, hogy van ilyen hely, ahol minden más, mint máshol. Nem azok a törvények uralkodnak, nem olyan a stílus. Itt semmi nem érvényes, ami kint. És ez nagyon jó volt. Itt öröm volt és gyógyír minden egyes alkalom.

BE: – *Érdekes, hogy a mindennapokba is mennyire átmentek Mária néni foglalkozásai meg a magyarázatai. Az ember valahogy jobban kezdett el mozogni, tudatosabban és szabadabban.*

SzJ: – Igen, a járástól kezdve, hiszen ő tényleg megtanított minket járni. Emlékszem arra az órára, amikor azt magyarázta, hogy úgy kell járni, hogy mindig a csípőnek kell elől menni.

Emlékszel? A csípő vezet és a lábad meg lazán jár ettől, így szabad és könnyed lesz a lépés. Többen észrevették, hogy máshogy megyek, és könnyebbé vált a mozgásom.

BE: – *Meg azt is mondta, hogy úgy kell tartani magad, mintha egy könyv lenne a fejed tetején. És a fejed búbja legyen a legmagasabban.*

SzJ: – *Hogy azt húzza egy madzag felfelé.*

BE: – *Mintha az égből húznák. Meg azt is, hogy hova nézzünk. Akkor jár az ember szabadon és tartja jól magát, ha abba a síkba néz, ami a szemmagassága. Akkor ki fogja emelni magát, elemelkedik a talajtól, nem süllyed rá, hanem ruganyosan jár.*

SzJ: – *Meg azt, hogy hogy kell állni, hogy hol nyomod a földet a lábaddal.*

BE: – *A három pont.*

SzJ: – *Igen, a sarok és elől a külső szélen, és a nagy lábujjnál. És eleve ez, hogy nyomom a földet... Soha életemben eszembe nem jutott, hogy én is nyomom a földet... új érzéseket épített be, olyanfajta testtudatot, olyanfajta alapot adott, hogy attól kezdve minden mozdulat máshogy jött. És emlékszel, hogy azt mondta – ezt sose hallottam előtte –, hogy akkor tudunk jól nyújtani, ha kifele fújuk a levegőt. Ilyen apróságok, de fontos dolgok, rengeteg volt. Egyáltalán, minden, az egyszerű karnyújtás vagy a lábemelés vagy a szökdelés, az honnan is indul. Nem kívülről, hanem belülről. Figyeljünk, hogy honnan indítjuk, és akkor az jó lesz. És tényleg úgy volt jó.*

BE: – *Számomra nagyon jól elmagyarázta, hogy milyen viszonyban van a tengely a perifériával. Mindig azt mondta, hogy mindent a középpontból kell indítani.*

SzJ: – *Igen. Nyilván ez nem Mária néni saját találmánya, hanem ennek a mozgásrendszernek, ennek a mozdulatművészeti iskolának, de attól függetlenül ő elképesztő jól adta át. Csodálatosan magyarázta el, és mindenkit biztosított arról, hogy meg fogja tudni csinálni, és használni fogja tudni. Ezt mindenkivel elhitette és meg is tanította. Elképesztően jó tanár volt. Ezért vétek, hogy ő kb. negyven évig nem taníthatott. De ettől sem volt szomorú, hanem annak örült, hogy most megint tanít. Ez egészen rendkívüli.*

BE: – *Az ember, ha elkezd beleélni magát, újabb és újabb élmények jutnak eszébe. Gyakran egy két-három órás foglalkozás után még beültünk valahova.*

SzJ: – *Beültünk a Különlegességibe. Ott sütítettünk, tortáztunk. Nem sokan, négyen, öten. Olyankor Mária néni magáról mesélt, a régi dolgokról, és ez nagyon tetszett. A házasságáról és a párizsi évekről. Hát nem volt ez különösképpen nagyon boldog élet, amit feltárt, sőt, nagyon is problémás volt, de azt is annyira helyesen tudta elmesélni. Minden érdekelt minket, amit mesélt. Minden érdekes volt. És egyáltalán nem misztifikálta. Egyszerűen kérdeztük és válaszolt.*

BE: – Tudom, hogy voltak néhányan, akik otthon is meglátogatták. Tamás Erzsi mesélt erről, hogy ő beszélgetett többször külön Mária néniével, a saját életéről is. Ilyen is volt, hogy ő ment hozzá a problémáival. Egy időben meg az Operával szembe mentünk, a Művész cukrászdába.

SzJ: – Oda is. Emlékszem mind a kettőre.

BE: – Mikor láttad utoljára Mária néni? A kórházban még meglátogattad?

SzJ: – Igen. Arra emlékszem, hogy Mária néni édesen mosolyog, ahogy fogadott, boldogan, gyönyörű nagy kék szemei világítottak. Továbbra is ugyanaz a pozitív, az az erős, az a nyugodt Mária néni volt. Semmi jele nem volt annak, hogy ott esetleg elkeseredett volna, vagy elvesztette volna az életkedvét.

BE: – Beszélgettetek?

SzJ: – Beszélgettünk, talán épp rólam. Épp gondjaim voltak, úgyhogy még az is lehet. Még az is belefér, hogy én panaszkodtam.

Taps: Szabó Judit és Tatai Mária

Szabó Róbert felvétele, 1984

Beszélgetés Víg Katalinnal

Budapest, 2010 januárja

A lendületek rendkívüli módon kiemelték a mindennapokból, átlelkesítettek. Belső plusszal mentünk el mindig. Mária néni nagyon kedves volt, és ez nagyon fontos volt azokban az időkben, az a pozitív, építő szellem, ami minden óráját áthatotta. (V. K.)

BE: – *Kati, Te hogy kerültél Mária néni óráira?*

VK: – 1978-ban csöppentem bele, egy gyerekkori barátnőm révén. Volt egy haladó, meg egy kezdő csoport. Mária néni személyisége rendkívül biztató volt. Rengeteg pluszt adott, elfogadó volt, pozitív, építő. Nagyon érdekes volt akkor, hogy a személyiséget hangsúlyozta, hogy mindenki megtalálhatja a maga mozgását. Nagyon jó volt.

BE: – *Neked ez új élmény volt? Ez a része?*

VK: – Akkortájt a néptánc volt divatos és a jazztánc. Azok inkább formaiak voltak. Köllő Miklós pantomim óráin volt még az, hogy kis etűdöket gyakoroltunk, tehát ott volt kicsit hasonló a szellem. Többségünknek, gondolom, ez akkor újat jelentett. Miután ezt az 50-es években leállították. Talán csak még Berczik Sára néni volt Budán, aki hasonló iskolát vitt.

BE: – *Kettőjüknek volt köze egymáshoz valamilyen módon?*

V.K: Berczik tanfolyama is művészeti volt, de ott sokkal hangsúlyosabb volt a test, a motor, mint Mária néni óráin. A szellemi, lelki megnyilvánulás a mozdulaton keresztül, ez inkább csak itt volt tetten érhető. Gondolom, ez azért van így, mert Dienes Valéria hagyományain járt Mária néni. Tehát itt a kifejezésen volt jobban a hangsúly.

BE: – *Te táncoltál verset? Mi volt a véleményed arról, hogy eltáncolni egy verset?*

VK: – Én valami más utat kerestem. Akkoriban szavaltam, úgyhogy az nem nagyon érdekelt, hogy a verset elmozogjam. De végül is, kicsit érdekelt volna. Nagyon szerettem Wessely Anna mozgását. Rendkívül összerendezett volt, ő volt az, aki nem is akart táncal foglalkozni, de valahogy ettől volt nekem érdekes.

BE: – *Hogy emlékszel? Hogy nézett ki egy óra? Milyen volt a felépítése?*

VK: – Volt bemelegítés, azután a „Z” ülés, ahogy a „Z” ülésben megforgattuk a derekunkat. Azután az egyensúlygyakorlatok. Mária néni az egyensúlyra és a lendületre tette a hangsúlyt. Statikus mozgások is voltak, de sok volt a lendületes mozgás. Ami nagyon fontos volt még, az az, hogy bárki eljárhatott, nem kellett feltétlenül balerinának lenni ahhoz, hogy hozzájusson a tánc élményéhez. Itt lendülethez tudott jutni és kifejezéshez. De jellemző volt, hogy a többség afféle fitnessnek használta, mert, az óra végi kifejező gyakorlatokban csak egy-két ember

nyilatkozott meg, a többség nem. Az elmozdulások és a lendületek még élnek bennem, de önálló etűdöt én nem csináltam. De még most is szeretném a verseknek ezt az oldalát megragadni.

BE: – *Ezt kicsit ki tudnád fejteni?*

VK: – Tehát az orkesztikában, ahogy én értelmeztem, nagyon fontos volt a kifejezés. A szellemin, lelkin volt inkább a hangsúly. De valahogy a vers, ahogy ők akkor eltáncolták, az nekem egy kicsit túl narratív volt. Én inkább olyan verstáncolást próbáltam volna meg, amelyik a mozdulatelemeket felhasználva táncolta volna el azokat az érzelmeket, gondolatokat, amiket keltett bennem, ami a mozgás nyelvén kifejezhető.

BE: – *És azt le tudod írni, hogy az ember hogyan érezte magát a lendületek közben?*

VK: – Ó, az akkor készült képeken lehet látni, hogy milyen átszellemültté válik az ember. A lendületek rendkívüli módon kiemeltek a mindennapokból, átlelkesítettek. Belső plusszal mentünk el mindig. Mária néni nagyon kedves volt, és ez nagyon fontos volt azokban az időkben, az a pozitív, építő szellem, ami minden óráját áthatotta. Figyelt ránk, ismert minket. Emlékszem, hogy mindig bementünk a közelben ebédelni óra után. És arra, ahogy állt előttem, ahogyan nézett...

BE: – *Volt valamilyen személyes beszélgetés is vele? Mesélt magáról?*

VK: – Sokat jártam hozzá. Varrt nekem egy szoknyát is. Jó barátságban voltunk.

BE: – *Varrt neked szoknyát?*

VK: – Még mindig megvan. Az ő anyagából. Nagyon jó barátságban voltunk. Sokat mesélt az életéről, az édesanyjáról. A madarokról, amiket etetett. Mindig ott kinn voltak a szalonnácskák. Kis naptárakról, amiket gyűjtögetett. Rendkívül sok pici naptára volt. Igen, jóban voltunk.

BE: – *És később gondoltál arra, hogy folytatod, vagy valahogy fölhasználod azt, amit ott tanultál, vagy esetleg meg is tetted?*

VK: – Az, hogy a Lipóton mozgást tudtam csinálni a betegekkel mint képesítés nélküli gyógytornász, biztos vagyok abban, hogy ahhoz Mária néni is hozzájárult. Nemcsak a mozgással, hanem azzal is, ahogy az emberekhez hozzáállt. Lábán Kati elmesélte, hogy neki azt mondta, hogy milyen jó alakja van, pedig ő meg volt győződve, hogy neki nincs. Megérezte, hogy mi bántja a másikat, és azon próbált segíteni. Sokat kaptam tőle, ebben biztos vagyok. Én fejlesztést csináltam. Próbáltam ragaszkodni azokhoz a mozgásokhoz, amiket gyerekek fejlesztéséhez találtak ki. De felismertem hasonlóságokat is. Emlékszem, volt a mackójárás a Mária néninél.

BE: – *Volt olyan is, hogy mackójárás? Arra nem emlékszem.*

VK: – A mackójárás az volt, amikor együtt lépett a kéz meg a láb, azt nagyon tudtam használni a gyerekeknél. Meg azt, hogy behúzkod, majd kinyújtod a lábad és forogsz a földön. Ezeket szerették a gyerekek.

Lendületben

Szabó Róbert felvételei, 1984

Beszélgetés Molnár Ildikóval

(Tamás Erzszi interjúja, Bíró Eszter kérdései alapján)

Budapest, 2021. január 27.

Mária néni minta lett számomra, hogy hogyan kell elevennek maradni, eleven alkotónak, alázatosnak, hogy nem muszáj kiégni, nem muszáj megöregedni, élő bizonyítéka volt annak, hogy a lélek kortalan, örök, és hogy az alkotó ember nagyon friss, kortalan lény, és valójában nincs gát korosztályok között. És olyan sincs igazából, hogy öregen ne táncolhass, vagy ne énekelhess, vagy ne taníthass, sőt! Szóval, hogy nincsenek ilyen gátak vagy korlátok, és aki azt hiszi, hogy vannak, akkor azokat a korlátokat gyorsan le kell rombolni. (M. I.)

TE: – *Hogy ismerkedtél meg vele, hogyan találtál rá? Vissza kell pörgetni az évszámokat és valahogy az emlékeket. Innen kezdjük.*

MI: – Én a nővéremtől, Molnár Andreától hallottam az orkesztikáról. Nekem nem kellett sok, kíváncsi természet vagyok, és adok a nővérem véleményére. Andrea bölcsészkart végzett, és két és fél évvel idősebb nálam. Ő elkezdett járni a Jókai térre Mária nénihez. És ha ő azt mondta, hogy ez jó és érdekes, akkor én kíváncsi lettem és elmentem és megnéztem.

Én 1982-ben végeztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Végzett színművésznő vagyok, jelenleg szabadúszó, és úgy szeretem mondani, hogy alkotó előadóművész. Ez azért fontos, mert ez jellemző is rám. Az alkotás is, a szabadságvágy is, a szabadutasság is, az útkeresés is. Nem is vagyok meglepve, ha visszagondolok, hogy akkor odakeveredtem a Jókai tér 8-ba. Amikor először beléptem, akkor déjà vu érzésem volt, azért, mert – nem fogod elhinni – egészen kicsi koromban, talán ötévesen jártam klasszikus balettre, de már nem emlékszem kihez, viszont a következő tanáromra emlékszem és a helyre is, és az a Jókai tér 8. volt.

TE: – *Nem mondd!*

MI: – Rózsa Magda néni.

TE: – *Hát várjál, ő adta azt a termet Mária néninek.*

MI: – Innen gondolom, hogy valószínűleg nem vesztettem el a hallásomat arra, hogy ha valahova hívnak, azt meg kell hallanom, és hogy hova kell mennem. Utólag, ha visszagondolok, csodálatosan kirajzolódik az utam, és megvannak a gyönyörű kövek, útjelzők. Az első tehát Rózsa Magda néni. Még arra is emlékszem, hogy az első vizsgámon, amikor még nem volt rendes, rózsaszín balettcipóm, aminek az orrában gipsz van, egészséges mozgásra épülő vizsgafeladatomban volt. Labda voltam, pattogtam, gurultam. Akkor én még semmit sem tudtam

arról, amiről később felnőttfejjel olvastam, és most már tudom, hogy Mária néni tanítványa volt Rózsa Magda néni. És Mária néni a Rózsa Magda néni balettközösségének a termében, az ő tanítványközösségében kezdett el, hosszú szünet után, újra tanítani. Hát nem gyönyörű?

TE: – *Csodálatos!*

MI: – És amikor beléptem a lépcsőházba, az a fantasztikus érzés volt, amit minden ember ismer, legalább egyszer életéből, hogy „én itt már jártam”. Hova is vezet? És beléptem az öltözőbe, és emlékeztem. És beléptem a balett-terembe, és emlékeztem. Nahát, ilyen gyönyörűen kezdődött. És akkor ott volt Mária néni, akinek a személyisége azonnal elragadott. Azért, mert nagyon dinamikus volt. Kora ellenére annyira fiatalos volt, és ha az ember elment az órára, mindig azt érezte, hogy Mária néniben van a legtöbb energia. És ez a fiatalosság, ez a dinamizmus annyira elragadó volt, az az életszeretet és a hivatásszeretete, amire nekem, mint frissen végzett, pályakezdő művésznek, volt szemem, fülem, és annyira táplált minden alkalommal, amikor ide beléptem, hogy az fantasztikus volt.

Én egy [igazgató]váltás miatt, először – Budapesten maradtam volna, de ilyen a színházi világ – Kecskemétre kerültem. Az első szerepem ott Melinda volt, Koncz Gábor játszotta Bánk bánt. Szerencsére Kecskemét nincs messze, szépen följártam, én budapesti születésű vagyok, mindenkim itt volt. Semmibe sem tellett fölülni a vonatra és följönni. Nem emlékszem viszont, hogy hányszor. Egyszer biztos elmentem minden héten, de arra nem emlékszem, hogy hányszor tartott órát Mária néni ekkoriban. A 82–83-as színházi évadról beszélünk. Hányszor volt órája Mária néninek?

TE: – *Jó kérdés! De nem egyszer.*

MI: – Háromszor? Az sok.

TE: – *Nem emlékszem. Délben is volt, mindig besütött a déli nap.*

MI: – Én a déli órákra jártam mindig, mert ha nem Kecskeméten voltam, akkor itthon voltam Budapesten, és emlékszem a szabad délelőttjeimre, hogy akkor szerepet tanultam, vagy élveztem, hogy éppen a budapesti kapcsolataimat ápolhatom, és utána elmehetek orkesztikára. Gyakran volt olyan, hogy délután visszamentem egy esti próbára vagy előző nap jöttem, de másnap este már előadás volt. A következő évadban nem írtam alá a szerződést. Följöttem Budapestre. Így többször el tudtam járni. Talán akkortájt jártam a legtöbbet orkesztikára, 83–84-ben, mert akkor próbáltam budapesti társulathoz elszerződni, és sok vizsgafilmben is szerepeltem, és egy ilyen munka alapján hívott Makk Károly, hogy lenne még filmszínész státusz, de pechemre ez a státusz is megszűnt, úgyhogy végül Pécsre mentem, és úgy emlékszem, hogy Pécs már messze volt. Pécsről már nem tudtam följárni.

TE: – *És Mária néni hogyan fogadott téged? Mire emlékszel? Biztos nagyon megszeretett. És nagyon büszke lehetett rád, hogy egy színésznő ott van velük, nem? És kik voltak akkor még ott? Mert én akkor Vasboldogasszonyban éltem, és én is csak néha jöttem föl. Emlékszem rád, de csak ritkán voltam ott.*

MI: – Ritkán voltál ott, emlékszem rád, de arra is, hogy ritkán láttalak. Akiket gyakrabban láttam, az Tatai Mária, akivel azóta is barátságban vagyok. Gyakran láttam még Gabit, milyen Gabi?

TE: – *Bánki Gabi, aki szegény már nem él.*

MI: – Nincsen velünk. A barátnője is volt, aki akkor fiatalon elhagyott minket. Nem jut eszembe a neve. Lábán Katalinra is emlékszem, mint alternatív színházi rendezőre, és akkor még nem tudtam a Lábán Rudolf-féle vonalról. Rajtad, Tamás Erzsi, rajtad kívül volt egy másik Erzsi, a Heltai Erzsi, akire azért emlékszem, mert hozzá kötődik emlékeimben a verstánc.

TE: – *Az nagyon-nagyon tetszett nekem is.*

MI: – A verstánc, amire nagyon odafigyeltem, amiatt ugye, hogy színész vagyok. Ami fontos, hogy én nem a tánc felől érkeztem, nem is a tánc történet vagy valamilyen elméleti, bölcsész vonalról vagy kutatói vagy történeti vonalról, de nem is kifejezetten a tánc vagy a mozgás irányából, hiszen én prózai szakon végeztem. De ennek ellenére egész kicsi korom óta, ahogy már említettem, mindig volt mozgás az életemben, és zene is, mert kiskoromtól volt a balettozás, aztán volt művészi torna az iskolában, és ugyanígy volt a klasszikus iskolai kórus, szolfézs, zongora öt-hat évig.

Amit szeretnék mondani, hogy nemcsak a személye ragadott meg Mária néninek, hanem az élő zene, a zongorajáték. Az, hogy ő maga zongorázott, és élő zongorajátékra voltak a gyakorlatok. Ami még nagyon megmaradt bennem, és nagyon jellegzetes és nagyon fontos szerintem, az órák felépítése. Mária néni szeretett pontosan kezdeni, és nem szerette, ha szétfolyunk, ha lassúak vagyunk, ha szétbeszélgetjük. Szerette a fegyelmet, a koncentrációt, de mindezt nagy örömmel és alázattal. Mária néni az alázat és a hivatásszeretet áradt, és nekem ez volt a legfontosabb. Ezzel én is így vagyok. És azt is szerettem az óráiban, hogy mindig úgy épült föl, hogy mindig ugyanazt a dallamot játszotta, amire körbementünk és a bemelegítő rész volt, a mozdulatsorok. Az órán mindig volt ismétlés, és mindig volt egy szabadabb alkotói rész, egy kreatív rész. Úgyhogy, ha jellemeznem kell az órát, az a dinamizmus, a tudatosság, az ismétlés, ami nagyon fontos, hogy elmélyüljenek a gyakorlatok az emberben. Nemcsak a fejében, a testében is. Nagyon fontos volt még az is, hogy Mária néni javíttatott minket. Emlékszem, a karskálákra, a profilozásra, emlékszem a szökkenésre, az ugrásokra, a karskálák nagyon-nagyon szépen föl voltak építve. A profilozás, a zárt és nyitott profil, ami nagyon fontos, a

dinamikus, mozgásos részben a frontális mozgások. Nekem nagyon megmaradtak a profiltartások. Szerintem ezek a legfontosabb dolgok. És a Heltai Erzsínél említett verstánc, a színház felől tekintve, nagyon érdekes volt a számomra, az, hogy hogyan is hat egymásra a szöveg és a mozdulat.

TE: – *Te is próbáltad?*

MI: – Én nem próbáltam ilyet.

TE: – *Heltai Erzsí és Tatai Mari Babits verseit adták elő, a Két nővért meg a Mennyei színjátékot. Az első Mária néni koreográfiája volt, a második Dienes Valériáé. Utána tovább vitték színpadra is ezeket.*

MI: – A zongorán kívül emlékszem még egy dobra, egy csörgődobra, amit Mária néni mindig hozott magával és ott volt a zongorán és nagyszerűen ütötte és szökkent és ugrott vele. Gyönyörű volt. És csodáltam, hogy mennyire fiatal! És Mária néni minta lett számomra, hogy hogyan kell elevennek maradni, eleven alkotónak és alázatosnak, hogy nem muszáj kiégni, nem muszáj megöregedni, élő bizonyítéka volt annak, hogy a lélek az kortalan, örök és hogy az alkotó ember nagyon friss, kortalan lény, és valójában nincs gát a korosztályok között. És olyan sincs igazából, hogy öregen ne táncolhass, vagy ne énekelhess, vagy ne taníthass, sőt! Szóval, hogy nincsenek ilyen gátak vagy korlátok, és aki azt hiszi, hogy vannak, vagy ha én is, esetleg volt, hogy valamiről ezt hittem, akkor azokat a korlátokat gyorsan le kell rombolni.

TE: – *Ez nagyon jó. Ez így van.*

MI: – Ugye?

TE: – *Ildikém, hogyan épült be az életedbe az, amit ott tanultál?*

MI: – Hú, van mit mesélnem. Visszatérve az utamhoz és a kövekhez, az útjelzőkhöz, a mestereimhez, tehát ahogy említettem, ugye Rózsa Magda és még Mária néni előtt a Színművészeti Főiskolán, Mária néni egy másik tanítványa, Berczik Sári néni volt a mesterem.⁹ Szerintem ez csodálatos. A Vas utcában, a filmes tanszék alsó épületének tornatermében volt fakultatív oktatásban Berczik Sári néni szombat reggel nyolc órai órája. Persze kik jártak? A jó fejek. Naná, hogy az ember nem hagy ki egy Berczik Sári nénit. Akik odajártak, csupa-csupa tehetséges színésznő, és csodálatos volt, és emlékszem, hogy Sári néni nagyon elégedett volt velem.

⁹ Berczik (Pollacsek/Perczel) Sára (1906–1999) mozdulatművész, koreográfus és RSG mesteredző, nem volt sem Mirkovszky Mária, sem Dienes Valéria tanítványa. Bécsben tanult klasszikus és Dalcroze-iskolázottságú táncosnőktől, 1922-től lépett fel önállóan, 1932-ben ő is elvégezte a kötelező féléves tanfolyamot, ami a mozdulatművészet nyilvános tanítására képesítette, majd iskolát nyitott, ahol saját módszerrel nevelt az esztétikus testképzésre. A betiltás után tapasztalatait az RSG meghonosításában hasznosította a Testnevelési Főiskolán. Az 1960-as évektől tanított ismét mozgásművészetet a Színművészeti Főiskolán és a Budai Táncklubban.

TE: – *Mária néniről mondott valamit, ismerte?*

MI: – Igen, hogy mennyire fontos a testtudatosság, amit Mária nénitől tanult meg, és hogy egy nőnek a mozgásában benne kell lennie a testtudatosságnak, ami egy színésznőnek meg kötelező. Úgyhogy sorban akkor: Sári néni és aztán Mária néni, engem erre tanítottak. Nekem valóban van testtudatosságom, amit ezektől a mesterektől tanultam. A színpadon annyira jól tudtam ezeket használni, képzeld el, hogy egy olyan darabban, mint a Franz Xaver Krötz *Kívánsághangverseny* című egyfelvonásosban, ahol egy szó nincs, egyszemélyes a darab, egy csodálatos mozgássort kell végigvinni, és csak rádióbejátszásokhoz, zenékhez lehet kötni, tehát ilyen végszavak vannak, illetve a térben való díszletelemek még a térbeli végszavak, de nagyon pontos zenei és ritmikus memóriára van szükség ehhez az alakításhoz, és én ezt nagyon jól tudtam, és nagyon szerettem. És biztos, hogy az orkesztikának köszönhetem. És nemcsak a saját előadóművészetembe tudtam beépíteni, hanem a későbbi műhelymunkáimba is, amiket vezettem a Meglepetésszínházban, amelyik ma is működő, bibliai történeteket rögtönző társulat. Rengeteget tanítottam itt nekik arról, hogy mit fejezünk ki azzal, amikor nyíltan, szemtől szemben van a testünk. Mennyire mást tudunk kifejezni azzal, ha zárt profilban letérdelünk vagy ha fölfele kitárulkozunk. Ez mind orkesztika. Vagy mit jelent az, hogy a testünk előre néz, de a fejünk már hátrafele fordul. Tehát, hogy mennyire fontos az irányok ismerete, és mennyire pontosan leképeződik az igazság, a hitelesség, a belső érzés és gondolat a testben, és hogy ez a lényege mindenfajta színpadi előadóművészetnek, mozgásnak, táncnak, mozgásszínháznak, prózai színháznak.

TE: – *Szép. Benne voltál a Vitray által készített interjúműsorban is, a háttérben, táncosként. Emlékszel erre? Hányban volt?*

MI: – Hogyne. 1984-ben volt. Vitrayt egyébként is csodálatos embernek tartom. Nagyon intelligens, nagyon művelt. Nem véletlen, hogy Mária nénire is rátalált, és volt egy sorozata, a *Csak ülök és mesélek*, és ebben a sorozatban vett részt Mária néni és így mi, a tanítványai. És hát felejthetetlen élmény volt, amikor a tévés stáb kivonult a Jókai tér 8-ba, és fölvette azt a gyönyörű mozdulatsort, amit minden órán Mária néni csináltatott velünk. Ami egyáltalán nem volt öncélú, mert az orkesztikában semmi sem öncélú. Egyszerre szép, harmonikus, ez a lényege, ugyanakkor követi a test természetességét, benne van a tudatosság, olyan módon melegíted és mozgatsz át a testedet, hogy közben szép vagy és harmonikus.

TE: – *Mária néni életében még készült róla egy videofelvétel, azt Békés Rozi és egy barátja készítette, abban ott voltál?*

MI: – Abban nem.

TE: – *Az még korábban volt, igen, azt hiszem, az korábbi.*

MI: – Az korábbi, mert kérdezted, hogy kikre emlékszem, említettem Tatai Máriát, Lábán Katit, Szabó Jutkát, Simány Juditot, a Heltai Erzsit és téged, és gyakran ott volt Békés Rozi, és ha ezekre az emberekre gondolok, róluk is megemlíteném, legalább egy mondat erejéig, hogy mi az, ami talán mindannyiunkra jellemző volt: a fiatalság, az útkeresés, hogy mindannyian nők vagyunk. Én nem emlékszem fiatalemberre, férfire, talán egy valaki jött el...

TE: – *De aztán el is ment.*

MI: – Nagyon rövid ideig járt. És az is közös még bennünk, hogy nyitottak vagyunk és érdeklődők, és mindenki vagy a filozófia, bölcsészettudomány, vagy a tánc, a mozdulatművészet, vagy az építészet, a tér, a fény, a világítás, a térben való mozgás felől jött, vagy a képzőművészet felől, úgyhogy ezek a társművészetek gyönyörűen találkoznak az orkesztikában, szerintem.

TE: – *Mária néni halálának tízéves évfordulóján készítettük az első emlékünnepet, ha jól emlékszem, a Török Pál utcai Pinceszínház termeiben, az nagyon jól sikerült, abban majdnem mindenki ott volt, aki valamit csinált azután – te is ott voltál, ugye?*

MI: – Én is ott voltam. Mária néni 87-ben halt meg, és ez valóban 97-ben volt. És táncoltunk is, és fotókkal díszítettük a pincét.

TE: – *A három művészcsoporthoz, akik továbbvitték akkoriban...*

MI: – Igen, ott volt Tatai Mária, Osztrogonác Ágnes és Hárs Kláriék, és megmaradt a volt orkesztikások csoportkapcsolata e-mailen, illetve rendszeresen Mária néni sírjához jártunk...

TE: – *Akkor kezdtük a gyűjtést szervezni, és felújítottuk az ő sírhelyüket húsz évre.*

MI: – Igen, és akkor valóban, egyszer voltunk Osztrogonác Ágnesnél, mert ő is indított csoportot, és kimentünk hozzá a lakására, és beszélt a stúdióról.

TE: – *Mint Kortárs Orkesztika egyesületi tagok, ugye.*

MI: – Így van, mert az Orkesztika Egyesület tagjai voltunk, nem is olyan rég szűnt meg ez az egyesület, és így a taggyűléseken is találkoztunk, és természetesen a Tatai Mária-féle Orkesztika Mozdulatszínháznak amelyik előadását csak tudtam, megnéztem. Talán 8-10 előadást, legalább tízet rendezett a Mari, hetet-nyolcat biztos láttam.

TE: – *Ott voltál azon a nevezetes előadáson, fönt a Várban, a Nemzeti Táncszínházban, az egy nagyon érdekes műsor volt, ott volt először arról szó, hogy nyilatkoztak a tanítványok az orkesztikáról.*

MI: – Igen, mindenki írt pár sort, ezek elhangzottak, két színész volt a műsorvezető, a Kolibri színházból egy férfiszínész, őt Tatai Mária, az est rendezője hívta meg, én meg a női konferanszié voltam. Ott volt Bálványos Judit szaxofonművész is, nagyon szép este volt, felváltva olvastuk fel a megemlékezéseket, volt tánc is.

És várjunk, ne kapkodjunk. A Mária néni halála utáni dolgokról van most ugye szó. Említettük a Táncszínházban lévőt, a Mátyás utcai pinceklubban lévőt, és ott volt még egy másik est is, ezt még nem említettük, a Bergson–Babits est. Mesélj erről!

TE: – *Ezt akartam mondani, hogy ez utóbbi volt a Mátyás utcai pinceklubban, mert amit az előbb mondtál, az a Török Pál utcai Pinceszínház (mind a kettő a férjemnek volt a munkaterülete). Nagyon emlékezetes, ahogyan a Mátyás utcában te Bergson filozófiai gondolatait előadtad. A számunkra nagyon fontos Szabó páter¹⁰ úgy viszi tovább és tartja életben a mai napig Dienes Valéria emlékét és életművét, hogy azt hangsúlyozza, ami kimaradt a korábbi interjúkból meg népszerűsítésekből, vagyis, hogy Dienes Valéria nemcsak mozdulatművészetet alapított, hanem filozófus volt és misztikus gondolkodó. Ritkán történik meg, hogy merészkedik valaki bergsoni gondolatokat felolvasni. Dienes Valéria volt az, aki nagyon népszerű volt, amint mély, bűgő hangon előadta bölcs gondolatait a Városmajori templomban vagy máshol, de Ildikó, te, amikor a mély hangoddal ott megszólaltál, eszembe jutott, hogy ezt kellene folytatni.*

MI: – És olyan jólesett, hogy külön gratulált a jezsuita atya. A jezsuitákat külön meg kell itt említeni, mert ők nem véletlenül kapcsolódnak ezekhez az emberekhez, ehhez a területhez, hiszen a jezsuiták nagyon jól ismerik a szemlélődő imádságot, nagyon jól tudják, hogy mennyire fontos a tudatos légzés, és a levegő útjának megfigyelése. Én voltam jezsuitáknál Dobogókőn, a Meglepetésszínházzal is, egy olyan nemzetközi találkozón, aminek az volt a lényege, hogy a lélek ott fúj, ahol akar... Na, és amikor a Bergson–Babits estre készültem, akkor abba mélyedtem bele, így egy másik alkalom hozta nekem Dienes Valéria műveinek elolvasását. Amikor a Bajor Gizi Színház múzeumban voltunk, ott is volt verstánc, én voltam az est házigazdája, nagyon sokan voltunk.

TE: – *Az egy nagyon jól sikerült műsor volt, arról is van videofelvétel.*

MI: – Aztán képzeld el, hogy én elolvastam Dienes főművét, azt a kétköteteset...

TE: – A Hajnalvárás és a Miénk az idő.

MI: – Igen, és leírja azt az élményét, amikor annak ellenére, hogy ő nem tért még meg, a materialista korszaka volt, vágyott az oltári szentségre, és bizony ő odament, beállt a sorba és bevette. Én nem kaptam vallásos nevelést, és az életem egyik törésénél átéltem azt a csodát, hogy megszállt a szentlélek és erőt adott. Azóta is hívó vagyok, és a saját hitemet így találtam meg, én is beálltam, és Dienes Valériára gondoltam, és rettenetesen izgultam, hogy mit fognak

¹⁰ Szabó Ferenc (1931–2022) jezsuita szerzetes, teológus, a Vatikáni Rádió és a Szív című folyóirat szerkesztője. Dienes Valériával foglalkozó műve: „Hitünk szent titka”. *Dienes Valéria az Eucharisztia erőterében. Eszméletcsere*. Budapest, 2019. Lásd még e kötet Dienes Valériával foglalkozó szövegrészének jegyzeteit.

szólni és kiszúrnak, de Dienes Valéria bátorsága jutott eszembe. Ezt fontos rólam tudni, mert követtem tudatosan őt, megcsináltam ugyanazt, amit ő, mert én is át akartam élni ezt a bizonyos ostyabevételt, az élő Istent magamba venni, ez által a rítus által.

TE: – *Ezt Dienes Valéria fogalmazta meg igazán, most meg is jelent egy könyv, az a címe, hogy Hitünk szent titka, ezt is Szabó Ferenc atya állította össze, Dienes Valéria az eucharisziáról írt, misztikus naplójírásai vannak benne összegyűjtve. Gyönyörű. De most térjünk vissza Mária nénihez.*

MI: – Hogy mit tanultam Mária nénitől, és hogy épült be az egész életembe.

TE: – *Bocsáss meg, Mária néni nem fogadta el igazán Dienes Valériának ezt az ájtatos vonalát, az erősen hívő Vali néni neki nem tetszett annyira, egy kicsit kritikusan kezelte, de nagyon hűséges tanítványa volt, és a tanításait teljesen korrektül továbbította nekünk.*

MI: – Úgy tudom, hogy egyedül Mária néni vitte tovább az orkesztikát, ennél többet nem tehetett, ennél jobban nem lehet a hűségéről vallani. Az személyes kérdés, hogy ki mennyire hisz; a hit, a misztikum, a szakrális keresése annyira más ... viszont Mária néniiben mégis ott volt a hit, az alázatban, a hűségben. Az orkesztika beépült az én szemléletembe. Abba a szemléletbe, hogy én érezni és tapasztalni szeretem az élet komplexitását; és az ember feladatának itt a földön azt tartom, hogy a lehető legteljesebben éljük meg az életet. És a művészetről azt gondolom, hogy annál rosszabb nincs, mint amikor valami didaktikus, vagy fekete-fehér, és annál borzasztóbb nincs, mint amikor valamit letiltanak, ugye az orkesztikával is ez történt az ötvenes években, címkézték, letiltották. Most minden olyanra oda kell figyelünk, ami a szabadságot, a sokféleséget korlátozza, és bizony, az a mi feladatunk most is, hogy az orkesztikát is életben tartsuk, abban az értelemben, hogy megtaláljuk a különböző nemzedékek és korok közötti átjárást.

Az orkesztika másik célja a gyógyítás és a megelőzés. Nem véletlen, hogy kialakult a gyógyító vonal, a Madzsar Alice-féle. Amíg a Tárt Kapu Színházban – ami négy és fél évig a vezetésem alatt állt, amíg meg nem szüntették – mentálisan és testileg a legkülönbözőbb módokon sérült emberekkel dolgoztam, mozgással, zenével, mesével, énekkel, és rengeteget tudtam nekik tanítani, az orkesztikából is merítve. Voltak ott egyensúlyzavarosak, nekik kifejezetten tudtam segíteni. Húsz műsort szerkesztettem nekik, és rendszeresen felléptünk a KMO-ban Kispesten. Meg kellett tanulniuk, hogyan járjanak, hogyan álljanak, hogy ne mocorogjanak, hogy tudjanak lazán, de mégis természetesen ülni ezeken az interaktív előadásokon. A gyógyításban, a művészetterápiában is használható a testtudatosság, a test természetes szépségének és a természetes mozgásnak a használata és birtokba vétele.

TE: – *Innen nőtt ki a Dévény-módszer is, úgy tudom, valahogy volt köze az orkesztikához, de hát ezt mindenki a maga tehetségével fejlesztette tovább, és ez így van jól. Vali néni és Mária néni is vállalta ezt a nyitottságot.*

MI: – A nyitottság a lényeg, hiszen a személyiség megkeresi a saját útját. Én is egy olyan személyiség vagyok, aki szintetizál a klasszikus balettből, az orkesztikából, a művészi tornából; jelen pillanatban 5Ritmust tanulok, ez egy New Yorkból eredő szabad tánc, élő zenére vagy felvett zenére. A mozgás iránti vágyat meg lehet tanulni, a kreativitást, a természetességet, és erre mindig szükség van, ma meg különösen.

TE: – *Ildikém, hány éves is vagy? 63? És érzem, hogy milyen energikus és fiatal vagy! És tényleg tornázol minden nap, a Mária néni mozdulataival...*

MI: – ...és énekelek kórusban is, közösségbe is járok, és közösségben mozgunk, tehát a testi-lelki felfrissülés és tanulás megvan a szakmai táborokban; a saját interaktív előadásaimhoz is kell a kondíció, ezek népmese-előadások minden korosztálynak; és az érzékenyítő játékokban is fontosak, amikben a Detectivity-nél dolgozom. Mozgékonyak kell lenni, sokféleképpen, a sokféle szerephez, karakterhez, feladathoz kell a frissesség, a változatosság, és ezt azok az alapok adják meg, amiket Mária nénitől és az ő tanítványaitól kaptam. És azok a szellemi táplálékok is, amiket meg Dienes Valériánál olvastam. De az a csomag, az a minta a legfontosabb, amit Mária néni a személyével és a gyakorlati tanításával adott. Én azért vagyok tele energiával, azért érzem magam fiatalnak, energikusnak, nyitottnak, és tele tervekkel, vágyakkal, mert mindennap végigcsinálom a gyakorlataimat.

TE: – *Hát ezzel Mária néni szellemét nagyon is bizonyítottad. Az előbb beszéltünk róla, hogy volt egy szép összeövetelünk a Mátyás utcai galériában, amely Mária néni családjáról is szólt.*

MI: – Sokan ott voltunk a Jókai téri tanítványok közül, és ott voltak már Tatai Mária tanítványai is, Barna Zsuzsiék...

TE: – *...sőt, Barna Zsuzsi a galéria kiállítását egy mozdulatmondattal nyitotta meg, nagyon szép volt az a tánc, ugye, hiszünk abban, hogy a mozdulatbeszéd, a táncbeszéd létezik.*

MI: – Szerintem nagyon szép, ahogy a mozdulatbeszédben, a mozdulatfolyamatban a lélek megjelenik. Ezek szétválaszthatatlan dolgok, s a legfontosabb művelni ezeket a szakralitás jegyében, a gyógyítás jegyében, azért, hogy az ember minél jobban kiteljesedjen és minél teljesebb életet élhessen.

...

MI: – Amikor 82-ben én belépek ide, a Jókai tér 8-ba, akkor Mária néni 86 éves, és olyan lányos, olyan könnyeden emeli a karját... Jaj, azt nem is meséltem, hogy olyan is volt, hogy az órák végén, aki nem sietett, az beszélgethetett Mária nénivel, és egyszer-kétszer elmentem vele az

Andrássy úti kávéházba. Az Opera irányába elsétáltunk, és a túloldalon volt egy békebeli kávéház, és ott kávéztam vele. És még olyan is volt, hogy az apai nagyanyám, aki bábaasszony volt a Vas utcai kórházban, és fiatalabb volt Mária néninél, amikor Mária néninek már segítségre volt szüksége, akkor én szóltam neki, és elmentünk a Tarcali utcába, megismerkedtek, de azért nem lett ebből tartós kapcsolat, mert Solymáron lakott az én tündér bába-nagyanyám és messze volt neki.

TE: – *Amikor már fekvő beteg volt, akkor mi, orkesztikai növendékek segítettük. Hárs Klári nagyon komolyan ápolta, rendszeresen, beosztottuk egymás között, hogy ki mit csinál, mikor jön, én is jöttem, talpát masszíroztam, és még meg is dicsért, hogy ezt nem gondolta volna rólam...*

MI: – Sajnálom, de engem akkor máshová szólítottak a feladataim, 87-ben Jeles András színházában voltam, 88-ban szültem, és volt Pécsen egy háromnapos fesztivál...

TE: – *Tudod, hogy Pécsen halt meg? Odaröpítették az utolsó napokban, egy másik kórházba, egy fiatal orkesztikai növendék kísérte el.*

MI: – Nem tudtam. Akkor én már nem voltam Pécsen, a Jeles színházzal utaztunk Salzburgba, Berlinbe, Wroclawba, Budapesten a Múcsarnokban léptünk föl, ezért nem tudtam elmenni a temetésre sem.

TE: – *Mária néni azt is mondta nekem, hogy ő nem fél a haláltól, mert ő kíváncsi rá.*

MI: – Csodálatos! Ezzel kezdtem az interjút, hogy beléptem: „Miért jöttél?” Mert kíváncsi voltam. És a kíváncsiság a legfontosabb ahhoz, hogy az ember fiatal maradjon. Ez mennyire jó, köszönöm. Én is kíváncsian szeretném majd egyszer várni a halált.

*

Tatai Mária válaszai Bíró Eszter kérdéseire

2020. április 20.

– *Honnan tudtál az orkesztikáról, hogyan kerültél oda?*

– 1980-ban Angelus Iván Modern Táncklubot szervezett, én pedig épp akkor a helyemet kerestem, mert eljönni készültem a Köllő Miklós-féle pantomim műhelyből. Egyik alkalommal Mirkovszky Mária volt a meghívott, aki előadást tartott az orkesztikáról, Heltai Erzsi pedig táncolt. A végén gondolkodás nélkül rohantam hozzájuk, hogy én is ezt akarom csinálni, hova mehetek.

– *Korábban hallottál már róla?*

– Láttam az 1975-ös tv-interjút Dienes Valériával, ami ugyancsak nagy hatással volt rám, őt példaképnek választottam, de ennél tovább nem jutottam. Amikor itt az *Isadora* filmet vetítették,¹¹ többször megnéztem, ez valamikor a 70-es évek elején volt, az is nagy hatással volt rám. De azt nem tudtam, hogy ilyesmihez itt Budapesten is hozzá lehet férni.

– *Milyen mozgással foglalkoztál korábban?*

– Gyerekkoromban is több mindennel próbálkoztam. 4–5 éves korom körül gyermekbénulást kaptam, akkor kezdtem tornázni, apám lerajzolta nekem a gyakorlatokat, amiket minden nap csinálnom kellett. Talán itt kezdődött, hogy a mozgás az életem részévé vált (a betegségből szerencsére gyógyultam). Jártam kicsit balettra is, meg művészi tornára Berczik Sárahoz is (nem tudtam akkor, hogy kicsoda) meg tornákra, és magamtól is hánytam a cigánykerekeket szorgosan... De sajnos mindezek nem voltak komoly tanulmányok. Már huszonevesen kezdtem jógázni, majd, amikor a Dominó Együttes felvételt hirdetett, nagy kedvvel mentem oda. Nagyon jó iskola volt, sok tantárggyal, és azt végre csak a legnagyobb komolysággal lehetett csinálni. Három évig voltam ott szorgosan, de a létkört sem szerettem, meg az sem volt igazán az én világom.

Azután jött az orkesztika, amit nagy odaadással tanultam 1980-tól 1984-ig. Vele párhuzamosan és utána is még mindig folytattam egyéb tanulmányokat (főleg jazztáncot, kortárs táncot), ki kell emelnem azt is, hogy egy évadot New Yorkban tölthettem, ahol Duncan-táncot és Limon-technikát tanultam.

– *Milyen volt az első orkesztika órád?*

– Már az első órát, és attól kezdve mindet élveztem, imádtam, komolyan vettem. Mint mindenkire, rám is óriási hatással volt Mirkovszky Mária, nemcsak mint tanár, de mint ember

¹¹ Karel Reisz: *Isadora*, angol film Isadora Duncan önéletrajza alapján, 1968. Magyarországi bemutatója 1971-ben volt.

is. Az elméletet is igyekeztem megtanulni tőle, sokat jártam a lakására, sarut is készítettem vele. A tanítványok is nagyszerűek voltak, azonnal befogadtak maguk közé. Májusban kezdtem járni, és nemsokára bemutató volt az Egyetemi Színpadon, amiben én is részt vettem, bár nem akartam, mert még alig tudtam valamit, de a többiek rábeszéltek. Az első órákon Wessely Anna és Heltai Erzsó volt rám hatással.

– *Milyenek voltak az órák?*

– Kemény tréning volt, de hangulatos, mert Mária néni zongorázott vagy dobolt, és magával ragadóan lelkes volt. Megállapítottam, hogy bár mi huszonévesek voltunk, ő meg nyolcvanon felül, mégis, mintha ő lett volna a legfiatalabb, legalábbis a benne lévő tűz azzá tette. Engem a művészi munkára is rávett, megtanultam a koreográfiáit, Erzsóval szerepelni is eljártunk, azután saját műveket készítettem. Még a verstáncra is rávett, amitől eleinte ódzkodtam, mert afféle illusztrációnak gondoltam, de végül is Mária néni iránti tiszteletből elfogadtam, csináltam saját verskoreográfiákat is. A dolog csak akkor maradt abba, amikor 1984 őszén Amerikába mentem. Hazatérésem után magam is tanítani kezdtem, de néha még elmentem az órákra. Nagyon szerettem az órák utáni beszélgetéseket valamelyik cukrászdában. Sokakkal, akik odajártak, a mai napig tartjuk a kapcsolatot, ez is mutatja, hogy micsoda szerencsém volt az életben, hogy találkoztam az orkesztikával. Később az általam elindított tevékenységet is Orkesztika Műhelynek, illetve Orkesztika Mozdulatszínháznak neveztük el, s úgy tartom számon, hogy amit csináltam, az „kortárs orkesztika” volt.

Szabó Judit és Tatai Mária

Szabó Róbert felvétele, 1984

Simány Judit emlékezése Bíró Eszter kérdései alapján

2023. augusztus 16.

Ahogy visszapörgetem az időt, körülbelül 1984 őszén vagy tél elején kezdtem el orkesztikára járni. Akkoriban a Térszínház tagja voltam, és ott hallottam róla. Felkeltette az érdeklődésemet. A mozgás mindig része volt az életemnek valamilyen formában, hiszen sportoltam egyesületben, a DVTK vívó szakosztályában, jártam jazzbalettre egy darabig, kipróbáltam az aerobicot is, és viszonylag sokáig jógáztam. Kíváncsian vártam, milyen lesz. Amikor először mentem, kicsit meglepődtem a helyen. A szűkös öltöző után a tágas, világos terem óriási ablakaival elvarázsolt. Sokkal jobb volt, mint amire számítottam.

Mária néni egy pillantással felmérte az embert. Kedves volt. Kicsit meglepett a kora, ám láttam, mennyire belőle jön mindaz, amit csinál. Annak külön örültem, hogy nem gépzene szólt. Fantasztikus volt, ahogy zongorázás közben magyarázott, mondta a feladatot, ha kellett felpattant, és mutatta a mozdulatot vagy csörgődobbal kísérette. Az óra mindig bemelegítéssel, nyújtó gyakorlatokkal, rúd melletti feladatokkal indult. Volt karskála, aztán triéder és elmozdulások. Időnként körbejárt, javította a tartást, a mozdulatot. Sosem felejttem el, ahogy mondta, hogy úgy húzd ki magad, mintha angyalok húznának felfelé. Az óra végén általában körbe mozogtunk a teremben. Szökkenések, futószökkenések és az elmaradhatatlan „Nagy Mondat”, egy mozdulatsor. Néha pár régi tanítványával koreográfiákat gyakoroltak versekre. Ezt mindig sóvárogva néztem. Szívesen kipróbáltam volna, de még nem tartottam ott. Fantasztikus volt.

Ha jól emlékszem, heti három óra volt. Háromszor sosem tudtam menni. Heti kétszer vagy egyszer. Néha kimaradt pár hét. Talán két-két és fél évig jártam hozzá.

Az akkori színházi munkámban nagy hasznát vettem az orkesztikának. A mozdulatok letisztultabbá váltak, a tér használata egyértelmű lett. Valahogy magabiztosabbá tette az embert. Később a *Nyolc boldogság* bemutatása kapcsán jó volt mindezt feleleveníteni. Volt mihez nyúlni. Arra már nem emlékszem, kinek az ötlete volt és miért a *Nyolc boldogság* bemutatása, amit talán háromszor is eljátszottunk. Tamás Erzsi, Heltai Erzsi, Hárs Klári, Hárs Klári egyik tanítványa és én vettünk részt benne.

Az orkesztikát a mai napig használom. Napi tornagyakorlataimban, nehezebb helyzetekben. Fáradtság ellen pár nyújtás, hajlítás, szökkenés, egy-két profil.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy megismerhettem Mária nénit és általa az orkesztikát.

*

Foszlányok. Lábán Katalin emlékezése

2023. augusztus 15.

Nem emlékszem, mikor kerültem oda a Jókai térre. '75 után lehetett, amikor már a szüleimtől elköltöztem Kőbányára. Onnan jártam be lelkesen Mária nénihez.

Kislány koromban azt kértem a szüleimtől karácsonyra, hogy ne kelljen balettórára járnom, pedig ingyen járhattam, mert a tanárnő Lábán Rudolf rajongó volt. A balett vonzott ugyan, de kínzásnak éreztem, amikor addig kellett például hídban lennünk, amíg meg nem jelentek az első izzadságcseppek a földön. Aztán volt olyan gyakorlat, hogy a hajunkat is húzta a tanár és szidott, hogy milyen ügyetlenek vagyunk. Félelem uralkodott a Fadrusz utcai teremben. Ehhez képest Mária néni stúdiója a béke, a szeretet és a kedvesség búvóhelye volt. Mert titkos hely volt, ha jól emlékszem, nem volt szabad arról beszélni, hogy ez orkesztika, és nem klasszikus balett. Mert csak a klasszikus balett volt elismerve akkoriban.

Nagyon szerettem Mária nénihez járni. Pozitív példa volt minden szempontból. „Amíg élek, dolgozni fogok, és örömmel. És ebben senki és semmi nem akadályozhat meg, csak a vég.” Ezt többek közt tőle is tanultam. Energikus lehetek öregen is, ezt még most tapasztalom, de ő volt a minta.

Szerettem a gyakorlatokat, melyeket, ha jól emlékszem, a görög kultúrából merített. Gimnazistakoromban tanultam ógörögül, mert nagyon szerettem a görög filozófiát és a görög irodalmat, és nagyon vonzott, hogy olyan mozdulatokat csinálunk, mint talán több ezer évvel ezelőtt egy csodálatos nép. Mindig szépnek éreztem magam ezeken az órákon, bár nem tartoztam a legügyesebbek közé. Jó volt, hogy a résztvevők közül többen a barátaim voltak, és így el tudtam magam engedni, nem félttem attól, hogy mit szólnak, vagy hogy megkritizálnak. Tulajdonképpen sosem erőlködtem, mindig fontos volt az öröm. Hogy örömmel csináljam a mozdulatokat, és ez a sugallat is Mária nénitől jött, úgy gondolom. Sokszor dicsért, nem is a mozgásom miatt, hanem az alakomat dicsérte, és ez akkor nekem nagyon fontos volt, hogy elfogadjam magam olyannak, amilyen vagyok, nagy darab, 178 centis, vastag térdkalácsos lánynak. Nagy szerelmemet, Dobay Dezsőt is meg mertem hívni az egyik bemutatóra, ez talán 1981-ben lehetett, akkortájt költöztünk össze. Szóval a megerősödött önbizalmamat Mária néninek köszönhetem.

*

Baka Csilla: Mirkovszky Mária emlékére

2020

Engem is az 1975-ben látott Vitányi Iván-féle, dr. Dienes Valériával készült tv-interjú inspirált arra, hogy felkeressem Vali nénit, aki olyan mozdulatrendszert alapozott meg, amely a mozgás szabadságának megőrzése mellett elősegíti annak tudatos művelését. Mirkovszky Máriának köszönhetjük, hogy átmentette ezt a tudást. Az interjú után hamarosan elmentem Vali nénihez a kórházba, ahol azután „eszméletet” cseréltünk. Ő tényleg átadta nekem az orkesztika stafétabotját, aminek nagyon örültem. Ezek után kerültem az orkesztikát tanító Mirkovszky Mária nénihez a Jókai utcai tánciskolába, ahova a munkámtól függően jártam az órákra 1987-ben. Még ez előtt, 1972-ben láttam az Isadora Duncanról szóló filmet, ami óriási hatást tett rám, és ekkor találkoztam a Köllő Miklós pantomimművész vezette Dominó Együttessel. Mindig jártam mozogni, edzeni, s eddig festettem is, de két év alatt áttértem a tánchoz. A munka mellett táncoltam, illetve pantomimezni tanultam. Abban az időben kezdtem el dolgozni egy önálló számon. Spontán segítők voltak a felkészülésben – zene, ruha, díszlet. Egy szobában raktam ki szeretett köveimet, kavicsaimat, és estéről-estére színházat varázsoltam barátok, kollégák és rokonok elé festményekkel, tánccal, zenével. Így született meg a szóló táncszámom, az *Átváltozások*. Egy lány útja önmagához – három tételben: Születés – Kibontakozás – Halál. Ezen azóta is dolgozom folyamatosan. Előadtam szabad téren, parkban és zárt helyeken. In memoriam Isadora Duncan.

Mirkovszky Mária nénivel sokat beszélgettünk, sokat jártam hozzá, és én is összebarátkoztam vele mint emberrel is. Intelmekkel látott el, mind a mozgásban, mind pedig életvezetésben adott tanácsokat! Az orkesztikai mozgásból tanultam az óráin, de engem a zenére való improvizálás érdekelt, illetve izgatott. Én is tanultam verset táncolni, a *Bacchanália* címűt. Tamás Erzsébet vasboldogasszonyi táncművész táncműhelyében is részt vettem, és ott is Isadorát táncoltam a kertben Tatai Máriával, Heltai Erzsébettel és Víg Katalinnal. Ott is felolvastam az Isadora Duncan munkásságáról szóló összeállításomat, műsoromat.

1980 körül hazakerültem édesanyám hívására, a család döntésére, és csak lassan tértem vissza magamhoz, a régi mozgásos életemhez. De mindig kerestem a lehetőségeket. Alakult a közeli művelődési házban egy asszonytorna, ahova eljártam, ezután énekkarba is jelentkeztem. 10 éve énekelek a Bognár Gyula vezette körben. 2019 őszétől nálunk, Szántódon is megalakult a Zalavári Marica vezette Line-Dance Táncklub. 15-20-an járunk, igen jó lett a közösség, sokakkal régről ismerjük már egymást. Már volt nyilvános fellépésünk is.

*

*Heltai Erzsébet, Baka Csilla, Tatai Mária
tánca Vasboldogasszonyban
Víg Katalin felvételei*

Balázs Bohumil Péter válaszai Bíró Eszter kérdéseire

2021. április 29.

Hogyan és mikor fedezted fel/hogy kerültél oda? Meddig jártál az órákra? Kikre emlékszel, kik jártak oda? Mi készítetett rá, hogy ilyen jellegű mozgást keress? Mit jelentett számodra? Mit kezdted vele később? Milyen volt a hely? Hogy zajlott egy óra? Hányszor jártál egy héten? Milyen közös emlékeid vannak Mária nénivel? Hozott-e változást/váltást az életedben (szakma, magánélet)?

Történelmet írunk... Lassan negyven éve... Sajnos csak emlékképeim vannak abból az időből. Képfoszlányok, hangok, hangulatok, posztumusz mozdulatok. Félek, nem tudok segíteni: csak pár sor...

Jókai téri gyakorlóterem, sarkában egy fekete zongora, mögötte Mária néni apró, törékeny, hajlott korú, fürkésző, de vidám tekintetű figurája. Örült érkezésemnek, mert – mint mondta – nagy terveket szövögetett velem kapcsolatban, mint az akkori orkesztikacsoport egyetlen férfiú tagjával. Fejében összeállt egy kép: leány tánckar, s köztük egy faun... mint Raymond Duncan alakja annakidején. Nem voltam kész erre a nagy ugrásra, sem fejben, sem mozgáskultúrában. Bár előtte évekig tanultam pantomimet, az orkesztika líraiságát groteszk, szomorú bohócként éltem meg. Egy felismerés azért örömet adott: nem kell ahhoz melegen lenni, hogy valaki táncművészetet tanuljon... Az orkesztika számomra ezért is ellenpontosította a balettet. Az orkesztika nem tipegő-topogó, páváskodó rendszer, hanem természetes, a hús-vér emberek, a két nem koordinátája.

Mária nénihez Tatai Zsóka hívott magával. Együtt jártunk egy Dienes Valéria szellemi hagyatékát feldolgozó körbe, s talán annak kapcsán került képbe az orkesztika.

Nem futottam be nagyívű karriert – már arra sem emlékszem, mennyi ideig tartott ez az időszak. Megmaradtam az egyetlen, kedves, de távolságtartó fiúnak egy útkereső, táncoló csoportban a nyolcvanas évek puhuló keretei között.

Később – néhány előadás erejéig – a Tatai Mária által vezetett tanfolyamon folytatódott még egy darabig az orkesztikával való kapcsolatomban.

Hogy hozott-e változást az életemben? Igen. Az orkesztika mint nemes testgyakorlás, egy nagy igyekezettel történt féloldalra hajlás közben kihozta a lumbágómat... hát ennyit a faunról... Az orkesztika mint életszemlélet, a mindenben megbúvó mozdulat, az egybeszerkesztettség harmóniája sokáig elkísért még. Rajztanulmányaimban, szoborkísérleteimben jelen volt – életre keltett, megmozdított, értelmet adott néhány vonalnak, átgyúrt, faragott tömbnek.

Képszobrászként aposztrofáltam magam... Szerintem a szecesszió is akkortájt vált kedvelt művészeti irányzatommá.

Mikor újra látóterembe került az orkesztika, már Fenyves Márk nevével talákoztam mindenütt. Egy férfi, aki mozdulatművészként végigjárta az utat, kiteljesedett egy letűnt kultúra újjáélesztésében – aztán eltűnt.

Köszönöm a megtisztelő megkeresést, szívesen olvasnám, hallanám a Többiek visszaemlékezését is, és megnéznék egy-egy régi felvételt.

*

Rényi Krisztina: Mirkovszky Máriához

Az *Örök ifjúság vize*, ez a népmese, melyben megörökítettek, mint a táncoló tündérek, az életfa körül keringtek. S az én ifjúságomban is így volt ez valóban! Az orkesztika életem csodája, Mirkovszky Mária és Dienes Valéria, testem és szellemem táplálta. Mint a friss patak elindult és végig velem volt. Most, hogy időssé lettem és nem olyan a testem, de emlékszem! Te vagy Mária az örök példaképem és a reménységem, hogy egyszer én is így végzem. Ahogy 90 évesen és egészségesen, mint szitakötő, ki szárnyát nem vesztette el, csak repdesett közöttünk s jókedvre derültünk, s rezgett a lelkünk! Mert ez a zene s a mozdulat minden eleme, az élet szeretete, a lélek ereje, mi megtart örökre! Köszönöm Neked egy életre!

*

Tatai Mária: Emlékeim Bánki Gabiról¹²

Gabi a legjobb orkesztikások között volt. Velünk járt Mária nénihez, később máshol is tanult táncot itthon és külföldön, számos műfajban. Több formációban fellépett táncosként, valamint képzőművészek performanszában (Szirtes János, Szkhárosi Endre), illetve a Havelka Judittal és Temes Marival alkotott Velorex danse nevű formációjukkal underground zenekarokkal (pl. a *Déjà vu revue*-ben). A legtöbbet talán a Berger Együttesben táncolt (*Synchro System*, *Vermont Counterpoint*, *Afro*, *Silanus*, *Bolyongás*), de szerepelt az Orkesztika Mozdulatszínház produkcióiban is (*Szín-Játék*, *Antik ünnep*).

¹² Bánki Gabriella (1960–2015) táncos-koreográfus munkásságának részletes ismertetése: https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%A1nki_Gabriella

A későbbiekben – miután Hollandiában, az arnhem-i European Dance Development Centerben és Londonban, a Laban Centre for Movement and Dance-ben megtanulta – fénytervezőként működött, többek között az Orkesztika Mozdulatszínházban (*Hidak, Bitótánc, Tündérbert, Mozdulat & Művészet*), a Baltazár Színházban (*Gondolj rám szívesen, Múló Rúzs, Aki nevetve született, Picasso: A világ teremtése, Kóválasz, Graffaló, Boldog óra, Árad a szeretet, Ha eljön egy igazi angyal*), valamint Fehér Ferenc szólótáncait világította számos turnén a nagyvilágban.

Bánki Gabriella

Szabó Róbert felvétele, 1984

4

4

3A

3

3

4

4

3A

3

3

4

4

3A

3

3

4

4

3A

3

3

4

4

3A

3

3

4

4

3A

3

3

4

4

3A

3

3

Tamás Zoltánné Virágos Judit Sára: Kapcsolatom Mária nénivel

Kiskőrös, 2020. augusztus 25.

Szentesen születtem, 1937-ben. A Bányászati Kutatóintézetben dolgoztam (Budapest, III. Mikoviny u. 2-4., ma Béres Gyógyszergyár Zrt.) 1971. januártól 1978. szeptemberig;¹³ utána elköltöztünk Kiskőrösre.

Emlékezetem szerint Mária néni a 70-es évek második felében járt hozzánk a Kutatóba a szakszervezet kezdeményezésére, egy középkorú, zongorázó hölgygel, aki a zenét szolgáltatta. Valamelyik tag ismerhette Mária nénit, gondolom azért került a Kutatóba. Örömmel jött, azt mondta. Bemutatkozáskor mondtam, hogy téged (ő mondta a társaságnak, hogy tegeződjünk) ismerlek. Ugyan honnan? – kérdezte ő. Hát a *Színészeti Lexikonból*.¹⁴ Nem tud róla. Bevittem a könyvet. Az I. kötet 522. oldalán szerepel a neve, persze Dienes Valériáé és több másé is. *Magyar tánckultúra*. Innentől kezdődött a „barátságunk”. Elmondtam, hogy 3 éves koromtól 11 éves koromig balettoztam, először Nagybányán, majd a háború után Szentesen. Utána áttértem a művészi táncra. Spiccelni igazából nem tanultunk, azt mondták, ez csak 10 éves kortól jöhet számításba, de azért spiccelltünk. Hogy miről beszélgettünk – Mária néni azt mondta, nagyon ráér – a foglalkozás után? Hát elsősorban a *Színészeti Lexikonban* szereplőkről. Dienes (Geiger) Valériáról elsősorban, akinek a neve már a könyv első oldalán szerepel, azon kívül több helyen, pl. a II. kötetben, a *Tánc* fejezetben. Vele kapcsolatban az orkesztikáról, Szentpál (Stricker) Olgáról, Madzsar (Jászi) Alice-ről beszélünk, róluk van fénykép is a lexikonban, Valériával egyetemben (*Modern Magyar Mozdulatművészet*), és a többi mozdulatművészeti iskoláról, művelőikről. Hogy lényegében „riválisok” voltak, mindegyiknek más volt a felfogása. Aztán Dalcroze, Rudolf Laban, Isadora Duncan, Nizsinszkij, és sokan mások is szóba kerültek. Én a lexikonból idéztem ezeket, amelyet sokat forgattam, nézegettem. Az első oldalán mindjárt szerepel Baktay Ervin neve: *Indiai színjátszás*. Itt mondtam Mária néninek, hogy szüleimnek egy szentesi gépészmérnök barátja, Vrana Lajos, „globetrotterként” járt Baktaynál Indiában, ők írtak is róla, az írás az érdi Magyar Földrajzi Múzeumban megtalálható. Innen ered Baktay-ismeretünk, és több könyvünk is volt tőle. Aztán Mária néni beszélt az összejövetelekről, Blattner Gézáról, bábozásról, wayangról, arról, hogy ott táncolt is, sokan jártak oda, például

¹³ Tamás Zoltánnénak a Bányászati Kutatóintézetben 1964. március 2. – 1971. január 15. között, illetve 1971. július 1-től volt érvényes munkaviszonya; a második szakaszban titkárnőként, az elsőben talán más pozícióban. Vö. A 25 éves Bányászati Kutató Intézet dolgozói I. rész. *Bányászati és Kohászati Lapok*, 1975. május 1.

¹⁴ Németh Antal szerk.: *Színészeti Lexikon I-II*. Budapest, 1930. A lexikon alapos, tudományos igénnyel megírt címszavainak szerzői között szerepel Baktay Ervin és Dienes Valéria is, a szerkesztő pedig a Blattner-Baktay baráti kör tagja volt.

Kosztolányiné Harnos Ilona és a többiek. Beszélte Rabindranath Tagoréról, hogy az ő versére táncolt, Dienes Valéria koreográfiájára. A Nobel-díjas Tagorét az akkori magyar íróársadalom nem nagyon méltatta, gondolom, a „misztikussága” miatt kissé idegen volt. Tagore egyébként Franciaországban személyesen találkozott Henri Bergsonnal is. Dienes Valériáról tudtam, hogy híres tudós, tánckultúrás. Ő fordította le először Bergson *Nevetés* című könyvét, ami nagyon megfogott, ezt mondtam is Mária néninek. Babits Mihály *Halálfiái* című művében szerepel Hintáss Gitta, akit róla mintázott; Babits és a Geiger család rokonságban volt. Megjegyzem még, hogy Tagore Indiában találkozott Sass Brunner Erzsébet és Brunner Erzsébet – anya és lánya – festőművészekkel is, akik Tagoréhoz fordultak, az ő révén ezután Indiában éltek. Mellesleg a Gandhi családdal is kapcsolatban voltak. Jó pár éve az Iparművészeti Múzeumban láttam a kiállításukat. Múzeumuk Nagykanizsán van, ottani származásúak voltak. Meg szó volt még Márkus Emíliáról és családjáról (utólag úgy olvastam, hogy Valéria nevelősködött náluk, de ezt nem mondta Mária néni), Romoláról, Nizsinszkijről. (A Márkus-ház – itt is élt Nizsinszkij – a Hűvösvölgyi úton van/volt, most, úgy tudom, könyvtár.)¹⁵

Arról is beszélt, hogy nagyon fontos a tánckultúra, a mozgáskultúra, régen is az volt. Teljes embert kíván és teljes (jó) emberré tesz. Fájtalta, hogy a háború után ezt is gyakorlatilag tiltólistára tették. Meg a „kéztáncról” beszélt, hogy ennek igenis nagy jelentősége van, nemcsak a „testtáncnak”. Mindent ki lehet vele fejezni. A foglalkozásainkon is jóformán ez játszotta a főszerepet.

Beszélt a Soror Optimistról (Sorooptima), egy nemzetközi társaságról (1921-ben alakult az Egyesült Államokban), aminek tagja volt, nemcsak táncolt az összejöveteleiken. Mária néni azt mondta: „*táncstudásomat a Jóistentől kaptam, a Sorooptima az én elhatározásom, és erre büszke vagyok*” – ha jól emlékszem. Úgy tudom, a rendszerváltás után újraindult Magyarországon is.¹⁶ A családjáról nem sokat beszélt. Édesanyjával a kapcsolata nem volt felhőtlen, az édesapját nem igazán ismerte. Művészberek voltak, iparművész, festő, építész. Férjéről csak annyit mondott, hogy Detre (Diettmann) Szilárd volt, Franciaországban is éltek. (A Virág Judit Galériában volt egy kiállítás, *Nagybánya – Párizs*, erről egy könyvet is kiadott a Galéria, ebben

¹⁵ Márkus Emília színésznővel és férje, Pulszky Károly művészettörténész családjával Mirkovszky Mária édesanyjának, Greguss Gizella iparművésznék, illetve Dienes Valériának is voltak lánykori kapcsolatai, később a tánc révén vejükkel, Pulszky Romola férjével, Vaclav Nizsinszkij balett-táncossal is, akinek az orosz balett budapesti fellépésekor Mirkovszky Mária is a közelébe kerülhetett. A Márkus-villa: Hűvösvölgyi út 85.

¹⁶ A Sorooptimista Világszervezet a nők társadalmi helyének javításán dolgozik, és általában, egy jobb, erkölcsösebb és igazságosabb világért küzd, segítséssel és összefogással. A Budapesti Sorooptimista Club 1928-ban alakult, amely az 1944-es betiltás után 1990-ben indult újra.

a művésztársaságban szerepel Detre is, fotó is van róluk. Láttam a kiállítást 2018-ban.¹⁷⁾ Elváltak. Mária néni hazajött, ezután a férjéről semmit se tud. Említette a Ranoldert¹⁸ is. No meg, hogy miért, nem tudom, beszélt arról, hogy más táncok is vannak, pl. revü. Híresek voltak a Dolly Sisters-ek, Janka és Rózsi. Janka férje után lett elnevezve a foxtrott. Róluk tudtam, a könyv is említi, de Dénes Zsófia könyvében is szerepelnek.¹⁹ Beszélt még pl. Apponyi Géraldine-ről, Zogu albán király feleségéről, szendrői Török Marianna grófnőről, Abbász Hilmi egyiptomi alkirály feleségéről, aki egy francia kokott miatt elvált tőle. Író, zongorista, festő volt. Édesanyja is elvált, második férje Puskás Tivadar, a telefonhírmondó feltalálója.²⁰ Ezekről tőle hallottam először. Meg nyilván még sok minden másról is. A tisztelet mellett nagyon szerettem is Mária nénit. Volt valaki, akivel az érdeklődési körömhöz tartozó témákról beszélgetni lehetett. Valahogy tartást is adott. Egyik utolsó foglalkozásunkkor mondta, hogy örül, mert végre lesznek tanítványai.

Mirkovszky Mária órái a Bányászati Kutatóintézetben

Z. Vincze György: Férfiaknak belépni tilos!

Népsport, 1964. november 1.

Kopogásomra nem jön válasz. Talán rossz helyen járok? Nem, hisz amikor benyitok, ijedt sikoly, ösztönösen védekező mozdulatok s egy erélyes hang: – Ide nem szabad bejönni! Sebtyben bemutatkozom a fürdőruhás hölgyeknek, és bocsánatkérően mondom: – Pedig éppen ide jöttem. – És végig akarja nézni, amit csinálunk? – kérdezi kissé meghökkenve a határozott, ősz hajú nő. Nincsen időm még tiltakozni sem, mert az egyik részvevő már a gondolattól is

¹⁷ Virág Judit, Törő István szerk.: *Párizs–Nagybánya 1904–1914*. Budapest, Virág Judit Galéria, 2018.

¹⁸ A budapesti Ranolder Intézet Klára r. k. Ipari Leányközépiskolájának Mirkovszky Mária alkalmi óraadó tanára volt az 1930-1940-es években.

¹⁹ Deutsch Janka (Jenny, 1892–1941) és Rózsi (Rosie, 1892–1970) balassagyarmati születésű, amerikai magyar ikerpár, a jazzkorszak revüinek népszerű táncosai, fénykorukban a francia Riviérán és a kaszinókban zajló csillogó társasági életnek (így a lapok pletykarovatának is) hírhedt s időnként igen gazdag szereplői. Jenny első férje színpadi táncpartnere, Harry Fox volt. Dénes Zsófia említett könyve: *Szivárvány*, Budapest, 1970.

²⁰ gróf Apponyi Geraldine (1915–2002), elszegényedett magyar arisztokrata család leányaként lett albán királyné 1938-tól, uralkodóként mindössze egy évig, azután emigrációban. Török Marianna (tulajdonképpen Puskás Májuska, később Dzsávidán Hánum, 1877–1968) gróf Sophie Vetter von der Lilie és Puskás Tivadar feltaláló gyermeke volt, s 1900– (hivatalosan csak 1910–) 1913 között II. Abbász Hilmi egyiptomi khedive felesége. Válás után Ausztriában és Németországban élt, zenét szerzett, zongorázott és írt, élete végén festett.

Jóllehet, e hölgyek említésének kontextusát nem ismerjük, miután mindannyian Mirkovszky Mária fiatalkorának közfigyelem övezte, híres magyar nőalakjai, feltehető, hogy a női önmegvalósítás korabeli lehetőségeinek sajátos példáit jelenthették számára. Az OSZMI Táncarchívumában nagymennyiségű újságkivágat található Mirkovszky Mária hagyatékában a kor neves táncosnőiről és egyéb hírességekről.

megrémül, és elrohan. Általános zavar támad. Gyorsan bejelentem, hogy majd kint megvárom az óra végét, és kisietek a teremből.

A 27-es ajtó mögött tovább folyik a kondicionáló testnevelés, amelynek még nem sikerült általánosan kedvelt elnevezést adni. Alaktartás, esztétikai torna, izomkarbantartó testnevelés, mozgásra szoruló szakszerű foglalkoztatása és még egy sor más név dívik. A tömegsportnak ez a formája még eléggé új dolog. Sétálok a folyosón, ahol friss mész- és festékszag lengedez. Most fejezték be a Bányászati Kutató Intézet belső tatarozását. A borsózöldre festett, vékony falak mögül áthallik a vezényszó:

– Lábfejet be, a térdet kifordítani! Hasat be, a medence jó magasra kerüljön! Föl, le, föl, le! Kérdezem az egyik lépcsőmosó nőt, hogy gyakran van-e ilyen torna. Azt mondja, csak kedden. – És sokan járnak ide? – Hát mikor mennyien gyűlünk össze. – Izé, talán maga is? A testes, kissé őszülő, kedves arcú nő nevet. – Én is. Orvosi javaslatra. Fájt a derekam, a lábam, és hát ez a kövérség... De ajánlhatom mindenkinek... Jót tesz!

Nem tudom, régen hogy volt vele, de most nagyon fűgén sikálja föl a rendkívüli munkát jelentő száraz mészdarabokat. Valószínű, hogy Forrás Lajosnének tényleg használt a speciális testmozgás. Amikor kijönnek a többiek, őszinte érdeklődéssel kérdezgetem, hogy miért csinálják. – Nem akarok elmackósodni – mondja, aki először elszaladt. – Én még mindig ügyetlenke voltam – árulja el a másik. Egy zöldes szemű, jó alakú, barna fiatalasszony, dr. Máthé Lajosné meg egyszerűen azért jár ide, mert élvezzi a tornát. Régen röplabdázott, kosarazott, de versenyezni nem szeretett. – Nagyon megkedvelték nálunk a kondicionálást – jegyzi meg Kisuczky Ferencné, aki részvevője és szervezője az egésznek. – Igaz, csak havi tizenöt forintot kell fizetnünk, mert a többi költséget a sportkör fedezi. A legszívesebben valamennyien magyaráznának. A sportolás szinte rabul ejtette őket. Már nem elég a heti egyszeri testmozgás, már reggel és este is „kell” végezni néhány gyakorlatot. Mert a test ruganyossága mindenekelőtt.

– Tulajdonképpen milyen mozgáselemeket tanulnak? – kérdezem a szemüveges, filigrán, de mozgékony Mirkovszky Máriától, aki évtizedek óta foglalkozik mozdulatművészetrel és mozgásterápiával.

– Női torna, gyógytornaelemek és jógalézés szerepel a „tanrendben”. Elvem az, hogy ne legyen lógó has, görbe hát, ezért izomfűzőt alakítunk ki a megfelelő tornával. A csípőnél feleslegesek a kis pamfli, s a csigolyák körüli körszeleteknek rendben kell lenniük. Ez a titok nyitja.

– Igen ám, de a panaszok különbözőek.

– Annak megfelelően változnak a gyakorlatok is.

A tanárnő magyaráz, s a tanítványok szinte áhítatosan hallgatják: íme, így is lehet közeledni a sporthoz!

Dr. Varga Antal emlékezése a vele folytatott beszélgetés alapján

Budapest, 2019 nyara

Varga Antal annak a Tarcali utcai háznak a tulajdonosa, amelyet Mária néni édesanyja építtetett 1910-ben, s amelyben Mirkovszky Mária attól kezdve haláláig lakott. Varga doktor szüleinek a II. világháború vége után lett a ház lakója, így gyermekként és ifjúként közvetlen tanúja volt Mária néni élete utolsó időszakának. Alább a vele folytatott csapongó beszélgetés szerkesztett változata olvasható.

Én úgy tudom, hogy Mária néni a Tarcali utcai ház pincéjében vészelte át a háborút, Gizi néni, az édesanyja pedig valami vidéki városban, talán Kiskunhalason, tehát nem voltak együtt.²¹ Amikor gyerek voltam, Gizi néni is ott lakott Mária nénivel a házban, emlékszem rá, hogy egy bottal járó, hallatlan elegáns úriasszony volt, engem nagyon szeretett, én is szerettem őt; volt egy nagyon szép kis dakszli kuttyája, azzal játszottam gyerekkoromban. Ő az 50-es évek közepén halt meg, combnyaktörése lett és tüdőembóliát kapott, de nagyon idős volt, jóval kilencven felett. Általában nagyon elegáns, sötét, hosszú ruhákban járt, mindig valami szép nyaklánc volt a nyakán, egy ezüst bottal járkált, a kertben is, meg az utcán is, amikor kiment, egy olyan igazi úriasszony volt. Nem nagyon csinált akkor már semmit. Jóban voltunk, én 55-ben kilenc éves voltam, addig nem volt semmi konfliktus. Összejártunk, még Mária néni volt a balatoni nyaralónkban is vendégségben, nem volt probléma, és nagyon kellemesen kijöttünk egymással. Nekem is mintha a nagynéném lett volna, olyan kapcsolat volt vele. Hallottam azóta, hogy nekik fiatalabb korukban voltak egymással konfliktusaik, de én ezt nem tapasztaltam.

A Tarcali utcai ház felső szintjét a háborúban levitte egy bomba, ezt édesapám a háború után megcsináltatta. A felső rész a Szily nevű úriemberé volt,²² akinek a lányával, Verával édesanyám együtt járt iskolába, onnan volt az ismeretség, és édesanyám volt zsúron kislánykorában náluk. Amikor ezt a házat bombatalálat érte, a felső szint eltűnt, tehát gyakorlatilag, ahol a felső erkély van, attól kezdve hiányzott. És akkor a Szilyéknek nem volt tetejük, beesett az eső a padlóra. Ők deklasszált elemek voltak, a kommunisták indexre tették őket, így elmenekültek. De mielőtt

²¹ A Mária néni életére vonatkozó adatok egyenkénti pontosítása helyett lásd az e kötetben közölt életrajzokat.

²² Dr. Szily Lajos miniszteri tanácsos

elmenekültek, azelőtt édesapám hazajött a frontról, és megvette [tőlük a lakást], mert az ő házukat is lebombázták. Ezt megvette, és akkor új tetőt csináltattak, és emlékszem, hogy 36 darab aknát szedtek ki a tetőből. És a mellettünk lévő ház, ami most egy, relatíve újonnan épített ház, az volt a Légrády nevű híres lakatosé,²³ és totál lebombázták, leégett az egész ház, csak az alagsor maradt meg. A háború után, amikor nem volt se élelem, se semmi, Légrády néni engem nagyon szeretett, hát én voltam a kisiú akkor, és emlékszem, hogy tyúkot tartott a kertben, és kaptam mindig csirkemájat, mert vérszegény voltam. Na, most az az érdekesség, hogy ezt a Légrády-féle házat ezt megvette a Belügyminisztérium, illetve államosították. Oda építettek egy BM-es házat, és betelepítették válogatott ávosokkal. Az alagsori pincelakásba pedig a Skorka bácsit költöztették. Skorka kertész, nem tudom, hogy ismerős-e a név, a háború előtt egy dúsgazdag kertész volt a Skorka bácsi,²⁴ az övé volt az egész rákosista lakótelep telke a Villányi úton, a Pető klinika, és a Köbölkút út nagy része. Az egészet államosították, a Skorka bácsit úgy kisemmizték, hogy egy pincében kapott egy lakást. Sokáig éltek az öregek, de aztán meghaltak, jó régen már. Az utolsó ávos család az olyan 15 éve ment ki belőle, és akkor megvették az új tulajdonosok. A mellette levő ház a 10-es, az egy 30-as években épült ház, egy zsidó családé volt, és az egész családot kiirtották. Ezt Mária nénitől tudom, hiszen akkor még az én szüleim nem laktak ott. A családot elvitték a Bocskai úti zsinagógába, és aztán eltűntek. És utána azt a házat is államosították.

A Tarcali utca 12-t, a mi házunkat viszont nem államosították, s ennek nagyon érdekes a története. Az édesapám megvette a Szilyék részét, ez egy közös tulajdon volt, az alsó rész a Mirkovszky Mária nénié, a felső a Szilyéké. Szilyék a kitelepítéstől félve eladták, és valahová elmenekültek, de fogalmam sincs, hová, mert soha nem találkoztam velük. Az alagsorban lakott bizonyos Borza bácsi, ő szintén egy nagyon érdekes élettörténetű ember. Eszti néni volt a felesége, ő volt Mária néninél a szakácsnő meg a takarító, tehát a bejárónő. Ő Kislángon született, azért emlékszem rá, mert olyan furcsa neve van, ez Enying mellett egy kis falu, Borza bácsi meg enyingi volt. Borza bácsi a két világháború között villamosvezető volt. Ők sokáig ott éltek, idős korukban haltak meg, először Borza néni, ő a 60-as évek közepe felé halhatott meg,

²³ Légrády néven sem lakatos, sem más mesterember nem található a címjegyzékekben.

²⁴ Skorka János (1882–1962 körül) kertész, gyümölcsfatermelő és nemesítő, rózsa- és szőlőoltványtelep-tulajdonos. Az 1920-as években a Ménesi úton volt gyümölcsfatelepe, s ekkoriban hatalmas földterületeket vásárolt fel a környéken, hogy bebizonyítsa, az általa keresztezett gyümölcsfák a legterméketlenebb talajon is megteremnek. Az építkezések miatt később kintebb költözve, az 1950-es évekig a Budaörsi úton volt kisebb faiskolája, de még 1955-ben, a Tarcali utca 14. szám alatt is volt gyümölcsfa- és szőlőnemesítési telepe.

már akkor egyetemre jártam, és Borza bácsi jóval túlélte. Tehát az alagsorban laktak Borza bácsiék, a földszinten Mária néniék, az emeleten mi.

A képen a repkénnyel befutott, emeletes ház a 12-es, egyik oldalról mellette a zsidó ház, a másiktól a Légrády-ház.

Szóval az volt az érdekes, hogy először a mi házunkat is államosították, de körülbelül három-négy hónapra csak. Mária néni, valamilyen kapcsolatok révén, az ő lakását visszakapta, az édesapám meg ahogy visszakapta... az is egy hihetetlen sztori volt. Édesapám fotónagykereskedő volt a háború előtt is, meg utána is, a Ferenc körúton volt üzlete, a Corvin mozi melletti modern házban, amit lebombáztak 56-ban.²⁵ Lényeg az, hogy egyszer az 50-es években egy fekete autó megállt az üzlete előtt, és bevitték az édesapámat a fekete autóval, az ávósok nem mondták, hogy hová. És egy pár nap múlva előkerült. A Rákosinak a felesége szobrászművész volt, az hiszem, hogy kínai vagy mongol eredetű nő volt, de lényeg az, hogy

²⁵ A címjegyzékekben egyelőre nem sikerült azonosítani e házban vagy a környéken fotókereskedést. A Corvin köz – József körút – Üllői út sarkán álló, Vágó László által tervezett, 1927-ben emelt épületet 1957-ben bontották le, miután a Corvin-közi harcokban teljesen szétlőtték.

szobrászkodott,²⁶ és az édesapámat vitték el, hogy lefényképezze a szobrokat. Úgyhogy ennek következményeképpen kaptuk vissza a lakásunkat.

Amikor volt az 50-es években ez az örület, akkor Mária néni két albérletet létesített a két szobájában. A lakásának négy szobája volt eredetileg, és konyha nem volt, mert Borza néni főzött az alagsorban, egy darabig. És akkor kiadta két szobáját, az egyiket Balázs Zoltán és a mamája lakta, mint albérlő, két szobát használt Mária néni, a másik szobát pedig Maurer úr és a felesége. Maurer úr is lecsúszott egzisztencia volt, a Hangyának volt a vezérigazgatója annak idején.²⁷ Mária néninek akkor lett elege az albérlőkből, amikor Maurer úr fölrobbantotta a fürdőszobát. Mert egy régi gázbojler volt benne, Maurer úr meggyújtotta, elfelejtette, elaludt, és puff, kirepült az ablak a kertbe, meg hatalmas kár keletkezett a lakásban. És akkor határozta el magát Mária néni, hogy eladja, mert ez neki nem kell, és akkor jöttem én, hogy megvenném lakottan, és horribilis pénzért tudtam kirakni az albérlőket. De hát Mária néni ennek nagyon örült, meg én is, mert nem kellett elköltöznöm, és akkor Mária néni haláláig ezt a két szobát használta, az egyik az utcára, a másik a kertre nézett. Később egy vizesblokkot, egy kis sarokkonyhát csináltunk ott neki.

A Gizi néni halála után ott lakott egy ideig Domby Laci bácsi is, aki valamikor a forradalom előtt, az enyhülések időszakában, Nagy Imre idejében költözhetett oda Mária nénihez, amikor hazajöhetett Szentendréről, ahová ki volt telepítve; hogy be volt-e jelentve, azt nem tudom, de akkor ott lakott Mária nénivel. Óvele is jóban voltam, de hát nem úgy, mint Mária nénivel. Domby bácsi egy kis pici ember volt, de sármos ember, nagyon jó dumája volt. A kutyája egy Kalóz nevű farkaskutya volt, Szentendréről hozta haza, és 56-ban az oroszok lelőtték. A kiskutya kint volt a kertben, bejöttek és lelőtték. Aztán a 60-as évek közepe felé lehetett, mert egyetemre jártam már akkor, Domby Laci bácsi megnősült, én pont akkor értem haza, amikor az esküvői menet ment el, nagyon szerény persze, vőlegény, menyasszony, virágcsokor, és Mária néni volt a tanú. Hát ez elképesztő. Még azt is tudom, hogy Mária néni később, Zebegénnyel szemben, Pilismaróton vett egy telket Domby bácsi nevére, abból a pénzből, amiből én megvettem az ő házrészét. Mert Domby bácsinak így akarta az útját egyengetni. Csak közben Domby bácsi meghalt, szegény, és az özvegyé lett a telek. Aztán hogy azzal mi történt, azt nem tudom.²⁸

²⁶ Jakut származású volt és keramikus.

²⁷ Maurer László harminc évig a Hangya Szövetkezeti Központ Általános Értékesítési Osztályának cégvezetője volt, 1944-ben nevezték ki a központi ügyvezetés egyik igazgatójává, 1947-ben a céget államosították.

²⁸ Mirkovszky Mária a kései orkesztika-tanítványokkal még néha kirándult erre a telekre.

*Mirkovszky Mária otthonában egy ismeretlen nevű (rokon?) lánnyal és szülei portréival,
1960-as évek*

Mária néninek volt egy híres rokona, egy ügyvéd, Kaszó Elek, aki ezt a festményt megörökölte, ami ezen a képen látszik. Erről olyan történeteket hallottam, de nem kezeskedem érte, hogy ezt valami impresszionista festőművész csinálhatta Gizi néniről, és ez az ügyvéd unokaöcs, ez tudhatta, hogy kicsoda, mert ezért az egy képért vállalta a Mária néni körüli ügyvédi teendőket, a telekvásárlást meg mindent. Amikor meghalt Mária néni, akkor lepecsételték a lakást, és az örökösödési eljárás több mint három hónapig tartott, és az alatt meghalt Kaszó Elek is. A képet elvitték, de hogy ki, azt nem tudom.²⁹

Az életéről meg a haláláról én csak annyit tudok, hogy korábban a Goldberger bölcsődéjében tanított. Az a Fonógyár Óbudán, az Goldberger volt a háború előtt, ahol a Balatoni út jön be, ott

²⁹ Az említett, a fenti képen is látható, Greguss Gizellát ábrázoló portrét valójában Greguss Imre festette a hűgáról, 1886 körül. Dr. Kaszó Elek (1915–1987) ügyvéd Mária néni távoli unokatestvére volt a Greguss-ágon: Okruczky Karolina, illetve Okruczky Malvina volt a dédanyjuk; Mária néni temetését egy másik unokatestvérrel ő intézte. Kaszó anyai ágon Békeffi István kabarészerző unokaöccse volt, együtt írták pl. a *Mágnás Miska* szöveggönyvét, de több slágert is szerzett, ugyanakkor pl. ő volt a védő a Rajk-perben. Jeles sportoló és művészetértő is volt, felesége Hollanda Éva festőművész, két lányuk szintén jogász. A festmény az elmúlt években műkereskedelmi forgalomban volt.

van egy nagy gyár, rendőrség van most mellette, s mondta, hogy szövőnőkkel volt együtt ott, gyerektornát tanított, onnan kapta aztán a nyugdíját, ami mellett gondolom, hogy tanított táncolni. Később otthon is tartott órákat, kigurította a laticeleket, és tudom, hogy járt oda néhány idősebb hölgy is, akik rajongással beszéltek Mária néniről, hogy megtanította őket idős korukban fejen állni. Nekem is megmutatta Mária néni a fejenállást kisgyerekkoromban, pedig már nem volt fiatal... Amikor mi Tamás Erzsikével megismerkedtünk, akkor már egy jó pár éve ezt csinálta a lakásán, de én, mint fiú, nem jártam oda, se mozdulatművészetre, se táncolni vagy tornázni.

Aztán őneki egy szörnyű betegsége lett, ami gyógyíthatatlan, sokáig otthon volt, aztán valahová ide, a Tétényi úti kórházba vitték, de aztán mindenféle szélhámós kezébe került, aki hitegette őt ezzel-azzal, és úgy került Pécsre, hogy azt mondta valaki, hogy ott ezt meg tudják gyógyítani. És ott halt meg. Az volt számomra döbbenetes, csak hát én ugye nem szólhattam ebbe bele, hogy erre valaki vállalkozik, hogy egy ilyen beteg embernek az utolsó napjait egy ilyen dolognak kitegye...

Az utolsó fénykép

AZ ORKESZTIKA TÖRTÉNETE

Mirkovszky Mária 1986 májusában tartott előadása
és beszélgetése, fényképezetése Bognár Anikóval és Tatai Máriával

Az orkesztika kezdete

Először Vali néninek az improvizációját néztük végig. És ez indította el az egészet.

A Tisztviselőtelepen, a X. kerületben, a Család utcában lakott Markos Györgyné, akit a becenevén Caca néninek hívtak, és ő ismerte a Vali nénit. Én ezt a családot ismertem, a Markosékat, és ott találkoztam először Vali nénivel. Ez nagyon-nagyon régen volt. A Markos gyerekek, az egyik fiú az velem egyidős volt, meg volt még egy öccse, és olyan játszópajtások voltak, és azokhoz néha kimentünk, mert a szülők ismerték egymást. Na és akkor derült ki, hogy hát a Vali néni is ott lakott a közelben,³⁰ és így megismertem Vali néniéket is, és Palit, és akkor még ott nem volt se gyerek, semmi, senki.

És akkor ott ez a néni, a Markosné mindig zongorázott. És egyszer Vali néni fogta magát, és erre a zongorázásra elkezdett improvizálni. Elkezdett mozdulni. Akkor a nagyobbik fiú már megvolt, olyan kis öt-négy évesnek, vagy tán annyinak se, és akkor Vali néninek már készülöben volt a másik, új gyerek,³¹ és gyönyörűen mozgott, és egész odavoltunk, és akkor a családtagok összegyűltek, a néni leült zongorázni, és akkor a Vali néni a két szobán keresztül mozgott, és táncolt. Ez a néni játszotta Chopint, Brahmsot, és Vali néni fogott egy khitónt, fölhúzta és egy másik darab nagy sálat magán keresztül dobott, úgyhogy egyáltalán nem lehetett észrevenni, hogy másállapotos, nem is látszott rajta.

Az egyik szobában volt a zongora, a másikban csináltunk helyet, az ágyakat összeraktuk, és Vali nénin volt egy fekete ruha és egy fekete peplosz, és akkor még csak az egyik fia volt meg és a másik már jövendőben volt, az őt nem nagyon zavarta, és nekiállt, és elkezdett improvizálni. És mi meg hárman voltunk, én meg még két társam, és hát persze iszonyúan néztük ezt, és kezdtük valahogyan próbálni utánozni, és ez minden szombaton, így a hét végén volt. És hát nekünk ez nagyon-nagyon tetszett, mindent, amit ő improvizált, azt mikor befejezte, újra megcsináltuk, és utánoztuk.

Eleinte ez úgy volt, hogy volt egy nagy szoba, illetőleg egy nagy hálószoza, és akkor a Markosné a hálószozában a két nagy dupla ágyat fölszámolta, a lapokat összerakta egy helyre és volt egy gyönyörű hely, ahol lehetett táncolni. És Vali néni ott improvizált. Gyönyörűen. Nagyon

30 A Markos család a század elejétől a Szabóky utca 47. szám alatt lakott a Tisztviselőtelepen. Dienesék 1908 körül költöztek oda, amikor Dienes Pál (1882–1952) a telepi gimnázium matematika-, fizika-, filozófia- és franciatanára lett; 1910–12 és 1916–20 között a Család utca 28., 1912–13-ban a Szabóky utca 59. szám alatt laktak.

31 Dienes Gedeon 1914. december 16-án, Dienes Zoltán 1916. szeptember 11-én született.

érdekesen. Persze akármit láttunk, azt mi mindjárt próbáltuk utánozni. Ott volt két fiú, ebben a családban, Markoséknál,³² ezek is már akkor kezdtek mozdulni, mert Vali néni kezdett minket tanítani, ugye, és főleg folyton ő improvizált. És hát ez nekünk rettenetesen tetszett. Tudom, az első improvizáció egy Schubert *Moment musical* volt, és erre aztán megcsináltuk ugyanazt: amit Vali néni előzőleg improvizált, azt mi próbáltuk utánozni.

Akkoriban ő már visszajött Párizsból,³³ szóval azokról beszélt ott nekünk és azokról magyarázott és mindjárt mutatta. És akkor kezdtük el ezt a szót használni, hogy orkesztika, mert Vali néni kisütötte, hogy ez „orcheomai”,³⁴ szóval, amit mi csinálunk, az legyen orkesztika. És akkor így neveztük el.

És akkor kezdtünk saját magunk is kis dolgokat kitalálni, és tudom én még először valami Debussy darabot szedtem elő, és volt valami piros ruhám, és csináltam egy tűztáncot. Rettentő büszke voltam, én voltam az első, aki önálló számot kreáltam a Vali néni után, mert ott volt a Vali néni, volt az unokahúga, az Ilus,³⁵ és akkor a Markos György, a Duci, ez velem egyidős volt, mi jó barátok voltunk, a két család összejárt. Na, és akkor kialakult, hogy ez a Markos Duci lesz az én partnerem, és akkor amit a Vali néni táncolt, azt megcsináltuk mindig ketten.

Szóval ez a néni, a Caca néni zongorázott, mi meg a szomszéd szobában ugrabugráltunk. És amit a Vali nénitől láttunk, mozdulatanyag, tehát volt valami Bach, meg volt valami egyszerűbb dolog, azt megpróbáltuk utánozni. És abból kijött egy kettős.

Aztán mi három vagy négyen voltunk már ott, a Tisztviselőtelepen, ahol ez a néni zongorázott, két fiú volt meg még egy lány, szóval négyen voltunk. És így mindent, amit láttunk ott Vali nénitől, amit ő ott improvizált, azt mi próbáltuk utánozni, azután próbáltunk saját magunk is dolgokat improvizálni. Akkor aztán lassanként kezdett ez mindig jobban [fejlődni], ezekből a kis összejövetelekből, aztán kiderült, hogy nemcsak szólókat, hanem párosokat, meg csoportmunkát is lehet, amit négyen csináltunk ottan, és így aztán akkor alakult ki az első Urániabeli előadás. Mert amit csináltunk, az örületesen tetszett mindenkinek, és akkor ez a néni, a Caca néni, elkezdett oda hívni pofákat. Nagyfejűeket, ugye. Festőt, miniszteriális tisztviselőt, meg mindent, és mondják, hogy ez gyönyörű, és ilyet köll csinálni, és iskolába köll tanítani, és minden, és mindenki iszonyúan mondta, hogy igen-igen, de hát azért semmi se történt. Mi pedig ugráltunk. És ez aztán annyira jó lett, hogy egyik nap jött a néni, hogy itt van

32 ifj. Markos György orvos (1897–1976), Markos Sándor ügyvéd (1901–?)

33 Dienes Valéria 1912 tavaszán fejezte be párizsi tanulmányait, de utána rögtön itáliai nyaralásra utazott férjével, így csak nyár végén tértek haza. A bemutatók ősszel kezdődhettek.

³⁴ orcheomai (görög) = mozogni, mozdulni, táncolni

35 Révész Ilona (1894–1981), 1914-től Dienes Barna (1895–1950, Dienes Pál legkisebb öccse) menyasszonya, 1919-től felesége, így Dienes Valéria sógornője; 1920-ban férjével Amerikába ment.

ez a Magyar Nők Egyesülete, és vasárnap délelőtt csináljunk egy bemutatót. Két-három ilyen szombat esti összejövetel után kisütötték a nénik meg a bácsik, akik belopózkodtak, és nézték, hogy ott mi mit csinálunk, hogy hát ezt be kell mutatni.

Megvan az elsőnek a produkciója, csupa Bach meg Corelli meg versletáncolás meg minden, és ezt kigyakoroltuk, mikor otthon már nagyon mondták, hogy ezt meg kell mutatni. Vali néni nem akart föllépni, hanem csak mi végigtáncoltuk azt, amit tőle tanultunk.

Az Uránia színház, az akkoriban egy olyan színház volt, hogy abba vetített képeket adtak, és valaki ült egy széken, egy asztalnál, és elmesélte, hogy mi az, amit ott lehet látni. Szóval nem volt egy rendes színpadja ennek az Urániának, hát az még most is, azt hiszem, megvan, és ott volt annyi hely, körülbelül 3 vagy 4 méter széles hely a vetítövásznon előtt. Na, hát mikor mi sokat csináltuk ezt az improvizálást és a Vali néni összes műveit utána improvizáltuk, akkor egy vasárnap délelőtt kibéreltük ezt a színházat, jótékony célra, valami nőegyesületnek a javára, hát, összeállítottuk az egész műsort. Vali néni beszélt először, arról, hogy mi az orkesztika, akkoriban jött a neve, akkor lett az, hogy orkesztika, addig erről nem volt szó. Magyarázta Vali néni, hogy „orcheomai”, ez görögül a mozgást jelenti, és ebből aztán kialakították ezt a szót, hogy orkesztika. És hát azóta van ez. Ez 1920-ban volt valamikor.³⁶

És ennek a kis műsornak olyan sikere volt, hogy aki ott volt, az rögtön megfordult, és ment a pénztárhoz, és kérdezte, hogy mikor adják ezt újra. Úgyhogy egymás után három vasárnap délelőtt csináltuk meg ezt a produkciót. És mindig dupla ház volt és telt ház volt. És így kezdődött, így indult el ez az egész, hogy hát ebből egy ilyen elég nagy dolog lett, és azt hiszem, most már mindenki nagyon szívesen csinálja, és nagyon szívesen nézik meg az emberek.

És attól kezdve aztán folyton hívtak minket. Most erre az egyesületi megnyitóra, most arra, és akkor aztán már annyira, hogy én már egész primadonnává nőttem ki magam, mert mindig, ha nem lehetett hárman, akkor én egyedül mentem el bemutatni, és táncoltam, és nekem is kompozícióim jöttek, csináltam tűztáncot, csináltam verset meg mindent.

Akkor még nem volt iskola, akkor még csak énnálam ugráltunk itt a kertben, semmi más nem volt akkoriban még. Más tanítványok még nem voltak, csak mi magunk voltunk, négyen, hárman, a Markos, a Révész Ilus és én voltam, hárman ugráltunk ott. De volt még egy, Eisenburger Emíliának hívták, egy langaléta, hosszú nő, és olyan csodálatos volt, olyan furcsa volt a keze. Aztán később kiderült, hogy az Emmi azért csinálta ezt, mert idegkimerülése volt, és Vali néni ajánlotta neki, hogy ez neki jó lesz, mert ez az Emmi keresztülment egy tragédián, elhagyta a vőlegénye vagy mi, felvágta a csuklóit, úgyhogy mind a két keze egész olyan furcsán

36 1917. április 1.

állt, és ez olyan érdekesen jött ki, mikor mozdult és táncolt. És akkor aztán ez kezdett mindig jobban terjedni, eleinte csak szobában csináltuk, itt nálam is ugye, megvolt még a két nagy szoba. Azután Vali néni kibérelte a Vigadónak egy nagy termét, egy olyan melléktermet, és ott kezdtünk orkesztikát tanítani. Vali néni magyarázott, én voltam az előtornász, és mindig meg voltak hívva a nagy emberek, a festők, tanárok, mindenki, aki számított akkoriban Budapesten. Volt egy hegedűs, Kerpely Jenő, gordonkás volt,³⁷ iszonyúan lelkesedett azért, amit ott látott, és akkor leszerződtetett minket Belgrádba. Akkoriban olyan háborús dolgok voltak, úgyhogy mi nyílt parancsot kaptunk, valami katonai parancsnokságtól, és ennél fogva gyönyörűen utazhattunk le, Vali néni, én, Ilona meg Markos Duci, meg még valaki... szóval az egész társaság kapott egy ilyen hivatalos cédulát, és Belgrádban fölléptünk.³⁸ Vali néni is nagyszerűen táncolt, nagyon szép volt. És az egész belgrádi színházban egy fia civil nem volt, hanem a katonai parancsnokság kirendelte az egész hadtestet, hogy nézzék meg. Az első két sorban a tiszt urak, akik ki voltak rendelve, az mind aludt, tényleg, volt olyan, aki horkolt is, azon viháncolódtunk mi fönt a színpadon. Aztán másnap a szállóban kikönyököltünk az ablakon, és ott mentek a pofák, és hallottuk, hogy „Hát ez olyan gyönyörű volt, tudjátok, hogy még a tiszt urak se értették!” Szóval ez volt az első nagy föllépésünk, Belgrádban, képzeljétek. Belgrád az olyan kis fészek volt akkoriban, az nem volt egy gyönyörűség. A hotelből a földszinti ablakon néztünk ki, és úgy hallgattuk, hogy „Te, ez olyan gyönyörű volt...”, de azt is mondták, hogy „de szép is volt, mert mezítláb táncoltak!” Hát ilyenek voltak, ilyen gschichnik³⁹ ugye, és aztán így lassanként mentünk tovább. Volt egyszer, hogy Bécsben is voltunk, volt egy nagy bemutató[terem], mint a Vigadó nálunk, nem tudom, hogy hívták, és ottan léptünk föl.⁴⁰ És az iszonyú rosszul sikerült, mert az a pofa, aki vállalta, semmit nem csinált egyáltalán, semmiféle hirdetés, semmit, hát olyan kevés ember volt, hogy direkt cink. Vali néni is táncolt, mezítláb, velünk együtt, egyes számokat, Bachokat meg mindent ő táncolta. A vonaton gyakorlatoztunk, amíg mentünk Bécsbe, addig gyakoroltunk, a Markos Duci volt az én partnerem, az ennek a Markos néninek, aki az egészet ott inszenálta, annak volt a fia. Hát neki nagyon jó zenei érzéke volt, meg jól mozgott, meg minden, és az egész idő alatt mindig gyakorolt, mert fiú lévén mindent sokkal nehezebben tanult meg, mint a lányok, és sikerült is neki kifogni egy bokarándulást. Azt kellett egész vonatúton mindig masszírozni, két lány volt, meg ez a fiú, hárman voltunk, és azzal telt el az idő, hogy a Ducinak a lába fönn volt a vonaton a másik ülésen, a két nő meg masszírozta.

37 Kerpely Jenő (1885–1954) gordonkaművész, a Waldbauer–Kerpely vonósnégyes alapító tagja, a Zeneakadémia tanára. Dienes Valériával azonos időben volt Koessler János zeneszerzés-tanítványa.

38 1918. szeptember 20-án léptek fel Belgrádban, az ott állomásozó 37. gyalogezred hadtápétkezdéjében.

39 Geschichten = kb. történetecske

40 1919. március 1-jén léptek fel Bécsben, a Konzerthaus nagytermében.

Aztán majd mikor visszajöttünk erről a belgrádi útról, akkor Vali néni kibérelte a Vigadóban az egyik kisebb termet, és akkor kezdtünk el tanítani. Vali néni tanított, én voltam a fő asszisztens, úgyhogy nekem köllött mindent bemutatni, még ma is emlékszem, ő összehívott ungot-berket, mindenkit, aki létezett, arisztokratát, grófnét, papi bácsikat, azok mind ott ültek, és mutattuk be, hogy mi az orkesztika. És nekem kellett ott elől, más nem volt, az Ilus volt, a sógornője a Vali néninek, Révész Ilus, az nem volt olyan nagyon ügyes, és ő főleg verseket táncolt, ő volt az első, aki akkoriban verseket, Tagore verseket meg ilyen dolgokat táncolt. Szóval, így kezdődött. Aztán meghívtuk a pedagógusoknak a fő emberét, hogy az iskolában fogjuk tanítani, de eszük ágában sem volt, hogy ilyet csináljanak...

A Vigadóban egy óriási nagy terem van, és mellette volt két kisebb terem, és egy ilyenben volt az iskola. Vali néni tartotta az órát és én voltam az előtáncos ugye, nekem köllött bemutatni, amit Vali néni mondott, és iszonyú sok munka volt, mert rengeteg, nagyon sok növendék volt. Mindig jöttek látogatók, mert híre ment ennek, hogy van egy ilyen mozdulat-dolog a Vali néni körül, és akkor minden alkalommal, mikor ez az óra ott volt, mindig rengeteg néző volt. S így akkor csináltunk az Urániában is előadásokat, és akkor lassanként így kialakult. Mindenféle kompozícióink voltak, és később aztán volt egy kis színház, az Erzsébet hídnak a pesti végénél, hídfőjénél, nem tudom, hogy hívták, egész kicsi kis barokk palota volt, egy kis színházacska, és ott csináltunk pantomimeket, nagyon érdekes volt, és ott csináltunk vizsgálódásokat is meg mindent.⁴¹

Még akkor neveztük el, hogy mi a lendület meg a szökkenés, és ezt nem csak Vali néni, hanem a férje, Pali, az is csinálta, igen, most meg a fia csinálja, ugye, sűgva...

A mozdulatrendszer

Eleinte ez az orkesztika csak egy pár alaplépés volt, amiben az volt a fő érdekesség, hogy profiloztunk. A kilépő lábhoz mindig csináltuk a hozzáfordulásokat, és akkor ebből a karskálákat lassanként, volt négy vagy öt karskálánk, derékszögű, lefelé derék, fölfelé derékszögű, nyújtott karú, slussz, semmi több. És akkor lassanként mindig nőtt-nőtt a mozdulatanyag, annyira, hogy például Vali néninek a férje, Dienes Pál, az egy nagy, magas, jó, szép szál ember volt, az reggelenként mindig azt csinálta, hogy az orkesztikát kitalálta. Egyszerre csak nagy izével jött be, hogy „Gyerekek, kitaláltam valamit!” Mit talált ki? Hát

⁴¹ A Medgyaszay Színház 1918. december 17-én nyílt meg az Eskü út 1 szám alatt (ma Március 15. tér), ezen a néven alig egy évig működött, 1921-ig Dunaparti Színház, Kamara Színház majd Eskütéri Színház néven játszott, 1923-25 között Apolló Színház volt, ezután mozivá alakították (Orion), a háborúban megsérült, majd lebontották.

kitalálta a frontális lépést, hogy nem profilba megyünk, és nem görög lépéseket, hanem így jobbra-balra lépés, keresztezés, nyitó lépés meg minden, és akkor most már volt nekünk orkesztikánk profilba, orkesztikánk frontálisba. Innen aztán már nem volt sok idő, amikor egyszer a Vali néni jött, és azt mondta, hogy ha megcsináljuk ezt a profilsíkot, és használjuk a frontális síkot, akkor most rakjuk egymásra a két síkot, és akkor kiderült, hogy van triéder mozgás. Az meg azt jelentette, hogy állunk a középben, és elképzeljük a profilsíkot, elképzeljük a frontális síkot, és négy mezőnk van. És akkor minden mozdulatot, amit eddig csináltunk profilba, meg csináltunk frontálisba, azt most mind ugye négyszeresen, a négy mezőbe is véghezvisszük. És így alakult ki aztán az orkesztikának egy nagyobb rendszere, szóval rendszerezése a mozdulatainknak. Hát ez most már nincsen ilyen szigorúan keresztülvive, mint akkor volt, mert most már mindenfele elágazódik ez a mozdulatkomponálás.

Hát nagyon-nagyon tetszett mindenkinek, és akkoriban én magam is Magyarországon legalább háromszázszor léptem fel, mindenfelé, kis vidéki helyekre is hívtak, városokba, mentünk Bécsbe is táncolni ... de aztán akkor már nagyon jöttek a különböző határlezárások, hát nem tudtunk, már akkor volt, hogy majd megyünk Amerikába is állítólag, de közbeszólt a háború, és nem lett belőle semmi.

Aztán Magyarországon léptünk fel mindenfelé, mert ha hallották, hogy valami van, akkor rögtön jöttek [és hívtak], akkor én egyedül is, meg a csoporttal is, meg a növendékekkel is mentem, szóval így alakult ki ez az egész orkesztika. Ilyen kis mozdulatanyagból. Tulajdonképpen az egész ott kezdődött, hogy kimentünk a Római fürdőbe, ott volt egy ilyen kis építmény, egy ilyen görögös rész, és ott csináltuk ezeket a profilmozdulatokat, és ottan szeretttük volna bemutatni, de hát nem lehetett. Akkor aztán egy nagy iskolát csináltunk Vali nénivel a Vigadóban, és hát akkor aztán nagyon nagy visszhangja lett ennek, és hát azóta van orkesztika, és azóta csináljuk.

Szóval majdnem azt mondhatnám, hogy tulajdonképpen rajtam keresztül indult el ez az egész dolog, ugye, mert akkoriban még csak két partnerem volt, akik már azóta nem is élnek. És így alakultak komoly csoportok, és így jött létre az orkesztika.

Maga a mozdulatrendszer, ez egy, hogy is mondjam, matematikai rendszer. Tehát kétféle része van. Van a karrajz, szóval a mozgásanyaga, és van az elmozdulásanyaga. Az elmozdulásanyaga roppant egyszerű, mert Vali néni úgy állapította meg, hogy van lépő, ugró és futó elem. A lépő elem az a sima, egyszerű lépés, ami azt jelenti, hogy a súlypontot áttesszük egyik lábról a másikra. Az ugró elem az olyan, hogy ugyanarra a lábára esek vissza, amelyikről fölugrottam, ha pedig átugrom a másik lábára, az a futó elem. Most ha kettőt teszünk egymás mellé, hogy ha fölugrom és lépő elemmel folytatom, ez egy ugró szökkenés. Na, most aztán, még ha ezt

megtoldom még egy elemmel, akkor már kapok egy háromelemű elmozdulást, és akkor például egy ugró elem, egy futó és még egy ugró elem. Szóval ezeket a különböző variációkat kezdtük így Vali néni segítségével ilyen precíz matematikai alapon megcsinálni. Akkor aztán jöttek a karskálák, a derékszögű karskála, a nyújtott karú karskála, mindig 45 fokokat, végig megcsinálni. Akkor aztán jöttek a síkelgondolások, hogy hát az emberi testnek megvan az az alaphelyzete, hogy a lépésre mindig egy másik váll kerül előre, mint amelyik a lépő láb, ugye, hiszen még a katonák is úgy menetelnek, hogy mindig a másik karjukat viszik előre, mint amelyik láb kilép. No és így azután kijelentettük, hogy ez egy fiziko-geometriai rendszer, és így létrejöttek az elmozduláselemek. Akkor megcsináltuk a karrajzokat, amelyeket a különböző síkokba lehet hozni, aztán megcsináltuk a profilrendszert, ugye, mert az emberi test mindig [úgy mozdul, hogy] egy kicsit a váll hozzáfordul a kilépő lábhoz. Most akkor tehát megállapodtunk, hogy van profilrendszerünk, van frontális rendszerünk, és ha a kettőt egymásra helyezzük, akkor kapunk triéder rendszert. Most ugye a profilrendszer az igen egyszerű. Meg aztán rájöttünk, hogy ez micsoda nagyszerű testképző, tulajdonképpen, mert ezáltal, hogy mindig megkövetelem a deréknak ezt a fordulatát, ez elsőrangúan megadja a testnek az egyensúlyi helyzetének a legbiztosabb fölépítését. Akkor azután a frontális rendszerben a különböző karrajzok nagyon kimutathatók és láthatók, a triéder rendszerben meg az, hogy mindig négy mezőbe lépek ki, ugyanazt a karrajzot például ide létrehozom, ide is létrehozom, a hármasba is létrehozom, és a négyesbe is. És így nagyon érdekes volt, hogy Vali néni így csinálta meg, meg a férje, Pál, aki nagy matematikus volt, ők hozták létre ezt az egész fölépítését a rendszernek. És hát nagyon sokat dolgoztunk vele, mert ez mindig úgy volt, hogy kimentünk a Tisztviselőtelepre, ahol Vali néni lakott, és ott treníroztunk a kertben, és akkor Dienes Pál is jött, és ha látott valami mozdulatot, akkor rögtön matematikailag is megcsinálta a formulát hozzá. És így akkor, nagyon jól alá voltunk támasztva fizikai és matematikai megállapításokkal.

Ennek az egész rendszernek az a legnagyobb erénye, hogy egy nagyszerű testképző. Én például egy időben foglalkoztam a gyógytornával, és konstatáltam, hogy mennyire segítséget ad ez a rendszer ahhoz, hogy az ember egy elrontott vagy egy rossz alakú testet hogyan tud rendbe hozni. Itten formákról van szó. Mert voltak ugye gyógytornászok, legfőképpen a Madzsar-iskola csinálta ezt, ott mindig a lélegzetvétellel kombinálták ezeket a gyógymozdulatokat, mi pedig kimondottan elővettük a mértant és a szobrászatot, és azt követeltük, hogy az emberi testet bizonyos jó, megfelelő, művészi formákba alakítsuk át, és ezáltal tényleg egy testkultúrát és egy testképzést is tudtunk létrehozni.

Most már nincsenek így széjjelbontva, akkoriban volt orkesztika, volt gyógytorna, külön, a Madzsarnének az iskolája (és a Kállai, az körülbelül onnan alakult ki, ugye), és hát persze itten a fő dolog az volt, hogy akkoriban nagy balettellenségek voltunk, mert a Vali néni nagyon a balett ellen volt, hogy hát annyira elcsavarja és kicsavarja a természetes testmozgást. Ez [az ellentét] később lanyhult, mert mondhatom, hogy ha valaki végigcsinálja a testén ezeket a profilokat, ezeket a befordulásokat, ezeket a karskálákat, az tényleg egy olyan testképzést hoz létre, hogy észrevétlenül minden rossz mozdulaton vagy rossz alkaton lehetőség szerint segít. Én nagyon sokat gyógytornáztattam a gyerekeket, embereket, és nagyon segített nekem az, hogy orkesztikát is tudok.

Hát, így van. És érdekes nekem nézni, hogy abból az apró kis magból, ami akkoriban indult, hát milyen nagy, széles mozdulatkultúra alakult ki. Már ezt így mondhatom, hogy ez rajtam keresztül nőtt így ki. Most már elég régen csinálom, ami azt illeti, 1920 óta evvel foglalkozom, és ezt csinálom állandóan, és hát megszámlálhatatlan növendék és tanár [került ki], úgyszólván van, aki Amerikában tanít, van, aki külföldre ment ki vele, úgyszólván nagyon sokat tudunk ilyen szempontból továbbfejleszteni. Azelőtt ilyesmi nem volt, egyáltalán. A Madzsarék voltak az egyetlenek, akik próbáltak ilyen rendszertani dolgot létrehozni, és a Madzsarékból alakult ki a Kállai Lili rendszere, akinek volt iskolája, és hát tulajdonképpen a balett mellett csak mi voltunk, akik ilyen mozdulatanyaggal foglalkoztunk.

- Mindegyik csoportnál, tehát a Dienes Vali néni / Mária néni-iskolánál, a Madzsar-Palaszovszky-féle társaságnál, mindegyiknél megvolt a testképzés, ez volt az amatőröké, és mindegyiknél megvolt a művészképzés, amelyik ténylegesen a művészi produkciók felé ment el, és ott már sem az orkesztika, sem a Madzsar-féle illetve a Szentpál-féle mozdulatművészetiskola, nem ragaszkodott olyan igazán a kiinduló rendszeréhez. Sem Vali néniék, mert átment sokkal táncosabba, sokkal plasztikusabba.

Abban az időben volt a Dalcroze nevű rendszer. No, most a Dalcroze bácsi egy ilyen sörpocakos bácsi volt, és azt találta ki, hogy a zenei ütemezésnek a mozdulatanyagát vitte bele a mozdulatba. Őnáluk például azt csinálták, hogy egy-kettő-három-négy, egy-kettő-három, egy-kettő-három, no, most akkor kis lépés tovább, és végül a láb ritmizál, a kar pedig dobta folyton a ritmusokat, ugye, 3/4-est vagy 4/4-est, igen komplikált volt. Volt, aki meg tudta csinálni, hogy 4/4-ben lépett, de 5/4-ben ütemezett a karjával. Óriási tudomány volt. És azután volt egy olyan iskola, amelyik a lélegzésből indult ki. Minden mozdulatuk egy belégzés és egy kilégzés. Mindig ez fordult elő. És a lépés előre, és akkor belégzés. És akkor kilégzés. Ez már kicsit unalmas volt, mert mindig ez az egy hullámvonal jött létre. Szóval a Dalcroze-féle az igen egyszerű volt, mert az tulajdonképpen csak a ritmusoknak a kilépését hozta létre, ugyanakkor,

amikor a dirigálást, az ütemezést is csinálta. Hát, ez nagyon kevés. És hát persze az volt, hogy a balett ellen. Mert hát Vali néni kijelentette, hogy a balett nem természetes testrendszer, és hát ez a spiccre állás ez tényleg az emberi test egyensúlyérzékét egész fölborítja, mert egész másképp lehet a lábujjhegynek a felső csúcsán járni, mint a rendes lábmozdulattal. Szóval, akkoriban ketté volt bontva, két tábor volt. Volt a mozdulatművészet-tábor és volt a balett-tábor. És egy kicsit acsarkodott egymásra a két tábor. Egyik nem szerette a másikat. A balettosok azt mondták, hogy ez milyen slendrián, amit mi csinálunk, mi pedig azt mondtuk, hogy az nagyon nem természetes dolog, amiket ők csinálnak, de hát a végén mégiscsak összejöttünk.

– És miben különbözött Szentpál Olga, amiket ő csinált a táncban?

Hát Szentpál Olgáé az Dalcroze volt. Tudod, mi a Dalcroze. A Dalcroze az kiszélesítette ezt a zenei taktírozást, ugye, hogy egy-kettő-három-négy, vagy egy-kettő, vagy pedig egy-kettő-három. Karmunka volt, és lépés hozzá. Szóval ők ütemezték a négy negyedet, és közben a lépés volt a ritmus, a másik ritmus. És semmiféle más mozdulat nem volt. Nem volt semmiféle komoly mozdulatanyag. És ezt tanították. Hát a végén már olyan nehéz ritmusokat, ramtatamtam, rattatatta-tattatatta..., és a négyszög és a négy ütemezés csak ment tovább. Hát szörnyű volt mozdulatilag. Rettenetes volt. Hát a Dalcroze-ék semmi mást nem csináltak. A Dalcroze-ék egy egész estét evvel töltöttek, hogy először kijöttek, egy-kettő, egy-kettő, akkor egy-kettő-három, és akkor aztán egyéenként. Aztán közbe kis ugrándozás így, egy kicsit úgy...

– És Madzsar Alice-ék?

Hát azok meg mindig lélegeztek. Azoknak minden mozdulata ez volt. Belégzés-kilégzés, belégzés-kilégzés. Na, az mind egy strófára ment. Folyton ezek a, hogy is mondjam, ez az orvosi technikai, légzéstechnikai mozdulatanyag volt benne.

– És a Kállai Lili-féle dolog?

A Kállai az nagyon vegyes volt, abban minden volt. Abban volt Dalcroze, nagyon sok Dalcroze, aztán rakott bele egy-két ilyen izét, és volt benne egy pár csúnya mozdulat, tudod, ők olyan energikus mozdulatanyagot akartak behozni, és az úgy rosszul sikerült mindig nekik. De azért nagyon komoly munka volt ott, azt meg kell mondani, hogy komolyan dolgoztak nagyon, csak nem volt szép. Nem volt eléggé szép.

– Az volt egy nagyon érdekes dolog, hogy a társzművészetek legjelesebb képviselői tulajdonképpen mindegyik iskolához ugyanúgy kapcsolódtak, mert a Vali néniék iskolájában a Kósa Gyuri bácsiék és Szelényiék éppen úgy dolgoztak, mint a Madzsar-Palaszovszky-féle társasággal, vagy mint a Szentpál-csoporttal. Tehát mindegyik mozdulatművészeti iskola egy speciális ágat

képviselt, de a progresszív kultúra képviselői mindegyikhez tartoztak. Egy közös gondolatnak a különböző lehetséges útjait képviselték gyakorlatilag.

Igen, szóval más utakon akartak a közelébe kerülni. Volt, aki a lélegzésből indult ki, volt, aki dobantásokkal, a német stílus volt nagyon erős, minden mozdulatban volt egy nagy presszió, egy nagy hangsúly, és azt föloldani, hát szóval most már így összeolvadtak ezek a rendszerek, most már nincsen ilyen, most már egyéniségek vannak csak, legjobban így lehetne mondani.

– És a technika, az orkesztikának az anyaga változott az évek során? Ahogy tetszett tanítani? Jöttek újabb mozdulatok?

Hát javult. Eleinte nem volt arról szó, hogy síkrendszer, befordulás, meg ez, vagy valami, csak egy pár karrajz volt. És ezt aztán akkor a Vali nénivel is, meg én is, így rendszereztük, hogy legyen ennek egész ilyen síkmegoldása, hogy három rendszerben, profilban, frontálisban és triéderben dolgozunk. És a triéder még ma sincs kidolgozva.

– És ez miért maradt el? Túl bonyolult, túl nehéz?

Mert nézd, ahhoz kellett volna sokkal több növendék, és sokkal több idő. Mert mindig arra köllött dolgozni, hogy valami bemutatás vagy valami, és nem lehetett eléggé kimeríteni... Az még mindig benne van, az még rátok várna, a triédereket kidolgozni. Mert iszonyú érdekes dolgok tudnak kijönni. Rém érdekes dolgok, például ennél, mondjuk, négyszer négyes csoportot, ugye, azt nem lehet hat növendékkel megcsinálni, és akkor aztán mindenféle rajzokat, mindenféle ilyen festői meg matematikai meg ilyen elgondolásokat mind kihozni a növendékekből. Hát, most már kifogytam belőle. Már nem az, hogy kifogytam; nem adódik. Nem hiszem, hogy lehet. Mindig kevesebb volt a növendék, mint amennyit tudtam volna csinálni, tudod?

– És a Jókai téri csoporttal hogy tetszik tudni dolgozni?

Nagyon egyenetlen, fiacskám, ugye... Hát nincs elég növendék, tudod? Kevés, ugye. Azért a legtöbbet mindig akkor tudtam dolgozni, ha valami iskolában volt [a tanfolyam], akkor nagyon jól lehetett, ahol az ember kap, mondjuk húsz darab egyforma nagyságút, meg mindent.

Az 1920 utáni iskoláról

Vali néni is volt úgy, hogy elment, kint volt, kint élt Bécsben, aztán otthagya a gyerekeit valami Heim-ben és akkor ő továbbment Párizsba.⁴² Mert Dienes Pál meg előbb kiment, mert volt ez a politikai dolog, ugye, és nem mert itthon maradni, mert Dienes Pálnak az öccse, az valami

⁴² Dienes Valéria 1920 őszétől egy évig a grinzingi, Montessori-módszert alkalmazó Kinderheim-ben lakott a fiaival és adott éneklő-ritmizáló orkesztika-órákat az otthonban élő gyerekeknek, ezután tovább mentek Nizzába majd Párizsba, ahol 1922 végéig Raymond Duncan kolóniájában éltek.

népbiztos vagy mi volt, tudod, abban az időben.⁴³ És akkor azt mondta Pali, hogy ő nem teszi ki magát annak, hogy itt lefogják a bátyja vagy öccse helyett, hanem ők is akkor kimentek, és kint voltak egy darabig. Aztán akkor megint visszakerültek. És ebben az időben, amikor Vali néni kiment, énrám maradt az egész. Megvannak még a gyönyörű levelek, „Édes lányom”, és „ajándékozom neked”, és gyönyörű szép hangulatos izék, hogy is mondjam, hagyakozások, hogy mit csináljak. És akkor Vali néni kiment Bécsbe a gyerekekkel, ott valami Heim-ben voltak a gyerekek, és ő is ottan; nem, nem táncolt ő, csak legföljebb leveleket írt. És nagy hadakozások voltak a férjével, mert ugye Vali néni nagy lelkierejével nekiajándékozta a barátnőmet, a Sárít, és akkor azok elmentek techtli-mechtlizni.⁴⁴ És akkor Vali néni megtalálta Prohászkaét, és akkor ez a nagy, hogy is mondjam, férj és feleség dráma úgy oldódott meg, hogy Vali néni átment a proházkai hangnemre, ugye, és a vallásosság felé fordult.⁴⁵ Ami nekem aztán rettentőre nem tetszett, mert én azért imádtam Vali néniéknél lenni, mert ott olyan jó szabad, fölszabadult, materialista világnézet volt, és az engem iszonyúan megfogott, és hát én jobb szerettem ott lenni, mint itthon, úgyhogy nálunk ebből mindig családi tragédia volt, ugye, hogy hát én elmegyek és soha nem vagyok itthon...

És közben pedig énnekem föltűnt a férjem, a jövendő férjem,⁴⁶ és akkor aztán az beledolgozta magát az orkesztikába. Festőművész volt, és kosztümöket csinált, táncokat koreografált meg mindent, és iszonyú nagy izé volt, és én meg nem akartam hozzámenni, a végén mégiscsak hozzámmentem, aztán mégiscsak elváltunk, szóval nagyon viharos dolgok voltak ezek. Az iskolát akkor részben a férjem is csinálta, valahogyan ment az, elég nehezen, de akkor Vali néni azért egy kicsit visszafordult, és csinálta a dolgokat, és én aztán hamarosan hazajöttem [Párizsból]⁴⁷ és átvettem. És attól kezdve aztán már énrajtam volt minden, akkor már mindent én csináltam, tulajdonképpen, akkor én kezdtem önálló táncokat komponálni, és mindig többet, és akkor volt

43 Dienes Pál matematikus az őszirózsás forradalom idején külügyi kapcsolattartó volt a minisztériumban, a Tanácsköztársaság alatt a budapesti egyetem élére kinevezett politikai bizottság vezetője, valamint a Munkásegylet egyik szervezője – mindezért a bukás után hat év eltiltást kapott. Testvére, Dienes László jogász, könyvtáros, a forradalom idején a Fővárosi Könyvtár vezetője, a Tanácsköztársaság alatt népbiztos és a Kommunista Párt alapító tagja volt. 1919-ben ő is elhagyta az országot. Kálmán nevű mérnök testvérük szintén népbiztos volt.

44 Chylinski Sári (1898–1992) Dienes Valéria orkesztikatanítványa volt; Dienes Pállal annak kényszerű bujkálása idején ismerkedett meg és került romantikus kapcsolatba 1919-ben Pesten, ahol egy ház lakói voltak. Miután Dienes Pál 1920-ban emigrált majd elvált Valériától, Sári követte Bécsbe, s 1922 nyarán összeházasodtak.

45 Dienes Valéria 1924 körül ismerkedett meg Prohászka Ottokár (1858–1927) katolikus püspökkel, akinek hatására gondolkodása a keresztény miszticizmus felé fordult; 1926-ban bemutatott *Nyolc boldogság* című misztériumjátékához Prohászka mondott bevezetőt.

46 Detre Szilárd (1891–1945) festőművész, díszlet-, jelmez- és bábtervező

47 Mirkovszky Mária 1927 végétől 1930 végéig élt Párizsban, de lehet, hogy rövid időre már korábban is járt ott.

az első önálló estém.⁴⁸ Akkor úgy volt, hogy minden évben legalább két önálló estét csináltam, eleinte csak egyedül, aztán növendékekkel. Aztán közben megint a férjem után én is kimentem Párizsba, de onnan vissza kellett jönnöm, mert anyám nagyon beteg lett, és nem volt, aki ápolja. És akkor kezdtem itt újra az iskolát. Nagyon keservesen. Teljesen abba volt hagyva, nem volt senki, aki csinálja. Mert Révész Ilus férjhez ment, külföldre ment, és akkor aztán megint lassan így kezdtük el a dolgokat újra. A háború előtt volt vagy 20–25 növendék, legalább 30. Nagyon sok, rengeteg, megnézhetitek abban az albumban, milyen sokan. Én a háború alatt is dolgoztam, itt csináltuk [a Tarcali utcában], voltak növendékek.

Képek, kosztümök, emlékek⁴⁹

Valahol meg voltam hívva egy ilyen grófi családhoz, nyáron. A hölgyet, a feleséget és a gyerekeket együtt tanítottam. A mama már elég idős volt, de iszonyúan élvezték. És aztán persze kellett a rokonoknak produkciót csinálni, és negyven éves volt, és stock hülye volt, nem lehetett semmit megtanítani neki, végül ráhúztam egy harisnyát, és elefántnak jó volt. Ő nagyon büszke volt. És a társaság rettentően szórakozott. Jaj, de mennyit mulattam én azon...

⁵⁰

Na, itt vagyok. Volt egy huszár imádóm, aztán annak a ruhájában vagyok lefényképezve. ... Annyi minden muris van...

Ezek ilyen mamai képek. Szegény anyukám sokat kínlódott, mindig szidott, hogy sose vagyok otthon. Hát, nem is lehetett azt másképp csinálni.

Ezek kosztümök. Mindenféle rajzok. A férjem festő volt, és aztán egy csomó ilyen, ezek színpadi dolgok... Ez színpadkép. ... Karrajz-probléma. ... Ez is egy színpadgondolat, ugye. Egy ilyen díszlet... Ezek a profilok, mindenféle... Ő nem járatos, ugye, a profilozásba... Ez egy jó kis ruha. Ez egy kaktusztánc volt. Ez ilyen zöld ruha volt, és ilyen fehér vattacsíkok mentek végig, van olyan kaktusz, tudod, amelyiknek vannak olyan ízéi...⁵¹

⁴⁸ Erre valószínűleg korábban, 1920. április 20-án került sor a Belvárosi Színházban.

⁴⁹ A beszélgetés idején még M. tulajdonában lévő fényképek jelentős része azóta az OSZMI, illetve a MOHA gyűjteményébe került.

⁵⁰ „Az egyik grófné elvitt engem két hónapra erre a falusi birtokra két unokához, a másik elvitt fellépni a Károlyi palotába.” Vö. Merényi Zsuzsa interjúja, *Táncművészeti dokumentumok*, 1986. Mindez az Orkesztika Iskola bevezetése idején lehetett, mert az említett Károlyi palotabeli fellépés 1918 tavaszán volt. Az OSZMI-ban őrzött fényképek között azonban található 1926-ban és 1937-ben készült, Mirkovszky Máriát különböző kastélyparkokban (Melcsicmogyoródon és Kardosréten), jelmezes, táncoló gyerekekkel ábrázoló felvételek is.

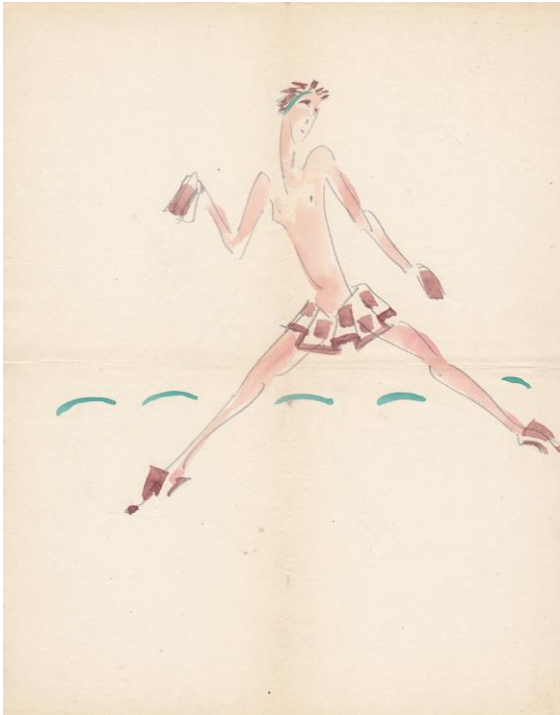
⁵¹ Mirkovszky mozdulatművészeti iskolája 1936-os vizsgaelőadásán mutatta be a *Kaktuszek táncolnak* című számot.

Ez Franciaországban él ez a lány, aki ezt csinálta, Braun Vera,⁵² nagyon-nagyon ügyesen, nagyon jól. Nekem volt egy táncom, autós tánc. Én ezt táncoltam, és itt mindenütt égő kis lámpák voltak, kis elemmel, ez megvolt, ez egy piros taft volt, és szürke bársony, ugye, rajta az a két gumi, az két nagy szürke bársony, csináltam egy önálló estém, és itt hátul volt... Ő rajzolta, aki komponálta a kosztümöt, Braun Vera, ő Párizsban él, most is még. Nagyon jól rajzolt, nagyszerűen.

Ezt, ezt akartuk megcsinálni, olyan nagy, dekoratív táncnak, ugye... ez az autós, de feketében. Vera nagyon jókat talált ki.

A szellem. Ez a *Solveig*.⁵³ Ez meg a nagy kosztüm.

Volt egy táncom, amibe mindenfajta sport benne volt. Labda, teniszezés, futás, ugrás, úszás...

Ezek nagyon jók, ez volt a kedvenc számom. Ez a zsiráftánc. De jó volt ez. Minden csupa ilyen nyújtott karral, ugye, és akkor nyújtott térdel, tudod, a táncok, szóval mindig nyújtott térdel, mindent csinálni, ez nagyon jó volt. Jaj, ez volt a kedvencem. Ez jó volt. Az a kis szoknya, avval a kis kockákkal, nagyon jól nézett ki.

Én Párizsban éltem két évig, és ez a Vera, aki csinálta, az is ott lakott Párizsban.

52 Braun Vera (1902–1997) festőművész, díszlet- és jelmeztervező, 1928-tól Párizsban élt, Mirkovszky Mária Detre Szilárd, illetve Blattner Géza révén ismerhette.

53 Mirkovszky 1922–23-ban táncolta Grieg *Peer Gynt*-szvitjének Solveig dalára komponált számát.

Hát ezek ilyen csoportdolgok. Ezt a férjem festette. A férjem, mielőtt összejöttünk, ilyenekből élt. Ilyeneket festett. De őrült sokat adott el. Ilyen franciás stílusokat, ugye. ... Ezek jó kis kosztümtervek, ugye? Ez egy olyan tengeri moszat, ez. Ja, az meg a kaktusz. Van sok, sok munka van ezekben. ... Nem rossz, a színek nem jók csak, a megoldás az jó.

Ezeket a képeket egy Máté Olga nevű fényképész nő csinálta. Itt vannak az első egyenes vonalak, meg itten ügyeltünk még a derékszögre, meg az L-ekre... Én vagyok a fehér, ez a Markos...

...ez is Markos az öccsével, és ez kinn van Római fürdőben, ott az előtt a római ház előtt, tudod, ott van egy ilyen izé, és ott csináltuk ezeket... Ez volt az a bizonyos Bertalan Vera, igen... Itt én is vagyok, valamelyik, nekem mindig olyan hosszú, szőke [hajam volt], Tizian-vörös szőke voltam.

Ez is kint van a Római parton. A három az én vagyok, a Turnay Alice és még az az Eisenburger Emmi. Turnay is meghalt már. Ez Rózsa Magda, szegény, aki szintén most halt meg két évvel ezelőtt. Nagyon, nagyszerűen tudott ugrani és kifejezően ugrott, szóval ez a legnehezebb, ugye, hogy az meglegyen... Az a Házsongárdi temető, olyan szép... Ez érdekes, nem? Van egy ilyen római szoborcsoport... Hát a lábam, az jó volt, azokban az időkben.

Na, ez is ott van Házsongárdon. Kolozsvár mellett. Lementünk utazni Vali nénivel meg Ducival, és ott van egy temető, és ott ilyen kis sírboltok vannak, és ott csináltuk ezeket.

Ez is Markos Ducí, ez egy kép, volt valami római kép, és azt utánoztuk, ugye, az alvó, és én vagyok ottan benne... Ezek mind azok, ezek ilyen szobor-utánezatok... Amor és Psyche, ez a címe... Az én fehér khitónom fogalom volt akkor. A görögös fejdíszekre is nagyon ügyeltünk akkor, hogy minden precíz legyen.

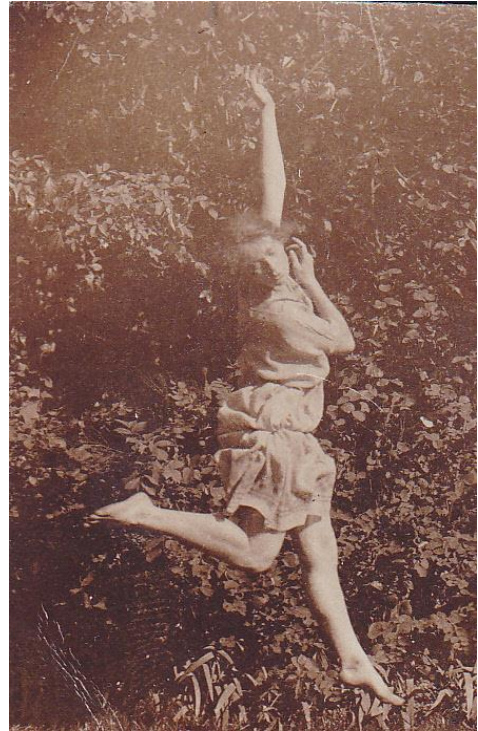
Ez meg a kolozsvári temetőben van. Voltak ilyen szép kis sírok, ilyen ókori, római stílusú sírok... Ez Markos György, ő volt a partnerem... Meghalt már. De aztán már nem barátoktunk, a végén volt valami zűr... Egyidősek voltunk, és olyan gyerekkori barátság volt, minden, de aztán nagyon elhidegültünk... A család mindig azt akarta, hogy összeházasodjunk. Aztán én egyszerre csak hozzámentem a férjemhez.

Na, ez az a Vera néni... Ő is egészen szépen mozdult.

Fegyvertánc. Rónai Dénes felvétele, 1920-as évek

Nézzétek, milyen gyönyörű profil! Ugye? És nézd a lábujjhegyemet, arra vagyok büszke, énnálam nem lehetett akkoriban sarkat letenni, jaj, az egy időben bűn volt...

Ez én vagyok. De jól néznek ki ezek az ugrások, ugye? Például ez milyen szép, egy hosszú itt és lent egy hosszú. Ezek ilyen profil földobbanások, ugye. Erre voltam [büszke], ez jó volt, ezt a hátsó lábat, ezt így hátra rakni, az nem kicsiség. Azt nem kapod meg akárkitől, hogy így dobbanjon föl profilba, ennyire, hogy így szép legyen a két térd, ugye, ezzel a profilozással...

Ez meg valami... vidéken voltam, és ott nagy imádatnak voltam kitéve, és akkor egy fiatalember fényképezte ezeket.

Ez én vagyok. A *Mondschein-szonáta*. Óriási. Az egész *Mondschein-szonátát* megtáncoltam egyszer, az egyik önálló estemen táncoltam meg. Először volt csak egy ilyen jelentkezés, és aztán volt az üldözős rész benne, hát sok minden volt.

Ez meg hol, ez is, igen, ez egy fátvoltánc volt.

Mirkovszky Mária fátyoltánca

Isadora tanítványa, Anna Duncan fátyoltánca

Hát ez iskola. Ez mind iskola. Szent atyám. Ez Magyar Edit, aki most Amerikában van. Macskaruha, a fele fekete és fehér. Ő nagyon ügyes lány volt, ez egy ugrása neki, ugrás közben fölhúzza a lábát a fejéhez. Ez egy másik, ebből semmi nem lett, úrilánykodott és férjhez ment, ugye. Ez meg egy nagyon édes volt, jaj, de ügyes kis pofa volt, aztán eltűnt. Ez is, ez egy szegedi lány volt, szolnoki lány volt, szép kislány volt, és gyönyörűen mozgott. Te, ennek olyan mozgása volt, hogy annak nem kellett semmit tanítani. Azt odaállította az ember, és minden jó volt, ahogy volt.

Ez egy ilyen csoport. Néptánc. Jaj, de gyönyörű volt. Ő szavalt, és arra táncoltunk. Aha, ez is valami, a Zeneakadémián volt egy csoport, József főhercegnek egy versét táncoltuk, a tavasról szólt, hogy alszik a tél, ugye, és akkor jöttek szörnyűséges verssorok, és akkor a vége az, hogy ez itt mind fehér ruha volt, és valami kendő volt rajtuk, és a végén zöld lett, mikor fölébredt a tavasz... Valami jótékony célra kellett csinálni, és alul volt a zöld ruha, és fölül volt a fehér ruha, és közben szavalták, hogy a fehér hóban kinyílt a tavasz...⁵⁴

A többi iskolával enyhe rivalizáció volt, de nem haragban, azt nem. Sőt, annyira ment a dolog, hogy engem Rabinovszky és Szentpál Olga hívott, hogy én vezessem a csoportot. Ez egy olyan csodálat volt a szakmában, hogy hát mindenki hasraesett, hogy hát ilyen történt. De elvállaltam, és csináltam, és nagyon jól ment, kétszázszor csináltuk, ezt a színházba kellett csinálni, valamelyik színházba, vasárnap esténként ment...⁵⁵

Ez meg szegedi iskola. Szegeden tanítottam.

Ez a szolnoki színházban volt... rengetegen voltak ottan. Én állandóan, én két helyen tanítottam egy évben, három helyen tanítottam: itthon, az iskolámban és Szolnokon.⁵⁶

54 1936. február 2-án a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a katolikus egyházközségek által rendezett jótékony célú előadáson József Ferenc királyi herceg *Kikelet* című költeményére szerzett szimbolikus mozdulatkórusban szerepeltek Mirkovszky tanítványai.

55 A *Szulamith* című opera táncbetétekkel felújított változatát 1925-ben mutatták be a Blaha Lujza Színházban; Szentpál Olga koreográfiáit tanítványai és Mirkovszky Mária együtt adták elő.

56 Az emlékező mindig összekeveri Szolnok és Szeged nevét, de csak az bizonyos, hogy az 1940-es években Szolnokon volt egy rövid ideig stúdiója, ahol gyermek és felnőtt, illetve amatőr és művészképzést tartott, ez utóbbit heti 6, a többit heti 2 órában. 1944-ben Gyöngyösön is tartott hathetes tanfolyamot. Szegeden esetleg Jakabffy Rózsa (1897–1949) társastánc-tanárnő iskolájában taníthatott, aki már 1922-ben orkesztikai tanulmányokkal képezte tovább magát és lett önálló előadó, majd iskolájában ilyen tanfolyamot is hirdetett, tanítványainak vizsgaelőadásai a szegedi színházban voltak.

Mi az orkesztika?

Az **ORKESZTIKA** a legősibb **MOZDULATNEVELŐ** rendszer.
Eradete a **GÖRÖG** időkre vezethető vissza.
Az emberi élet célját segíti elő:
a **TESTI, LELKI TÖKÉLETESEDÉST.**
Az **ORKESZTIKA** igazolja a mozdulat hatalmát, **jellemfejlesztő** hatását.
Minden életmegnyilvánuláshoz nélkülözhetetlen.
Az **ORKESZTIKA** szelleme: teljes **ODAADÁS, FEGYELEM,** a munka és a közösség iránti **SZERÉTELET.**

F. L. Mirkovszky M.

May 21. 1951

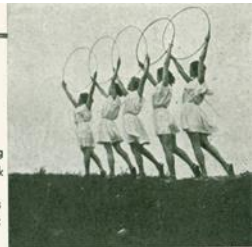
Orkesztika
MIRKOVSZKY
MOZDULATNEVELÉS
MŰVÉSZKÉPZÉS
SZOLNOK
BUDAPEST

ÉP TESTBEN ÉP LÉLEK

BABA CSOPORT: 3—6 évig (fiúknak is)
Térérzék fejlesztés
Hallásképzés
Izomerősítés
Játékos táncok
Heti 2 órában

AMATŐR CSOPORT: 6—16 évig
Tér tanulmányok
Ritmika
Izomerősítés
Gyermektáncok
Heti 2 órában

MIRKOVSZKY
OKLEVELES MOZDULATMŰVÉSZ
ORKESZTIKAI STUDIO
SZAKSZERŰ
MOZDULATNEVELÉS
SZOLNOK
Budapest XI.
Turcáni u. 12. sz.

FELNÖTTEK RÉSZÉRE:
Testformálás
Sportedzés
Munkautáni üdítő
edzés
Társas táncok
Heti 2 órában

MŰVÉSZKÉPZŐ:
Tánctechnikai tanulmányok
Nemzeti táncok
Színpadi táncok
Tánctervezési gyakorlatok
Kifejező munka
Heti 6 órában

MAGANÓRÁK

Na, itt vannak a profilozók... Ezek itt vannak a kertben... Ez már meghalt, szegény feje... Ez ügyes! Ugye? Félkarállás. Alkarállás, de csak a felén.

Ez Farczády Renée. Szép ez is. Ezek ügyesek, ezek mind azok, ezek a növendékek. És nézd, milyen jó a hídja. Ez így meg tudott állni alkarállásba. Ez is ő volt. Szegénykém, meghalt már. Ez Amerikában van, ez az Edit, Magyar Edit.⁵⁷

Á, ez gyönyörű... Valami vizsgaelőadásról itt vannak a tündérek. Ezek mind az én lányaim itten, ez a három lány... A nő szavalt, és a lányok táncoltak... Na, ez, itt van az egész társaság... Aztán a görög khitónból ezt csináltam nekik, hogy ilyen legyen. Ez volt a legügyesebb növendékem. Ez egy magyar csárdás volt, de hogy ez hogy tudta azt eltáncolni, azt nem bírjátok elképzelni. Most is él, Angliában. Na, ez meg volt az én nagy szegedi izém, a *Csokoládétorta*. Itt a szakács, meg a másik, és itt a torták. A jelmezeket mindig én csináltam. Ez meg egy egyiptomi. Hülyén van itt ez a kalap a fején. Ez meg egy légy, a darázs. De a kosztüm is egész jó volt, csináltam neki egy ilyet... Ez meg egy... zöld és rózsaszín volt, és a zöldnek volt rózsaszín ujj, a rózsaszínnek volt zöld ujj, és ezek hangjegyek rajta, fekete filcből, ilyen kitalálásaim voltak, ugye.⁵⁸ Ezt ügyesen csinálták ezek a lányok. Na, ez is valami jótékony célú, arisztokratákat tanítottam, meg lett véve, csupa arisztokrata csemete, egyik hülyébb, mint a másik. Ez volt az Illi, a legügyesebb.

Na, és ez meg a magyar tánc, mert mindig köllött, ha vidékre mentünk, mindig kellett azt is csinálni.

Ez meg én vagyok a nagypapával. Anyunak az atyusa. De én olyan édes kis kölyök voltam. Állítólag, ez a fényképész, aki csinálta, ez kitette az ablakba, és akkor mindenki, aki arra járt, bejött és megkérdezte, hogy ki ez a kislány.

Nekem iszonyúan ki volt fejlesztve a lábfejem, a lábtechnikám. Ennekem ez volt a technikám. Én 200–300 ugrást csináltam akkoriban tréningbe, tudod, úgy treníroztam. Minden rendes lépéseket, például egyenes vonal, mély térdhajlás föl és le, abból úgy százat, kétszázat. De

57 Farczády Renée (1920–1970) 1938 körül a Mirkovszky-iskola tanárképzős növendéke, a legutolsó időben tanára, később balettmester; Magyar Edit szintén ekkori tanítvány.

58 Az OSZMI-ban őrzött hagyaték számos jegyzetlapján szerepelnek jelmeztöltekek és/vagy leltárjegyzékek. Egy lista pl. „1-3. görög kiton és fegyvervért vagy koszorú vagy nyíl, tegez, 4. kiton felett piros lángnyelvek, 5. fátjolruhák és fátylak, 6. pillangószárny, fejdísz és zsinór, 7. tornaruha, sapka, kesztyű, sál, fuszekli – mackó lehet, 8. hópehelyruhák muffal, 9. batikolt ruhák, hosszú kiton, 10. világoszöld kitonok virágfejdíszsel, 11-12. harangok, ezüstszürke fejdíszek és hosszú ujjak, barna ruha, 13. német ruhák, zopf, táskák, 14. hindu ruhák, sariban, cellofán virágok, 15. sárga alja, sárga kucsma, ujjak fehérrel, 16. parasztruhácska, 17. libapásztorruha, 18. kikelet: zöld-fehér-sárga / piros zsinórozás, pruszlik? 19. Szent Margit angyalruhák, 20. elemi növendékek régi kitonjai, rózsaszín és kék, 21. foszforeszkáló?”

saroknak nem volt szabad leérni. És ettől még máma is megvan ez a spicctechnikám, dacára annak, hogy olyan bütyköm lett, és úgy kijött itt a nagyujjam...

Én abban az időben minden évben két önálló estét csináltam, mindig. És aztán növendékekkel is, megcsináltam a *Patkányfogót*, nem tudom, ismered-e azt, ugye, mikor sok növendékem volt, a lanttal, ugye, jön és gitározik, ugye, és akkor a gyerekek sorra kibukkannak a függöny mögül, és akkor a végén viszi őket, és elviszi őket a fenébe.⁵⁹

A jövőről

– *Mária néni, és hogy tetszik látni az orkesztika jövőjét?*

Nehezen. Kellene valami, valami, most kéne még egy pár jó előadást, valamit csinálni. Direkt ilyen orkesztikai stílusban. Még most meg tudnám csinálni.

– *És milyen előadást tudna elképzelni Mária néni, most, jövőre? Mire tetszett gondolni?*

Hát ezeket [a Jókai-téri tanítványok verstancait] kéne bemutatni, nem? Vagy pedig csinálunk egy olyat, hogy az egész rendszertant újra? Mit lehetne? Kiagyalnám, most tavasszal, és aztán ősszel megcsinálni, nem? És akkor lehetne, hogy benne volna az ősorkesztika, azzal a négy vagy öt derékszögű rajzzal, ugye, semmi több, és aztán akkor mindegyik a növendékekből is hozna bemutatót, valahogyan így, nem? Na, ezen még rágódunk. Ezen még törjük a fejünk.

– *Nagyon sok munka van egy ilyen bemutatóval.*

Nekem mondd? Amikor Dienes Valéria egy időre kiment külföldre, akkor teljesen énrám maradt az egész iskolának a továbbvitele. Én vezettem az iskolát, és a háborúban sajnos nagyon lemaradtunk, az én lakásomon volt csak tanítás, de hát valahogyan mégis ez lett belőle, ami most van... Szóval, érdekes volt nagyon. Én elmondhatom, hogy 1920 óta csak evvel foglalkozom, közben egy-két oklevelet is szereztem, tornatanárit, meg énektanárit, meg mindenféle mozdulatművészeti vizsgákat is végigvittem, hát szóval így. Nagyon élveztem ezt az egészet és nagyon örülök, hogy meg tudtam csinálni.

59 1921-ben mutatta be növendékeivel a Hugo Wolff által megzenésített, *A hamelni patkányfogó* című Goethe-versre készített koreográfiáját.

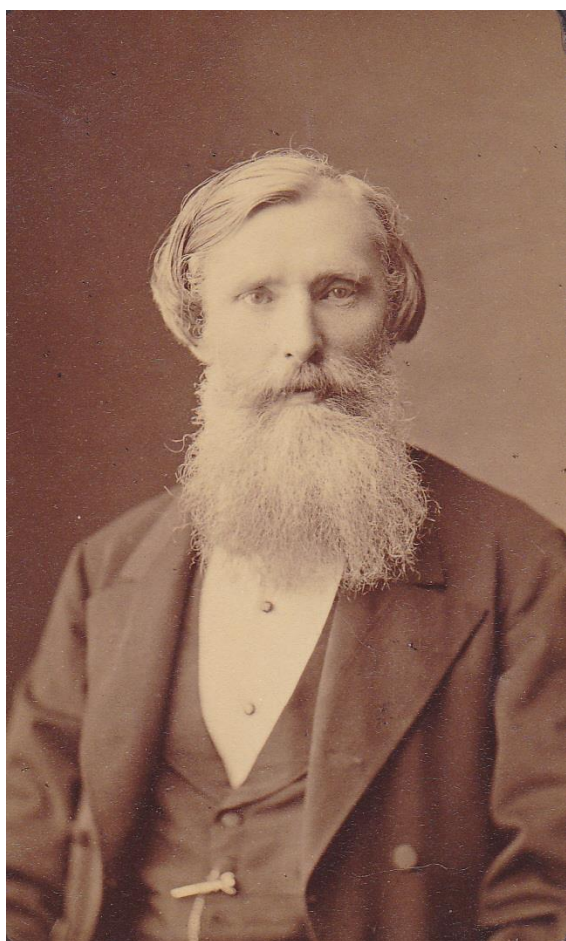
Az utolsó időszak orkesztikanövendékei és Mária néni tisztelői

(részleges adatgyűjtés)

Ambrus Asma	Angelus Iván	Baka Csilla	Bajcsi Melinda
Bakcsi Ildikó	Balázs Bohumil Péter	Balázs Bea	Balázs Kati
Balázs Mari	Balog Laci	Barna Judit	Barna Júlia
Barta Piroska	Bánki Dezső	Bánki Gabriella	Bánszki Judit
Benke Ildikó	Békés Rozi	Bíró Eszter	Bolla Mariann
Csejdy Júlia	Csejdy Virág	Csetneki Gábor	Csillag Vera
Demény Bea	Dévényi Éva	Ecsedy Éva	Fábián Ildikó
Fried Ágnes	Gieth Ildikó	Havelka Judit	Hárs Klára
Heltai Erzsébet	Horváth Juli	Horváth Klára	Karalyos Marianne
Kassovitz Tünde	Kárpáti Anna	Kovács Ildikó	
Kovács István	Köböl Anna	Lajtavári László	Lábán Katalin
László Erika	Liptai Sára	Magács László	Markovitz Gyuri
Meneu, Silvie	Molnár Andrea	Molnár Ildikó	
Molnár Ilona	Nagy Cecília	Nagy Mária	Osztrogonác Ágnes
Palotás Krisztina	Papp Éva	Pásztor Beatrix	Pécsi Júlia
Prékopa Ágnes	Regős Anna	Rényi Krisztina	Répássy Helga
Rónay Zsuzsa	Roskó Bea	Rozgonyi Krisztina	
Sárközy Mariann	Sebők Andrea	Simány Judit	Soltész Éva
Soltész Judit	Szabó Judit	Szamosvári Gyöngyvér	
Szűcs Mariann	Tamás Erzsébet	Tamás Zoltánné	Tarbay Anna
Tatai Erzsébet	Tatai Mária	Temes Mária	
Thomai, Ioannidou	Tóth Mariann	Tóth Zsuzsa	Tókei Éva
Ulveczki Gábor	Vadász Ági	Végh Annamária	
Vernyik Ilona	Víg Katalin	Villányi Péter	Vizi Rita
	Wessely Anna		

MIRKOVSZKY MÁRIA ÉLETE ÉS PÁLYÁJA

Mirkovszky Mária családja⁶⁰

Anyai nagyapja, Greguss Lajos

(1827–1914)

A felvidéki Bucsány községben született, ahol apja gróf Zay Károly uradalmi főkertésze volt. A pozsonyi Evangélikus Líceumban folytatott tanulmányai után maga is a gróf alkalmazottja lesz, mint a

frissen alapított zayugróci posztógyár írnoka. 1848 októberében katonának áll és honvédtüzér hadnagyként Világosig küzd a szabadságharcban. Az élmény identitásformáló erővel hat rá, erős 48-as, függetlenségi szellemiségét gyermekeire is átörökíti; a kiegyezés után a pesti Honvédegylet alapító tagja lesz. A szabadságharc után Zayugrócra visszatérve, gyorsan emelkedik hivatali pályáján, s miután feleségül veszi a gyárigazgató nővérét, hamarosan már ő a posztógyár igazgatója. Egy balul sikerült önállósodási kísérlet után 1866-tól a pesti Concordia gőzmalomban folytatja pályafutását, ahol a századfordulón történt nyugdíjazásáig dolgozik főpénztárnokként. 1896-tól az egyesült budapesti honvédegyleteknek is választmányi tagja, majd 1901–1911 között a Honvédegyletek Országos Bizottságának pénztárosa: ez az egyesület kezelte 1872-től a Honvédmenházat is. Még megérte a világháború kitörését: 1914 decemberének végén halt meg.

⁶⁰ A családi adatok forrását, illetve Mirkovszky Mária családtagjainak és legfontosabb kapcsolatainak részletes bemutatását lásd: Szabó Anna Viola: *„Házasság, szerelem, művészet csak nagyon nehezen egyeztethetők össze”*. Mirkovszky Géza és Greguss Gizella levelezése. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2023.

Anyai nagyanja, Wrchovszky Franciska
(1820–1876)

Egy szakolcai posztókészítő leánya. Legidősebb bátyja jeles pesti ügyvéd (többek között a Jókai család peres ügyvédje) és a szlovák nemzeti mozgalom tagja; Greguss Lajos az ő dukai mintagazdaságában próbálkozott csődbe ment malomvállalkozásával. Franciska három gyermeket szült Greguss Lajosnak; lánya, Greguss Gizella 14 éves volt, amikor édesanyja meghalt, akit ezután nővérei pótoltak a háztartásban és gyereknevelésben.

Nagybátyjai, Greguss Imre (1856–1910)
festőművész és

Greguss György (1860–1908) tengerész

Mirkovszky Mária mindkét anyai nagybátyja művészember volt: **Imre** müncheni tanulmányok után nemzeti és népi tematikájú történelmi- és zsánerképek, portrék és illusztrációk festője, akinek különösen kedvelt témája volt az 1848/49-es szabadságharc, a honvédség, illetve a kuruc kor, a bujdosók megjelenítése. Ígéretesen induló festői pályájának lendületét korán megtörte rajztanári elköteleződése és betegsége.

György, bár a tengerész hivatást választotta, a tengeri életet, a hajókat élete végéig számtalan rajzon és festményen örökítette meg. 1885-ben a fiumei tengerészeti akadémia szabadkézi rajztanárának is kinevezték, de elhatalmasodó elmebaja megakadályozta pályája kiteljesítésében. 20 évet töltött a nagyszombati elmegyógyintézetben.

Apai nagyapja, Mirkovszky János (1816–?) temesvári illetőségű szőnyegkereskedő **s anyai nagyanyja**, a Jászságból származó **Andrási Katalin** (?–?), mindketten elhunytak még fiuk, Mirkovszky Géza diákkorában; Mária csak apja testvérének gyermekeit, az unokatestvéreit ismerhette, bár kérdéses, hogy mennyire voltak intenzív kapcsolatban.

Apja, Mirkovszky Géza (1855-1899)
festőművész

A Jászfényszarun született és a pesti Evangélikus, illetve a Református Főgimnáziumban tanult Mirkovszky a pesti Műegyetemen kezdett építész tanulmányait Bécsben fejezte be, ott nyert építészdiplomát, miközben festészeti stúdiókat is folytatott. Hazatérve Lotz Károly mesteriskolájának lett tagja. Szerencsétlenül sikerült, O'Egan Klára zongoraművésznővel kötött, igen rövid első házassága után 1886-ban Berlinbe távozott, ahol csaknem hét évet töltött. Ez idő alatt számos építészeti rajzot, távlati képet és illusztrációt készített, segéderőként részt

vett első murális munkájában, a Koch testvérek egyik panorámaképének megfestésében, végül a festőakadémiára is beiratkozott. Hazatérve, 1893-94-ben négy nagy, önálló falképfestői munkát kivitelezett gyors egymásutánban: a budapesti, Üllői úti Baross kávéház termeibe, a debreceni Kereskedő Társulat dísztermébe, a debreceni Arany Bika tánctermebe és a debreceni Zenede koncerttermébe. Számos rajzot készített a millenniumi kiállítás tervezése és dokumentálása során is, később a népi építészet motívumkincsének összegyűjtése foglalkoztatta. Mirkovszky Géza és Greguss Gizella 10 évi barátság után, magányukat megosztva egymással, a gyermekük megszületése előtti utolsó hónapban házasodtak össze, 1896. március 3-án. Mirkovszky azonban a megfeszített munka következtében fokozatosan legyengült, élete utolsó másfél évét elmeógyógyintézetben töltötte, lánya mindössze hároméves volt apja halálakor.

„Mirkovszky Gézát, a széles körben ismert festőt és építészt, a napokban vitték be az [angyalföldi] örültek házába. A mozgékony temperamentumú művészt, kit a legjobb társaságokban kedveltek, súlyos idegbaja kergette a szomorú végbe. Az alig [42] éves Mirkovszky számottevő ember volt a művészek fiatal gárdájában. Mikor Berlinből haza került, sokáig dolgozott

Gerster Kálmán műépítész oldala mellett, kinek érdekes alkotásait ő díszítette föl magyaros stílusú falfestményekkel. Tervezet-, épület- és látképek megfestésében megvalóságos mester volt” – számolt be a korabeli sajtó.⁶¹

James O'Egan (1809–1893)

Az ír származású család tagjai sok szálon kötődnek Mirkovszky Mária családjához, bár nem voltak közvetlen rokonságban. O'Egan James pesti nyelvtanár és számtiszt lányai közül az egyik, Mary, ifjabb Horvát Árpád első felesége volt, közös gyermeküket egy darabig Greguss Gizella, a második feleség nevelte; Klára pedig Mirkovszky Géza első felesége volt. James fivérének leszármazottai Baktay Ervin családjába kapcsolódnak bele.

O'Egan Greguss Lajoshoz hasonlóan részt vett a szabadságharcban, de nem besorozott honvédként, hanem önkéntes nemzetőrként, s mivel ők nem nyertek fegyveres kiképzést, és csak gyalogosan, fegyvertelenül harcoltak, később a honvédegyleteknek sem lehettek tagjai. Mindennek ellenére Greguss Lajos és az elszántan magyarrá lenni kívánó Egan család közös szabadságharcos emlékezte bizonyára összefűzte a két családot.

A Mirkovszky–Greguss család története fontos művészeti és művelődéstörténeti emlék. A művészcsalád tagjainak sorsa, művészi törekvéseik, alkotásaik a 19. század és a századforduló magyar valóságának tükröi.

⁶¹ Megőrült művész. *Pesti Hírlap*, 1898. január 29.

Meghatározó asszonyok Mirkovszky Mária életében

Anyja, Greguss Gizella (1862–1955)

iparművész

Zayugrócon született, négyéves kislány volt, amikor a család Pestre, a Soroksári útra költözött, ahol két év múlva elkezdte az elemi iskolát, majd polgárba és egy évet felsőbb leányiskolába is járt. Első férje ifjabb Horvát Árpád orvos, Szendrey Júlia fia, akivel 1885 körül ismerkedett meg. Szendrey Júlia már nem élt, amikor egy kisleánnyal özvegyen maradt fia feleségül vette a 23 éves Greguss Gizellát, aki az árvát is felvállalta. Csakhogy az ifjú férj nem bírt felejtetni, s morfium hatása alatt alig egy év

múlva véget vetett életének. Férje halála után két évvel vette fel az ifjúkori ismeretség fonalát az akkor Berlinben élő Mirkovszky Gézával, hamar virágba szökkenő kapcsolatuk azonban csak tíz év után, 1896-ban lett házassággá. Mirkovszky betegségének idején Greguss Gizella rajztanítói diplomát szerzett a Mintarajziskolában. 1900-ban, miközben friss diplomájával állást keres, festőiskolákba jár és kiállításokon szerepel, rátalál egy sajátos technikára, amely összefonódik a nevével, s egyszerre kiemeli a tehetséges kezdők sorából. A technika viszonylag egyszerű, de határozott vonalvezetésű, biztos rajztudást igényel: egy megtüzesített pákával tükörbársony alapra kell mintákat égetni. A következő évben szabadalmaztatja az eljárását, amelynek a „velour nacré” nevet adja, mert az így készült munka csillogása a színes, festett gyöngyházéhoz hasonlít. 1902-ben a torinói világkiállításon díjazták a bársonyégetési technikáját. Ezután előbb Újpesten kap rajztanítói állást, majd 1903 őszétől az Oroszlán (Török Pál) utcai Iparrajziskola újonnan induló női munkatermében taníthatja a bársonyégetés technikáját és egyéb kézimunkát. 1904-ben az Iparművészeti Társulat kiküldi

bársonymunkáit a St. Louis-ban rendezett világkiállításra, ahol aranyérmert nyer. Ettől kezdve húsz évig az Iparrajziskola szolgálattételre beosztott tanára; 1924-ben történő nyugdíjazásáig heti 18–22 órában tanít a női munkateremben. Hosszú élete végéig közös háztartásban élt a lányával, s Greguss Gizella nehéz természete, depressziója, magánytól való félelme szimbiotikus, „se vele-se nélküle” viszonyt alakított ki közöttük, amely megkeserítette a fiatal lány életét, ugyanakkor önállósági törekvéseire, személyiségfejlődésére döntő hatást gyakorolt.

Markos Györgyné Mátyus Clotild (1871–?)

Greguss Gizella leánykori barátnője, az ifjan elhalt Gyulai Margit férje, Markos György gépészmérnök, a MÁV osztályvezetője, 1894-ben másodszor is megnősülve, Mátyus Clotildot, becenevén Cacát, alistáli és padányi Mátyus Arisztid budapesti ügyvéd, országgyűlési képviselő leányát, Marastoni Jakab (az Első Magyar Festészeti Akadémia alapítója) unokáját vette feleségül. Az emelkedett lelkű, novellákat és emlékezéseket írogató, a társadalmi hasznosság vágyától hajtott asszony először (1901-ben) a magyar nyelv és a magyarságtudat ápolásának céljából többedmagával megalakította a jótékony Vízcsepp társaságot, majd néhány évvel később (1906-ban) a jóval szélesebb hatókörű és életképebb Magyar Nők Művészet és Művelődés Körét, amelynek az idők során titkára, ügyvivője és elnöke is volt. A kör az évek során saját klubhelyiségében számos hangversenyt, felolvasást, színházi előadást, kiállítást rendezett, minden kortárs és modern törekvést támogatva. Ezeken az alkalmakon a kör tagjaként olykor Greguss Gizella is megfordult, aki a leánykori ismeretség révén gyakori vendége volt, akár lányával együtt, a Markos család tisztviselőtelepi otthonában minden szombaton rendezett társas összejöveteleknek is, amelyek központi alakja Dienes Valéria volt. Markosék már a század első évétől fogva a Tisztviselőtelepen éltek, a Szabóky utca 47. számú házban, Dienesék pedig 1908 körül költöztek oda, amikor Dienes Pál a telepi gimnázium tanára lett. 1912–13-ban ők is a Szabóky utcában béreltek lakást, és ebben az utcában lakott a novembertől már szintén a gimnáziumban tanító Babits Mihály is, aki a szombati estélyekre is hivatalos volt.

Caca néni, bízva abban, hogy fiával, Markos Ducival összeházasodva, Mária hamarosan a menyecske lesz, gondoskodó pótyanyaként és bizalmasként igyekezett helyet kapni Mária életében. Amikor férje munkája miatt Kolozsvárra költöznek, hosszú levelekben ad bátorítást Mária számára az anyjával folytatott küzdelemben, s ehhez Dienes Valéria segítségét is igénybe veszi.

„Kedves, drága leányom! – írja Máriának 1918-ban – Ne félj, nem teszek én semmit a te akaratod ellenére, vagy olyat, ami neked kellemetlen lehetne, hacsak nem tudtomon kívül!

De persze ezt meg kell előzni a szabad és elfogulatlan ítéletnek. Ez nehéz, de Valéria segíteni fog neked. Az ő nemes, szép életfelfogása meg fogja neked azt könnyíteni, – anélkül, hogy gyermeki szívedből a szeretet kisorvadjon – hogy helyesen ítélve lassanként e szegény beteges nő vezetője lehess, és ezáltal, ha egyszer te felülkerekedtél, a saját boldogságodat megvédhesd. Neked kell anyád orvosává lenni, titkos pszichológus doktorává, különben kegyetlen dolgok várnak rád. A feladat nehéz, mert ő éppen az ellenkező irányba törtet, t. i. hogy ő legyen a korlátlan irányító, egész a vak engedelmességig. [...] És én is mindig iparkodni fogok segíteni neked, hogy az élet nehézségein diadalmaskodhass és hogy megvalósíthasd a magad és Duci boldogságát.⁶²

Nincsenek adataink arra nézve, hogy Mária és Markos Duci eltávolodását, Mária férjhezmenetelét s Markosnak a tánccal való szakítását követően is élő maradt-e Caca néni és Mirkovszky Mária kapcsolata, illetve, hogy mi lett a hölgy további sorsa.

Dienes Valéria (1879–1978)⁶³

Az érettségije körüli időkben történt Caca néninél a Mirkovszky Mária életét meghatározó találkozás Dienes Valériával és a felszabadító tánccal. Mirkovszky Máriának a családi veszteségek sora nagy teherként volt: 1908-ban Greguss György és 1910-ben Greguss Imre korai halála, mindkettő hosszan tartó betegség után következett be. Két nagybátyja után szeretett nagyapja, Greguss Lajos, aki velük élt a Tarcai utcai házban, 1914-ben távozott el az élők sorából: édesanyja ezzel minden közvetlen családtagját elveszítette, ami fokozta lányához való ragaszkodását. Mária számára a Dienes Valéria tánca által felvillanó lehetőség a nyomasztó családi hangulatból való menekülés módját is jelenthette, amihez Vali néni lelki támaszt is nyújtott. A családi hagyatékban megőrződött, alábbi levelet az elszakadási kísérlet tetőpontján írta Máriának, 1918 körül.

⁶² Markos Györgyné levele Mirkovszky Máriához, Kolozsvár, 1918. szeptember 10. Mirkovszky–Greguss hagyaték

⁶³ Általános információk Dienes Valériáról és családjáról többek között az alábbi linkeken található:
http://www.dienes.hu/?page_id=26;
<https://www.nevpont.hu/tanulmany/dienes-valeria-5989a>;
http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/az_uttorok_magyar_notortenet_i_arckepcesarnok/

„Drága kis lányom, nagyon szeretlek, nagyon sajnálva simogatom meg a kezed és nagyon komolyan mondom: erősnek kell lenned. A legnehezebb feladatra szemelt ki az élet, tudom, én is végigéltem ezt a terhet, ezt a vádat, ezt a felleget. Bátorság kell Máriám. Nagy, bizó, napsugaras bátorság, ami erősebb, mint a múltunkból ránk boruló felleget, erősebb, mint annak fojtó nehéz légköre, aminek a nehézségéért is magunkat vádoljuk.

Máriám, egy van amit nem szabad. Nem szabad magadat azzal a felleggel rokonná tenned, nem szabad egészen megértened azt a felleget, nem szabad érezned, hogy annak kell lennie, mert azt a lélek szomorú betegsége hozta. Édesanyád egy szegény fáradt kedélybeteg nő, aki magával hozta ezt a hajlamot a világra s akiben egy nehéz élet ezt a hajlamot megerősítette. Gondold el a feladatodat úgy, hogy segítő kezet kell nyújtanod az édesanyádnak, hogy depresszióit felsőbbes gonddal kell kikezelned, mint az orvosok a ki-kiújuló sebeket, és azért hogy ezt tehesd és azért hogy az életet hordhasd, nem szabad ebben a gondozásban elmerülnöd. Neked más dolgod van. Az életünk azt parancsolja, hogy előre nézzünk és ne hátrafelé. Azt parancsolja, hogy odategyünk a munkaerőnk, ahol abból terem valami. Neked sok dolgod van. Anyádat gondozd és irányítsd úgy, hogy a munkádnak tudjon örülni. És legyen ez a gond az életednek kisebbik fele. Legyen ez a gond a múltadnak egy itt hagyott kis foszlánya, amit szeretettel simogatsz, míg el nem tűnik. Mert emlék, mert az öléből jöttél elő élni. De többel nem tartozol. Nem szabad visszafelé élni. Az bűn. A legnagyobb bűn. Az élet előreszegzett szemeket kíván tőlünk. Visszanézni csak pihenő perceinkben szabad. Az életeddel másnak tartozol. Az övé a vidámságod, a szépséged, az erőd. Érte kell erősnek lenned, érte kell messze taszítanod magadtól a betegség minden árnyékát, érte kell virulnod és dolgoznod, miközben simogatva, vissza-visszahajolsz egy fáradt arcot megnyugtatni. Hozzá jónak kell lenned, adni a kezedet, mikor néki kell, de a lelkedet máshova kell adnod, arra egészen mindenestül szüksége van valakinek. A lelki infekció a legsúlyosabb s a depressziós lelkek nagyon veszedelmesek. Gyógyíts, de vigyázz. És hogy jól gyógyíthass, ne sokat érezz, mikor gyógyítasz. Tudd, hogy ápolasz, tudd, hogy segítesz, te az egészséges. Szánalomból nem szabad megbetegednünk.

És jöjj el hozzám, ha valami nagyon rád nehezül. Le tudom venni rólad. Sokat bántam nagy fellegekkel életemben, ismerem őket, tudok segíteni ellenük.

Menekülj a te szép nevető tavaszodhoz. Gondold el azt a drága kis mondásodat mindég több és nagyobb igazsággal, hogy hármunk közül te vagy a legboldogabb. Gondold el újra meg újra amint kinézel szép messze életed sugaras partjai felé, ahová nem mégy egyedül. Tartsd meg a szíved drága üdeségét néki, szedj fel az úton száz virágot s úgy add oda néki azt az ismeretlen jövődöt, ahova szépségek elé küldlek benneteket. Máriám, a múltnak a fellegei erőtlenekek, mikor a jövő felől ilyen erős a napsugár.

Ugye tudsz erős lenni? Ugye bízhatom benned, drága szomorú kis lányom? És úgye nem vagy szomorú, mikor elgondolod azt amit most elmondtam? Érezd, hogy segítségére kész szívvvel áll melletted
Valéria

Dienes Valéria író, filozófus, mozdulatművész, az első magyar professzornő, Szekszárdon született egy szabadelvű családban, Geiger Gyula ügyvéd-újságíró és Benczelits Erzsébet tanárnő gyermekeként. A Geiger lányokat színvonalas iskolákba járaták és önállóságra nevelték, nem háziasszonynak, akik kötelesek a megélhetésért férjhez menni. Miután az apa egy új szerelemért elhagyta őket, az anya egyedül nevelte a lányokat, „szerencsére felvilágosult szellemben” – ahogy Valéria emlékezett rá –, minek eredményeképpen előbb maga is tanítónői diplomát szerzett, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen hallgatott matematikát, fizikát és filozófiát. 1905-ben Dienes Pállal filozófiadoktorrá avatásuk örömeire eljegyezték egymást, majd még abban az évben össze is házasodtak, később együtt szerezték meg doktorátusukat matematikából is, a párizsi Sorbonne-on, ahol 1908–1912 között ösztöndíjjal tanultak.

„1912 tavaszán tértem haza párizsi tanulmányutamról, tele filozófiával és tánccal. A Collège de France-on Henri Bergson-t hallgattam, a Chatelet-ben Isadora Duncant bámultam. A háromévi filozofálás során a szabadon szálló gondolat intuitív varázsa, a három esti táncelőadáson a szabadon mozgó emberi test bővölete forrott össze bennem valamivé – melyet először tagadni akartam, majd elismertem, először görög tornának majd orkesztikának neveztem – egy mozdulatrendszerre, mely később a tánc nyersanyagát, az emberi test összes mozdulatheletőségét kívánta feltárni.” „Minden gondolatnak vérkeringése filozófia.” – írta Dienes Valéria 1977-ben.⁶⁴ „A Bergson-féle mozdulatpszichológia, az a Matière et Mémoire-ban kifejtett gondolatrendszer elmondja, hogy minden eszméleti állapot tulajdonképpen mozdulatelemen lovagol, és mozdulatelemen keresztül válik eszméletivé.”⁶⁵

Később Henri Bergson fő műveit – *Idő és szabadság* (1923), *Teremtő fejlődés* (1930), *Az erkölcs és a vallás két forrása* (1932) – Dienes Valéria fordította magyarra: erre magától a mestertől kapta meg a felhatalmazást.

Dienes Valéria párizsi tanulmányai végeztével, a Raymond Duncan-nél folytatott három hónapi intenzív tornázás után az izomzatában hozta Magyarországra az új görögtorna eszményét. Barátaival hetente egyszer összegyűltek a Tisztviselőtelepen, ahol Caca néni zongorázott, Dienes Valéria improvizálva táncolt, s ez nagyon tetszett a fiataloknak: Mirkovszky Mária és a vele csaknem egyidős két Markos fiú lelkesen utánozta, később önálló bemutatókat is tartottak a meghívott vendégeknek.

Dienes Valéria tanítása és személyes barátsága egész életére szóló hatással volt Mirkovszky Máriára.

⁶⁴ Dienes Valéria: Ráeszmélés a táncra. *Táncművészet*, 1977. (15.) 1. 1-3.

⁶⁵ Dienes Valéria: Emlékezések. In *Miénk az Idő*. Szent István Társulat, Budapest, 1983. 54.
http://ppek.hu/szit-pdf/Dienes_Valeria_Mienk_az_Ido_facsimile.pdf

A házi bemutatók után szintet lépve, Dienes Valéria eleinte Bertalan Vera (egyik növendéke) nevéen, illetve vezetésével kezdte tanfolyamon is tanítani a „görögtornát”, úgy, hogy a mozdulatsorokat az órák előtt mutatta be neki. *„Matematikusnak és filozófiai írónak ismertek és ismertem magamat is. Az akkori emberek elméjében szinte képtelenség volt ezzel egy mozdulat- vagy tánc-iskolát egyesíteni.”*⁶⁶ – indokolta évekig tartó „rejtőzködését” Dienes Valéria. Az orkesztika nevet később, Babits Mihály sugallatára adta mozdulatrendszerének Dienes Valéria, amikor a *Magyar Iparművészetben* közölt írásával⁶⁷ először vállalta nyilvánosan kapcsolatát a táncsal. Mirkovszky Mária az első növendékek között volt a budai Bercsényi utcai és Budafoki úti Görögtorna Iskolában, valamint a Bartók Béla út 32-ben, a többiekkel: Hermann Ily, Markos György, Révész Ilus, Messinger Magda és Lili, Erdős László és Péter. Az 1917-ben megnyitott Orkesztika Iskolában Mária már csoportvezető volt.

Dienes Valéria férje, Dienes Pál a Pázmány Péter Tudományegyetem reformszellemű tanára, 1919-ben politikai biztосként részt vett az egyetemi tanács munkájában, ezért emigrálni kényszerült. Mire Dienes Valéria egy év múlva követte férjét Bécsbe, Pál már más nőt választott, ezért elváltak. Valéria a következő néhány évet két gyermekével Párizsban majd Nizzában töltötte, Raymond Duncan kolóniájában. Ebben az időben a Budapesten hagyott Orkesztika Iskolát Mirkovszky Mária vezette férjével, Detre Szilárdal.

Ámokfutó évek után tért vissza Valéria 1923-ban, hogy Domokosné Löllbach Emma meghívására az Új Iskolában orkesztikát tanítson. Prohászka Ottokár püspök segítő és rejtélyes barátsága életmentő és célt adó programot hozott számára. Filozófiai fordító munkái és a misztériumokra nyíló életműve Bergson és Prohászka tanításaihoz kötődött. A bergsoni „idő- emlékezet” filozófiát továbbfejlesztette, és az *eszméletcsere* sajátos módján összekapcsolta nagy mestereit, Henri Bergsont, Prohászka Ottokárt, valamint Teilhard de Chardint (akinek *Hít az emberben* című írását többek között ő fordította magyarra), és gondolataikat elképzelt párbeszédben folytatta.⁶⁸

⁶⁶ Dienes Valéria: *Orkesztika 1912–1918. Raymond Duncannál*. Kézirat, 1969. Idézi Boreczky Ágnes és Fenyves Márk: *Az Orkesztika Iskola megszületése és az első évek*. In Baska Gabriella és Hegedűs Judit szerk.: *Égi iskolák, földi műhelyek – Tanulmányok a 65 éves Németh András tiszteletére*. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Budapest, 2015. 206–220.

⁶⁷ Dienes Valéria: *Művészet és testedzés. Magyar Iparművészet*, 1915. 5. 225–237.

⁶⁸ *Száz év után – „Eszméletcsere”. Bergson eszméinek hatása a XX. század spirituális megújulására – Magyarország felé a közvetítő: Dienes Valéria* (Tudományos konferencia 2011. május 25-én). Távlatok – Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, 2011. <http://www.tavlatok.hu/net/cikk23dienes.htm>; Dienes Valéria: *Hajnalvárás*. http://ppek.hu/szit-pdf/Dienes_Valeria_Hajnalvaras_facsimile.pdf; P. Szabó Ferenc: Dienes Valéria: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. <https://www.vaticannews.va/hu/egyhaz/news/2018-07/dienes-valeria-ezt-cselekedjetekek-az-en-emlekezetemre.html>

1925-től 1942-ig Dienes Valéria többnyire gyerekeknek és fiataloknak rendezett mozdulatszínpadi előadásokat, nagyszabású misztériumjátékokat. Alkotásait saját szövegkönyv alapján Bárdos Lajos zeneszerzői közreműködésével hozták létre, iskolák, egyházi közösségek és a növendékek előadásában. Mirkovszky Mária is szerepelt némelyik misztériumjátékban.

1929 szeptemberétől 1944-ig az Orkesztika Iskola a Krisztina krt. 59-ben működött.

Mesterére, Dienes Valériára így emlékezett hűséges tanítványa, írásainak gondozója, Gadányi Jenőné, Sisi néni.⁶⁹

„1926-ban Gadányi Jenő, festőművész – akkor még nem volt a férjem – azt mondta nekem, nézzem meg, mit csinál Dienes Valéria, mert azt hallotta, valamilyen új mozdulatkultúrával foglalkozik, mely eltér az addigi irányzatoktól.

Erre magam is kíváncsi lettem. Abban az időben az Enyedi és Alkotás utca sarkán, még ma is létező nagy házban, bizonyos napokon „orkesztikai” tanfolyamot tartott. Ott kerestem fel őt.

Némi habozás után benyitottam a terembe. Dienes Valéria talpig feketében a zongoránál ült. Úgy emlékezem erre az első találkozásra, mintha nemrég történt volna. Bemutatkoztam és engedélyt kértem arra, hogy végignézhessem az órát. Szívesen fogadott és azt mondta, ha érdekel, maradjak ott. De mennyire érdekelt, ilyet még nem láttam: a növendékek nem tornásztak, nem táncoltak, hanem Dienes Valéria szűkszavú bemondásai alapján végeztek mozdulatokat a „profil síkban”, melyeket zongorajátékával támasztott alá. Némelykor felállt a zongora mellől és szép sudár alakjával bemutatott egy-egy új mozdulatot az előre-hátra síkban. Csodáltam egyszerűségét, természetességét, egész lényét, pedig akkor még alig tudtam valamit kilétéről. Rabul ejtett, amit ott láttam és hallottam. Amikor véget ért az óra, felvételemet kértem a tanfolyamára és fejest ugrottam az orkesztikába. Örömmel jártam az órákra, melyek testi-lelki felüdülést jelentettek számomra.”

Mirkovszky Mária tánctanítási stílusa hasonló volt Dienes Valériáéhoz, szinte minden órán felidézte Vali néni mozdulatrendszer-tani tanításait, hűséggel továbbadta növendékeinek.

Dienes Valéria hosszabb angliai tartózkodás után, az ötvenes-hatvanas években családja körében élt, vallásfilozófiai, modern teológiai eszmélődéseit minden hónap 20-án lakásán (Levendula utca 12.) tartott lelkióráin osztotta meg tanítványaival, ezekről magnófelvétel

⁶⁹ Gadányi Jenőné: Emlékezés Dienes Valériára. *Vigilia*, 1983. május

készült, amelynek leirata könyv formában is megjelent.⁷⁰ Mirkovszky Mária – saját bevallása szerint – nem kedvelte Vali néni ezirányú munkásságát s a lelkiórákra sem járt, melyeket Dienes Valéria Prohászka Ottokár emlékére vezetett az akkori állami tiltások ellenére is.

Mikor 1976. június 8-án Dienes Valériát Mirkovszky Máriával együtt Tamás Erzsébet meglátogatta a Paula kórházban, az első tanítványt és a hírt, hogy újraindulnak az orkesztikai mozdulatórák a Jókai téren, ezekkel a látnoki erejű szavakkal fogadta: „*Látom szándékodat, fiatalságodat és szépségedet, te fogod folytatni az orkesztikát*” – szólta, s így is lett. 1976. április 8-án ezt írta a naplójába: „*megint kezdődött orkesztika Budapesten, a Menyhárt-Sisi-Mirkovszky vonalon*”, és „*orkesztikai utódom*”-nak nevezi Baka Csillát, aki az első növendékek közt volt a Mária néni lakásán elindított új orkesztikai stúdiókon.

Dienes Valéria sokrétű életműve, alkotója szándéka szerint, élet akart maradni: „*Én nem könyvet írtam, életet írtam*” – vallotta.

Dienes Valéria ESZMÉLETE, személyes valóságüzenetei (írásai, fordításai, mozdulatművészeti és tudományos munkássága) a mai napig hatnak. Szellemi holdudvarában sokan kerültünk hatása alá.

Meghatározó férfiak Mirkovszky Mária életében

Ifjabb Markos György (1897–1976)

Orvos, családi becenevén Duci, Caca néni idősebb fia, Dienes Valéria három első művésztanítványának egyike, a kezdeti időkből Mirkovszky Mária állandó táncpartner, egyébként az Orkesztika Iskola egyetlen férfi szólótáncosa. Szüleik ismeretsége révén Duci és Mária gyermekkori játszópajtások voltak, majd a tánc által szorosabbra fűződő kapcsolatot látva, szüleik által remélt házastársak, amíg Mária fel nem mondta e rákényszerített jövőt. Markos 1915-ben érettségizett a tiszttviselőtelepi gimnáziumban s lett orvostanhallgató, 1920-ban doktorált, 1922-ben tiszti-orvosi képesítést szerzett; a tánccal intenzíven csak tanulmányi ideje alatt foglalkozott. Dienes Valéria távolléte s az Orkesztika Iskola válsága idején, 1920–21-ben kivált a társulattól, Dalcroze-tanulmányokkal és Bécsben, más mesterekkel is próbálkozott, de hamarosan, vélhetően orvosi praxisának megkezdésével párhuzamosan (illetve Mirkovszky

⁷⁰ Dienes Valéria: *Miénk az Idő*. Szent István Társulat, Budapest, 1983. (Vál., szerk.: Rozgonyi Péter és Rozgonyiné Bóna Ilona). http://ppek.hu/szit-pdf/Dienes_Valeria_Mienk_az_Ido_facsimile.pdf

és Detre Szilárd házassága után), végleg felhagyott a tánccal; kapcsolata Máriával ezután elhidegült, meg is szakadt. Markos, akit a korabeli kritika Mirkovszky Mária ideális és hozzá mindenben illő partnerének látott, Mirkovszky későbbi nyilatkozatai szerint, bár igen jó zenei érzékkel és mozgáskultúrával bírt, sokat köszönhetett szorgalmának és elszántságának, mert a koreográfiákat kissé nehezen tanulta meg, mindent úgy kellett „belekalapálni”. Orvosi pályája kezdetén az egyetem bakteriológiai intézetében volt gyakornok és magánrendelője volt a Szabóky utcában. 1930-ban a főváros szolgálatába lépett s kerületi tisztiorvosként dolgozott, az 1950-es évektől üzemorvos volt. Kétszer nősült.

Detre (Diettmann) Szilárd (Budapest, 1891 – Garnat sur Engièvre, 1945) festőművész, díszlet-, jelmez- és bábtervező

Mirkovszky Máriával 1918-ban ismerkedett meg s elsőprő szerelem alakult ki köztük.

Mária családja és jóakarói elől eltitkolva kötöttek házasságot 1921. február 21-én.

Detre Szilárd érettségije után előbb Párizsban, majd a müncheni festőiskolában tanult, Hollósy Simonnál. Katonáskodása után művészbártaival, Blattner Gézával és Walleshausen Zsigmonddal, illetve Rónai Dénessel Budapesten bábszínházat hoztak létre felnőtteknek. 1919. március 9-én a Belvárosi Színházban mutatták be a Wayang-játékokat, amelyhez a felhasznált szövegek egyikét, *A lovag meg a kegyese* című régi flamand játékot, Kosztolányi Dezső dolgozta át franciából, s Balázs Béla is ez alkalomra írta a *Fekete korsó* című, egyiptomi árnyjátékát.⁷¹ Detre a Tanácsköztársaság alatt Blattner és Rónai gyermekbábszínházában is besegített. Baráti körének tagja volt Baktay Ervin is, gimnáziumi osztálytársa, akivel Münchenben is együtt tanult, s akit esküvői tanúnak is hívott. Mirkovszky Máriát a

⁷¹ Arany Zsuzsanna: *Kosztolányi Dezső élete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2017. 195.

Baktay vezette bohém művészkörbe való bekerülése jelentősen befolyásolta a neki kijelölt sorssal való szakításban. Detre Szilárd magyarországi művészi korszakából a Mirkovszky-Greguss családi hagyaték figyelemre méltó, erotikus akvarelleket, táncmozdulatvázlatokat és díszletterveket őriz, melyeknek ihletője Mirkovszky Mária lehetett. Máriával való megismerkedése után Detre egyre élénkebben érdeklődött a tánc iránt, közel került Dienes Valériához, elméleti jártasságra tett szert, később koreográfiákat is készített. 1919 eseményei után, a hallgatásra-bujkálásra kényszerült Dienes Valéria először Mirkovszkyt bízta meg az Orkesztika Iskola vezetésével, majd 1921-ben, már Bécsből, kettejüket nevezte ki az iskola élére, és Detrével levelezve irányította azt. Az 1920-as évek közepén a baráti kör egyre több tagja hagyta el Budapestet, s telepedett le többnyire Párizsban, így 1927-ben Detre, majd Mirkovszky Mária is odautazott. Párizsban Blattner Géza adott Detrének feladatot alkalmi bábelőadásáiban, majd 1929-ben megalapították a Szivárvány Bábszínházat (Arc-en-Ciel), amelynek munkájában azonban csak az első néhány évben vett részt, elsősorban íróként, fordítóként és rendezőként, miközben jelmezeket is tervezett a revükben fellépő Mirkovszkynak, illetve erotikus és színházi pasztellképek sorozatát készítette. 1930 körül álláshoz jutott a Julian Akadémián, ahol divatrajz- és scenográfiai kurzusokat tartott. Három párizsi év után a házasság kapcsolata megromlott, olyannyira, hogy miután 1930 végén Mária betegsége miatt hazajött, végleg lezárta a férjével való viszonyt, aki, saját bevallása szerint, nem is érdekelté többé. 1932 végén elváltak. Detre közben Párizsban újra szerelmes lett, s 1933 decemberében feleségül vette az ifjú Claire Carnat bábtervezőt, akivel megalakították a Théâtre Cou-Cou nevű, vándorló gyermek-marionettszínházat, amely 1939-ig működött. Ezután vidékre költöztek, kislányuk született (Marie-Claire Diettmann), de Detre hamarosan, 54 évesen, meghalt. Festőként élete egyetlen önálló kiállítását néhány hónappal a halála előtt rendezték tisztelői.⁷²

Baktay Ervin (1890–1963)

A festőművész-művészettörténész-orientalista-íróval Mirkovszky Mária Detre Szilárd közvetítésével ismerkedhetett meg (bár családjuk révén lehetett köztük korábbról társasági összeköttetés is), s az 1918–1925 között zajló népes baráti összejöveteleknek hamarosan

⁷² Bővebben lásd a Marie-Claire Diettmann-Coutan által jegyzett szócikket és honlapot: Constant Detré, https://en.wikipedia.org/wiki/Constant_Detr%C3%A9 és <http://cdetre.com> (ezeken az élete magyarországi korszakára vonatkozó adatok hiányosak és tévesek); Tészabó Júlia: Detre Szilárd (1891–1945) bábos, festő, író, rendező – Egy magyar művész a századelő művészeti törekvéseinek vonzásában. In Németh András – Pukánszky Béla – Pirka Veronika szerk.: *Továbbélő utópiák – reformpedagógia és életreform a 20. század első felében*. Budapest, 2014. 130–153.

oszlopos tagjává vált. A Blattner Géza Donáti utcai műtermében vagy Mirkovszkyék Tarcali utcai házában rendezett, Baktay vezette, akár spontán, akár festett díszletekkel, szöveggel előkészített, beöltözős történelmi happeningeken, amelyeknek Mirkovszky Mária is aktív résztvevője volt,⁷³ antik eseményeket (lakoma, bor, jelmez, szerelem), a francia forradalom jeleneteit, vagy csak egymás jövőjét képzeltek és játszották el. Máskor „*például föl lett rakva az összes asztal, Ervin fölállt, és kijelentette, hogy ő hajóparancsnok, és elmondta, hogy most hol vagyunk, hol megyünk, mit csinálunk... Ő odaállt kormányozni és csinálta a hangokat, a hullám hogy dübörög, és mindenkinek úgy kellett dűlni, ahogy ő dirigálta*”. „*A szekrényeim mind kinyílottak, a lepedőim előkerültek, és a különböző ruhaneműk, azt mind Ervin [felhasználta]. Utána mikor elment, fél napig kellett takarítani. De akkor rögtön mindenre volt [ötlete], most ilyen lepedőbe, most görög-római, most középkori...*” – emlékezett Mirkovszky Mária.⁷⁴

A baráti murik mellett azonban egyéb szálak is összefűzték Baktayval, így a keleti kultúrák iránti érdeklődés. Az Orkesztika Iskolában már 1917-ben készült koreográfia Rabindranath Tagore verseire, Baktay pedig 1921-ben könyvet írt, és éveken át előadásokat tartott az indiai költőről;⁷⁵ Mirkovszky valószínűleg az ő közvetítésével ismerkedett meg az indiai tánccal, a hindu zenével, s Baktay tervezett is számára keleti ihletésű kosztümöket.⁷⁶ A baráti kör egyik tagja, Rónai Dénes fotóművész, számos akt- és művészfotót készített a gyönyörű, hosszú, vöröses szőkehajú táncosnőről, köztük indiai ruhában táncolót is.

Párizsból való hazatérése után, részt vett Baktay első, zebegényi indiántáborában is, Csillagtáncos néven, ahol Heverő Bölény főnök asszonyának szerepét töltötte be (s feltehető, hogy alkalmilag a következő, 1934-ben Verőcén rendezett táborban is megfordult⁷⁷).

⁷³ A Baktay-féle találkozókat tárgyaló tanulmányban közölt két csoportképen is látható, tógában, saruban, fején babérmaléval, ám azonosítatlanul. Vö. Lőrinc László: *Symposionok, orgiák, murik. Kosztümös összejövetelek a húszas évek első felében*. In Kelényi Béla szerk.: *Az indológus indián. Baktay Ervin emlékezete*. Budapest, 2014. 55–66.

⁷⁴ Lőrinc, *i. m.* 63. Az OSZMI Mirkovszky-hagyatékában van egy valószínűleg hasonló alkalomra szánt, Detre Szilárd által versben írt és rendezett „látványos operett” szöveggel előkészített, *Tutankamen feltámadása* címmel, amelyben Detre az egyiptológus, Mirkovszky Mária egy múmia szerepét kapta, a szöveg pedig a baráti kör tagjain élcelődik.

⁷⁵ Lásd pl. 1931. február 26-án Rabindranath Tagore-est a Zeneművészeti Főiskola Kamaratermében, ahol az előadást tartja Baktay Ervin, a költeményeket előadja Mikes Magda – a családi hagyatékban megőrzött szórólapon, mint meghívó Mária és édesanyja számára.

⁷⁶ Vincze Gabriella: *A magyar mozdulatművészet története és néhány motívumának nemzetközi párhuzama*. Doktori disszertáció. ELTE, Budapest, 2015. 101–109. <http://doktori.btk.elte.hu/art/vinczegabriella/diss.pdf>

⁷⁷ Vö. Kelényi Béla: Csillagtáncos, avagy a „nagy sportoló nő” és az indiánok. *Új Forrás*, 2021. 3. 20–31. A folyóirat e Baktaynak szentelt száma sok, Mirkovszky Mária hagyatékának a MOHA gyűjteményben őrzött részében található fényképet ad közre az indiántáborról.

Mirkovszky Mária életében, személyes szabadságának megélésében fontos szerepük volt a Baktay-féle játékoknak, az 1930-as évek közepétől azonban ennek kereteit, az iskolával, tanítással, koreográfiákkal saját maga teremtette meg, s ez állandó elfoglaltságot jelentett számára. Kapcsolatuk bizonyára a későbbiekben sem szakadt meg, ám ennek már nem lehetett a fiatalokhoz hasonló jelentősége.

Domby László (1908–1977)

1931-ben, Baktay Ervin indiántáborában ismerkedett meg Mirkovszky Mária az ott Kis Hörcsög néven részt vevő, egyetemi tanulmányait éppen bevégző Domby Lászlóval, akihez ezután élete végéig tartó kapcsolat, igen szoros barátság fűzte, amelyből csak az ő szabadságvágya miatt nem lett házasság.⁷⁸

Domby László (Domby Kálmán honvédtiszt és Szegfő Marianna fia), a jog- és államtudományok doktora, a háború előtt titkár volt a Székesfővárosi Elektromos Művek anyagbeszerzési osztályán, majd tartalékos zászlósként bevonult a lovassághoz, orosz hadifogságba esett, 1947-ben tért haza. 1952–1955 között a később a Bányászati Kutatóintézetbe beolvadt Bányagépalkalmazási Kísérleti és Kutató Intézetnél dolgozott. Varga Antal doktor emlékezése szerint – aki a Tarcali utcai ház lakójaként és társtulajdonosaként gyerekkora óta személyesen ismerte Domby Lászlót – az 1950-es években kitelepítették a fővárosból s Szentendrén lakott, majd a forradalom előtti enyhülés időszakában visszaköltözött, s egy ideig Mirkovszky Máriával élt a Tarcali utcában. Mirkovszky később, saját elmondása alapján, barátja sorsáról gondoskodni kívánva, feleséget keresett számára, távoli rokona, Miskey Olga személyében – a 60-as évek közepén tartott esküvőn ő maga volt az egyik tanú. Szintén e gondoskodást szolgálta, hogy Pilismaróton a hegyoldalban telket vásárolt Domby nevére (aki a helyi Társadalmi Bizottság elnökeként lelkes lokálpatrióta lett). A házasság jól sikerült, a pár boldogan élt, de hármójuk erős barátsága is mindvégig megtartó erő maradt számukra. Mirkovszky Máriával a Domby László halála után rátörő magányt csak a tanítás újra felfedezett boldogsága tudta elfeledtetni: egyre több tanítványa lett, ami kitöltötte az életét. Örökösének Domby Lászlónét nevezte meg – hagyatéka az ő révén jutott mai kezelőihez.

⁷⁸ Bár Mirkovszky Mária Tamás Erzsébet erre vonatkozó kérdésére azt mondta, hogy kezdetben az udvarlást azért utasította el, mert Domby sokkal alacsonyabb volt nála...

Indiánok a Duna partján

Ernest Thompson Seton, a nagy amerikai természetbarát, új mozgalmat indított, amelynek az előjelek szerint talán még a cserkészetnél is nagyobb sikere lesz. Sport, multság és szórakozás felnőttek részére: boldog indiánélet nagyban és a legkomolyabb formában, főként világvárosi emberek, hölgyek és urak részére.

Ernest Thompson Seton propagandájának lényege a természetimádás feltámasztása. Élni, hacsak pár hétig, pár napig is úgy, ahogy egykor az

indiánok éltek nemcsak a gyermekmesék fantáziájában, hanem a valóságban is. Ernest Thompson Seton, aki *élete javát az indiánok között töltötte* és mindenkinél jobban ismeri történetüket, szokásaikat, alighogy megindította az ő indiánus-mozgalmát, máris rengeteg hive toborzódott össze Amerikában. Azt propagálja, hogy a *fehér ember hagyja ott a felhőkarcolókat, menjen ki a prairiekre és éljen úgy, mint az indián*, mert legszebb élet az indiánélet. *Játsszunk! És felejtünk!*

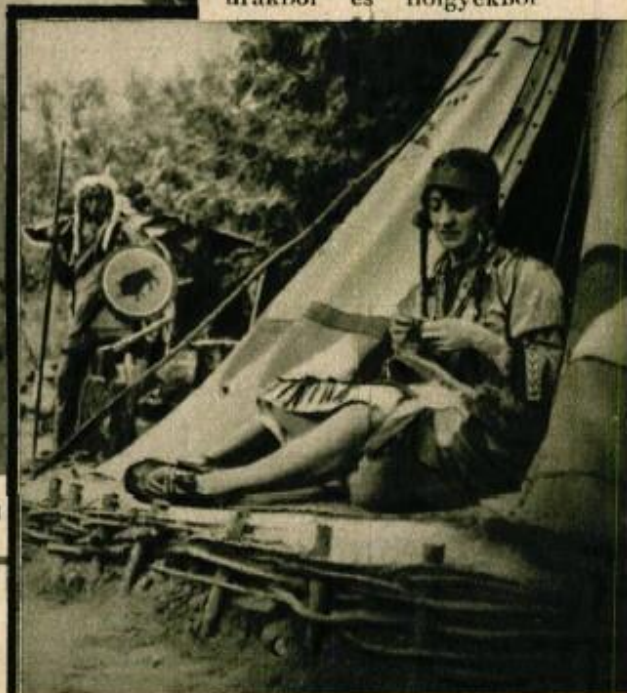
Az indiánpropaganda legújabbán Európában is kezd tért hódítani, ahol a Berlin melletti Indinerdorf után most Budapest mellett, Visegrád közelében nőtt ki a földből, amerikai mintára, egy kis valódi bőrharisnyás indiánfalu.

Felnőtt emberek boldog indiánvilága!

Baktay Ervin, a híres India-kutató ennek a magyar indiánmozgalomnak itthoni uttörője és megteremtője. Komoly urakból és hölgyekből

Heverő Bölény, a nagy főnöki békepipával
Baktay Ervin

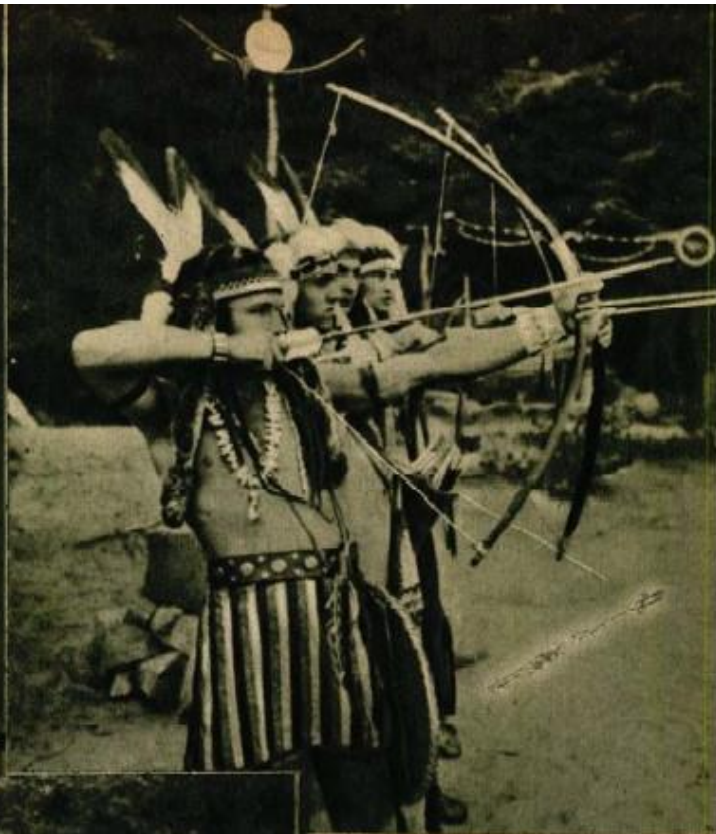

Csillagtáncos (Mirkovszky Mária) javítja
a harcosok ruháját

után készült ebben az indiántáborban minden. A sátorverés művészete, a ruházat és tollak gondos megválogatása, a szerszámok, fegyverek és sporteszközök, mindmind valódi, ősi indián-recept szerint valók.

— Az étkezési rend, a törvények, a háziszokások mind ősi indián-paragrafusok alapján állították össze a tábor zárvonalaán belül.

— *Egyelőre tizenötven vagyunk.* A többi uraknak és urhölgyeknek is indián nevük van: Varázs Sugár, Nyilhegy, Bozontos Farkas, Kis Hőreség, Foltos Jaguár, Oreg Halászsas, a hölgyek: Csillag Táncos, Kacagó Viz, Sipító Madár, Fekete

Nyíllövverseny
A győztes tollat kap a
„Harcosok Tanácsától”

Vadmacska, Vizi Sikló, Fekete Hód és Foltos Antilop.

— Mit csinálunk? Lovagolunk, uszunk, evezünk, nyilazunk, célba lövünk, lasszózunk, kést dobálunk, fát vágunk és könnyebb atlétikát üzünk.

— Ebéd nincs, csak meleg vacsora. Van külön fürdősátrunk és medicinas sátorunk. Esős időben kártyázunk a fősátorban. Pókert játszunk. Kukorica a zsetonunk. Szervedélyünk: a békepipa és a cigaretta, aminek neve kinikkinik.

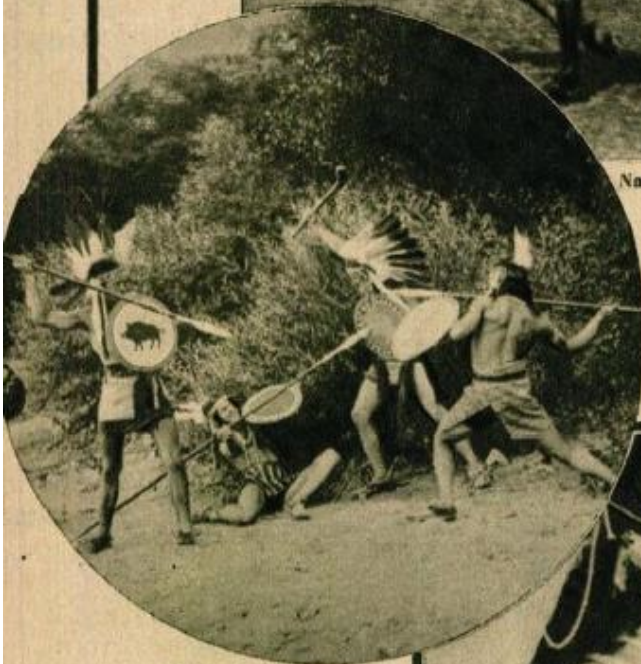
Az indián tábor harc felszerelésben
Kis Hőreség, Csillagtáncos, Heverő Bőllény, Magányos Vadkan,
Varázs Sugár és Nyilhegy

Nagytónök és Knengó Vir vándorlás közben

változatlanok maradnak.
Különben minden szónál szebben beszélnek a boldog indiánéletéről szóló érdekes visegrádi felvételek.

GELLÉRI ANDOR

Hadgyakorlatok

Megkérdezzük, hogy miért oly szigorú a házi-rend.

— Az indiánszokásokat azért kell a táborokban szigorúan betartani, — feleli Heverő Bölény —, hogy tökéletes legyen a pihenés és felejtés a városi lárma után és hogy imádhassuk az eget, a földet, a napot, a holdat, a tüzet, vizet és csillagokat, amelyek örökké

Idül a sátorban
Csillagtáncos megtölti Heverő
Bölény békepipáját
(Gelléri Andor felvételei)

Baktay Ervin, Mirkovszky Mária és Dobby László az indiántáborban, 1931-ben

SZÉ, 1931/37

Mirkovszky Mária életrajzi adatai

- 1896. április 12.** megszületik Budapesten
- 1902–1906** (feltehetően) elemi iskolába jár
- 1906–1911** az Országos Nőképző Egyesület Felsőbb Leányiskolájában (V. Veres Pálné utca 36.) tanul
- 1910** (–1987) anyjával és nagyapjával a XI. Tarcali utca 12. szám alatt épült új villába költözik, itt él haláláig
- 1911–1914** az Országos Nőképző Egyesület Leánygimnáziumában (V. Veres Pálné utca 38.) tanul. Földrajzból, természet- és mennyiségtanból, német nyelvből, illetve énekből és testgyakorlásból kitűnő, de a többi tárgyból is jeles⁷⁹
- 1912-től** a Feministák Egyesülete 1910-ben megalakult Ifjúsági Csoportjának titkára, részt vesz a nők választójogi kongresszusát előkészítő munkában, és fellép egy a nőkérdést tárgyaló, alkalmi színműben⁸⁰
- 1912 ősze** feltételezhető első találkozása Dienes Valéria táncával
- 1914. március 12.** feltételezhető részvétele Émile Jaques-Dalcroze budapesti előadásán és iskolájának táncbemutatóján a Zeneakadémián⁸¹
- 1914. június 17.** leérettségizik (fizika jeles, magyar, történelem, matematika jó, latin elégséges)⁸²
- 1914–1915 tanév** a Nemzeti Tornaegylet Tornatanító-képző Intézetében (Testnevelési Főiskolán) egyéves tornatanári tanfolyamot végez
- 1915. május 27.** képesítő oklevet nyer polgári leányiskolákban és hasonfokú tanintézetekben való tornatanításra⁸³
- 1915 folyamán** a Bertalan Vera / Dienes Valéria vezette görögtornára jár, előbb a Fehérvári úti (XI. Bartók Béla út 32.) próbaterembe, majd ősztől a Művészet és Művelődés Magyar Nők Köre kultúrtermébe (IX. Ferenc körút 29.); Dienes szeptemberben megjelenő *Művészet és testedzés* című

⁷⁹ Miller Anna szerk.: *Az Országos Nőképző-Egyesület Veres Pálné Leányiskolájának értesítője az 1906–1907 – 1910–1911 iskolai évről.* Budapest, 1907–1911; Gombocz Miklós szerk.: *Az Országos Nőképző Egyesület Leánygimnáziumának értesítője az 1911–1912 és 1913–1914. iskolai évről.* Budapest, 1912–1914.

⁸⁰ Választójogi hangverseny. *Az Ujság*, 1912. április 26.; Önéletrajz, 1948

⁸¹ Az előadás műsorfüzete megtalálható az OSZMI Táncarchívum Mirkovszky-hagyatékában.

⁸² Érettségi bizonyítvány, OSZMI, 2023.3.1

⁸³ Tornatanításra képesítő oklevél az 1914/15. évi évfolyam rendes hallgatójának, 1915. május 27. OSZMI 2023. 3.5

- írásának táncosokat ábrázoló illusztrációi az első sajtófényképek Mirkovszkyról⁸⁴
- 1916–1917 tanév** a Zeneakadémián egyéves énektanári tanfolyamot végez, zeneesztétikát hallgat (tanárai: Weiner Leó, Kodály Zoltán, Kacsóh Pongrác, Molnár Géza), amelynek végén középiskolai énektanító oklevelet kap⁸⁵
- 1916 telén, 1917 telén** Dalcroze-kurzusokon vesz részt a Drezda melletti Hellerau kertváros Kurt Böckmann vezetése alatt álló iskolájában (Neue Schule für Angewandten Rhythmus)⁸⁶
- 1917. április 1.** első nyilvános fellépése a budapesti Uránia Tudományos Színházban (VIII. Rákóczi út 21.) Debussy *Dance* című zeneművére maga koreografálta *Tűztánc*cal, amelyet maga varrta piros ruhában ad elő. Ez egyben az Orkesztika Iskola első nyilvános előadása. A sikeres vizsgaelőadást még kétszer meg kell ismételni
- 1917–1918 tanév** az Orkesztika Iskola megkezdi három tanévre tervezett oktatását a Művészet és Művelődés termében, Dienes Valéria elméleti, Mirkovszky Mária és Révész Ilona gyakorlati bemutatóival, miközben mindhárman egy-egy plasztikai osztályt (első, alapozó évfolyam) is vezetnek
- 1918 elejétől** főúri privát kurzusok a Károlyi palotában és a Széchenyi palotában, amelyeken Dienes Valéria segédje Mirkovszky Mária, s ő maga is vezet egy alapozó privát kurzust a Tarcali utcában⁸⁷
- 1918–1919 tanév** az Orkesztika Iskola a második tanévtől a pesti Vigadóban, a Vigadó utcai kisteremben működik⁸⁸
- 1918. szeptember 28.** miniszteri engedélyt kap, hogy a pesti Kir. M. Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara matematika–természettudomány szakcsoportjára rendkívüli hallgatóként beiratkozzék⁸⁹

⁸⁴ Dienes Valéria: *Művészet és testedzés*. Különlenyomat a Magyar Iparművészet 1915. 7–8. számából, képekkel és reklámokkal

⁸⁵ Egyetemi előadások jegyzetfüzetei (OSZMI), valamint interjúk és önéletrajzok állítása. A diploma hiányzik.

⁸⁶ Kurt Böckmann levelei Mirkovszky Máriához, 1916. november 6, 1917. október 10, október 13. OSZMI

⁸⁷ Markos György szerk.: *Az Orkesztikai Iskola 1917/18. tanévi értesítője*. Budapest, 1918. Az iskola értesítő füzetéből megismerhetjük a mozdulatiskola tananyagát, koncepcióját és történetének részleteit.

⁸⁸ uott

⁸⁹ Végzés Angyal Dávid dékán aláírásával, OSZMI 2023.3.1

- 1918. október** beiratkozik a Bölcsészettudományi Karra, ahol filozófia, etika, logika, lélektan, zenetörténet, római művészet, görög szobrászat stb. tárgyakat vesz fel, de a félévet nem kezdi el
- 1918. december 10.** kiegészítő érettségi vizsgát tesz görög nyelvből és irodalomból, jó eredménnyel⁹⁰
- 1918 folyamán** megismerkedik Detre Szilárd festőművésszel
- 1919. február** újra beiratkozik és teljesíti a félévet, de tanulmányait nem folytatja⁹¹
- 1919 ősze** az őszirózsás forradalomban s a Tanácsköztársaságban részt vállaló Dienes Pál Bécsbe emigrál, felesége nem vezetheti tovább az Orkesztika Iskolát
- 1919 szeptembere** Dienes Valéria átadja Mirkovszkynak az Orkesztika Iskola vezetését, de az továbbra is az ő intenciói alapján működik
- 1920 ősze** Dienes Valéria Bécsbe költözik
- 1920–1921 tanév** az Orkesztika Iskola a IV. Semmelweis utca 4. szám alatt működik, Mirkovszky és Markos György vezetésével⁹²
- 1921. február 23.** Mirkovszky Mária összeházasodik Detre Szilárral⁹³
- 1921. június 4.** Dienes megbízólevele alapján Mirkovszky Mária az Orkesztika Iskola vezetője, Detre Szilárd az igazgatója⁹⁴
- 1921. október 1.** az Orkesztika Iskola Mirkovszky Mária vezetésével megkezdí kurzusait a V. Molnár utca 11. szám alatti Kamarazeneteremben⁹⁵
- 1922 januárjában** az Orkesztika Iskolának fiókiintézete nyílik Szegeden, Jakabffy Rózsa vezetésével, Mirkovszky felügyeletével⁹⁶
- 1922–1923** az Orkesztika Iskola a Tarcali utcában, Mirkovszky lakásán működik: év közben a tanítványok több saját produkcióval lépnek fel Mirkovszky koreográfiáira, szerepelnek önálló estjein, tavasszal vizsgaelőadást mutatnak be. Nyáron külön tanfolyam ugyanott, valamint „kerti

⁹⁰ Kiegészítő érettségi bizonyítvány, Veres Pálné Gimnázium, 1908. december 10. OSZMI 2023.3.1

⁹¹ Leckeigazolványok, OSZMI 2023.3.8.4a-b

⁹² Vincze Gabriella: A magyar mozdulatművészet előzményei. *Enigma*, 2013/76. 23.

⁹³ Házassági anyakönyv, Budapest, 1921. február 23.

<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:ZK16-X3ZM>

⁹⁴ Dienes Valéria megbízólevele Detre Szilárdnak és Mirkovszky Máriának, illetve levél a művésznövendékeknek, 1921. június 4. Kézirat, MOHA

⁹⁵ *Világ*, 1921. október 9., *Pesti Hírlap*, 1921. szeptember 25.

⁹⁶ Orkesztikai iskola. *Szeged*, 1922. január 8.; Mirkovszky-interjú; Boreczky–Fenyves: *i. m.* 2017. 138. Ez utóbbi írásban említett debreceni fiókiiskolának nincs nyoma.

nyelvtanfolyamok”: félnapos sétával egybekötött német vagy francia nyelvfoglalkoztató⁹⁷

- 1923–1926** Dienes Valéria hazatér és először az Új Iskolában tanít, majd ismét az Orkesztika Iskola élére áll, Prohászka Ottokár hatására misztériumjátékokat állít színpadra, amelyekben alkalmilag Mirkovszky Mária is fellép
- 1926. szeptember 30.** az Országos Testnevelési Tanács iskolai szakbizottsága előtt a Testnevelési Főiskolán tanítványaival bemutatja módszerét és levizsgázik⁹⁸
- 1927 elején** megnyitja első önálló pesti „ritmikus torna helyiségét” a Lipótvárosban, Vadász utca 17.⁹⁹
- 1927. december 14.** első dokumentált párizsi fellépése
- 1928. január–július** feltételezhetően Budapesten tartózkodik, Szentpál Olgával és Dienes Valériával dolgozik
- 1928 júliusától** bejelentett lakása van Párizsban, Rue de Faubourg St. Jacques no. 1.¹⁰⁰
- 1928–1929 évad** a Théâtre de la Potinière tagja, mint koreográfus¹⁰¹
- 1929. március–június** a Théâtre Marigny revüjében lép fel¹⁰²
- 1930 végén** vakbélműtéten esik át Budapesten, a III. sz. Sebészeti Klinikán Ádám Lajos professzor operálja¹⁰³
- 1931 februárjától** ismét Budapesten lép fel
- 1931 tavaszától** a Magyar Országos Táncmesterképző Tanfolyam kötelező féléves kurzusára jár
- 1931 augusztusától** Dienes Valéria tanársegédje Förstner Gyuláné lánynevelő intézetében¹⁰⁴
- 1931. október 30.** a mozdulatművészet nyilvános tanítására képesítő táncmesteri oklevelet nyer¹⁰⁵

⁹⁷ Szórolapok, OSZMI

⁹⁸ Felszólítás vizsgatételre, OSZMI 2023.3.5

⁹⁹ Engedély, 1926. december 10. OSZMI 2023.3.5

¹⁰⁰ Certificat de Domicile, depuis le 29 juillet 1928, főbérő L. Dellose. OSZMI 2023.3.3

¹⁰¹ Les projets de Mme Bériza. *Le Gaulois*, 5 novembre 1928; Mme Bériza titkárának levele, 1928. december 5. OSZMI 2023.3.3

¹⁰² Szerződése Léon Volterrával, 1929. március 15. OSZMI 2023.3.3

¹⁰³ Levélfogalmazványa a Navellier házaspárnak, é. n. OSZMI 2023.1.2

¹⁰⁴ „Mozdulatművészeti kiképzés a Bulyovszky utcai Leánynevelő Intézet és Internátus Gyakorlati Nőképzőjében! Vezető: Dr. Dienes Valéria, az Orkesztika Iskola igazgató-tulajdonosa, asszisztens: Mirkovszky Mária okl. mozdulatművésznő. A beíratások megkezdődtek. Budapest, VI., Bulyovszky utca 10. Telefon- 15-6-93. Igazgató: Dr. Förstner Gyuláné.” *Nemzeti Ujság*, 1931. augusztus 23.

¹⁰⁵ Oklevél, 1931. október 30. OSZMI 2023.3.5

- 1932. december vége** elváltak Detre Szilárdtól¹⁰⁶
- 1933 vége** saját mozdulatművészeti iskolát indít a Tarcali utcában, segédei J. Viraág Ilona és Rózsa Magda
- 1934–1944** az iskolák szakmai felügyeletét ellátó Mozdulatkultúra Egyesület választmányi tagja¹⁰⁷
- 1934. június 22.** tagjai közé választja a Budapesti Soroptimista Club¹⁰⁸
- 1934 októberétől** iskolájának pesti helyisége: VIII. Rákóczi út 19., félemelet 16.¹⁰⁹
- 1935–1936 tanév** a Szent Margit Leánygimnáziumban (XI. Villányi út 5–7.) orkesztikai tanfolyamvezető¹¹⁰
- 1936 októberétől** iskolájának pesti helyisége: IV. Városház utca 4. félemelet 2., segédoktatója Hoffmann Erzsébet
- 1937 folyamán** az Operaház balettkarával is dolgozik¹¹¹
- 1938 februárjától** iskolájának segédoktatója dr. Madarász Ferencné Rózsa Magda, a Városház utcában¹¹²
- 1939 júniusától** Dienes Valéria létrehozta az Orkesztikai Társaságot, amelybe összehívja az orkesztika módszerét alkalmazó iskolákat, így Mirkovszky Mária ismét tanára lesz az Orkesztika Iskolának is
- 1939. október 1 – december 31.** helyettesítő tornatanár a Ranolder Intézeti Klára r. k. Ipari Leányközépiskolában (IX. Vendel u. 3/b)
- 1939–1940 körül** orkesztikai stúdiója működik Szolnokon, ahol heti rendszerességgel, személyesen tanít
- 1940. június 24.** engedélyt kap iskolájának további működésére, mert „zsidónak nem tekintendő”¹¹³

¹⁰⁶ A 49274/1932 számú ítélet 1933. január 5-én bevezette a házassági anyakönyvbe.

¹⁰⁷ Fuchs Lívia: Volt egyszer egy... Egy elfelejtett egyesület dokumentumaiból. *Táncművészeti Dokumentumok*, 1990., 67–92.

¹⁰⁸ „A Budapesti Soroptimista Club (Női Rotary) június 22-én Rosnyayné Simonffy Margot szavalóművésznő magánvillájában rendezte szezonzáró, teával egybekötött összejövetelét, amelyen az Igazgatótanács egyhangúlag felvette tagjai közé B. Sztojanovits Adrienne karmestert, D. Mirkovszky Mária orkesztikai művésznőt és Braun Paula zenepedagógust. A tea után dr. Bródy Ernőné érdekes előadás keretében lapkiadói pályafutásának küzdelmes mozzanatait ismertette.” *Budai Napló*, 1934. július 4.

¹⁰⁹ *Pesti Hírlap*, 1934. szeptember 30.

¹¹⁰ *Redemptorissza szerzetesnők Szent Margit modernnyelvi középfokú leányiskolájának Értesítője az 1935–36. iskolai évről*. Budapest, 1936

¹¹¹ *Friss Ujság*, 1937. szeptember 7. Közös fellépésekre korábban is van példa, nem világos, hogy milyen jellegű volt az együttműködésük.

¹¹² Működési engedély, 1938. február 1. OSZMI 2023.3.5

¹¹³ Rendőrfőkapitány értesítése, 1940. június 24. OSZMI 2023.3.5. Az ún. második zsidótörvényről lásd még a 298. jegyzetet.

- 1942. január-október** iskolájának pesti helyisége: VIII. József körút 8. 1. emelet 3. (Gyenes Rudolf tánciskolája), segédoktatója Rózsa Magda, tanítás hétfő és csütörtök délutánonként¹¹⁴
- 1942. október 1 – 1945. augusztus 31.** a Tánc- és Mozdulattanítóképző Országos Tanfolyam óradíjas előadója¹¹⁵
- 1943 novemberétől** Gyöngyösön hat hetes tanfolyamot tart a katolikus kultúrházban¹¹⁶
- 1943–1948** iskolája Budapesten csak a Tarcali utcában működik, segédoktatója volt növendéke, Farczády Renée¹¹⁷
- 1944. január 1 – március 30.** helyettesítő tornatanár a Ranolder Intézeti Klára r. k. Ipari Leányközépiskolában, ahol mozdulatiskolát is vezet¹¹⁸
- 1944-ben** megkapja az engedélyt a tanításra a Tarcali utcában, de a kijárási tilalom miatt a mozdulatművészeti iskoláknak is szünetelniük kell
- 1945. április 27** (–1947) belép a Szociáldemokrata Pártba¹¹⁹
- 1945. december 20-tól** az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyam szakelőadója¹²⁰
- 1945. december 31-től** a Loden Posztógyár Rt. (Albertfalva) napköziotthonának vezetője¹²¹
- 1947. július 1-től** a Francia–Magyar Pamutipari Rt. Pamutfonó és Cérnázógyár (XI. Bocskai út 90.) napköziotthonának vezetője¹²²
- 1947. november 17 – 1948. január 19.** továbbképző pedagógiai és politikai szemináriumon vesz részt¹²³
- 1948. március 17.** belép a Kommunista Pártba
- 1948. június 12** (–1956) a Szociáldemokrata és a Kommunista Párt fúziójából létrejövő Magyar Dolgozók Pártja tagja¹²⁴

¹¹⁴ Működési engedély, 1942. január 5. Az érvényes engedélyről 1942 októberében lemond. OSZMI 2023.3.5

¹¹⁵ Kinevezés 1942. október 1 – 1943. augusztus 31, majd 1943. szeptember 1 – 1945. augusztus 31 időtartamra. OSZMI 2023.3.5

¹¹⁶ Rendőrhatósági engedély 1943. november 5.

¹¹⁷ Működési engedélyk és meghívók. OSZMI 2023.3.5, 2023.7

¹¹⁸ *Budapesti Ranolder Intézeti „Klára” r. k. Ipari Leányközépiskola Évkönyve az 1943-44. iskolai évről.* Budapest, 1944.; A Ranolder Intézet igazolása az alkalmazásáról. OSZMI 2023.3.5

¹¹⁹ Párttagkönyv; Önéletrajz, 1959. OSZMI, 2023.3.3

¹²⁰ Kinevezés három évre, aláírva Nagy Imre belügyminiszter által, 1945. december 20. OSZMI 2023.3.5

¹²¹ Munkaviszony igazolása

¹²² Munkaviszony igazolása

¹²³ Jelenléti igazolások

¹²⁴ Párttagkönyv; Önéletrajz, 1959

- 1948. december 6.** megjelenik a belügyminiszteri rendelet, miszerint az 1948/49-es tanév befejeztével megszűnik a Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyam, ezáltal a mozdulatiskolák akkreditációs lehetősége is megszűnik
- 1949 elején** elvégzi a Magyar Táncszövetség I. és II. (néptánc) tanfolyamát, oktató minősítéssel¹²⁵
- 1949-től** a Budai Pamutfonógyárként tovább működő munkahelyén a napköziotthonban mozdulatművészet tanárnő¹²⁶
- 1950-re** a mozdulatművészet gyakorlása ellehetetlenül. Sok korábbi mozdulatművész a propagált balettre és néptáncra vált, de Mirkovszky Mária nem tagadja meg a szabad tánc szellemiségét. Ő is és mások is inkább lakásukon tanítanak tornát, gimnasztikát. Dienes Valéria minden hónapban egyszer lelki órákra hívja össze barátait, szellemi menedéket nyújtva, hogy elviselhetővé tegye ezt a sötét korszakot. Noha Mirkovszky Mária hűsége élete végéig töretlen mestere iránt, ezeken az összejöveteleken csak alkalmanként vesz részt, nem tagja a társaságnak
- 1953 folyamán** elvégzi az Egészségügyi Minisztérium csecsemőgondozó tanfolyamát¹²⁷
- 1954–1957** a Budai Pamutfonó bölcsődéjének vezetője
- 1955. április 21.** édesanyja, Greguss Gizella halála
- 1957. március 30.** nyugdíjba megy
- 1959** a Budai Pamutfonó nyugdíjas bizottságának elnöke
- 1963. szeptember 1 –**
- 1970-es évek vége** A Bányászati Kutatóintézetben (III. Mikoviny utca 2-4.) munkahelyi testnevelést tart hetente egyszer: „női torna, gyógytornaelemek és jógalézés szerepel a tanrendben”
- 1975** újraindul az orkesztika tanítása
- 1987. május 19.** Mirkovszky Mária táncpedagógus 91 éves korában, egy pécsi kórházban bevégzi tevékeny életét
- 1987. július 3.** temetése a Farkasréti temető Hóvirág úti ravatalozójából

*

¹²⁵ Igazolás kiállítva: 1949. május 15.

¹²⁶ Munkaviszony igazolása

¹²⁷ Oklevélosztási ünnepség: 1953. december 2. OSZMI 2023.3.3

Három önéletrajz

1937

Mirkovszky Mária a leánygimnáziumi érettségi után megszerezte a Zeneművészeti Főiskola középiskolai énektanító és a polgári iskolai tornatanítói oklevelet. Utána mozdulatművészeti tanítói oklevelet és a tanárképzői előkészítő jogot is elnyerte. Végzett két évi Dalcroze-rendszerű tanulmányt majd Páris és Németországban a különböző mozdulatművészeti rendszereket és intézeteket tanulmányozta. Hazatérte után mintegy húsz éven át saját iskolájában és intézetében évente átlag 200 növendéket oktatott mozdulatművészetre. Tanítványainak és ezeken keresztül iskolájának művészi színvonaláról és sikereiről állandó elismeréssel adóztak a vezető újságok. Vizsgaelőadásai eseményszámba mentek és a fennálló mozdulatművészeti iskolák vezetői közül sokan nála tanultak. Művészi sikereit és múltját magyarországi és külföldi fellépései jelzik, úgy a budapesti opera, a magánszínházak, valamint Párisban a Theatre de la Potinière és a Theatre de Marigny igénybe vették kis operák és zenés revük rendezésénél és betanításánál. Szerződéseit, külföldi és hazai fellépéseit egészségi okokból kénytelen volt abbahagyni majd később teljes erejét kizárólag pedagógiai munkásságának szentelte.¹²⁸

1948

Mirkovszky Mária (Detre Dietsmann Szilárdné, elvált) született Budapesten 1896. Anyja ipariskolai tanár, festőművész és iparművész: Greguss Gizella, apja Mirkovszky Géza építész és festőművész.

Korán özvegy édesanyjának egyetlen gyermeke, aki nehéz körülmények között keresetéből nevelte fel. Gimnáziumot végzett a Veres Pálné intézetben. Felső gimnazista és egyetemi tanulmányai alatt a Feministák Egyesületének ifjúsági titkára. A Galilei kör szociológiai előadásainak hallgatója. Orvosi egyetemi tanulmányait anyagi nehézségek miatt nem folytathatja s így egy év alatt elvégzi a Zeneakadémián az ének és a Tornacsarnokban a tornatanítóképzőt s nyer két oklevelet. Közben mozdulatművészeti tanulmányaiban olyan sikereket ér el mint pedagógus és mint művész, hogy e pályára lép. Dalcroze majd Dienes rendszert tanulja s önálló mozdulatiskola vezetője lesz. Eleinte Magyarország nagyobb

¹²⁸ Melléklet Mirkovszky Máriának a minisztériumhoz benyújtott tervezetéhez, a mozdulatművészetnek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanrendjébe való beépítésére, 1937 szeptemberében. Mindhárom kézirat lelőhelye: OSZMI Táncarchívum, Mirkovszky-hagyaték, 2023.1.1

városaiban majd külföldön is mutatja be saját elgondolású mozdulatkoncepcióit a saját és növendékei előadásában.

1919 óta évente megrendezi bemutató előadásait 100–200 gyermekkel a főváros pódiumain és színpadain. Detre Diethmann Szilárd festőművésszel való házassága után Franciaországba költözik és Párisban él 5 évig ahol tanulmányozza a testkulturális intézményeket és a gyermeknevelés művészi és testnevelési irányait. Párisban örömmel élvezi a francia, latin kultúrát s lelkesedéssel szabadul fel az otthoni németstílusú kulturális egyoldalúság alól. Elválása, édesanyja súlyos betegsége miatt kénytelen visszatérni Magyarországra, ahol ezután elméleti és gyakorlati mozdulatművészeti tanítással foglalkozik.

Állami mozdulattanítóképző iskolájában egy sor mozdulatművészeti tanárt nevel, akik ma már szintén iskolát nyitottak. Iskolája vidéken is működik segédtanítóival, Szolnokon és Gyöngyösön. A kisgyermektornától a művészképzésig pszichológiai alapon álló mozdulatrendszerrel dolgozik s elméleti előadásokat tart és felolvasásokat. Iskolában tornatanár 2 évig. 1944 tavaszán a németek bevonulása után iskolájával szerepelni nem akar, vidékre utazik s kis gyümölcsösét műveli, míg a hadműveletek miatt utazik fel Pestre édesanyjához. 10 hetes pinceélet után megpróbálja összelőtt romlakását és tantermét újra felépíteni és használhatóvá tenni. Közben a Gyermekbarátok Egyesületében és a Szociáldemokrata Párt kultúrbizottságában dolgozik; az üzemi napközitthonok szervezésében vesz részt s a Loden Textilgyár napközi otthonát indítja el, majd 1947-ben a Francia-Magyar Pamutipar napközi otthonához kerül mint vezető és indító.

Jelenleg az M. D. P. tagja, a Pedagógus Szakszervezet tagja.

1948. X. 15.

Mirkovszky Mária
Budapest XI. Tarcali u. 12.
Francia-Magyar Pamutipar
Budapest XI. Bocskai út 90.

1959

Születtem Budapesten 1896. IV. 12-én. Édesanyám †Mirkovszky Gézáné született Greguss Gizella (1899-ben özvegy lett, apám építész és festőművész volt) pedagógus – volt polgári iskolai és iparrajziskolai tanár – nevelt fel. Érettségi vizsgát tettem a Veres Pálné gimnáziumban. Orvosi tanulmányaimat anyagi nehézség miatt nem folytathattam. Torna és ének és mozdulatművészeti tanári oklevelet szereztem és tanítással kerestem a

megélhetésemet. Férjemtől elváltam – nevét nem viselem – az 1944-i ostromot lakásomon Budán éltem át.

1954-ben a Loden Textilgyár – majd a Budai Pamutfonó – napközi otthonát szerveztem meg és vezettem nyugdíjazásomig. A csecsemő gondozási oklevelet is megszereztem s utoljára a Bölcsőde vezetője voltam.

1957. III. 30-án nyugdíjaztak átszervezés miatt. Nyugdíjam havi összege 576 ft. Jelenleg a Budai Pamutfonó nyugdíjas bizottságának tagja – elnöke – vagyok. 1945 óta szakszervezeti tag és jelenleg is az. 1945-ben SZDP tag, 1948-tól MKP és MDP tag 1956-ig. Szemináriumot éveken keresztül hallgattam. Jelenleg egyedül élek és tartom el magam. Gyermekeim nincs.

Lakcímem: Bp. XI. Tarcali utca12 sz.

Mária néni

Riport, 1972 körül¹²⁹

A fonógyári nyugdíjasok találkozóját minden évben kétszer – júniusban és karácsonykor – rendezik meg. Aki szervezi: Mirkovszky Mária néni, a nyugdíjasok szakszervezetének elnöke. Ő értesti a gyár „veteránjait” a találkozó idejéről, megrendeli a szendvicseket, süteményeket, colát. Intézi az üdüléseket, elosztja a befizetett tagdíjat a segélyt kérők között.

– 15 éve, hogy szervezem a találkozókat – mondja Mária néni. – 1941 óta dolgozom a gyárban. Akkor, amikor elkezdtem itt a munkát, még nem volt bölcsőde meg óvoda. A gyerekeket – kicsiket, nagyokat – a vattás bálákra raktuk. Akkor még magánkézben – francia tulajdonban – volt a gyár. A gyerekeket megtanítottam franciául köszönni, sokat gyakoroltunk: Bon jour, Monsieur... 1947-ben lettem bölcsődevezető, majd tíz év múlva, 1957-ben nyugdíjba mentem. Nagyon szerettem a hivatásomat, a gyárat, a munkatársakat. Még ma is mindennap bejövök a gyárba. Ezeket a találkozókat mindenki nagyon szereti. Szívesen jönnek el ide. Mindig élmény a volt munkatársakkal találkozni. A fonógyári nyugdíjasok szakszervezetének 200 tagja van. Most kb. hatvan-hetven tag jött el. Karácsonykor biztosan többen lesznek – mondja búcsúzóul Mária néni.

g.-

¹²⁹ Újságkivágat, forrás nélkül, OSZMI

Mirkovszky Mária fellépései az Orkesztika Iskola első korszakában

1917–1920

1917. január 11. Zeneakadémia¹³⁰

1917. április 1. Uránia Színház – Az Orkesztikai Iskola első nyilvános előadása
*„A dr. Dienes Valéria vezetése alatt álló Orkesztikai Iskolának első vizsgálóelőadása virágvasárnap délelőtt folyt le az Urániában. Az iskolának, mely csupán az antik görög művészet után indul, célja a fiatalságnak olyan testedző, léleknevelő testgyakorlatot adni, mely fejleszti benne a szépnem kultuszát. Az orkesztikai gyakorlatokat a plasztikai és ritmikai tanfolyamok növendékei mutatták be ügyesen. Ezek után szebbnél szebb táncok következtek Chopin, Schumann, Weber, Grieg szerzeményeit interpretálva, Dienzl Oszkár művészi zongorakísérete mellett. A táncokban különösen kitűntek Mirkovszky Mária és Markos György kettősei, a Szántó nővérek, Kulcsár Flóra, Schönwald Vica és Beczkóy József ornamentikái tánca: tetszést aratott Révész Ilus, aki pompás mimikával és technikával művészileg táncolta Schumannt és interpretált verseket.”*¹³¹

1917. április 9. Művészet és Művelődés Egyesület terme (IX. Ferenc körút 29.) – Jótékony előadás az Ottokár-árvaház javára

Műsoron: Dienes Valéria előadása a görög orkesztikáról, bemutatásokkal¹³²

1917. április 15., április 23. Uránia Színház – Az Orkesztika iskola első nyilvános előadásának megismétlése a következő két vasárnapon

*„Az Uránia Színházban tegnap rendezett második orkesztikai tánc-torna előadás rendkívüli sikere következtében, százakra menő közönség nem jutott belépőjegyhez és így vasárnap délelőtt 11 órakor ezúttal utoljára megismétli az Uránia ezt az előadását.”*¹³³

1917. június 11. Zeneakadémia nagyterme – Előadás az emberi test művészi fejlesztéséről a Feministák Egyesületének rendezésében

„Dr. Dienes Valéria előadása a modern orkesztikáról. Előadását az orkesztikai iskola növendékei bemutatásokkal kísérik. A plasztikai és ritmikai gyakorlataikon kívül labdajátékokat, görögtáncokat, nyilazó és dárdagyakorlatokat, klasszikus kórusokat és Beethoven, Schubert, Schumann, Chopin, Csajkovszkij és Dienzl Oszkár műveinek interpretációit

¹³⁰ Mirkovszky Mária saját jegyzéke alapján ez lett volna az első fellépése, este fél hétkor, ennek azonban egyelőre nem találtuk nyomát. Gépirat, OSZMI Táncarchívum (A jegyzékben szereplő előadásokat feltételeken [nem fettel] felvettük ebbe az adatbázisba is, akkor is, ha sajtóhírrrel vagy műsorrallal egyelőre nem tudjuk azokat igazolni.)

¹³¹ Magyarország, 1917. április 4.

¹³² uott.

¹³³ Az Ujság, 1917. április 17.

mutatják be.”¹³⁴ [A zeneművekhez] „orchesztikai táncokat komponáltak Dienes Valéria és növendékei. [...] E szerzemények fogják demonstrálni, hogy az orkesztikai tanfolyam hogyan vezeti be növendékeit a zeneszerzésnek megfelelő táncszerzés technikájába és művészetébe.”¹³⁵

1918. február 9. Zeneakadémia – Orkesztikai előadás

„Az inkább pantomimra és drámára hangolt Révész Ilus és a lírai tónusú vagy ornamenszobrász Mirkovszky Mária partnerével, Markos Györggyel, Bartók-, Babits- és Beethoven interpretációkat táncolt: Bartók: Két sirató ének és A szeretőm táncol, Babits: Danaidák és Beethoven Patetikus szonátája volt a műsor jelentősebb újdonsága. A szonátára Endymon és Szeléne címmel zenés pantomimet adtunk elő.”¹³⁶ „Bach, Beethoven és Schumann zenéjére komponált ornamentikai lírai és mimikai táncok, valamint egy Chopin Asz-dúr balladájára szerzett pantomim kerülnek bemutatásra.”¹³⁷

1918. március 3. Zsófia Egylet¹³⁸

1918. március 23. Modern Színpad – Orkesztikai előadás

Műsoron: Táncköltemények és két zenés némajáték Bach, Beethoven, Schumann, Chopin, Grieg és Bartók zenéjére, valamint Babits Mihály néhány költeményének mozdulati interpretálása¹³⁹ „Három évi szorgos munka gyümölcsét tárta a közönség elé az Orkesztikai Társaság, amely immár közel száz növendéket oktat iskolájában az új irányú táncművészetre. Gyönyörűséges ornamentikai, lírai és mimikai táncokat, zenés és szöveges pantomimeket adtak elő Mirkovszky Mária, Révész Ilona és ifj. Markos György, az iskola művésznövendékei. Mindegyikük igazi művészi tehetséggel oldotta meg feladatát. A táncokat Kósa György kísérte finoman zongorán.”¹⁴⁰

*

„Megértő publikum élvezte végig a Dienes Valéria művészi vezetése alatt álló Orkesztikai Társaság előadását. Valóban meglepő testi kultúrát, zenei megérzést, mimikai kifejezést tudott ez a kis csoport aránylag rövid tanévek alatt egységes művészetté fejleszteni. A jól egyensúlyozott, csikós vidám egészségű, gyakran pehelykönnyű testeknek mozdulatai harmonikusan hű hozzásimulással egészítik ki a zenét. Nézésük közben önmagát érzi lendülni az

¹³⁴ Világ, 1917. június 6.

¹³⁵ Világ, 1917. június 10.

¹³⁶ Az Ujság, 1918. február 6.; Dienes Valéria emlékezése

¹³⁷ Pesti Hírlap, 1918. január 30.

¹³⁸ Mirkovszky Mária saját jegyzéke alapján. A megnevezés utalhat a háborúban sújtott leányokat támogató Zsófia Leányegyesületre (VII. Károly körút 3.), vagy a trónörökösne által pártfogolt Zsófia Országos Gyermekszánatórium Egyesületre, amelyet szintén Zsófia Egyletként emlegettek. Mindkettő rendszeresen szervezett jótékonyági ünnepélyeket.

¹³⁹ Budapesti Hírlap, 1918. március 14.

¹⁴⁰ Az Ujság, 1918. március 24.

ember és vannak pillanatok, mikor megtáncolhatónak álmodja a világ és a lélek mondanivalóit. Kifejezően szép Révész Ilona Babits Danaidáinak felidézésében, Mirkovszky Mária friss bája a szembekötősdiben és az ornamentális táncokban érvényesül, Markos György minden szerepében kiváló. Az Orkesztikai Társulat eléérései egyszersmind ígéretszámba is mehetnek, mert a nemrég tartott zeneakadémiai előadás óta ismét haladt tartalmi gazdagságban és a kivitel pontosságában.”¹⁴¹

1918. április 1., április 2. gróf Károlyi palota táncterme – Jótékony előadás az anya- és csecsemővédő akció javára, az Orkesztika Iskola tagjainak részvételével

Műsoron: Dienes Valéria felolvasása a modern orkesztikáról. Mirkovszky Mária, Révész Ilona és ifj. Markos György, Bach, Beethoven, Chopin és Schumann muzsikájára ornamentikai, lírai és mimikai táncokat mutat be¹⁴²

1918. május 29. Uránia Színház – Orkesztikai vizsgaelőadás

„Dienes Valéria dr. orkesztikai iskolája ma este tartotta meg vizsgálati előadását az Uránia-színházban. Zsúfolt széksorok előtt, tapsviharakban fűrődve mutatták be tudásukat a növendékek. Alig három éve lépett a nyilvánosság elé új irányú, a testfejlesztést korszerű csapáson vivő táncművészetével Dienes Valéria dr. s ma este már egész Budapest érdeklődése kísérte újtó útján. Plasztikai és ritmikai gyakorlatokat, majd orkesztikai költeményeket mutattak be a növendékek csodás finomsággal. Az egytől-egyig szépen táncoló Messinger Lili és Magda, Schönwald Éva, Anna és Lidi, Zahler Magda, Egan Viola, Réthy Lili, Malán Magda, Németh Lenke, Darvas Lili, Wolff Hanna, Dietrich Irma, Grofcsik Mimi, Czellár F., a bájos Thoma F., a kitűnő Hermann Ily és a három művésznövendék: Révész Ilona, Mirkovszky Mária és ifj. Markos György jelentek meg a színpadon szebbnél-szebb táncokkal gyönyörködtetve a hallgatóságot. A költeményeket Darvas Lili olvasta fel pompásan, a táncokat Kósa György kísérte finoman zongorán.”¹⁴³

1918. július 6. Szilágysomlyó¹⁴⁴

1918. július 7. Budapest? – Az anyák és csecsemők védelmére alakult Országos Stefánia Szövetség jótékony hangversenye¹⁴⁵

1918. szeptember

„Dr. Dienes Valéria orkesztikai iskolája, mely a múlt évad nagysikerű előadásain oly fényes bizonyítást tett a testnevelés és táncművészet terén elért eredményeiről, új helyiségbe költözött,

¹⁴¹ Világ, 1918. március 24.

¹⁴² Világ, 1918. március 31., április 2.

¹⁴³ Az Ujság, 1918. május 30.

¹⁴⁴ Mirkovszky saját jegyzéke

¹⁴⁵ Mirkovszky saját jegyzéke

hogy eleget tehessen a mind nagyobb számú növendékek igényeinek. A plasztikai, ritmikai és mimikai évfolyamok okt. 1én kezdik meg a munkát a székesfővárosi Vigadóban. Beíratás szept. hó folyamán minden délután 4-7óraig ugyanott. Bejárat a Deák Ferenc utcai kapun. Részletes ismertetőt minden érdeklődőnek küld az igazgatóság.”¹⁴⁶

1918. szeptember 18. Vigadó¹⁴⁷

1918. szeptember 20. Belgrád, a Hadtápétkezde színházterme – A 37. gyalogezred III. Művészestélye Dienes Valéria, Révész Ilona, Mirkovszky Mária, ifj. Markos György felléptével. Műsoron többek között Dienes Valéria tánckettőse Markos Györggyel (Beethoven: *Sonata op. 14, Nr. 2 G-dúr*) és szólója (Bartók: *Elégia*), valamint pantomimszámok¹⁴⁸

1918. szeptember 22. Belvárosi Színház (V. Koronaherceg / Petőfi Sándor utca 6.)¹⁴⁹

1918. szeptember 29. Vigadó nagyterme – Orkesztikai évnnyitó előadás

Műsoron: Dienes Valéria rövid ismertető előadása, növendékek csoportgyakorlatai és az orkesztikai társaság művészeinek (ifj. Markos György, Mirkovszky Mária és Révész Ilona) új számai; Chopin, Bach, Debussy, Brahms zenéjére. Zongorán kísér Kósa György¹⁵⁰

1919. március 1. Bécs, Konzerthaus, Grosser Saal – Orkesztikai előadás

Ornamentális táncok és lírai pantomimok Dienes Valéria, Révész Ilona, Mirkovszky Mária, ifj. Markos György felléptével¹⁵¹

1919. június 8. Uránia

1919. augusztus 3. Uránia¹⁵²

1919. november 16. Zeneakadémia – Az Orkesztikai Társaság tánc- és pantomimelőadása

Műsoron: Növendékek csoportgyakorlatai, majd Bach, Beethoven, Schumann, Chopin, Gluck és Debussy muzsikájára komponált ornamentikus táncok, táncjátékok, mimikai tanulmányok és Liszt h-moll balladájára egy lírai pantomim. Bemutatják a növendékek: Markos György, Mirkovszky Mária, Révész Ilona, Eisenburger Emília, Erdős László, Kondor Ibolyka, Erdős Péter, Messinger Magda, Hermann Ili

¹⁴⁶ *Színházi Élet*, 1918/38. 50.

¹⁴⁷ Mirkovszky saját jegyzéke

¹⁴⁸ Vincze Gabriella: „A tánc az ember testbeszéde”. Dienes Valéria mozdulatművész és táncfilozófus iskolája. *Enigma*, 2013/76. 38.; Műsorlap az OSZMI Táncarchívum Mirkovszky-hagyatékában; Mirkovszky-interjú

¹⁴⁹ Mirkovszky saját jegyzéke

¹⁵⁰ *Színházi Élet*, 1918/38. 49.

¹⁵¹ Vincze: *i. m.* 2015. 180.

¹⁵² Mindkét Urániabeli fellépés Mirkovszky saját jegyzéke szerint

„A közreműködők közül elsősorban Mirkovszky Mária elegáns mozdulattechnikáját és plasztikai művészetét illeti dicséret pompásan hozzáillő partnerének: Markos Györgynek produkcióival egyetemben.”¹⁵³

1919. december 7. Zeneakadémia – Az Orkeszikai Társaság előadása

„A legjobb családokból való fiatalság mutatja be itt, hogy mit jelenthetett, minő szeplőtlen szépséget, fiatalos rugalmasságot, a testnek és léleknek összhangját, szóval minő kalokagathiát jelenthetett az antik életfelfogásra nézve az az elfogulatlan könnyedségérzés, aminek már csak stereotyp és megmerevedett emlékét adják az antik szobrok és főként vázaképek. Kiváltképpen tanulságos az a módszertani bevezetés, amelyet az előadást rendező Orkesztikai Iskola, előadásának bevezetőjéül nyújt „orkesztikai gyakorlatok” képében, amelyekben szinte egész programjuk, *raison d'être*-jük fejeződik ki. Fokozatosan emelkedik aztán kifejezésbeli skálájuk, amikor műsoruk ábrázoló részében Bachot, Beethovent, Lisztet, Schumann, Chopint, Debussyt és Gluckot interpretálják ritmikus ornamentális, illusztráló és stilizáló szempontok szerint, nagyrészt az iskola vezetőjének, az ötletekben gazdag és egyúttal mély filozófiai műveltségű dr. Dienes Valériának choreogrammja szerint. A Társaság tagjai közül főként a Nizsinszki-hatás alatt fejlődő Markos György tűnik fel sajátos táncingéniumával (aki különben mint szerző is szerepel már a műsoron). Az est sikere várakozásra késztet a Társaság legközelebbi előadása iránt, amely már teljesen a klasszicizmus terére, tehát az orkesztika legsajátabb területére lép át, amikor Pán és Koré, valamint Selene és Endymion görög regéinek coreografikus megelevenítésére készülnek. A Zeneakadémia diszperz világítása azonban nem kedvező az előadásokra nézve.”¹⁵⁴

1919. december 11. Uránia Színház – Hangverseny a fővárosi vagyontalan hadiárvák karácsonyfája javára

A műsorban táncol Mirkovszky Mária is¹⁵⁵

¹⁵³ *Nemzeti Ujság, Az Ujság*, 1919. november 18.

¹⁵⁴ *Világ*, 1919. december 9.

¹⁵⁵ *Nemzeti Ujság*, 1919. december 12.

Orchesztika

gy nevezte el dr. *Dienes Valéria* azt a csodálatos művészetet, melylyel ezen a télen teljesen meghódította a főváros legelőkelőbb közönségét. Az orchesztika mozdulatművészet, nem torna, nem tánc, nem mimika, hanem *mindahárom együttvéve* s ezenfelül mindaz, ami e három testjáték egyesítéséből származik, az emberi érzelmek összes skáláinak művészi kifejezése. Dr. *Dienes Valéria* maga nem lép a színpadra, egészen e művészet elméleti és gyakorlati megteremtésének szenteli magát s a színpadon művésznövendékei mutatják be, amit alkotott.

Az orchesztikának ma már virágzó iskolája van Budapesten és tanfolyamai az iskola helyiségein kívül főúri palotákban is működnek, hol a legmagasabb körök fiatalsága hódol az erő, egészség és szépség e pompás kultuszának. Az orchesztikailag így kiképzett és megszüpített emberanyagból magától válnak ki azután a művészi pályára alkalmas „tehetségek”, akik mozdulat-invencióval és mimikai vénával vannak megáldva.

Az iskola első művésznövendékei ifj. *Markos György*, *Mirkovszky Mária* és *Révész Ilona*, ezen a télen mutatkoztak be közönségünknek, mely osztatlan elragadtatással fogadta őket. A zeneakadé-

DR. DIENES VALÉRIA

az orchesztika művészetének megteremtője és az orchesztikai iskola igazgatója.

mián, a Belvárosi Színházban és legutóbb a gróf Károlyi palotában tartott és *Mikes Armonné* és *Zichy Rafealné* grófnők által rendezett nagyszabású művésztéken láttuk őket, ahol *Augusztó főhercegnő* is megjelent gyermekeivel együtt és legteljesebb elismeréssel tüntette ki az új művészet megteremtőit.

Az arisztokrata közönségtől zsufolásig megtöltött terem fáradhatatlanul tapsolt a rendkívüli tehetségű fiatal művészeknek. Láttunk ott tisztán az emberi test dekoratív szépségével dolgozó „ornamentikai” táncokat Bach zenéjére ifj. *Markos György* és *Mirkovszky Mária* pompás interpretálásában, gyönyörű lírai hangulatfestéseket Beethoven *Mondscheinsonátájának* zenéjére *Révész Ilonától*.

Az orchesztikai társaság ebben a szezonban már csak az iskola vizsgálati előadásait tartja meg, de tudomásunk van róla, hogy nagy előkészületek folynak a következő idényre, mely közönségünket még az eddigieknél is több és nagyobb meglepetésben fogja részesíteni.

Mirkovszky Mária, ifj. Markos György, romantikus meséből.
Mirkovszky Mária ifj. Markos György Révész Ilona

1920. január 6., 10., 17., 31. Dunaparti Színház – Pantomimelőadás¹⁵⁶

„A görög szépség ideálkultuszát akarja életre hívni az Orchesztikai Társaság a Dunaparti Színház pantomim délutánjain. A mithológia és a meseköltészet legmélyebb motívumai szólnak meg azokban a festői szépségű tánckölteményekben, melyeket Dienes Valéria mozdulat fantáziája és Kósa György komponista vetettek papírra. Pán és Koré címszerepeiben Markos György és Mirkovszky Mária, nagytehetségű ifjú művészek lépnek a közönség elé s az Orchesztika Iskola legkiválóbb művésznövendékei nyújtják mellettük képességeik legjavát.”¹⁵⁷

„Pán és Koré mithológiai regéje és egy poétikus mesejáték a sohasem nevető királykisasszonyról lesznek az első műsor főszámai”¹⁵⁸

1920. január 7. Várszínház – Klasszikus kamarajátékok-sorozat nyitóelőadása

A műsorban fellép Mirkovszky Mária is, valószínűleg az Aristophanes-bemutatóhoz próbált görög táncokkal¹⁵⁹

1920. január 15. Dunaparti Színház – Pantomimelőadás és táncbemutató

Műsoron Aristophanes *A nőuralom* című komédiája (magyarországi premier), T. Halmi Margit főszereplésével. „A táncoló kart az Orchesztikai Iskola bájos művésznövendékei adják. Színre kerülnek még: Lepkejáték és Lyrai táncok, Dienes Valéria gyönyörű orchémái Mirkovszky Máriával és Markos Györggyel a táncfőszerepekben”.¹⁶⁰

„ifj. Gaál Mózes szellemes konferansza azt az illúziót adta nekünk, hogy komoly színpadi kísérletet fogunk látni. Ezzel szemben az orchesztikai növendékek zűrzavaros ugránozásához volt szerencsénk, a görög szellemet és vonalat komikussá tevő ritmikai gyakorlatok között majdnem, hogy Aristophanes és Arany János is elsikkadt. Az Aristophanes előadás után táncszámok következtek, melyekben Mirkovszky Mária szépségével, arányaival és mozdulataival jól hatott és bebizonyította azt, hogy az orchesztika magas rendű művészet lehet akkor, ha nem pesti úrilányok ideges kultúrrajongása. Markos György elpuhult és férfiatlan mozdulataival kellemetlen hermafrodita volt.”¹⁶¹

1920. január 16., 22., 29. Dunaparti Színház – Pantomimelőadás és táncbemutató ismétlése

1920. január 17–21. Várszínház – Klasszikus kamarajátékok új műsora

Műsoron: szavalt, hegedűszóló és énekszám után Markos György és Mirkovszky Mária görög táncjelenete, majd Oscar Wilde *Florenzi tragédia* című színműve¹⁶²

¹⁵⁶ *Pesti Napló*, 1920. január 6., *Világ*, 1920. január 15., január 29.

¹⁵⁷ *Az Ujság*, 1920. január 8.

¹⁵⁸ *Az Ujság*, 1920. január 3.

¹⁵⁹ ua. és Mirkovszky saját jegyzéke

¹⁶⁰ *Pesti Napló*, 1920. január 13.

¹⁶¹ *Magyarország*, 1920. január 17.

¹⁶² *Budapesti Hírlap*, 1920. január 18.

1920. január 22–26. Várszínház – Klasszikus kamarajátékok új műsora

A szavalatok, énekszámok és hangszeres szólók mellett „*Markos György és Mirkovszky Mária klasszikus görög táncjelenetet mutatott be, a drámai személyzet pedig jó előadásban hozta színre Bracco Don Pietro Caruso című darabját*”¹⁶³

1920. április 18. Belvárosi Színház – Mirkovszky Mária táncmatinéja Eisenburger Emília és az Orkesztika Iskola gyermekcsoportja közreműködésével

„*A fiatal művésznő bemutatta saját szerzeményű klasszikus és modern táncait, valamint Dienes Valéria táncszerzeményeit. Sokat ígérő tehetséggel táncolt Bach, Loewe, Chopin, Beethoven, Schubert, Debussy zenéjére. A nagy számmal megjelent érdeklődő közönség mégis legtöbbit tapsolt Bartók: Szeretóm táncol című dalának, amelynek újszerű magyaros ritmusát és hangulatát Mirkovszky Mária tánca elevenen fejezte ki.*”¹⁶⁴

*

„*Nagyon fiatal szőke lány. Klasszikus táncosnő. Finom és nemes művészetét egy matiné keretében csodáltuk. A tánc, mely túlnő a táncon és több lesz annál, – ez az ő művészete. Beethoven, Chopin, Bach, Schubert, Debussy, Loewe és Bartók zenéjét interpretálta nekünk nagyszerű, gazdag, invenciózus művészetével. Tánca kultúra, magas és nemes kultúra. Egy-egy mozdulatában vagy lépésében újszerű szépségek vagy életre ébredő halott formák és ritmusok nagyszerű gazdagsága van. Sikerében osztozott Eisenburger Emília és az orkesztikai iskola bájos gyermekcsoportja.*”¹⁶⁵

1920. május 1. Belvárosi Színház

1920. május 5. Várszínház¹⁶⁶

1920. május 6. Várszínház – Az Ottokár Hadiárvaház Bizottság díszelőadása a hadiárvaház javára

A művészek és műkedvelők műsorszámai között Mirkovszky Mária *Haidé* című keleti pantomimjével szerepel¹⁶⁷

1920. május 30. Kamara Színház – Mirkovszky Mária és az Orkesztika Iskola növendékeinek táncelőadása. Zongorán kísér Dienzl Oszkár

¹⁶³ *Budapesti Hírlap*, 1920. január 22.

¹⁶⁴ *Világ*, 1920. április 20.

¹⁶⁵ *Az Ujság*, 1920. április 21.

¹⁶⁶ Mindkét előadás Mirkovszky saját jegyzéke szerint

¹⁶⁷ Vincze: i. m. 2015. 107.; *Budapesti Hírlap*, 1920. május 6.

„Mirkovszky Mária, az ismert nevű táncművésznő, vasárnap délután tartotta második önálló orkesztikai tánccmatinóját a Kamara-Színházban. A fiatal művésznőnek, aki ezúttal is tökéletes művészt produkált, jelentős sikere volt.”¹⁶⁸

1920. július 3. Belvárosi Színház – Orkesztikai vizsgálóadás

Műsor: Dienes Valéria, Mirkovszky Mária és Hermann Ily szerzeményeiben Buday Zsenka, Hörk Piroska és tizenöt más növendék szerepelt, ritmikai és táncprodukciókkal, melyek közül főleg Hermann Ily saját szerzeményű *Bacchanáliája* aratott nagy sikert¹⁶⁹

Mirkovszky Mária fellépései az Orkesztika Iskola átmeneti korszakában

1920–1923

1920. október 24. Liget Klub (VII. Thököly út 78.)¹⁷⁰

1920. december 18. Belvárosi Színház – Molière: *Dandin György*, rendezte Bárdos Artúr

„Mirkovszky Mária növendékei Watteau pásztorlánykáját, és pásztorfiút elevenítették meg finom invencióval. Táncuk és pantomimjük az előadás egyik legfőbb ékessége.”¹⁷¹

1920. december 31., 1921. január 1–13. Renaissance Színház (VI. Nagymező utca 22–24.) – Filmrevü – A *Koldus és királyfi* című film vetítése után rendezett színpadi műsorban táncszámokkal fellép Mirkovszky Mária is

1921. január 23. Renaissance Színház – Mirkovszky Mária klasszikus tánccmatinéja növendékeivel

Műsoron: Bach, Beethoven, Chopin, Grieg, Debussy és Bartók zenéjére komponált táncok; kitűnt Mérey Böske és Riedl Margit¹⁷²

„Bach, Grieg, Rachmaninow, Schubert melódiáira és Babits Mihály Kút című versére táncolt vasárnap délelőtt a Renaissance Színházban Mirkovszky Mária, az Orkesztikai Társaság tagja, növendékeinek közreműködésével. Nem volt ez a tánc az ismert sablonok unott ismétlése. Teremtés volt; mozdulatokba, az élő test lendületébe átvitt zenei ritmus. Mozdulatok zenéje, amely a legkisebb érzelmárnyalatot híven tükrözi vissza. Solveig dalában volt különösen megkapó ez, fájdalom és szomorúság ecsetelésében. Különösen a lyrai motívumok azok, amelyek

¹⁶⁸ Pesti Hírlap, 1920. május 28.; Az Ujság, 1920. június 2.

¹⁶⁹ Az Ujság, Világ, 1920. július 4.

¹⁷⁰ Mirkovszky saját jegyzéke

¹⁷¹ Az Ujság, 1920. december 18.

¹⁷² Uj Nemzedék, 1921. január 20., Színházi Élet, 1921/6. 37.

legközelebb állanak a művésznő egyéniségéhez. Ezekben olvad össze tánca a legtökéletesebben a zenével. Oly tökéletesen, hogy a tánc és zene különállása itt teljesen megszűnik s egy felsőbb harmóniában egyesül. Ami mostani szereplését azonban a múlt évitől oly élesen megkülönbözteti, az a fejlődés, ami a művésznő mimikájában jut kifejezésre. Nem csak taglejtése, de legkisebb mozdulata, sőt arcjátéka is a legteljesebb harmóniában van a zenével. Komponáló képessége különösen azokban a táncokban jut kifejezésre, amelyekben növendékei is részt vettek. Az egyes táncok ritmusának önmagában is befejezett egésze fensőbb egységbe olvad a csoportban. Bach: Gavotte-jára komponált pászortánca felejthetetlen emléke marad mindnyájunknak. A növendékek közül különösen kitűnt a kis Balla Zsuzsi temperamentumos, könnyed táncával, Lord Marietta és Urbanovich Sári pedig lágy, szépvonalú mozgásával. Külön kell megemlíteni a közönség előtt koncertjeiről már előnyösen ismert Dienzl Oszkárt, aki a táncokat zongorán kísérve, tehetsége legjavát adta. Dicséret illeti még Detre Szilárd festőművészt is, ki az ötletes és artisztikus jelmezek tervezésével járult hozzá a matiné sikeréhez.”¹⁷³

1921. január 27. Gellért Szálló¹⁷⁴

1921. március 1. Tiszti Kaszinó (V. Váci utca 38.) – Országos Katolikus Nővédő Egyesület hangversenye a felállítandó katonakönyvtárak javára, könyv-belépődíjjal¹⁷⁵

1921. június 19. Ferenc József Intézet kertje (I. Ilona / Szabó Ilonka utca 2.) – A Keresztény Nemzeti Liga ünnepe, táncszámokat ad elő Mirkovszky Mária is¹⁷⁶

1921. november 26. Vigadó nagyterme – Mirkovszky Mária és növendékei táncestje
Műsoron: Chopin, Grieg, Bach, Cyril Scott és Hugo Wolff zenéjére komponált táncprodukciók
„Chopin, Grieg és Bach melódiái keltek életre Mirkovszky Máriának, az Orkesztikai Iskola vezetőjének szombaton este rendezett táncestélyén. Szép kompozíciójú táncai messze kiemelkednek a megszokott táncprodukciók közül. M. ama kevesek közé tartozik, akik tisztában vannak a tánc és a táncdal kísért mű tartalmi egységének követelményeivel s azzal a határral, ameddig a tánc kifejezőképessége terjed. A zeneszámok között Garay Etta elszavalta Csokonai A reményhez és Babits Mihály Bacchánslárma c. versét, amelyeknek hangulatát és ritmusát pompásan tükröztette vissza M. mozdulatinterpretációja. Sztojanovits Lili, a Városi Színház tagja Reineckének néhány kedves gyermekdalát adta elő nagy sikerrel, majd Hugo Wolf Patkányfogó-ját énekelte el, melyeket meg kellett ismételnie. A növendékek közül a rendkívül ügyes Balla Zsuzsi, Justin Clarisse Idylle sous le Directoire zenéjét sok bájjal érzékítette meg

¹⁷³ (r. t.): Mirkovszky Mária táncmatinéja. A Hét, 1921/4. (február 1.)

¹⁷⁴ Mirkovszky saját jegyzéke

¹⁷⁵ gróf Zichy Rafaelné köszönőlevele, OSZMI Fond 2/33; Nemzeti Ujság, 1921. február 27.

¹⁷⁶ Nemzeti Ujság, 1921. június 19.

saját szerzeményű táncában. A Vigadót megtöltő közönség lelkesen ünnepelte M. Máriát és tanítványait: Almássy Babát és Rózsit, Kovács Magdát, Neuwirth Jucit, Kolos Macát és Vértessi Lilit.”¹⁷⁷

*

„A Vigadó nagytermében ma este a táncművészetnek egy hivatott papnője, Mirkovszky Mária lépett fel s meglepetve láttunk táncot nemcsak zenére, hanem énekre, sőt versmondásra is: a költeménynek, a dalnak hangulatát fordította le a tánc és taglejtés nyelvére; elsőrendű technikája és lélektani igazsága, minden mozdulatának szépsége az antik vázák Maenadjainak ihletett ritmusait juttatta eszünkbe. Hét kis növendéke is közreműködött, kecses és kifejező orchesztikájuk a serdülő Balla Zsuzsi elsősége mellett húzódott meg. Garay Etta művészi szavalata, Sztojanovits Lili gyönyörű szopránján pedig a Reinecke-féle bájos gyermekregék, valamint Dienzl Oszkár zongorajátéka méltán egészítették ki a mesteri táncművész nő előadását.”¹⁷⁸

*

„Mirkovszky Mária múlt heti táncestélye a legnagyobb siker jegyében zajlott le. A művész nő annyiszor méltatott talentumára új jelzőket kellene kreálni, annyira könnyed, poétikus és mindenekelőtt tökéletesen művészi volt produkciójának minden nüanszában. Egyes mozdulataival több hangulatot és cselekményt fejezett ki, mint sok európai hírű táncosnő egy egész baletten át. Külön szenzációi voltak az estnek a művész nő káprázatos toalettjei, melyek a „Lady” szalon (Szerb u. 8.) ízlését dicsérik.”¹⁷⁹

*

„...az Orcheszikai Iskola vezető tanára rendezett ma táncestélyt a Vigadó nagytermében s Mirkovszky asszony nyilván ebben a stílusformában Magyarországon a legtöbbet tud elméletileg és a legtöbbet tudók közül való gyakorlatilag is mint táncosnő. Erős mozdulatgazdagsága van összehasonlítva másokkal ugyanebben a nemben, erős stílusérzéke és invenciója is. Talán éppen elméletileg nem egyezünk meg egészen ezzel az iskolával, amely kétségtelenül nagy eredményeket adott a test természetesebb egyensúlya mozgáslehetőségeiben, de mai formájában, likvidálva ezeket az értékes eredményeket, valahogy úgy érezzük, hogy a továbbfejlődés útja, ha ezen a nyomon is és ezeknek az eredményeknek a fölhasználásával, de tágabb körben, az élőtest mozgóképességének gazdagabb, fantáziásabb, merészebb fölhasználásával kereshető. Mirkovszky Mária valóban a maximumát adta annak, amit adni lehet

¹⁷⁷ Szózat, 1921. november 27.

¹⁷⁸ Nemzeti Ujság, 1921. november 27.

¹⁷⁹ Színházi Élet, 1921/49. 50.

és lírikus részeiben is komoly művészmunkát produkált. Nagyon érdekes kísérletet adott három számban, amikor megpróbálta a zenekíséretet a recitált vers ritmusaival helyettesíteni. Ezeket a verseket Garay Etta szavalta.¹⁸⁰

1921. december 4. Zeneakadémia nagyterme – Csokonai – Petőfi-ünnepély

Műsoron: Porzolt Kálmán előadása és szavalatok, dalművek a két költőtől; „Csokonay A reményhez című versét Garay Etta szavalata mellett Mirkovszky Mária táncban interpretálta igen érdekesen és hatásosan; a zongorakíséretet Kossovich Pál látta el”.¹⁸¹

1921. december 26. Baja, Evezős Egyesület

Mirkovszky Mária és Erdős (?) fellépése¹⁸²

1921. december 16–17. Országos Kaszinó földszinti terme, Gellért Szálló hallja, Lloyd palota étterme – Divatrevük az Augusztia főhercegasszony védnöksége alatt álló, vigadói divatkiállításához kapcsolódva

A divatrevük keretében a zártkörű közönség előtt herceg Cantacuzene Jánosné, Sasvári Piroska és Mirkovszky Mária, Ptasinszky Pepi, Dobrovits Márta és Hermann Ily táncművésznők divattáncokat mutatnak be, Gross Alfréd zongorázik, Ács Klári iparművész pedig a színpadon kreál divatöltözékeket¹⁸³

1921. december 18. Zeneakadémia nagyterme – Ady-ünnepély

Műsoron: Babits Mihály bevezetője, Ódry Árpád, Péchy Blanka, Szabados Piroska szavalata, Mirkovszky Mária táncinterpretációja és a Munkás Dalegylet kórusa, Cseresnyés Erzsébet, Sárossy Mihály, Boros Imre, Garay Etta énekszámai¹⁸⁴

1921. december 26. Zeneakadémia nagyterme – Babits-ünnepély

Műsoron: Kosztolányi Dezső bevezetője, Péchy Blanka, Szabados Piroska és Hegyi Rózsi szavalata, a Munkás Dalegylet kórusa, Mirkovszky Mária tánc- és Sárossy Mihály, Boros Imre, Tolnai Lona énekszámai¹⁸⁵

1921. december 30. Zeneakadémia, Vigadó – Szilveszteri műsor

A műsorban fellép Mirkovszky Mária is balettkarával, *A hamelni patkányfogó* alapján készített pantomimjelenetben, Hugo Wolff zenéjével. Az énekkíséretet Kruyswick Anny, az Operaház tagja látja el¹⁸⁶

¹⁸⁰ *Világ*, 1921. november 27.

¹⁸¹ *Pesti Hírlap*, 1921. december 6.

¹⁸² Mirkovszky saját jegyzéke

¹⁸³ *Színházi Élet*, 1921/50. 40., 1921/51. 28.

¹⁸⁴ *Pesti Hírlap*, 1921. december 20.

¹⁸⁵ *Pesti Hírlap*, 1921. december 28.

¹⁸⁶ *Világ*, 1921. december 22.

- 1922. január 8.** Zeneakadémia nagyterme¹⁸⁷
- 1922. január 23.** Vigadó – Ügyvédjelöltek Országos Szövetségének jótékony célú hangversenye
Fellép: Adler Adelina, dr. Bálint Gyula, Hegyi Emánuel, Mirkovszky Mária és Paulay Erzszi¹⁸⁸
- 1922. január 23.** Gellért Szálló előcsarnoka – A Katolikus Sajtóhölgybizottság műsoros estje
A műsorban többek között fellép Mirkovszky Mária, Grieg *Solveig dalát* táncolja a *Peer Gynt*-ből, énekkel kíséri Sztojanovits Lili¹⁸⁹
- 1922. február 19.** Vigadó nagyterme – A Jogászegyesület jótékony célú hangversenye
Műsoron Adler Adelina, Mirkovszky Mária, Paulay Erzszi, Bálint Gyula és Hegyi Emánuel számai¹⁹⁰
- 1922. május 6.** Nyíregyháza, Korona Szálloda nagyterme – Művészt a felsőkereskedelmi iskola javára
Műsor:
1. Tavasz. Schubert: *Moment musical* Mirkovszky Mária
 2. Takács Edith: *Velencében*. Schack Béláné: *Holnap!* Ady Endre: *Megöltem egy pillangót*. Szavalja: Garay Etta
 3. Költemény-mozdulatinterpretáció. Mirkovszky Mária. Csokonai: *A reményhez*. Szavalattal kíséri Garay Etta
 4. a) Thomas: *Mignon ária*, b) Csajkovszkij: *Bálban*, c) Holmés: *Bíbor*. Gaissler Lolla
 5. *Solveig*: Grieg: *Peer Gynt suite*. Mirkovszky Mária. Énekkel kíséri: Gaissler Lolla
 6. *Fegyvertánc*. Gluck: *Iphigenia Aulisban*. Mirkovszky Mária
 7. *Pillangó*. Schumann: *Papillon*. Mirkovszky Mária
 8. Herczeg Ferenc: *Violante és a bíró*. Drámai jelenet. Előadja Garay Etta
 9. *A bohóc*. Csajkovszkij: *Humoresk*. Mirkovszky Mária
 10. a) Hubay: *Tudom*, b) Székács: *Fülembe cseng*, c) Noseda: *Vörös rózsák*. Gaissler Lolla
 11. *Magyar tánc*. Bartók: *Népdalátiratok*. Mirkovszky Mária. Zongorán kíséri: Takács Edit
- „Mirkovszky Mária, a budapesti orkesztikai iskola vezető tanára túl van minden értékelésen, őt csak hódolat illeti meg. Az interpretáló tánc a tudattartalomnak, artisztikus testi akciókkal való

¹⁸⁷ Mirkovszky saját jegyzéke és meghívó

¹⁸⁸ *Színházi Élet*, 1922/4. 31.

¹⁸⁹ *Budai Napló*, 1922. január 22., január 29.; Köszönőlevél, 1925. február 1. OSZMI 2023.2.3

¹⁹⁰ *Pesti Hírlap*, 1922. február 15.

*kivetítése, vidéki városokban még az újság szenzációjával is bűvöl és ez a bűvölet fogta meg a nyíregyházi publikumot is, hogy a táncművésznő tökéletességével a gyönyör extázisába ragadja. A görög szobrok plaszticitása, a muzsika hullámai, a költészet örömről vagy fájdalomról zengő igéi, a festés színpompája életet nyertek a Mirkovszky táncokban, amelyeket Takács Edith finoman árnyalt kísérőzenéjére vagy Garay Etta mély átérzéssel aláfestő dikciójára varázsos szépséggel lejtett artisztikus kosztümjeiben. Több számát megismételtette az ujjongó taps.*¹⁹¹

1922. április 30., május 7. Renaissance Színház – Nőegyletek Országos Szövetsége tavaszi divatrevüje, *Budapesttől Abbáziáig* címmel

A fővárosi divat-, kalap-, cipő- és gyermekszalonok Bánóczy Dezső színpadi beállításában, négy képben mutatják be legújabb divatkreációikat, melyben fellépnek Mirkovszky Mária növendékei is¹⁹²

1922. május 23. Zeneakadémia kamaraterme – Orkesztikai vizsgaelőadás
Műsoron verstáncok is, klasszikus és kortárs zenékre, Kósa György zongorakíséretével¹⁹³

1922. december 4. Vigadó – Tánciskolák közös estje
Szentpál Olga Dalcroze- és Mirkovszky Mária orkesztikai tanfolyama Hermann Ilyvel, Kastner nővérek táncművészeti intézete, Nirschy Emília balettnövendékei, Beethoven, Chopin, Brahms zenéjére, Reinitz Béla Ady-dalaira¹⁹⁴

1922. december 8. Vigadó nagyterme – Mirkovszky Mária és növendékeinek táncestélye

A műsorban költemények mozdulatinterpretációi: Raith Tivadar: *A ködbemerült téren, Tavaszi szél*; Ady Endre: *Tüzes seb vagyok*, szavalja Garay Etta, saját kompozícióit zongorán játssza Kósa György, táncolja Mirkovszky Mária. Szedő Miklós Dohnányi népdalátiratokat énekel.

„Mirkovszky Mária az orchestikai táncrendszer legkiválóbb magyar képviselője a Vigadó nagytermében táncestélyt rendezett. Változatos és gazdag műsorában viszontláttuk egy-két tavalyi nagysikerű számát is, amelyek közül különösen a Goethe-Wolff: Patkányfogót táncolta sok új színnel és finom művészettel. A közönség melegen tapsolta művésznövendékeivel együtt, akik között Torlay Ida, Klár Klári és Neuwirth Juci tűntek ki.” M. „*plasztikája nemesen finom vonalú, valóságos mozgósobor. Talán egy kis lyrai melegség hiányzik még belőle. Megérdemelt nagy sikere volt, különösen Paul Juon Bizarreri-jével.* „*A táncosnő, kit eddig kiválóan mint lírai érzések interpretátorát becsültünk, ezúttal tragikai színekkal lepett meg bennünket.*

¹⁹¹ *Nyírvidék*, 1922. április 28., május 9.

¹⁹² *Magyarország*, 1922. április 28.

¹⁹³ *Budapesti Hírlap*, 1922. május 23.

¹⁹⁴ *Új Nemzedék*, 1922. december 5.

*Mozdulatokban gazdagodott, és érett. Növendékeinek csoporttáncái markánsan komponáltak. Az orkesztika fejlődésképeségének szép bizonyítékát adták.*¹⁹⁵

1922. december eleje Prága – Mirkovszky Mária táncestélye¹⁹⁶

1922. december 16–17. Gellért Szálló¹⁹⁷

1922. december 25. Zeneakadémia – Újságírók és Színészek előadóestje

Műsoron: Feleky Géza bevezető szavai és Bakó Elemér szavalata után Kosztolányi Dezső olvas fel *A bús férfi panaszai* című készülő versciklusából, Püskösti Andor, Lovászy Károly, Barabás Loránd tart szabadelőadást, Darvas Lili Ady-, Kosztolányi- és Verhaeren-verseket szaval, Nagy Izabella a *Bolond Istók* című daljátékából énekel, Péchy Erzsí a *Figaro házasságából* Suzanne áriáját, Sándor Erzsí Taubert: *Vogel im Walde*-ját, Mirkovszky Mária a *Peer Gynt*-ből Solveig vágyódását, egy Chopin-etűdöt és a *Bizzarri* című dalt jeleníti meg. Az ének- és táncszámokat Fleischer Antal kíséri zongorán¹⁹⁸

1922. december vége ? – A Koncert hangversenyvállalat házi zeneestje

Közreműködtek: Keéri-Szántó Imre, Halász Gitta a Magyar Királyi Opera tagja, Dienzl Oszkár, Forgács Anna a Belvárosi Színház tagja, Mirkovszky Mária és Torlay Ida táncművésznők, Stella Adorján a Koncert főtitkára, Krúdy Ilona, Szekeres Ferenc, Sándor László hegedűművész és mások.¹⁹⁹

¹⁹⁵ *Pesti Napló, Szózat, Az Ujság*, 1922. december 10.

¹⁹⁶ *Színházi Élet*, 1922/47. 36.

¹⁹⁷ Mirkovszky saját jegyzéke

¹⁹⁸ *Világ*, 1922. december 22 és 24., *Az Ujság, Szózat*, 1922. december 28.

¹⁹⁹ *Színházi Élet*, 1922/52. 65.

KEDDEN, 1922. MÁJUS 23-ÁN ESTE 1/29 ÓRAKOR

MIRKOVSKY MÁRIA

vezetése alatt álló

Orchestikai Iskola

VIZSGAELŐADÁSÁNAK MŰSORA:

I.

Plasztika. Test mozgó egyensúlyának kidolgozása.

1. a) Lépfő, szökkenő alapgyakorlatok }
b) Zenésjátékok }	Gyermekcsoport.
2. Egyszerű elmozdulásfajok	Plasztikai csoport
3. Elmozduláscsoport	Művészképző csoport
4. Egyensúly, törzs. térdelő gyakorlatok	Ritmikai csoport
5. Nehezebb elmozdulásfajok	Ritmikai csoport
6. Lendületpárok, lendülettel kezdődő
és végződő futások	Ritmikai csoport
7. En face és kevert mozdulatsorozat	Ritmikai csoport

Ritmika Szerzett mozdulatkinccs időbeli elosztása.

8. Klasszikus versformák feldolgozása.
- Melodika és dinamika.** Zene feldolgozásának elemei.
9. Dallamrajzolások. Dinamikai gyakorlatok. Ritmikai csoport

Szünet.

Ornamentikai, lírai, mórnikai táncok.

10. Labdatánc — Chopin mazurka —	Plasztikai csoport
11. Nyilazó tánc — Improvizáció —	Ritmikai csoport
12. Versinterpretáció. Babits: Kutban	Művészképző.
13. Egyiptomi friz. Arenszky: Cleopatre	Ritmikai csoport
14. Füzértánc. Moszkovszky: Op. 12.	Művészképző
15. Gyermekjelenetek. Schumann: gyermek-
jelenetek	Művészképző
16. Mimikai tanulmány. — Tschaikovszky:
gyermekalbum	
17. Várakozás. — Corelli: Adagio	Ritmika
18. Bujosd. — Beethoven: Zaug sonate	Klár Klári, Szana Rózsi
19. Fegyvertánc: Gluck: Iphogénia Aulisban	Viraág Ilus, Turnay Alia,
Riedl Margit, Budai Zseni.

A gyakorlatokat és táncokat *Mirkovszky Mária* komponálta.

Zongorán kísér: Kósa György. A Bösendorfer zongorát Chmell cég szállította.

Az *Orchestikai Iskola* nyári tanfolyamaira, Mirkovszky Máriánál I.,
Tarcali-ut 17. — telefon: József 66-45. — lehet jelentkezni.

„KONCERT“ hangversenyvállalat
V., Irányi-u. 21. (Telefon: 9—81.)
Képviseletek: Pittsburg, Pozsony,
Szabadka, Kolozsvár.

Ára vigalmi és forgalmi
adóval együtt
20 korona

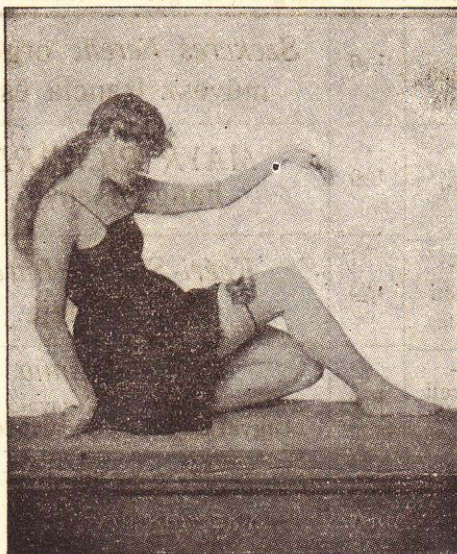
Fővárosi
Vigadó
Nagyterem

Pénteken, 1922. december hó 8-án este 1/26 órakor

MIRKOVSKY MÁRIA és növendékeinek táncestélye

GARAY ETTA előadó művésznő és **SZEDŐ MIKLÓS** hangversenyénekes

közreműködésével.

M Ű S O R :

1. <i>Életöröm</i>
CHOPIN: Étude (Ges-dur)	5. <i>Bizarrerie</i>
PAUL JUON: Bizarrerie
2. <i>A patak</i>
GRIEG: Patak
Előadják: a növendékek	6. <i>Költemények mozdulatinterpretációi</i>
3. a) <i>Kedveskedés</i>
b) <i>Rémület.</i> BARTÓK: Esquisses	a) RAITH TIVADAR: A ködbe-
merült téren
4. DOHNÁNYI ERNŐ: Magyar népdalátiratok (kézirat)
Előadja: Szedő Miklós	b) RAITH TIVADAR: Tavaszi szél
c) ADY ENDRE: Tüzes seb vagyok
Szavalattal kíséri: Garay Etta

SZÜNET.

7. <i>A patkányfogó</i>
GOETHE-WOLF: Patkányfogó
A növendékek közreműködésével.
Énekekkel kíséri: Szedő Miklós	9. <i>Hisztéria.</i> KÓSA: Két vázlat
8. <i>Versek</i>
Előadja: Garay Etta	10. <i>Menekülők</i>
DEBUSSY: Moovement
Előadják: a növendékek
	11. <i>A bohóc</i>
RACHMANINOFF: Polichinelle

A zongoránál: Kósa György.

A Bösendorfer hangversenyzongorát Chmel és fia cég szállította.

1923. január 24. Nagykanizsa²⁰⁰

1923. február 4. Vigadó – *A balett-től az abszolút táncig*. Klasszikus táncest 19 táncművésznő felléptével.

„Szombaton este a különböző táncrendszerek bemutatására több művésznő tanítványaival együtt klasszikus táncestét rendezett a Vigadóban. A ballettől a mondain-táncokig képviselve voltak a legfontosabb iskolák. A változatos, de nem mindig művészi színvonalon álló műsor legértékesebb számait Mirkovszky Mária produkálta. A Duncan által propagált *danse libre*, legkiválóbb magyar képviselője, Mirkovszky Mária által bemutatott két számával, különösen pedig Grieg *Solveig*-dalának eltáncolásával az est legszebb művészi sikerét aratta. Sajnálattal nélkülöztük, hogy a Dalcroze-rendszert senki sem képviselte.”²⁰¹

1923. február 6. Katolikus Kör

1923. február 13. Mezőtúr²⁰²

1923. április 8. Vigadó nagyterme – Mirkovszky Mária és művésznövédekének klasszikus táncestje

Műsoron: Mirkovszky Mária: Cyril Scott: *Bábutánc*, Torlay Ida: Bartók Béla: *Siratóének*, Klár Klári és Greguss Alice: Grieg-menuett; fellép még Szuchányi Éva, Papp Zsuzsika és Fekete Manci²⁰³

1923. május 26–27. Szeged, Tisza Szálló, Művész Színpad – Fővárosi művészek előadóestje

Szalontay Ferike chanson-énekesnő, Babrik János gitárénekes, Czobor Ernő, a Nagy Endre kabaré tagja, Káthay Ilonka, a Művész Színpad tagja, Noiret Irén, az Andrásy-úti színház tagja és Mirkovszky Mária táncművésznő

M. műsora: Versinterpretáció: Ady: *Sírni, sírni, sírni...*; *Fegyvertánc*, Grieg: *Solveig panasza*, *Humoreszk*; Versinterpretáció: Ady, Csokonai; Paul Juan: *Bizarrerie*, Chopin: *Ges-dur etűd: Életöröm*; *Bábutánc*, grotesque²⁰⁴

1923. június 26. Erzsébet Sósfürdő díszterme – Magyar Billiárd-Kör estje

Mirkovszky Mária *A lótosz lelke* című szólótáncával szerepel²⁰⁵

1923. június 27. Erzsébet Sósfürdő díszterme – Hangverseny az Újságíró Szanatórium-Egyesület és az Újságíró Kórház javára

²⁰⁰ Mirkovszky saját jegyzéke

²⁰¹ *Magyarság*, 1923. február 6.

²⁰² Mindkettő Mirkovszky saját jegyzéke

²⁰³ *Budapesti Hírlap*, 1923. március 29., *Pesti Napló*, 1923. április 10.

²⁰⁴ *Szeged*, 1923. május 25.

²⁰⁵ Vincze: *i. m.* 2015. 107.

Mirkovszky Mária Gluck, Chopin és Grieg interpretációja is műsoron

1923. október 20. Pátria Magyar Írók, Hírlapírók és Művészek Klubja – Estély Küry Klára tiszteletére

Műsoron: Somló Emma, a Nemzeti Színház művésznője (mint rendező) bevezetője, majd Kubinyi Imre *Lili zsúrja* című, az alkalomra írt egyfelvonásosának bemutatója, amelynek keretében „Desseffy Bella, az Operaház tagja operai áriákat adott elő, Noiret Irén, az Andrásy-uti Színház művésznője exquízit számokkal gyönyörködtette a közönséget, Mirkovszky Mária klasszikus táncokat adott elő igen nagy sikerrel, Sárossy Mihály, a Király-színház tagja a saját gitárkíséréte mellett pompásán énekelt” majd Küry Klára énekszámai következtek, végül tánc reggelig.²⁰⁶

1923. november 10. Budai Katolikus Kör – Jótékony zártkörű művészeste a budai szegény gyermekek karácsonyi felruházására

Műsoron Kubinyi Imre *Lili zsúrja* című egyfelvonásosa, Küry Klára, Somló Emma, Desseffy Bella, Noiret Irén, Mirkovszky Mária, J. Viraág Ilus, Karácsonyi István, Sárossy Mihály, Ballagi Dénes és Kubinyi Imre közreműködésével²⁰⁷

1923. december 31. Pátria Magyar Írók, Hírlapírók és Művészek Klubja – Szilveszteri műsor

Műsor: Fedák Sári és Halmay Tibor táncos párjelenet, Somló Emma és Jankovich Magda humoros párjelenet, Kolbay Ildikó és Palló Imre duett, Goda Gizella ének, Bihoy Zóra ének; Vanek József karikatúrát rajzol, Mirkovszky Mária klasszikus táncokat és Ferenczy Károly humoros dalokat ad elő, Vaszary Piroska karikírozza az ismert pesti művésznőket, Ónody Ákos szaval, Kőszegi Teri énekel és Odry Zuárd gitáron játszik²⁰⁸

1924. február 21. Prága, Hotel Central

Mirkovszky Mária tanítványaival *A hamelni patkányfogót* táncolja²⁰⁹

1924. március 20. Prága, Hotel Central (Confiserie Française, American Bar, English Tearoom)

Mirkovszky Mária többek között egy keleti táncot (*Orientalischer Tanz*) mutat be²¹⁰

1924. május 10. Vigadó

1924. június 4. Diósgyőr, Vasgyári Munkás étterem²¹¹

²⁰⁶ *Nemzeti Ujság*, 1923. október 21.

²⁰⁷ *Uj Nemzedék*, 1923. november 11.

²⁰⁸ *Pesti Hírlap*, 1923. december 30.

²⁰⁹ Vincze: *i. m.* 2015. 184. és M. saját jegyzéke

²¹⁰ Vincze: *i. m.* 2015. 107. és M. saját jegyzéke

²¹¹ Mindkettő Mirkovszky saját jegyzéke alapján

Mirkovszky Mária az Orkesztika Iskolától független fellépései

1924–1927

1924. október 19. Zeneakadémia nagyterme – *A Jó Pajtás* gyermekdelutánja
Fellépnek: Jatzkó Cia, Babos Évi, Paulini Béla, Mirkovszky Mária, a Fodor torna- és vívóintézet növendékei. Schöpflin Aladár bevezetőt mond²¹²

1924. november 22. Renaissance Színház – Claire Bauroff bécsi táncművésznő
Mirkovszky Mária közreműködésével mutatja be *Das Licht ruft* című pantomimját²¹³

1924. november 16. Vigadó nagyterme – Pantomim- és táncest
Tarkeövy István (mint szövegíró, Knut Hamsun, Guy de Maupassant és Hanns Heinz Ewers nyomán) három pantomimjének (*A szerelem rabszolgái, Szoknya, Hipnózis*) bemutató előadása. Zeneszerző Róth Béla, Zsámboky László, Dienzl Oszkár, rendező Detre Szilárd, díszlettervező és festő Byssz Róbert, a 15 táncos között Riedl Margit is szerepel²¹⁴

1925. január

„Pantomimok a kőszínházakban. Az Apolló-Színház januári műsorába beilleszti Dienzl Oszkár Szoknya című pantomimját, amelyet néhány héttel ezelőtt mutatott be a Vigadóban a Koncert. Ezenkívül a Városi Színház is játszani akar éjjeli előadásban pantomimeket, valószínűleg Tarkeövy három kis darabját adja elő, Pally, Mirkovszky, Sims Clara, Kulka Margot és a két Gyarmathy testvér felléptével.”²¹⁵

1925. január 17. Mezőtúr, Stefánia Szövetség²¹⁶

1925. február 1. Pesti Jótékony Nőegylet²¹⁷

1925. február 6. Blaha Lujza Színház (Újpest) – A felújított Szulamit című opera premierje

„A Blaha Lujza Színház színpadán és műhelyeiben hetek óta a legnagyobb művészi ambícióval és legszorgosabb munkával készülődnek a színház nagy szezsikerére. Goldfaden világhírű operájára, a Szulamitra, a melynek magyar szövege Kövessy Albert és Makai Emil költői munkája, Tihanyi Vilmos, a Király Színház főrendezője, teljesen új beállításban készíti elő a

²¹² Pesti Napló, 1924. szeptember 28.

²¹³ Pesti Napló, 1924: október 26.

²¹⁴ Vincze: i. m. 2015. 199.; Lármás némajáték-próbák folynak délelőttönként a Vigadóban, Színházi Élet, 1924/46. Detre Szilárd rendezőpéldánya szerint egy negyedik pantomim is készült Anatole France Boldogasszony bolondja című írásából, de ez kimaradt az előadásból (talán mert ehhez nem készült zenekíséret). Az előadásban csak Detre volt érdekelt, Mirkovszky (ekkor még?) nem szerepelt. OSZMI 2023.2.3

²¹⁵ Színházi Élet, 1924/52. 191.

²¹⁶ Mirkovszky saját jegyzéke és meghívó

²¹⁷ Meghívó, OSZMI

világjáró remekmű előadását, ének, tánc és színjátszóművészetet, remek színpadi díszleteket és világítási effektusokat állított a művészet és a siker szolgálatába. A remekbe készülő előadás főerősségei Pally Matild, a Magyar Királyi Operaház tagja, aki a címszerepet játssza, a kitűnő Harmath Hilda Abigail szerepében, Nádor Jenő, aki nagysikerű amerikai vendégjátéka után most Absolon szerepében lép először a budapesti közönség elé és a páratlan humorú Boross Géza Cingitang szerepében. Külön attrakció Rott Ferenc táncprodukciói és a remek keleti táncok, amelyeket R. Szentpál Olga saját koreográfiája szerint tanított be és a melyeket Mirkovszky Mária és Szentpál Olga növendékei adnak elő.”²¹⁸

*

„Külön kell megemlékeznünk a darabba iktatott ballet-jelenetekről, a melyeknek koreográfiája R. Szentpál Olga művészetét dicséri, előadása pedig Mirkovszky Máriának és Szentpál Olga növendékeinek hozott megérdemelt sikert. Beszámolónk nem lenne teljes, ha meg nem emlékeznénk Báshy István stílusos díszleteiről, nemkülönben szép jelmezekről. Barna Izsó karnagy biztos kézzel irányította a darab zenei részét. Az új életre keltett darabot a közönség igen melegen fogadta, a táncjeleneteket megismételtette és a szereplőket sokszor hívta a lámpák elé. Belátható időig minden este a Szulamit lesz a Blaha Lujza Színház műsorán.”²¹⁹

*

„A felújított Szulamit egyik nagy sikere az az öt táncbetét, amelyet R. Szentpál Olga növendékei táncolnak Mirkovszky Mária vezetésével a Blaha Lujza Színházban. A pesti Dalcroze-iskola növendékeinek sikere arra a gondolatra vezette az Unió igazgatóságát, hogy a fiatal táncosnők színpadi szerepeltetését állandósítja. A Király Színház soron következő újdonságában, a Buttkay-operettben is szerepet kaptak a Szentpál növendékek, akik úgy látszik, állandó vendégek maradnak a pesti színpadon.”²²⁰

1925. február 14. Heves, Polgári Olvasókör²²¹

1925. február 16. Veres Pálné Gimnázium²²²

1925. március 21. A Koncert R. T. saját helyisége – Zeneestély

Fellép: Zsolt Nándor hegedűművész, Dienzl Oszkár zongoraművész, Dolinay Ilona színművésznő, Mirkovszky Mária és Riedl Margit táncművészek, Kolbay Ildikó, a Városi Színház tagja, Kurucz János és Szekeres Ferenc. (Vendégként jelen van Ella Ilbak észt táncművésznő,

²¹⁸ Budapesti Hírlap, 1925. január 29.

²¹⁹ Budapesti Hírlap, 1925. február 7.

²²⁰ A Dalcroze-tánc állandósul a pesti színpadon. Színházi Élet, 1925/10. 19. A Szulamitot májusig 50 előadáson játszották, vagyis Mirkovszky csaknem minden este a színházban volt.

²²¹ Mirkovszky saját jegyzéke és meghívó

²²² Mirkovszky saját jegyzéke

Zs. Kabos Ilonka zongoraművésznő, Mikes Magda, Kiss Böske, Messinger Lili, Sávolyi Brúnó, a Renaissance igazgatója, Beregi Sándor főtítkár, Mészáros Iván dramaturg, Molnár Mihály zeneszerző, Kövér Gyula és Detre Szilárd festőművészek)

1925. május 2. Szentes – Jakó Dezső zongoraestjén vendég ²²³

1925. október 23. Vigadó első emeleti termei – a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége által rendezett női kézimunka-kiállításon (október 21–26.) naponta változó esti hangversenyek

Ezeste fellép: Sz. Szentistványi Juliska dalénekesnő, Ritter Anna zongoraművésznő, Mirkovszky Mária táncművésznő és Garai Etta²²⁴

1925. november 26. Zeneművészeti Főiskola nagyterme – Kosztolányi Dezső szerzői estje

A műsorban fellép Mirkovszky Mária is verstáncokkal, a verseket hozzá Ascher Oszkár szavalja „Nagy Endre bevezető beszédében a költőt országgtalan királyfinak nevezte, akit az Élet hajszolt a piacra, és magát templomszolgának, aki előkészíti az Úrvacsorát. Jászai Mari a Vigyázz! című verset adta elő klasszikus művészetével, Kiss Ferenc két megzenésített verset énekelt, amelyek közül különösen az Üllői-úti fák ezüst szavú emlékharangja csendült bele a lelkekbe, Lányi Ernő zenéjére. Varsányi Irén a Szabadka, Anya arca és Magyar romokon fájdalmas hangját zendítette meg különös erővel, Budanovits Mária három megzenésített vers eléneklésével. Azon az éjjel, Játék és Lángok között verseket a mezítláb táncoló Mirkovszky Mária fejezte ki a villanyfényben fehérlő lábainak és kezeinek megrázóan érzékítő, dús vonaljátékával. Ascher Oszkár a mélyértelmű Kain-novellát s a Véres költő című regénynek egy drámai részletét adta elő. Somlay Arthur három verset olvasott fel hangulatosan, Péchy Blanka pedig főként a Lánc, lánc, Eszterlánc és Bús pesti nép című verseket, adta elő mély átéléssel. Végül Kosztolányi Dezső olvasta fel Vallomását magáról és a szóról, amely elzeng és visszhangzik az időben A közönség lelkes tapssal ünnepelte a költőt és az előadó művészeket.”²²⁵

1925. december 5., 10. Britannia Szálló étterme – Klasszikus táncestély Mirkovszky Mária és az operaházi balettkar tagjainak közreműködésével. Az egyes számok között a közönség táncol²²⁶

²²³ Mirkovszky saját jegyzéke és meghívó

²²⁴ *Budapesti Hírlap*, 1925. október 18.; *Az Ujság*, 1925. október 23.

²²⁵ *Pesti Hírlap*, 1925. november 27.

²²⁶ *Az Ujság*, 1925. december, hirdetés és meghívó

1926. február 1. Wenckheim palota nagyterme – a Pesti Jótékony Nőegyesület Anna királyi hercegnő védnöksége alatt, szegények javára rendezett jótékonyági művészestélye

Fellép: Goda Gizella, Hadrik Anna, Mirkovszky Mária, Domokos László, Gerő Zsigmond, Janky Vilmos, Király László, Kazatsay Imre, Melles Béla és Karácsonyi István; Janky Vilmos magyar dalait brassói Kozák Gábor és zenekara kíséri²²⁷

1926. február 16. Katolikus Kör Molnár utcai nagyterme – Országos Nőképző Egyesület leánygimnáziumi volt iskolatársainak szövetsége által rendezett műsoros est

Műsor: S. Bokor Malvin felolvasása után Schindler Marianne zongoraművésznő, a Nemzeti Zenede tanárnője Dohnányi és Liszt szerzeményeit játssza, Zipernovszky Fülöpke és Mária hegedül, Somogyi Erzs, a Nemzeti Színház művésznője szaval, D. Mirkovszky Mária táncol²²⁸

1926. március 28. Vígsház – a Budapesti Színészek Szövetségének jótékony célú előadásai (március 21–28.)

A magyar vers fejlődését mutatják be két irodalmi matinén a budapesti színészek. E második matinén „Kosztolányi Dezső mondott bevezető beszédet [...]. Ezután Sugár Károly, Szedő Miklós, Gál Franciska, Sárossy Mihály, Rózsahegyi Kálmán, Kiss Ferenc, Péchy Blanka, Basilides Mária, Gellért Lajos, Simonyi Mária, Ascher Oszkár, Varsányi Irén, Gervay Erzs és Hegyi Rózsai adták elő, illetve énekelték az újabkori magyar költők verseit, [Vajda, Reviczky, Gárdonyi, Ignotus, Szép Ernő, Zilahy Lajos, Tóth Árpád, Kemény Simon, Somlyó Zoltán, Lányi Sarolta, Gellért Oszkár, Juhász Gyula, Babits, Kosztolányi], Mirkovszky Mária pedig tánccal fejezte ki az egyes verseket. A zenekíséretet Lányi Viktor látta el.”²²⁹

1926. április 10. Sas Kör (V. Irányi utca 17.) – A Szilágyi Erzsébet Erdélyi Nőegylet műsoros estje

Fellép Ballya Ibolyka dalköltőnő, Szikra – gróf Teleki Sándorné író, Pálffy Aranka operaénekesnő, Jakab Ödön költő, Sonkoly István hegedűművész, Sugár Jolán, a kolozsvári Nemzeti Színház tagja, Mirkovszky Mária és Viraág Ilus táncművésznők

1926. május 4. Vigadó – Mirkovszky Mária és növendékeinek művészestélye „Gellért Margit, Mirkovszky Mária, Kertész Ila és Pataky Irén együttes művészestét rendeztek a Vigadóban. Gellért Margit nagytehetségű, feltűnően szép, fiatal táncosnő. Igen plasztikus mozdulatokkal és kifejező mimikával táncol, amellet tánca egyáltalán nem sablonos. Sok eredetiséggel és nem mindennapi kifejező erővel érzékelteti a zene eszmei tartalmát. Mirkovszky

²²⁷ *Magyarság*, 1926. január 20.

²²⁸ *Magyarság*, 1926. február 11., 20.; OSZMI Fond 2/34

²²⁹ *Pesti Hírlap*, 1926. március 30.

Mária tánca pantomimszerű. Mozgása mindig harmonikus, igen fejlett a ritmusérzéke és mimikája. Inkább kéz- és testmozgással, mint tulajdonképpeni táncmozdulattal igyekszik a zenei gondolatot kifejezésre juttatni és ezt nagy intelligenciával oldja meg. Kertész Ila dalokat énekelt, hajlékony és szépcsendű orgánuma még iskolázásra szorul. Pataki Irén nagy kifejező erővel és mély érzéssel szavalt Kiss József, Ady és Babits-költeményeket. A nagyszámú közönség mindannyiukat zajos tapsokkal ünnepelte.”²³⁰

*

„A fejlődő magyar táncművészet nagy ígérete Mirkovszky Mária. Nemesen egyszerű, minden felesleges póz és sallang nélkül. Belső érték van abban, amit csinál. Elgondolása helyes és gondolatait előkelő plasztikával oldja meg. A tánc leegyszerűsített, összevont formáját műveli. Kevés szóval és mégis érthetően adja elő a mondanivalóját. Minden mozdulatának van jelentősége. Amellett könnyed marad, gracióz és sejtetni tudja azt, amit elkiáltani amúgy sem lehetne. A bánatokat és a vallomásokat sohasem kiabálják. M. M. táncában hiába keresnénk hangos sikolyokat. A nagy drámákat is halk sóhajtással tudja kifejezni. Néma szenvedések, alkonyi fojtott hangulatok, rejtett drámák ébrednek vissza a táncával. Szavak nélkül többet mond, mint sokan regényekkel.”²³¹

1926. október 24. Zeneakadémia nagyterme – Babits Mihály szerzői estje

A műsorban verstanccal fellép Mirkovszky Mária is.

„Vasárnap este a Zeneakadémia nagytermében Babits Mihály tartotta szerzői estjét- A terem teljesen megtelt előkelő közönséggel, amely az est folyamán szűnni nem akaró tapsaival hódolt a nagy magyar költőnek. Felejthetetlenül szép estéje volt ez nemcsak a közönségnek, hanem bizonyára Babits Mihálynak is, aki exkluzív magányából hosszú szünet után lépett most ismét közönsége elé. Babits költészetét Odry Árpád, Varsányi Irén, Péchy Blanka, Holló Klára, Antal Károly, Ascher Oszkár és Mirkovszky Mária tolmácsolták. Mélységes hatást tett a hallgatókra Kósa György Laodameia Kantátája, melynek kórusrészeit a Madrigál Társulat tagjai énekelték, Hammerschlag János vezényletével. Minden előadóművészt külön-külön ünnepelt a közönség, de kijutott a taps Karinthy Frigyesnek is, aki az est bevezetőbeszédét tartotta. Babits Mihály befejezésül könnyes meghatódottsággal Jászai Mariról beszélt, s végül egyik legújabb költeményét olvasta fel.”²³²

1926. október 28 – november 11. Royal Apolló és Uránia Filmszínház – Mozirevü

²³⁰ Az Ujság, 1926. május 6.

²³¹ A Tánc, 1926. 2. szám

²³² Pesti Napló, 1926. október 26.

Pompei pusztulása, Bulwer klasszikus regényének filmváltozata 2 részben, 14 felvonásban. Az Urániában a szünetben a Szentpál csoport tagjai táncolnak (Zechmeister Magda, Bartha Lola, Adler Edith), az Apollóban Mirkovszky Mária táncművésznő mutat be görög táncokat, Somogyi Olga operaénekes és a Magyar Dalszínház énekkara lép fel Müller karnagy vezényletével²³³

1927. március 7. Pátria Magyar Írók, Hírlapírók és Művészek Klubja – Szombat esti hangverseny

A műsorban verstáncokkal fellép Mirkovszky Mária is.

„Az artisztikus tánc legkiválóbb magyar művésznője, Mirkovszky Mária mutatott egy pár remek versillusztrációt, Kosztolányi, Csokonai, Babits versét M. Garay Etta szavalta s a közönség viharos tapsal fogadta ezt az új formát. Mirkovszky Mária a finom verssorok lelkét egészen eredeti felfogás alapján ragyogtatta meg a mozdulatok s a ritmusok gazdag kifejezésében, Garay Etta pedig a szavallatával egyik legszebb sikerét aratta, különösen Marconnay Tibor költeményével. Nagy-Benza Ida kulturált énektudása meleg elismerésre talált, Kaczvinszky Emil gordonkaművész hangszeréből mély, meleg dallamokat csalt ki. Két olasz áriával szerepelt Vinkovich László, a fiatal és nagyszerű hőstenor. A zongorakíséretet most Fligl József látta el s a zsúfolt terem tapsaiból neki is igen sok jutott.”²³⁴

1927. március 18. Pátria Magyar Írók, Hírlapírók és Művészek Klubja – Családi est – Táncelőadás²³⁵

1927. május 14. Gellért Szálló – A „Márta” Úri Ápolónők Egyesületének táncestélya

A műsorban Hosszú Zoltán konferál, Mirkovszky Mária táncol, Cselényi József énekel, Oláh Gusztáv operaházi főszcenikus rendezésében pedig művészi plakátversenyt mutatnak be²³⁶

1928. február 10. Új Színház – *Dybuk* című darab premierje

„A II. felvonás nagy lakodalmi jeleneteinek táncait (Koldustánc) R. Szentpál Olga művészi tánc csoportjai lejtik”, amelyben feltehető Mirkovszky közreműködése²³⁷

²³³ *Magyarság*, 1926. október 29.

²³⁴ *Magyarság*, 1927. március 8.

²³⁵ OSZMI Fond 2/35

²³⁶ *Budapesti Hírlap*, 1927. május 12.

²³⁷ *Pesti Napló*, 1928. január 24.; Mirkovszky emlékezete szerint, Szentpál Olgával való jó kapcsolatának köszönhetően, ebben az előadásban ő is részt vett, bár talán csak a koreográfiában, a próbák idején. *„Aztán volt a Dybuk, a Bethlen-téri Színházban, abban sok mindent csináltunk.”* (A helyszínre rosszul emlékezett.) Vö. Merényi Zsuzsa interjúja, 102.

1928. június 24.

Orion Színház – Dienes Valéria orkesztikai iskolájának vizsgaelőadása. A műsorban bemutatják Dienes Valéria *Hajnalvárás* című adventi misztériumát, amelyben feltehető Mirkovszky közreműködése²³⁸

c.c. 929. 922

CARTE
VALABLE
POUR LES ANNÉES
19...-19...
19...-19...

ou jusqu'au (1).....

Délivrée par M. le Préfet
d. *Police*

Le... **70 AVRIL 1929**
LE PRÉFET,
Jean Wieroff

Signature du titulaire.

(1) Date d'expiration de la validité de la carte en cas de limitation de durée.

CARTE N° **97215**

Nom *Debre Dittmann*
nee Mirkovsky
Prénoms : *Marie*
Né le *12.4.1896*
à *Budapest*
de *Peza*
né le *ded*
à *Jaszpinysskaru*
et de *Greguss Giselle*
née le *1852*
à *Duka*
Profession : *st*
Nationalité : *Hongroise*
Mode d'acquisition de cette nationalité : *filia-
tion, mariage, naturalisation* (rayer les men-
tions inutiles).
Situation de famille : *célibataire, marié, veuf,
divorcé* (rayer les mentions inutiles).

- 3 -

²³⁸ *Magyarság*, 1928. június 26.; Mirkovszky emlékezete szerint „volt olyan, hogy a Belvárosi Színházban a *Hajnalvárás*t csináltuk, az nagyon jó volt”. (A helyszínre rosszul emlékezett, a Belvárosiban sosem játszották ezt a darabot. Az Orion az Eskü téri színház ekkori neve.) Vö. Merényi Zsuzsa interjúja, 101.

Mirkovszky Mária fellépései és munkái Párizsban²³⁹

1927–1930

1927. december 14. Salle de l'American University Club – *Jazz ex baz* – *À pleins jazz* revü

A revüben fellép Mirkovszky Mária is, az időjárás, élethelyzeteket, embertípusokat, nemzeti karaktereket karikírozó műsor hatodik képében (*De Montmartre à Montparnasse*) ő alakítja a tánccsillagot, a díszlettervező (feltehetőleg) Detre Szilárd²⁴⁰

1928–1929 évad Théâtre de la Potinière, Marguerite Bériza társulata – Feltehető közreműködése André Hellé *Vérité, mensonge* című báb-balettjében, Léon Chancelrel *L'Éventail* című balettjében, Bach kantátainak színpadra állításában²⁴¹

1928. december 6–26. Théâtre de la Potinière, Marguerite Bériza társulata – Közreműködik Alejo Carpentier és Marius-François Gaillard *Yamba-O* című musicaljének színpadra állításában (koreográfusként és/vagy a táncok betanítójaként)²⁴²

1928. december 12. Salle des Sociétés – *Le jazz ex baz* revü

A revüben fellép Mirkovszky is, a rendező, kosztüm- és díszlettervező pedig Braun Vera, Detre Szilárd és Margeruite Raigné-Navellier²⁴³

1929. március 15-től Théâtre Marigny *À la mode de chez nous* revü

Rip (Georges Gabriel Thenon) és Jean le Seyeux revüjében legalább harminc estén és matinén szerepel az együttesben, mint táncos, énekes és beugró²⁴⁴ (a revü sztárja Yvette Guilbert)

1929. április 27-től (júliusig?) Théâtre Marigny

Három hónapig manökenként áll alkalmazásban (en qualité du Mannequin)²⁴⁵

1929. szeptember Párizs²⁴⁶

1929–1930 évad feltehetőleg a Théâtre Sarah Bernhard tagja²⁴⁷

1930. március 8. Maison Hongroise – Művészestély

²³⁹ Egyelőre részleges adatgyűjtés

²⁴⁰ Vincze: *i. m.* 2015. 200. és Mirkovszky saját jegyzéke

²⁴¹ Vincze: *i. m.* 2015. 200–201.; Szabó: *i. m.* 238–239.

²⁴² Mme Bériza titkárának levele, 1928. december 6. OSZMI 2023.3.3

²⁴³ Vincze: *i. m.* 2015. 200. és Mirkovszky saját jegyzéke

²⁴⁴ Szerződése Léon Volterra tulajdonossal, 1929. március 15. OSZMI 2023.3.3

²⁴⁵ Pierre Jullien színigazgató igazolása, 1929. május 16. OSZMI 2023.3.3

²⁴⁶ Mirkovszky saját jegyzéke, meg nem nevezett előadás

²⁴⁷ *Nemzeti Ujság*, 1932. október 6.

Műsoron: Bartók: *Allegro Barbaro*, Liszt XII. rapszódia, Kodály: *Epithaphe* Harsányi Tibor előadásában és Mirkovszky Mária tánca az Arlette Balkis színésznő szavalta Verlaine, Maeterlinck és Ady versekre²⁴⁸

1930. március 21.

Maison Hongroise – Művészestély²⁴⁹

Kedves Navellier úr és asszony!

Igazuk van, ha haragszanak rám. Szentelenség tőlem, hogy ilyen sokáig váraoztattam Önöket! De igazából teljesen lehetetlen volt, minden vágyam ellenére, írni Önöknek. A műtét után lusta voltam, annyi látogatást és meghívást kaptam, hogy egy percem sem volt levelezni. De Önök mindketten olyan kedvesek, hogy remélem, megbocsátanak. Nagy öröömre szolgál, hogy jelenthetem, most már teljesen felépültem. Ádám professzor (Budapest legjobb professzora) remekelt a műtétemmel. Most kezdek táncolni, de túl hamar elfáraszt, és örökké aludni szeretnék. De remélem, ahogy telik az idő, jobb lesz. Amint edzettebb leszek, gyorsan indulok drága Párizsomba, és hamarosan találkozom a kedves barátaimmal! Sokszor megköszönhetem és mindig hálás leszek a kedvességükért, amit irántam és a férjem iránt tanúsítottak! Megérdemlem ezt a kedvességet? Mindenkinek elmesélem azokat a szép estéket és boldogsággal teli órákat, amelyeket otthonukban és társaságukban töltöttem. Itt, igaz, nagyon el vagyok kényeztetve, mindenki kedves, de én csak Párizsban érzem jól magam. (Jaj, milyen boldog lennék, ha Párizsban lehetnék!) Abban a reményben, hogy továbbra is jó egészségnek örvendenek, s hogy hamarosan öröömre szolgálhat kezét fogni, tiszteletteljes hódolatomat és üdvözetemet küldöm, teljes szívemből csókolva Önöket.

Minden jót – Detre Mirkovszky Mária

Attól tartok, hogy Navellier úr sok hibát fog találni ebben a levélben. Nem lenne szép tőle, ha kinevetne! A férjem talán még kiegészíti a levelem és kijavítja a hibáimat! Ez az ő feladata! A harmadik mindig bölcsebb?

*Anyám ismeretlenül is őszinte üdvözetét küldi Önöknek**

²⁴⁸ Vincze: i. m. 2015. 201.

²⁴⁹ Mirkovszky saját jegyzéke szerint

*Mirkovszky Mária francia nyelvű levélfogalmazványa atyai barátainak Párizsba, fordítás. OSZMI, 2023. 1.1. Edouard Navellier (1865–1944) rajzoló és szobrászművész, aki fordítóként is Detre segítségére volt a bábszínházban, felesége, Marguerite-Jeanne Raigné-Navellier (1876–1948) festőművész pedig jelmezeket vagy díszleteket tervezett Mirkovszky revüfellépéseikhez. Múteremlakásuk a Rue de la Barouillère (Rue Saint-Jean-Baptiste-de-La-Salle) no.8-ban volt, a Boulevard de Montparnasse közelében

Mirkovszky Mária fellépései második budapesti korszakában

1931–1936

1931. február 5. Gellért Szálló márványterme – A MANSZ jótékony műsoros teadélutánja

Műsoron: Békeffy László konferansza, műkedvelők által szavalt Petőfi, Ady és Mécs László versek, illetve „*D. Mirkovszky Mária Olchváryné Adriány Ilona precíz zongorakísérete mellett költeményekre adott elő ritmikus táncokat*”²⁵⁰

1931. február 15. Otthon Írók és Hírlapírók Körének díszterme – A Magyar Írók Körének irodalmi matinéja

Műsoron: Vándor Iván elnöki beszéde, Báthy Anna és Závodszy Zoltán, az Operaház művészeinek énekszama Ferencsik János karnagy zongorakíséretével, Turnay Alice és Mirkovszky Mária mozgásművészeti kompozíciói Bartók, Bach és Chopin zenéjére, Kosztolányi, Babits és József kir. herceg verseire, Szénásy Károly hegedűjátéka, Beregi Oszkár szavalata: régi magyar, kuruc és Petőfi-versek előadása²⁵¹

1931. február 24. Országos Filmegyesület²⁵²

1932. október 16. Zeneművészeti Főiskola nagyterme – *Rózsák szentje*. Előadás a Prohászka Ottokár emléktemplomért

„A Katolikus Nagygyűlés programjával kapcsolatban a Katolikus Leányok Országos Szövetsége 16-án, vasárnap este 7 órai kezdettel a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a székesfehérvári Ottokár-emléktemplom javára megrendezi a Szent Imre Misztérium szerzőjének, Dienes Valéria dr.-nak Rózsák szentje című Szent Erzsébet-misztériumát. Az árpádházi szent élete ezúttal szimbolikus mozdulatköltemény formájában jelenik meg a színpadon, s a látomásszerűen váltakozó képek zenei aláfestését Kerényi Györgynek egykorú dallamok felhasználásával írt oratóriuma fogja szolgáltatni a budai Szent Cecília Kórus előadásában Bárdos Lajos vezényletével. A képeket egybekapcsoló közjátékokat Bárdos orgonajátéka kíséri. A Szent Imre-misztérium mozdulatdrámája után, melyet annakidején harmincezer ember nézett végig, Dienes Valéria dr. ezúttal a mozdulatművészet szimboliztikáját teszi a műfaj jellegzetességévé az egész művet átszövő kettős mozdulatkórossal, melynek témája a Jó és a Gonosz harca. A két vezető erő a külföldi útjából hazatért Mirkovszky Mária és a kiváló tehetségű Rózsa Magda. Mirkovszky Mária a párisi Sarah Bernhardt Színház tagja, ki Párisban mozdulatművészeti alkotásain kívül,

²⁵⁰ Az *Ujság*, 1931. február 5., *Magyarság*, 1931. február 6.

²⁵¹ Az *Ujság*, 1931. február 17.

²⁵² Mirkovszky saját jegyzéke

mint színpadi rendező is rendkívüli sikereket aratott, a Jóság szerepének alakításával, hosszas külföldi távolléte után, az előadás jótékony célja érdekében ezúttal először lép ismét a budapesti közönség elé ama Orkesztikai Iskola mozdulatkórusainak élén, melyben művészi fejlődését megalapozta.

Az Árpád-házi szent ismert életjelenetei a Jó és Gonosz szimbolikus harcának illusztrációi gyanánt jelennek meg és a néma mozdulat erejével az események titokzatos lelki értékét közelebb hozzák a néző belső világához, mint a beszélő jelenetek. E jeleneteket is Dienes Valéria dr. Orkesztikai Iskolájának művészei és mozdulatkórusai adják elő a címszerepben Jaskula Viraág Ilona mozdulatművésznővel, akinek lélektől áthatott, finom technikájú művészetében közönségünk már sokszor gyönyörködött.”²⁵³

1932. október 27. Vigadó – A Jézus Szíve Szövetség éves díszünnepélye Krisztus királysága tiszteletére

A műsorban „óriási tetszés mellett mutatták be Dienes Valéria: Hódolat Krisztus Királynak című mozdulatkölteményét, amelynek zenéjét Kerényi György szerzette. A kísérő énekkarokat a MÁV Kisboldogasszony-templom énekkara szolgáltatta. A főszerepeket D. Mirkovszky Mária, J. Viraág Ilona és Dienes Gedeon alakították.”²⁵⁴

1932. november 27. Lenke úti iskola – Műsor orkesztikai növendékekkel²⁵⁵

1933. augusztus 27. Balatonfüred, Grand Hotel nagyterme – A Balatoni Szövetség táncestélye

Fellép: Mirkovszky Mária, J. Viraág Ilus, Rózsa Magda és Ugornyai Robitsek Gyula²⁵⁶

1933 őszétől „A küszöbön álló hangversenyévad során a hazai mozgásművésznők, a Kállay-, Turnay-, Szentpál-, Riedl- és Kármán-iskolák, Bauer Lilla, Gyárfás Klári, Szász Eta, Mirkovszky Mária és Kunos Magda táncesteket rendeznek. A szólisták legnagyobb részét Herz Ottó dr. és Kósa György kísérik zongorán.”²⁵⁷

1933. november 25. Veres Pálné Leánygimnázium – Diákok jótékonycélú színelőadása, ego: Veres Pálné iskolája című alkalmi darabjának bemutatója

Rendezte Lakner Klára tanárnő, a táncokat komponálta és tanította Mirkovszky Mária²⁵⁸

1933. október 10. Ottokár Kultúrház – Prohászka-emlékest a Katolikus Nagygyűlés alkalmából

²⁵³ *Nemzeti Ujság*, 1932. október 6.

²⁵⁴ *Nemzeti Ujság*, 1932. október 30.

²⁵⁵ Mirkovszky saját jegyzéke

²⁵⁶ *Magyar Hírlap*, 1933. augusztus 31.

²⁵⁷ *Az Ujság*, 1933. szeptember 17.

²⁵⁸ *Magyar Lányok*, 1933. december 17.; Mirkovszky saját jegyzéke

Műsor: *A magvető* címmel, evangéliumi parabolajátékot adtak elő az Orkesztika Iskola mozdulatkórusai és művészei a Szent Cecília énekkar közreműködésével. A mozdulatkórus betanításában Mirkovszky Mária és Viraág Ilona segédkeztek²⁵⁹

1933. december 9. Gresham palota (Mérleg utcai kapu) – Táncbemutató a Dolgozó Nők Clubjában

Előadást tart Mirkovszky Mária táncművésznő *A mozdulatművészetéről*, táncbemutatóval²⁶⁰

1934. február 12. Otthon Írók és Hírlapírók Körének terme – A Magyar Írónők Körének műsoros farsangi estje

Műsoron: műkedvelők szavalat- és énekszámai, a tagok által előadott színpadi jelenet és Mirkovszky Mária növendékeinek bemutatója²⁶¹

1934. június 3. Zeneakadémia kamaraterme – Magyar Dalünnepély a Dalpártolóbizottság pályázat eredményének kihirdetése és a díjkiosztás alkalmából

A műsorban fellépnek J. Viraág Ilona, Losonczy-Szabó Ay, Rózsa Magda táncművésznők és Mirkovszky Mária mozdulatművészeti csoportja. „*J. Viraág Ilus táncművésznő szellemes koreográfiai képekben, izléses pantomimjelenetekben versinterpretációkat mutatott be.*” A MOVE dalkört vezényli Magyar László karnagy, kísér Rácz Józsi és cigányzenekara, Tóth Aladár zeneszerző közreműködésével²⁶²

1934. június 6. Hrabovszkyné dr. Révész Margit villája (Zugliget, I., Remete út 16.) – A Budapesti Soroptimista Club garden partyja

Műsor: dr. Spurné Bárdos-Féltoronyi Magda dr. elnök a soroptimizmus eszméit ismerteti, majd fellépnek Mirkovszky Mária mozdulatművészeti iskolájának növendékei és K. Sztojanovits Lili, Simonffy Margot és B. Sztojanovits Adrienne leánykórusa

1934. október 20. MAC (Magyar Athletikai Club?)²⁶³

1934. november 6. ? – A Budapesti Soroptimista Club nyilvános összejövedele

Az est keretében dr. Spurné Bárdos-Féltoronyi Magda dr. elnök az idei nyáron tartott párizsi Soroptimista világkongresszusról számol be, majd Mirkovszky Mária tart előadást a mozdulatművészetéről tanítványainak illusztrációjával

1935. május 24. Városi Színház – Az Actio Catholica Országos Elnöksége által rendezett díszelőadás a Szent Erzsébet ünnepi hét alkalmából

²⁵⁹ *Budapesti Hírlap*, 1933. október 11.

²⁶⁰ *Ujság*, 1933. december 16.

²⁶¹ *Magyar Hírlap*, 1934. február 14.

²⁶² *Nemzeti Ujság*, 1934. június 5.

²⁶³ Mirkovszky saját jegyzéke

„Színre kerül dr. Dienes Valéria két szimbolikus mozdulat játéka a Tíz szűz evangéliumi parabolajáték énekkarral és szavalókórusral és a Rózsák szentje, a Szent Erzsébet életéről szóló mozdulat-költemény. A kísérőzenét Bárdos Lajos és Kerényi György komponálták és a szavalókórusokkal együtt a Cecília kórus adja elő Bárdos Lajos vezényletével. A mozdulatkölteményekben a főszerepeket az Orchestikai Iskola művészei, J. Viraág Ilona, D. Mirkovszky Mária, Rózsa Magda és Dienes Gedeon, a gyermekszerepeket Németh Andrea és Zamaróczy Márta növendékek, a szimbolikus képeket dr. Dienes Valéria mozdulatkórusai alakítják.”²⁶⁴

1935. szeptember 30. Városliget, Iparcsarnok előtti tér – *A gyermek útja*. Dienes Valéria kórusdrámájának bemutatója a Katolikus Nagygyűlés alkalmából

„Dienes Valéria dr. írta meg a kórusdráma szövegét és orcheogramját, Bárdos Lajos állította össze a kísérő zenét. Az ezer szereplő Dienes Valéria orchestikai iskolájából és az iskolai misztérium-kórusokból válogatódott össze, az énekkar és a szavalókórus számait Bárdos Lajos vezényletével a Cecília Kórus adta elő. A szólót R. Simonffy Margit mondta. A baritonszólót Orgoványi János énekelte, a hangszerkíséretet Péter József látta el. A mozdulatkórusok művészei közül ki kell emelni J. Viraág Ilonát, Mirkovszky Máriát, Rózsa Magdát és Dienes Gedeont, de a többiek is pompásan összetanult, stílusos játékot adtak.”²⁶⁵ M. M. az anya és az angyal szerepét táncolta.

1937. február 2. Zeneakadémia kamaraterme – *Mária, a megváltás anyja*. Dienes Valéria misztériumjátéka 12 képben, bemutató a Mária kongregáció jubileumának tiszteletére. Előadják az Orkesztika Iskola művészei, növendékei, mozdulatkórusai és a Cecília énekkar, zenéjét összeállította Bárdos Lajos, a rendezőt segítette Geguss Kornélia²⁶⁶

1937. április 25. Uránia Színház – *A Szociális Missziótársulat matinéja – Mária, a megváltás anyja*²⁶⁷

²⁶⁴ *Nemzeti Ujság*, 1935. május 24.

²⁶⁵ *Új Nemzedék*, 1935. október 2.

²⁶⁶ *Nemzeti Ujság*, 1937. január 24.; *Magyarság*, február 4.

²⁶⁷ *Nemzeti Ujság*, 1935. március 31., április 4.

MOZDULATISKOLA

T o r n a

Gyermekeknek:

hanyag tartás
lábhibák javítása
izomerősítés

Felnőtteknek:

testformálás
fogyasztás
munkautáni
üditő edzés

MIRKOVSKY MÁRIA

OKL. MOZDULATMŰVÉSZ, ÉNEK- ÉS TORNATANÁR
XI., TARCALI-U. 12. SZ. (Szt. Imre hg. út mellett). Telefon: 46-81-81

Orkesztika

Teljes
művészi kiképzés

•

Tánc Akrobatika

•

Tanárképző előkészítő
az állami oklevél
elnyeréséhez

F. k. Mirkovszky Mária.

May rt. Bpes

Mirkovszky Mária tanári munkája, tanítványainak fellépései

1934-1948

1934 szeptembere

„Mirkovszky Mária elismert, a mozdulatművészet minden ágát – akrobatikát is – felölelő iskolájában a beíratások és a tanítás megkezdődött. Felnőttek és gyermekek; művészek és pedagógusok számára. Pesten: VIII., Rákóczi út 19., félem. 16. és Budán: XI., Tarcali u. 12. sz.”²⁶⁸

1935. február 2. Szent József r. k. Egyházközség (VIII. Mária Terézia tér) székháza – A Pesti Első Bölcsőde Egylet jótékony teadélutánja

Műsor: dr. Tiefenthaler József pápai kamarás ünnepi beszéde, Mirkovszky Mária tanítványainak táncszámai, dr. Nyers László ének, Höger Mária zongora, Hessky Ferenc szavalat²⁶⁹

1935-1936 tanév Szent Margit Leánygimnázium (XI. Villányi út 5-7.) – Iskolai orkesztikai tanfolyam

„Mirkovszky Mária személyes vezetése alatt mindkét félévben orkesztikai (mozdulatművészeti) tanfolyamon vettek részt a diákok heti 2 órában, illetve 6 hónapon keresztül. Ebben egyrészt a testtartás hibáinak – talpsüllyedés, rossz gerinctartás, szűkmellúség, rossz légzés – ellensúlyozására végeztek gyakorlatokat, másrészt a harmonikus mozdulatképzés céljából orkesztikai táncokat tanultak zenére és költeményekre. Eredményeikről nyilvános előadásokon számoltak be. A tanfolyamon 12 növendék vett részt, akik az intézet Szent Margit-ünnepélyén orkesztikai jelenettel szerepeltek, a Zeneművészeti Főiskolán pedig a tanfolyam évváró vizsgáján Magyar koszorú című táncjelenettel osztatlan sikert arattak. Vezetőszerepekben játszottak: Kovács Ilona, Stolz Mária, Nagy Ágoston Margit, Szöllősy Mária.”²⁷⁰

1935. november 5. Szent Margit Leánygimnázium – A budapesti r. kat. egyházközségek zamárdi gyermeküdülőttelepe javára rendezett előadás a Mirkovszky Mária orkesztikai iskoláját látogató növendékek személyes felléptével

1935. december 8. X. kerületi Gyermekotthon²⁷¹

1936. január 5. Budai Katolikus Kör díszterme – Az Agárd-fürdőtelepi római katolikus templomépítő bizottság templomalapja javára rendezett műsoros est

²⁶⁸ Pesti Hírlap, 1934. szeptember 30.

²⁶⁹ Nemzeti Ujság, 1935. február 2.

²⁷⁰ XI. ker. Szent Margit leánygimnázium értesítője az 1935/36-os iskolai évről. Budapest, 1936

²⁷¹ Mirkovszky saját jegyzéke

Műsor: Tamás Ilonka énekművésznő, Mirkovszky Mária mozdulatművészeti iskolájának növendékei, Pusztay Sándor, Szentgyörgyi László, Závodszy Zoltán, Vargha Pál, az Operaház tagjai²⁷²

1936. február 2. Zeneművészeti Főiskola nagyterme – Katolikus egyházközségek által rendezett jótékony célú előadás

Műsor: József Ferenc királyi herceg költeményére szerzett szimbolikus mozdulatkórus a növendékek csoportjaival

„A műsor középpontjában állott vitéz József Ferenc királyi herceg Kikelet című nagyhatású költeményének érdekes orkesztikai beállítása. Mirkovszky Mária növendékei bevezetésül Dohnányi Rurialia hungaricájának Adagiójára a „reményvesztettek” fájdalmas összeomlását érzékeltették kifejező mozdulataikkal, mellettük a „dolgozók” csoportja kapcsolódott a költői kompozícióba. Majd a zene folytatásaként Neproszel Kató szavalta el a Kikelet című verset, amelyet a „lelkesítők” ritmikai csoportja kísért a költeménynek megfelelő mozgás-crescendóval. Végül a különböző középiskolák festői, magyarruhás csoportjai magyar táncokat lejtettek.”²⁷³

1936. március 27. Pátria Klub díszterme – A Nemzeti Kultúr Egyesület balatoni délutánja R. Barabás Gizella festőművész rendezésében

Műkedvelők mellett fellépnek Mirkovszky Mária mozdulatművészeti iskolájának növendékei²⁷⁴

1936. május 6. Katolikus Kör fehérterme (IV. Molnár utca 11.) – A Magyar Nők Szentkorona Szövetsége IV. kerületi szervezete műsoros teadélutánja

A műsor 5. száma: Mirkovszky Mária mozdulatművészeti iskolájának táncszámai. „Fegyvertánc, előadják: Féreghy Éva, Fleisch Zsuzsi. Zenéje Beethoven; Menuette, előadják: Stolz Marika, Szöllőssy Méry. Zenéje Edmund Mayer; Pásztortánc, előadja: Emmanuel Marika. Zenéje Debussy; Korcsolyatánc, előadja: Lethenyi Baba. Zenéje: Delibes; Vasárnap délután, előadják: Kovács Helénke és a csoport. Zenéje: Schubert. Zongorán kísér: Biewald Hilda²⁷⁵

1936. május 16. Zeneművészeti Főiskola nagyterme – Mirkovszky Mária mozdulatművészeti iskolájának évváró előadása

„A telt ház különösen nagy érdeklődéssel fogadta a Béka király pantomimot, melyet Mirkovszky Mária komponált Szőke Tibor muzsikájára. A Kaktuszék táncolnak című számban Rózsa Magda kiforrott művészetéhez kitűnően simult Mucsnyák Jolánka akrobata-szerű mozgási készségével.

²⁷² Pesti Hírlap, 1936. december 22.

²⁷³ Budapesti Hírlap, 1936. február 4.

²⁷⁴ Ujság, 1936. március 27.

²⁷⁵ Nemzeti Ujság, 1936. május 6.

Egyébként a színvonalas műsor minden számát friss művészi lelemény és komoly pedagógiai munka jellemezte.”²⁷⁶

1936. július 10–11. Gellért Szálloda – Műsoros est és divatbemutató a Nemzetközi Asszonyhéten (Sorooptimista esemény)

„A program utolsó számaként Mirkovszky Mária tánc csoportja magyar táncokat és műűszást²⁷⁷ mutat be a Hullámfürdőben.” Másnap „a komoly program után magyaros divatbemutató következett. Juhászné divatszalonjának, valamint Mirkovszky Mária tervezői ötleteinek felvonulása volt a divatbemutató, melyen óriási tetszést arattak a külföldi hölgyek között kivált a magyaros díszítésű, végtelenül elegáns, várúrnő-motívumú estélyiruhák.”²⁷⁸

1936. november 8. Szent Vince Egyesület és Úrinők Mária Kongregációja helyisége (IV. Szervita tér 6., földszint) – Műsoros est Mirkovszky tanítványainak felléptével²⁷⁹

1936. december 7. Városház utcai Iskola

1936. december 19. Stefánia Szövetség²⁸⁰

1937. február 13. Sorooptimista Club ünnepségén fellépés²⁸¹

1937. június 7. Pátria Klub nagyterme – Mirkovszky Mária mozdulatművészeti iskolájának vizsgálóadása

„A változatos artisztikus gyakorlatok és táncok eredetiségükkel és finom művészi beállításukkal nagy sikert arattak. Az egybegyűlt nagyszámú közönség meleg ünneplésben részesítette az iskola igazgatóját, Mirkovszky Mária-t és tanárait, J. Viraág Ilonát és Rózsa Magdát. A növendékek közül kitűnt Székelyhidny Mária eredeti egyéni és csoportkompozícióival, Fereghy Éva s a kis táncpár: Medgyes Jolika és Répászky Jucika, de figyelemreméltó volt Dévay Márta, Groh Kata, Szűk Eszterke, Groh Matyika, Farczady Renée, Bartos Angyal, Mohrer Edith, Gulden Erika, Kovács Hella és Nagy Margitka szereplése is.”²⁸²

1937. június 19. előtt Sorooptimista Club ünnepségén fellépés²⁸³

1937. szeptember 1. Kardosrét, Walla-Ányos kúria, Walla Tibor terme – Fellépés magántanítványokkal?²⁸⁴

²⁷⁶ *Magyarság*, 1936. május 19.

²⁷⁷ A Táncarchívumban megtalálható egy ilyen „vizirevű” 1934-ben írt, kéziratos terve (pl. kétféle jelmezben szomorú bevonulás – vízbe torkollás – átváltozás – egyenes vonalból körré, delfin átúszással karon, test alatt – a körbe kívülről érkeznek közepén fel és szélesítik, szétnyitják – kettős kör, kétféle fejdísz, csere a víz alatt, forgások, láblendítések stb.) OSZMI 2023.2.3

²⁷⁸ *Pesti Napló*, 1936. július 12., *Magyarország*, 1936. július 10.

²⁷⁹ Mirkovszky saját jegyzéke; *Magyarság*, 1936. november 5.

²⁸⁰ Mirkovszky saját jegyzéke

²⁸¹ Mirkovszky saját jegyzéke; Köszönőlevél, 1937. június 19.

²⁸² *Nemzeti Ujság*, 1937. június 10.

²⁸³ Köszönőlevél, 1937. június 19. OSZMI

²⁸⁴ Mirkovszky saját jegyzéke; az interjúban említett fényképek egy része itt készült (lásd 50. jegyzet)

1937. november 14. Szent Vince Egyesület (Krisztinaváros) – Műsoros est a szegények karácsonyi segélyezésére, Bognár Elek színművész összeállításában, Mirkovszky-növendékekkel²⁸⁵

1938. március 15. Zeneakadémia nagyterme – Egry Anna előadóestje
*„Mint szerző különösen sok tapsot kapott Óramese című költeményével, amelyet a Mirkovszky-iskola kitűnő növendékei tánccal kísérték.” „Kilenc gyönyörű lány hajlongott a tapsviharban, olyan sikerük volt, hogy egyenként és külön-külön megjegyeztük mind a kilenc nevet: Bartos Angyal, Farczady Renée és Lucia, Hír Mária, Gulden Évike, Medgyes Jolika, Mohrer Edit, Féreghy Éva és Walleshausen Éva.”*²⁸⁶

1938. április 21. Budai Klub (II. Margit körút 48.) – A Dolgozó Asszonyok Lapja olvasóinak összejövetelén Mirkovszky Mária előadása *A fiatalság titka a helyes lélekzés* címmel és bemutatóval²⁸⁷

1938. június 24. Zeneművészeti Főiskola kamaraterme – Mirkovszky Mária mozdulatcsoportjának vizsgaelőadása
„Pénteken délután a Zeneművészeti Főiskola kamaratermét harmatos ifjúság töltötte meg és azok hozzátartozói, szülői, akik mindvégig a kedvenceik iránt érzett lelkeséggel tapsolták és dédelgették körül övéiket. A négy-öt éves apróságoktól egészen fel a tanárképzős növendékek akrobatikus mutatványaiig megtaláltuk itt a mozdulatcsoportok legkülönbözőbb osztályait. Mint ahogy Mirkovszky Mária, a növendékek kiváló vezetője mondta, ezek a gyerekek valóban bebizonyították, hogy szinte észrevétlenül, játékos utakon sajátítják el mindazt a képességet, mely őket egészen a mozdulatművészetig felemeli. Erről tettek tanúságot a tanárképzős növendékek saját elgondolású gyakorlatai, melyeket Bartos Angyal, Farczady Renée, Féreghy Éva és Magyar Edit adtak elő. De az utónpótlás is kitűnő. A kis Medgyes Jolika született tehetség és groteszk ábrázoló talentum. A nagy érdeklődéssel kísért Élő muzsika című kép egészen eredeti módon mutatja be a hallásképző tanfolyam növendékeivel a játékos hang és hallásképző gyakorlatokat. Akonczné Muhoray Blanka, a tánckompozíciónak és zenéjének szerzője ragyogtatta itt meg kiváló énektanár képzetségeit, melyekkel a rábízott apróságokat neveli és előkészíti a komoly zenetanulásra. Akonczné Muhoray Blanka a hangképzési, a lélegzési gyakorlatokat játszi könnyedséggel sajátíttatja el a rábízott növendékekkel és ezzel észrevétlenül kedvelteti meg a muzsikát még a zenére kevésbé hajlamosakkal is. Egyben mint zeneköltő is figyelemreméltó, invenciózus kísérőzenéje őszinte méltánylást kapott, úgyszintén a

²⁸⁵ Mirkovszky saját jegyzéke; *Nemzeti Ujság*, 1937. november 17.

²⁸⁶ *Színházi Élet*, 1938/14.54., *Esti Újság*, 1938. március 17.

²⁸⁷ *Ujság*, 1938. április 21.

közreműködő Rózsa Magda táncművész, a Mirkovszky-iskola tanára és a szóló zongoraszámmal feltűnt Medgyasszay Gabriella.”²⁸⁸

1938. szeptember 4.

„Dr. Dienes Valéria orchesztikai iskolájába (Krisztina körút 59., földszint) a beíratások megkezdődtek. Kezdő, haladó és tanárképző tanfolyamok lesznek, utóbbin mozdulatművészi tanárnői oklevelet lehet szerezni. A tanítás hétfőn szeptember 5-én kezdődik.”²⁸⁹

„Mirkovszky Mária mozdulatművészeti iskolájában (XI., Tarcali utca 12.) megkezdődött a beíratás és a tanítás. Tanerő- és művészképzés, gyermek és felnőtt csoportok, játékos hajlasképzés, kondi-ciO-L-Aning. A belvárosban külön tanfolyam.”²⁹⁰

1938. október 15. Kozmetikus Iparosok Országos Egyesületének terme (V. Erzsébet tér 14. II.) – előadás²⁹¹

1938. december 4. Belvárosi Színház – Rózsa Magda táncmatinéja

„Rózsa Magda nevét ismerik már a táncművészet iránt érdeklődő körök, de önmagát kereső akarása, fejlődési irányvonala sokáig meghatározhatatlan maradt számukra. [...] Feltehető, hogy Rózsa Magda most már megtalálta sajátos terepét, amelyen közvetlenebbül és felszabadultabban fejezheti ki önmagát. Ez a terep: a groteszk paródia. Egyik műsorszámában a romantikus Chopin-muzsikára táncoló „klasszikus” balerínákat gúnyolja ki Rózsa Magda, két exotikus táncában meg a világjáró hindu, illetve japán vendégművészeket. Vannak jó megfigyelései, mulatságos részletei, de az egész tánckompozíció megszerkesztése, felépítése még kissé egyenetlen. [...] A matinén Mirkovszky Mária növendékei vettek részt és Burger Erzsébet zongoraművész látta el a kíséretet.”²⁹²

1939. január 6. Szent Vince Szeretet Egyesület – Teaest a szegények javára, művészvendégekkel²⁹³

1939. február 14 előtt Szolnok vármegyei Vitézi Társadalmi Bizottság – előadás²⁹⁴

1939. április 13. Kozmetikus Iparosok Országos Egyesületének terme (V. Erzsébet tér 14. II.) – Mirkovszky Mária előadása *Harmonikus test- és lélekképzés* címmel, iskolája növendékeinek bemutatásaival²⁹⁵

²⁸⁸ *Nemzeti Ujság*, 1938. június 25., *Magyarság*, 1938. június 26.

²⁸⁹ *Nemzeti Újság*, 1938. szeptember 4. hirdetés

²⁹⁰ *uott*

²⁹¹ Mirkovszky saját jegyzéke

²⁹² *Népszava*, 1938. december 6.

²⁹³ Mirkovszky saját jegyzéke és köszönőlevél

²⁹⁴ Köszönőlevél, 1939. február 14.

²⁹⁵ *Pesti Hírlap*, 1939. április 13.

1939. június 1., 22. Szolnok, Városi Színház – Mirkovszky Mária mozdulatművészeti iskolájának évváró előadása, Rózsa Magda közreműködésével²⁹⁶

1939. június 11. Uránia Színház – dr. Dienes Valéria Orkesztika Iskolájának vizsgálati előadása

„Dr. Dienes Valéria mozdulatkulturájának illusztrálására száznál több fiatal lány, iskoláslányok, művésznövendékek, amatőrök és ötven 5-10 esztendőes gyermek lépett a színpadra. Dr. Dienes Valéria az Orkesztikai Társaságban egyesítette mindazokat az iskolákat, melyeknek vezetőit maga képezte ki és melyek az orkesztika rendszerével és módszerével élnek és dolgoznak azokon a női testkultúra lényegébe vágó feladatokon, amelyeket dr. Dienes Valéria az orkesztika célkitűzéseibe felvett. Az előadás ezúttal a rendszer szigorú elméleti felépítésen alapuló pedagógiáját kívánta megvilágítani. Megmutatták, hogy rendszerüknek mind az iskolai tömegtanításra, mind az egyéni művészet technikai ellátására megvannak a maga eredeti és hatékony módszerei. Az orkesztika iskolai alkalmazását a Ranolder Klára Intézet Nőiipari Középiskolájának, a zsámbéki Keresztes Nővérek tanítónőképző intézetének növendékei mutatták be festői csoportokat alakító változatos testképző mozdulatkórusokban, a művészi technikát és előadóképességet a mozdulatművész iskolavezetők, Mirkovszky Mária, Viraág Ilona, Hahny Lujza, Véghely Ili és a legifjabb végzettek, Geguss Kornélia, Kisházy Kárnik Vilma, Pogány Annamária, Sáfrány Györgyike képviselték. A Dienes-iskola jelenlegi növendékei közül kitűntek Vasdinnyey Marika, Beöthy Olga, Martinszky Klára és Perczel Erzsébet. A gyermekek közül jelentékeny képességeket árultak el a kis Bakos Marika, Haász Bernadette, Nitsch Hédike és Kálmán Mária a Ridikül című mozdulathumoreszk kacagtató jeleneteiben, míg Egry Éva, Jób Katóka, Hevesy Katika és Herczegh Ágika páros mozdulatjátékaikban arattak sikert. A végzett mozdulatművésznők kompozíciói közül különösen tetszettek Geguss magyar stílusú alkotásai, Kisházy Kárnik játéka, Rózsa kardtánca, Viraág fátyoltánca, Hahny és Véghely tánc-etűdje, legjobban a Dienes-növendékek mélyen szimbolikus Bölcsesség kórusa. Az előadás mindenesetre bizonyosságot tett arról, hogy az orkesztika ma a női testkultúrának immár egész pedagógiai és művészi generáció által művelt irányzata, magyar keresztény szerzőtől származó, magyar földön fejlődött mozdulatrendszer, melynek művelése leányainknak életpályául is választható. Aki látta a vasárnapi bemutatót, az számot adhat magának ez iskolák szelleméről, nevelő értékéről, fegyelmeztségéről és testi-lelki képző erejéről. Az Orkesztikai Társaság most új programot készít, mellyel az őszi évad elején művészeivel fog bemutatkozni közönségünknek.

²⁹⁶ Mirkovszky saját jegyzéke és meghívó

*Erre való tekintettel, az Orkesztika Iskola nem zárul be a nyáron, hanem rendszerismertető, technikai és elméleti tanfolyamokat tart július 2-ától kezdve, gyermekek és felnőttek számára.*²⁹⁷

1939. szeptember 1. Az Orkesztika Iskola tanévnyitása

„Dr. Dienes Valéria Orkesztikai Iskolájában a beíratások szeptember 1-én, pénteken, a tanfolyamok szeptember 4-én, hétfőn kezdődnek. Beiratkozni lehet vagy szakszerű mozdulattanulmányokra, melyek a mozdulatművészeti és mozdulatpedagógiai életpályára készítenek elő vagy amatőr mozdulatkultúrára, mely az egyéni testi-lelki egészség és harmónia szolgálatában áll. Mindkét céllal jelentkezhetnek gyermekek is, felnőttek is. Az Orkesztikai Iskolával kapcsolatosan nyílnak meg Zsedényi Károly balett-tanfolyamai és Dienes Gedeon zártkörű szalontáncanfolyamai. Az Orkesztikai Iskola tanerői a gyakorlati órákon Geguss Kornélia, Mirkovszky Mária és Viraág Ilona mozdulatművészek, az elméleti órákon dr. Haspel Lujza, Kerényi György és Dienes Gedeon. Az iskola helyisége: XII. Krisztina körút 59. földszint
*2. Az Orkesztikai Iskola 1912/3. tanév óta fennálló őskeresztény intézmény és csak keresztény növendékeket vesz fel.*²⁹⁸

1939 szeptembere

*„Mirkovszky Mária mozdulatiskolájában a tanítás megkezdődött. Pedagógiai és művészi szakképzés. Javító torna és női tréning. Beíratás: XI., Tarcali-utca 12. szám alatt.*²⁹⁹

1939. december 4. Dolgozó Nők Klubja (V. Mérleg utca 2.)

Műsor: Étsy Emília szaval, Mirkovszky Mária csoportja és Rózsa Magda táncol³⁰⁰

1939. december 16. Szolnok, Városi Színház – Mozdulatművészeti iskola féléves vizsgaelőadása³⁰¹

1940. február 22. Ranolder Intézet Liszt Ferenc Kultúrterme (IX. Vendel u. 3/b) – Az Orkesztikai Játékszín I. műsora növendékekkel, Molnár István vezetésével

1940. március 30. Baross Szövetség³⁰²

1940. április 2. Gellért Szálló márványterme – A Soroptimista Egyesület vidám estje. A műsorban fellépnek Mirkovszky Mária mozdulatművésznő iskolájának növendékei is³⁰³

²⁹⁷ *Nemzeti Ujság*, 1939. június 13.

²⁹⁸ *Nemzeti Ujság*, 1939. augusztus 31. Az utolsó kitétel az 1939 májusában elfogadott, ún. második zsidótörvény rendelkezésének tudható be, amelynek értelmében az iskolák zsidó származású oktatóit nyugdíjazni kellett, diákok pedig korlátozott számban voltak felvehetőek

²⁹⁹ *Pesti Hírlap*, 1939. szeptember 26.

³⁰⁰ *Ujság*, 1939. december 3.

³⁰¹ Mirkovszky saját jegyzéke

³⁰² Mirkovszky saját jegyzéke

³⁰³ *Új Magyarság*, 1940. március 31. Dr. Dedinszky Gizella, az Egyesület elnökének köszönő levele: „Gratulálok a ma már országos hírű iskolához, amelynek öntudatos, komoly és szívet derítő szép munkájában ez alkalommal is gyönyörködhattünk.” OSZMI Fond 2/29

1940. április 7. Szent Teréz Intézet (VI. Próféta utca 1-3.) – Tavaszi jótékony hangverseny

Műsort adja: Nagy Izabella, az Operaház tagja, Albert Ferenc hegedűművész, Fodor János, az Operaház tagja, Mirkovszky Mária és Rózsa Magda iskolájának tanárképzős és művésznövendékei és a Szent Teréz Intézet mozdulatkórusai³⁰⁴

1940. április 28. Belvárosi Színház – Az Orkesztikai Játékszín II. műsora

Mirkovszky Mária, Viraág Ilona, Véghely Ili, Halmy Lujza iskoláinak bemutatója³⁰⁵

1940. május 22. Kozmetikus Iparosok Országos Egyesületének terme – előadás³⁰⁶

1940. június 15. Ranolder Intézet Liszt Ferenc Kultúrterme (IX. Vendel u. 3/b) – Mirkovszky Mária orkesztikai mozdulatiskolájának vizsgaelőadása

Közreműködnek: M. Rózsa Magda tanárnő, Farczády Renée, Féreghy Éva, Magyar Edit, Balanyi Magda, Gergelyffy Edit, Józsa Erzsébet és Marsó Éva, a tanárképző előkészítő növendékei, az iskola szolnoki növendékei, a Ranolder Klára Intézete és a Szent Teréz Intézet mozdulattanfolyamának növendékei

„Nagyszámú közönség nézte végig az iskola vizsgaelőadásának 25 számát, amelyek közül nem egy tett meggyőző bizonyítást arról, hogy hivatott kezek vezetnek és irányítják az iskolában a művészi mozdulatot tanuló fiatalságot. A mozdulatrendszer alapelemeitől a mozdulat formatani elemein s a balett-mozdulatstílus gyakorlatain át különféle táncstílus-tanulmányokig minden bemutatásra került, ami szorosán véve hozzátartozik az iskola anyagához és egyben a mozdulatművészet komoly elsajátításához. A növendékek legtöbbször átértékelték szerepüket és az irányító utasításhoz híven jártak el. Akadt közöttük olyan is, aki az iskolás kereteken túl, feltétlen tehetséget és elhivatottságot mutatott, mint például a fiatal Farnos Évike, aki fantáziájával, alakító és komponáló készségével tűnt ki a többiek közül. Kiválóan fűzte össze az adott mozdulatelemeket. A műsor első száma a Tücsök lakodalma című énekes mozdulatjáték volt, tele primitív bájjal és sok gyermekszereplővel, akik elfogódott örömmel játszották szerepüket. Utána sok gyakorlat, tanulmány és tánc bemutatása következett, mind a céltudatos mozdulatnevelés példái és eredményei.”³⁰⁷

1940. június 16. Uránia Színház – Az Orkesztikai Játékszín évzáró előadása az árvízkárosultak javára

³⁰⁴ Szent Teréz Intézet évkönyve az 1939–40-es iskolai évről. Budapest, 1940

³⁰⁵ Nyomatott műsorlap a hagyatékban

³⁰⁶ Mirkovszky saját jegyzéke

³⁰⁷ Új Magyarország, 1940. június 16., Népszava, 1940. június 18.

Dienes Valéria növendékein kívül közreműködnek Mirkovszky Mária, Viraág Ilus, Jármái Edit és Rózsa Magda iskolája³⁰⁸

1940 szeptembere

„Mirkovszky Mária mozdulat- és tornaiskolájában a szakképzés-, a gyermek- és felnőttcsoportok tanítása megkezdődött. Beíratás XI. Tarcali u. 12. sz. alatt.”³⁰⁹

1941. június 7. Zeneművészeti Főiskola kamaraterme – Mirkovszky Mária táncakadémiájának, torna- és mozdulatiskolájának vizsgaelőadása

Felléptek Farczády Renée, Féreghy Éva, Magyar Edit okleveles mozdulatművészek és az iskola összes növendékei

„A mozdulatművészet sokat fejlődött. Eleinte kicsúfolták, nem sok jövőt jósoltak neki, azonban ez a korszerű tánc végül is diadalmaskodott. Több évtizedes tapasztalat bebizonyította, hogy ennek az orkesztikai, akrobatikus, plasztikai és ritmikai tánctanulásnak megvan a feltétlen jó hatása a gyermek testi és lelki fejlődésére. Semmilyen iskola sem teremthet művészeket, de kifejlesztheti mindenkiben az érzéket a művészet megértésére és a szép tisztelete iránt. Négyévestől tizenhatéves korig láttunk növendékeket különböző mozdulatszámokban. A kitűnő Mirkovszky Mária pedagógiai érzékét és művészi rátermettségét dicséri, hogy növendékeiben fel tudja kelteni a lázas érdeklődést. Az apróságok között kitűnt Seidl Mariette és Olvetzky Editke, a serdülők közül Vörösmarty Éva és Farnos Évike, a nagyobbacska leányok közül pedig Gergelyffy Edit és Révay Éva.”³¹⁰

1941. június 21. ? – Dienes Valéria intézetének orkesztikai táncvizsgája

„Dienes Valéria dr., az Orkesztikai Intézet igazgatója a megalapítója annak az új mozdulatművészeti irányynak, amely számolva a fejlődésben levő gyermek testi és szellemi nevelésével, különös gondot fordított már kezdettől fogva az orkesztikára, ami a test mozgását elválaszthatatlan kapcsolatba hozza a szellem működésével és rászoktatja növendékeit arra, hogy érzéseiket és gondolataikat, ezeket a láthatatlan mozgásokat és lendületeket, testük vonalaival és mozgásával megrögzítsék, egy olyan jelképi kifejezésre tegyenek szert, amely állandó összhangot teremt a test és a lélek között. A nagyszerű táncvizsga keretében közreműködött, mint tanár, Dienes Valérián kívül Geguss Kornélia, Jármái Edit, Rózsa Magda, valamint Mirkovszky Mária.”³¹¹

³⁰⁸ Új Nemzedék, 1940. június 16.

³⁰⁹ Esti Újság, 1940. szeptember 17.

³¹⁰ Új Magyarország 1941. június 8., meghívó

³¹¹ Új Magyarország 1941. június 21.

1942. május 26. ? – Soroptimista rendezvényen való fellépés³¹²
1942. május 30. Vigadó nagyterme
1942. június 13. Szent Teréz Intézet
1942. június 14. Gellért Szálló
1943. június 9. Kelenföldi Református Egyházközség kultúrterme (XI. Darányi Kálmán út / Október huszonharmadika utca 5.) – Mirkovszky mozdulatművészeti és tornaiskolájának évvégi nyilvános órája³¹³
1943. július 4. k. ? – Mozdulatművészeti iskolák vizsgái
- „A most tartott vizsgákon különösen a Szent Teréz Intézet és a Mirkovszky Mária táncstúdió tehetséges növendékei tűntek ki legmegalapozottabb felkészültségükkel. Rózsa Magda tanárnő tanítványai közül főleg a bájosan mozgó kis óvodások, a szinte már teljesen kiforrott Medgyes Joli és a Halálfélelem című kompozícióban kiemelkedő és nagy reményekre jogosító Kelemen Márta arattak megérdemelt sikert. Mirkovszky Mária figyelemreméltó csoportjában legjobban a gracióz Medgyaszay Ily és a már külföldi vendégszereplésekre jogosult és finom megjelenésű Gergelyffy Edit nyerte meg a közönség és a hozzáértők tetszését.”³¹⁴
1943. augusztus 1. Bábolna³¹⁵

MIRKOVSZKY MÁRIA MOZDULATMŰVÉSZETI ÉS TORNA ISKOLÁJA.		
Az orkesztika rendszerének teljes felhasználása a következő ágakban:		
Tantervképzés	Művészképzés	Külön tanfolyamok.
Szakképzés (négy ill. két éves) elméleti és gyakorlati tanfolyamon az oklevél megszerzéséhez.	Teljes kiképzés a koncerttánc és a szinpaditáncra. A testtechnikai képzése és a kifejezőképesség nevelése.	Javító-izomgyakorlatok a tartás - láb - légzési hibák ellensúlyozására.
Plasztika	Táncművészet	Játékos hallás - hangképzés és hangszer-tanulás a zenei képességek fejlesztésére.
Ritika	Mozdulatművészeti akrobatika.	Fogyasztó és kondíció tréning.
Dinamika	Mimikai gyakorlatok	Koordinációs gyakorlatok a harmónikus, szép mozdulatstílus elsajátítására.
Némika	Táncstílus gyakorlatok	
Történelem	Táncszinpadgyakorlatok	
Akrobatika	Koszfűtán. - Maskirozás	
Magyar tánc	Szinpadtechnika	
Tanítványok	A táncszerzés tanulmánya.	Mind ezek
Csecsemő torna	A művészet elmélete	gyermek - serdülő - hölgy - külön fiú- csoport és magánórákban.
Javító torna	A művészet története	
(orvosi felügy.)	A táncosport technikája.	
Kórus gyakorl.		

MIRKOVSZKY MÁRIA mozdulatművészeti és torna iskolája.
 Budapest XI., Marcali-u. 18. szám.
 Telefon: 86-81-81.
 és IV., Árkád-u. 35. sz.
 Telefon: 48-86-38.

³¹² Dr. Dedinszky Gizella, a Soroptimista Egyesület elnökének köszönőlevele, 1942. május 30. OSZMI Fond 2/29

³¹³ Mirkovszky saját jegyzéke és meghívó, műsorral (lásd képen is)

³¹⁴ *Nemzeti Újság*, 1943. július 4.

³¹⁵ Mirkovszky saját jegyzéke

MIRKOVSKY MÁRIA
 MOZDULATMŰVÉSZETI ISKOLÁJA
 I. TARCALI U. 12.
 TELEFON: 68-1-81.

Budapest, a postabélyeg kelte.
ÉRTESÍTÉS!
 Szives tudomására hozzuk a volt növendékeknek és az érdeklődőknek, hogy iskolánkban a tanítás f. év szeptember 15-én megkezdődik. Felvilágosítás és beiratkozás naponta d. u. 2—4-ig és az iskola helyiségében l., Tarcali u. 12. 61-es vill. megálló
 Telefon: 68-1-81.
 Kiváló tisztelettel
MIRKOVSKY MÁRIA
 mozdulatművészeti iskola vezetője.

LAIKUSOK TANFOLYAMAI:
 Gyermekeknek korrekítvorna
 hallásképzés
 felnőtteknek kondíciótérning
 fogyasztó torna

SZAKSZERŰ KIKÉPZÉS:
 mozdulat gyakorlati
 művészeti elméleti
 pályára akrobatikai
 készülőknél továbbképző

Csoport és magánórak
 Tanár: J. VIRAAG ILONA mozdulatművésznő
 a Nemzeti Színház t.

MIRKOVSKY MÁRIA
 mozdulatművészeti és torna iskolájának
 évről évre nyilvános órája,
 1945 június hó 9-én délután 5 órakor,
 a Bp.-kelenföldi református egyházközség tornaszobájában.

S o r r e n d :

1.) Kisebik tornája.	
2.) Gyermekplasztika	
Élveztettem páromat	A csoport
Igy kell járni	Molnár Elli és Judit
A két kis kina	Ambrus L. és Szogyi E.
3.) Technikai gyakorlatok	A, B, C csoport
Eminikai gyakorlatok	
4.) Akrobatikai gyakorlatok	A, B, C csoport
5.) Akrobatikai előadás (Szubert)	B csoport
6.) Akrobatikai előadás (Schubert)	A csoport
Táncgyakorlatok:	
7.) Készöntő (Schubert)	Lee, Seidl, Woerkmann, Csányi S., Ölvetsky, Schenkerik, Serafini.
8.) Füzértánc (Tschaikovski)	B csoport

- S z ü n e t -

9.a) Magyar tánc (Csárdás)	Kalik Mária
b) Magyar lépés gyakorlat (Népdalok)	Téglássy, Pál
c) Magyar tánc (Csárdás)	A csoport
d) Magyar tánc (Népdal)	B csoport
10.a) Hővirág (Schumann)	Schmidt Marianna
b) A tücsök és a hangya (kis mese) (Schumann)	Csűrös Judit és Dudus
Virágok:	Gyermekcsoport
Fák és a nap:	A csoport
11.) Polka (Strauss Ján.)	Kalik Mária
12.) Pecskevaló (Strauss József)	Téglássy, Pál
13.) Szerenád (Moszkovszky)	Stolcz Mária
14.) Huncutkodó (Bartók)	Ölvetsky Editke

15.) Akrobatikus keringő (Strauss)	Fuskás Éva
16.) Hollandi kislány (Népdal)	Woerkmann Margitka
17.) Saccu (Chopin)	Gergelyffy Edit
18.) Lányom, lányom Gyöngyvirágom. Énekli:	Schenkerik Emmi
19.) Pálmás tánc (Népdalok)	Seidl Marietta
20.) Mese a bölcsönél (Chopin)	Gergelyffy Edit
21.) Előlekezés (Vocsey)	Medgyaszay Ilona
22.) Korong tánc (Jensen)	Csányi Kató-Teri, Kovács-Szűri
23.) A sellő (Debussy)	Gergelyffy Edit
24.) Magyar tánc (Csárdás)	Farkasdy Renée.

A csoport: Dóka Zsuzsi, Kalik Mária, Kovács Gizike és Katika, Müller Ági, Szócsi Etelka, Schmidt Marianna.
 B csoport: Csányi Erzsébet és Szűri, Lee Mária, Fuskás Éva, Schenkerik Emmi, Seidl Marietta, Serafini Livia, Vándy Marika, Woerkmann Margitka.
 C csoport: Kovácsy Évi, Pál Éva, Téglássy Erzsébet.

A 13.) szűri az előadói S T O L C Z M. az iskola volt növendéke okl. mozdulatművészes szerzeménye.

A 9.a), 9.b), 11), 14), 16), 19) szűriek M A G Y T A R E D I T okl. mozdulatművészes az iskola volt növendéke szerzeménye.

A 6), 9.c), 9.d), 10.a), 10.b), 24) szűriek szerzeménye és bejelentette: F A R C Z Á B Y R E N É K okl. mozdulatművészes az iskola segéd-táncára.

Igazgató: MIRKOVSKY MÁRIA okl. mozdulatművészes, ének és torna tanár.

Iskola: Budapest, XI., Tarcali-utca 12. Tel: 468-032

Nyári tanfolyamok régi és új növendékeink számára: július és augusztus havában.

Beiratás: júniusban. A jövő évre szeptember 5-ától, az iskolában.-

Ár: 20 fillér.

F. K.: Mirkovsky Mária.
 Soksz. Vörösvári, Bp. Múzeum-rt. 13.

1946 szeptembere

„Az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyamra való felvételre, valamint az előkészítő évfolyamra, szept. 12-ig lehet jelentkezni a szakelődők iskoláiban.

P. Berczik Sári, Szent István-park 35., N. Bokor Kata, Király-utca 100., Hirschberg Erzsébet, Akadémia-utca 1., L. Kállai Lili, Fürst Sándor-utca 1. Mirkovszky Mária, Tarcali-utca 12.”³¹⁶

1946. december 7. Gellért Szálló

1946. december 21 Magyar Pamutipar³¹⁷

1947 szeptembere

„Az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyam 1948/9. tanévének felvételi vizsgájára mozdulatművészeti előképzettséget a f. évi október hó elején megkezdődő előkészítő tanfolyamokon lehet megszerezni. Felvilágosítással szolgálnak a tanfolyam szakelődői:

P. Berczik Sári, V. Szt. István park 35., N. Bokor Kata, VI. Király u. 100., B. Hirschberg Erzsébet V. Akadémia u. 1., L. Kállai Lili, V. Fürst Sándor u. 31., Mirkovszky Mária, XII. Tarcali u. 12., R. Szentpál Olga, VI. Vilma királynő út 3.”³¹⁸

1947. november 7. Szociáldemokrata Párt Munkásotthona (XI. Mányoki út 16.) – Mirkovszky Mária és Farczady Renée mozdulatművészeti tanfolyamainak bemutatója³¹⁹

1947. december 15. Ranolder Intézet

1948. február 1. Szociáldemokrata Párt Munkásotthona

„A XI. ker. pártszervezet nőbizottsága sikeres műsoros teadélután rendezett az árvízkárosultak javára. Közreműködtek: Marosán Györgyné, aki az árvízkárosultak helyzetét ecsetelte, Pázmány György zongoraművész, Mirkovszky Mária táncegyüttese, Sugár Lenke és Gyurkovits Margit. A tiszta jövedelmet, 1300 forintot, a nőtitkárság útján juttatják az árvízkárosultaknak.”³²⁰

1948. június 20. Kelenföldi Református Egyházközség kultúrterme (XI. Schönherz Zoltán / Október huszonharmadika utca 5.) – Zártkörű, évváró mozdulatművészeti bemutató
Közreműködnek Farczady Renée és Mirkovszky Mária tanfolyamának növendékei és a Linum Lenfonógyár tánccsoportja. A zongoránál Nemes Nagy Éva³²¹

³¹⁶ Népszava, 1946. szeptember 11., hirdetés

³¹⁷ Mirkovszky saját jegyzéke alapján

³¹⁸ Népszava, 1947. szeptember 6.

³¹⁹ Meghívó

³²⁰ Népszava, 1948. február 7.

³²¹ Meghívó

Mirkovszky Mária újra orkesztikát tanít – Jókai tér 8.

1975-1987

1975 Vitányi Iván Dienes Valéria-interjúja nyomán Mirkovszky Máriát felkeresi Tamás Erzsébet, az orkesztika újraindítása lehetőségének ügyében

1975 szeptemberében újrakezdődik az orkesztika tanítása a VI. kerületi Balett Munkaközösség Jókai téri termében, Rózsa Magda régi mozdulatművészeti iskolavezető segítségével, illegálisan. Mirkovszky Mária tanítványai közül elsőként Heltai Erzsébet mutatkozik be nyilvánosan, kiállításmegnyitókön lép fel.

1975-től csaknem haláláig folyamatosan zajlott a tanítás a Jókai téren, amely számos érdeklődőt vonzott a kulturális élet minden területéről: színészek, színházi emberek, egyetemisták, művésznövendékek, tanárok jártak az órákra. Mária néni szabad szellemiségének felszabadító hatása mindegyikőjük számára életre szóló élmény volt, még ha röviden tapasztalták is meg. Mária néni sohasem mulasztotta el, hogy Dienes Valéria orkesztikájának mozdulatrendszerét, a plasztika, dinamika, ritmika, szimbolika tagozatait ismertesse, és maga mutassa be az azt illusztráló mozdulatsorokat. Az orkesztika eredeti mozdulathagyományát adta át „lábról lábra”, rögtönözve a zongoránál, mint mesternője, Dienes Valéria is tette.

1980 áprilisa az orkesztikát ismertető előadás és bemutató az Új Tánc Klub szervezésében (XIV. Thököly út 73.)

1980 májusa tanítványaival részt vesz a Balett Munkaközösség év végi bemutatóján az Egyetemi Színpadon

1980-81 tanítás a Jókai téren heti három alkalommal, évad végén bemutató. Év közben is tart rövid ismertető előadásokat különböző helyszíneken az orkesztikáról, amelyeket Heltai Erzsébet és Tatai Mária gyakorlati bemutatója követ.

1981 nyara orkesztikatábor Tamás Erzsébet zalai, vasboldogasszonyi otthonában, Mirkovszky Mária és tanítványai részvételével: szabadtéri, rögtönzött táncok, beszélgetések

1981-82 tanítás a Jókai téren heti három alkalommal, évad végén bemutatókkal. A bemutatón a Mária néni által összeállított gyakorlatok és a diákok saját kompozíciói mellett szerepelt a *Mennyei színjáték* (Dienes Valéria eredeti koreográfiája Babits versére, előadta Heltai Erzsébet), valamint két Mirkovszky Mária-táncetűd szintén Babits versekre: *Két nővér* (Heltai és Tatai Mária), *Luna* (Tatai). Más Mirkovszky-kompozíciókra Tatai Mária, Bánki Gabriella, Temes Mária és Osztrogonác Ágnes táncoltak.

1982-83 tanítás a Jókai téren heti három alkalommal, évad végén bemutató

- 1983. június 2.** Mirkovszky Mária előadást tart a Balatonfüredi Mozgásbiológiai Szimpozionon Tatai Máriával, *Orkesztika, a modern mozgáskultúra egyik eszköze* címmel
- 1983–84** tanítás a Jókai téren heti három alkalommal, évad végén bemutató
- 1984. február 24.** Mirkovszky Mária az orkesztikáról beszél Vitray Tamás *Csak ülök és mesélek* című műsorában, a Magyar Televízióban. Ugyanebben az évben egy másik tv-interjú és video-dokumentumfilm is készül vele és tanítványaival
- 1984 márciusától** orkesztikai tanfolyam indul Tatai Mária vezetésével
- 1984–1986** még tart a tanítás a Jókai téren majd a Ménesi úton (Rózsa Magda, a pártfogó halála után Réti Piroska megszüntette a Jókai téri terembérlést)
- 1984–1986 között** több interjú készül vele (Merényi Zsuzsa, Lőrinc László), részben az orkesztikára, részben egyéb ifjúkori ismeretségeire vonatkozóan
- 1986 tavasza** Alma Yoray amerikai táncos improvizációja Esztényi Szabolcs zongorakíséretével a Múcsarnok aulájában. Az esten közönségként részt vesz tanítványaival Mirkovszky Mária is
- 1986 májusa** Mirkovszky Mária előadást tart az orkesztikáról a Vajdahunyad utcai Stúdióban. Tatai Máriával és Bognár Anikóval beszélgetve otthonában visszaemlékezik életpályájára
- 1986 őszén** még tanítani kezd, majd ebben meggátolja elhatalmasodó betegsége

Mirkovszky Mária utóélete – emlékünnepek

- 1997. május 25.** Az első emlékest Mirkovszky Mária halálának 10 éves évfordulóján a Kosztolányi Kulturális Központban (Pinceszínház) (IX. Török Pál utca 9.). A három működő orkesztika-csoport, Hárs Klára, Osztrogonác Ágnes és Tatai Mária tanítványai lépnek fel. Közös táncként az egyiptomi mozdulatsor bemutatása, gyertyákkal. Tarkó Magda improvizációs énekes és zenei kíséretére Heltai Erzsébet táncol. A közönség soraiban jelen vannak a Dienes család tagjai, Dombó Lászlóné és számos régi barát. Az estet szervezte Tamás Erzsébet
- 1998. május 25–26.** Dienes Valéria-emlékünnap és a *Nyolc boldogság* misztérium a régi Zeneakadémián és a Mátyás templomban, Tamás Erzsébet szervezésében
- 1998. október 10.** A *Nyolc boldogság* misztériumjáték előadása Székesfehérváron és emlékmise a Felső-Krisztinavárosi templomban Dienes Valéria emlékére, Tamás Erzsébet szervezésében

- 1999** Dienes Valéria *Csipkerózsika* mese-orkesztikájának előadása Montay Bea harmadikos tanítványai által a pesthidegkúti Gyermek Házában, Tamás Erzsébet betanításában; később a Marczibányi téren is
- 2002. november 8–10.** Nemzetközi Isadora Duncan Emlékfesztivál az Uránia Filmszínházban és a Nemzeti Táncszínházban, ahol Tatai Mária Orkesztika Mozdulatszínháza is szerepel
- 2007. június 9.** Heltai–Tarkó: *Alkotó fantázia I. (Nyolc boldogság misztériumjáték-részlet)* a Liszt Ferenc Kamarateremben; *Alkotó fantázia II.* a Szent Margit Gimnáziumban. A lengyel Zeneakadémia improvizáció-professzora, Esztényi Szabolcs zenei rögtönzésére bemutatott tánc, Tarkó Magda énekes és Tardy László kórusa közreműködésével. Tamás Erzsébet szervezése
- 2008. április 11.** Emlékezés Mirkovszky Máriára 112. születésnapján a Bajor Gizi Színeszmúzeumban. Mirkovszky Mária eredeti koreográfiáját, Babits Mihály *Két nővér* című versét eltáncolja Tatai Mária és Heltai Erzsébet, Mária néni saját, felvételtől szóló versmondására. Tamás Erzsébet szervezése
- 2009. május 16.** Emlékezés Dienes Valériára a Bajor Gizi Színeszmúzeumban. Elhangzik Dienes Valéria előadása a szeretetről, a Rozgonyi házaspár birtokában lévő magnófelvételtől, amelyet Dienes Valéria lelki óráin rögzítettek. Az estet bevezeti Szabó Ferenc SJ, a Vatikáni Rádió magyar osztályának volt vezetője, részt vesznek a családtagok, régi és új növendékek, köztük Baka Csilla, akit naplójában Dienes Valéria utoljára megemlíti, mint orkesztikai utódját. Tamás Erzsébet szervezése
- 2009. október 16.** A Kortárs Orkesztika Egyesület emlékműsora a Nemzeti Táncszínházban, visszatekintés mozgóképekkel és személyes emlékekkel Dienes Valériára és Mirkovszky Máriára, Tatai Mária szervezésében
- 2012. április 13.** Mirkovszky–Greguss Családgaléria kiállítás a Kosztolányi Pinceklubban (IX. Mátyás utca 7.). A tanítványok által megörökölt családi hagyaték első bemutatása
- 2012. április 28.** A tánc világnapján verstáncolás, filmvetítés, beszélgetés Isadora Duncan, Mirkovszky Mária és Dienes Valéria életművére emlékezve, a Kosztolányi Pinceklubban
- 2012. május 25.** Emlékest Dienes Valéria születésnapján
- 2016. április 12.** Mirkovszky–Greguss Családgaléria kiállítás II.
- 2017. február 17.** Mirkovszky–Greguss Családgaléria kiállítás III. a Kosztolányi Pinceklubban

2017. június 19. Mirkovszky–Greguss Családgaléria kiállítás IV. a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben (IX. Budapest, Ráday utca 18.). A megnyitón a családot bemutatja Buza Péter, a beszélgetésen részt vesz Prékopa Ágnes, Szabó Anna Viola, dr. Varga Antal, táncos Barna Zsuzsa és Egri Eszter. Az estet Vitray Tamás Mirkovszky Máriáról készült portréfilmjének vetítése zárja

Az orkesztika mai napig tartó újjászületése

1991-ben Osztrogonác Ágnes és Dienes Gedeon az Orkesztika Iskola utódaként létrehozzák az Orkesztika Alapítványt, melynek ügyvezetője ma Pálosi István³²²

1994-ben Tatai Mária vezetésével létrejön és 2019-ig működik a Kortárs Orkesztika Egyesület, ezen belül a tanítást és kísérletezést szolgáló Kortárs Orkesztika Műhely, illetve a művészi előadásokat létrehozó Orkesztika Mozdulatszínház. Eredményeiket Tatai Mária 2022-ben megjelent könyve összegzi³²³

1995-ben az Orkesztika Alapítvány keretében Pálosi István (ügyvezető) és Fenyves Márk (művészeti vezető) megalapítja a Magyar Mozdulatművészeti Társulatot, 2001-ben pedig megnyitja a Mozdulatművészek Házát

2001-ben Fenyves Márk elindítja a Mozdulatművészeti Stúdiót, ezen belül 2012-ben a Mozdulatkórust.³²⁴ Az alapítvány 2019-ben indult honlapja gazdag tárháza az orkesztikai és mozdulatművészeti aktivitásnak és gyűjteményeknek³²⁵

A Mozdulatművészek Házában indított rendszeres tanfolyamok mellett magániskolákban folytatott pedagógusi gyakorlatukban többen kamatoztatják Mirkovszky Mária és Dienes Valéria tanításait.

*

³²² <http://orkesztika.blogspot.com/>; az alapító okiratot lásd:

https://drive.google.com/drive/folders/1btPQXRGGC_Ov5lWzr8ctgfjo239lktcQ

³²³ Tatai Mária: *Lábjegyzet. Gondolatok és emlékek a kortárs orkesztikáról*. Publicitas Art-Media Kft., Budapest, 2022

³²⁴ <http://mozdulatkorus.blogspot.com/>

³²⁵ www.mozdulatmuveszet.hu

KÉPEK A HAGYATÉKBÓL

Mirkovszky Mária mint gyermek és ifjú hölgy

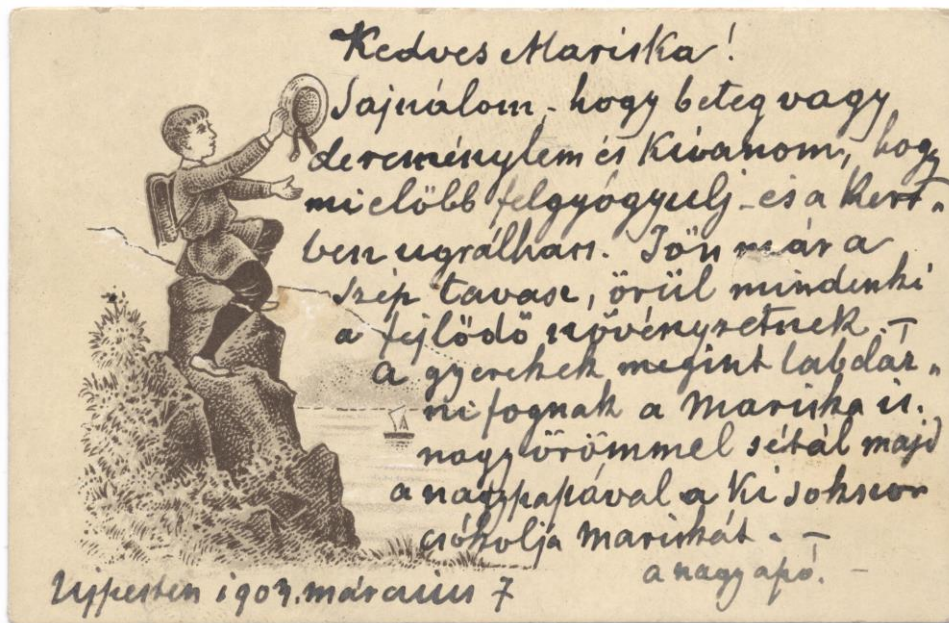
Koller tanár utódai felvételei, 1899 körül

Nagyapjával, Greguss Lajossal
Koller tanár utódai felvétele, 1899 körül

*Nyaraláson / kiránduláson egy azonosítatlan férfi nyakában, illetve anyja, nagyjja,
Pungur Gyula ornitológus és mások társaságában, 1902 körül*

Greguss Lajos levélkéje unokájához, 1903

1909-ben, 13 évesen

Az ifjú orkesztész, 1915 körül

Édesanyjával és barátnőjével, Chylinski Sárival, 1918 körül

Édesanyjával a Tarcali utcai kertben, 1928 körül

A Tarcali utcai nyugágyban 1928 körül...

... és 1932-ben, édesanyjával és feltehetőleg a ház lakóival

Mirkovszky Mária mint táncos

Fegyvertánc Markos Györggyel az első orkesztika-csoportban

Máté Olga felvételei, 1918 körül

*A profi táncosnő reklámképe
Rónai Dénes felvétele, 1922 körül*

Zsiráf tánc

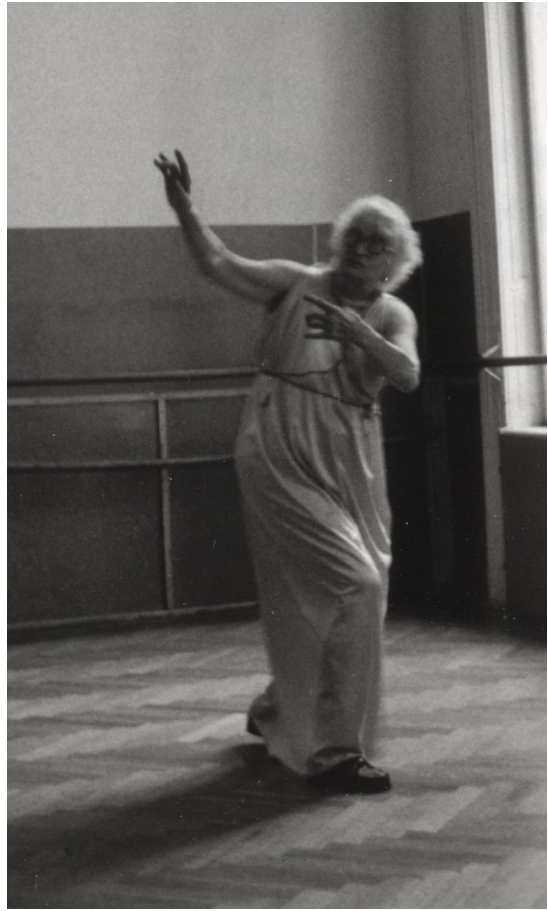
Pécsi József felvételei, 1927 körül

*Tánc Vasboldogasszonyban
Víg Katalin felvételei, 1981*

Szabó Róbert felvételei, 1984

*Párizsban, Chylinski Sárival és (feltehetően) Braun Verával
André Kertész felvételei, 1928 körül*

Mirkovszky Mária mint indián

Heverő Bölény nagyfőnök és Csillagtáncos

Baktay Ervinnel Zebegényben, 1931

Csillagtáncos a tipi előtt

Indiánok és arabok a zebegényi vendéglőben. Az álló sor bal szélén indián fejdíszben O'Egan Viktor (Bozontos Farkas), középen Baktay Ervin (Heverő Bölény), az ülő sor bal szélén Mirkovszky Mária (Csillagtáncos), a negyedik Kovács Ákosné Kittl Sári (Vadmacska), a hatodik Murányi Judit (Kacagó Víz), jobb szélén Amrita és Indira Sher-Gil, elől a földön Domby László (Kis Hörcsög). 1931 júliusa

Heverő Bölény nagyfőnök

Magányos Vadkan a tipije előtt és Kis Hörcsög lóháton

Bozontos Farkas, Kis Hörcsög és Magányos Vadkan

Mirkovszky Mária mint dolgozó nő

A tánctanárnő

Molnár Erzsé felvétele, 1937

*Az óvodavezető
1950 körül*

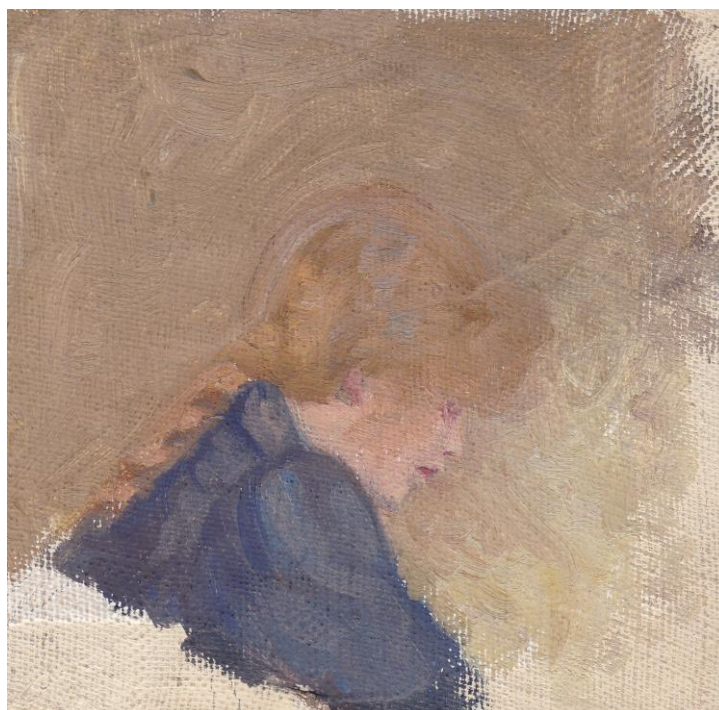
Mirkovszky Mária mint modell

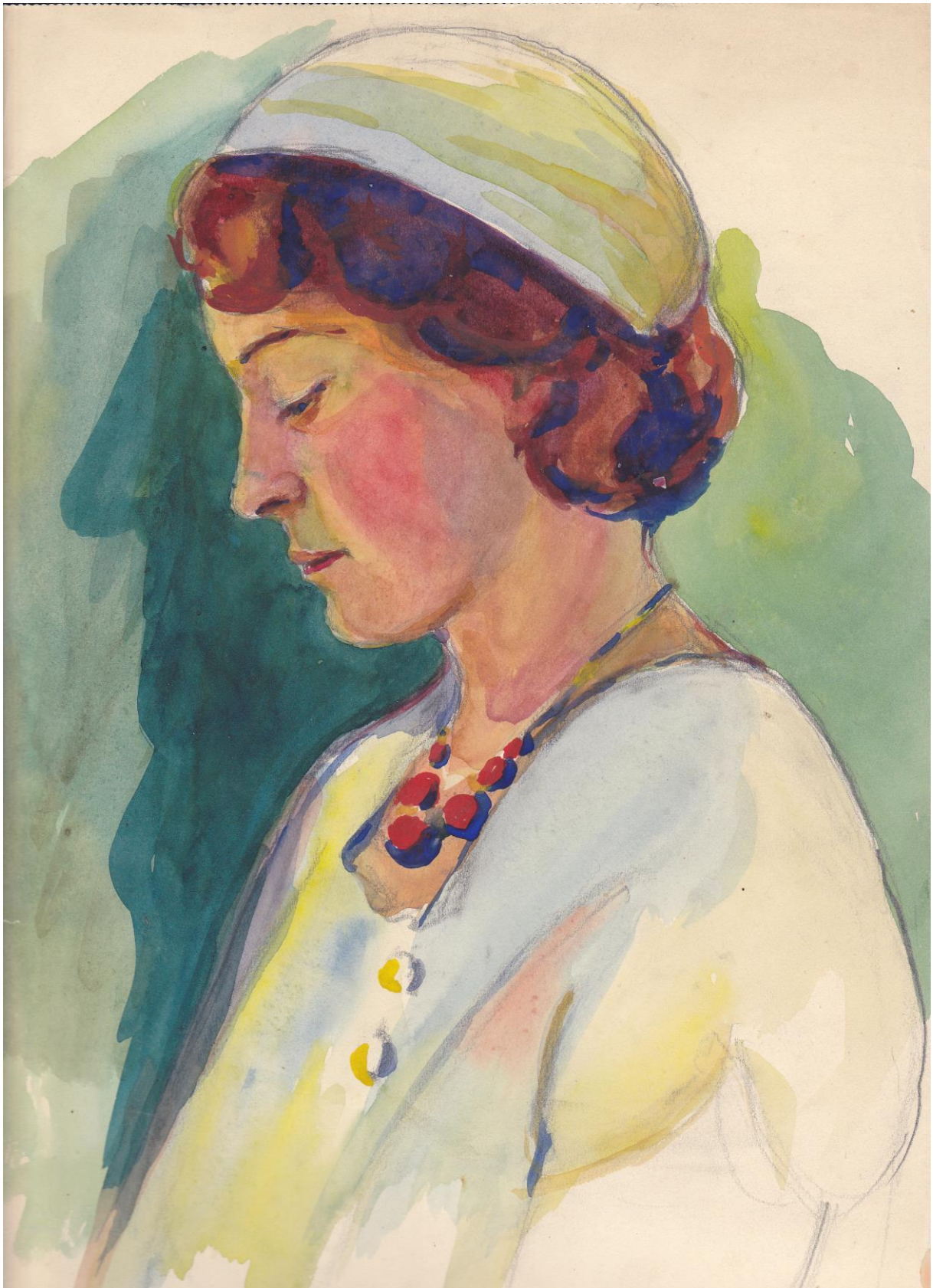
Mirkovszkyné Greguss Gizella akvarellje, 1900 körül

K. G. szignójú művész rajza, 1902

Feltehetően Mirkovszkyné olajvázlata, 1905 körül

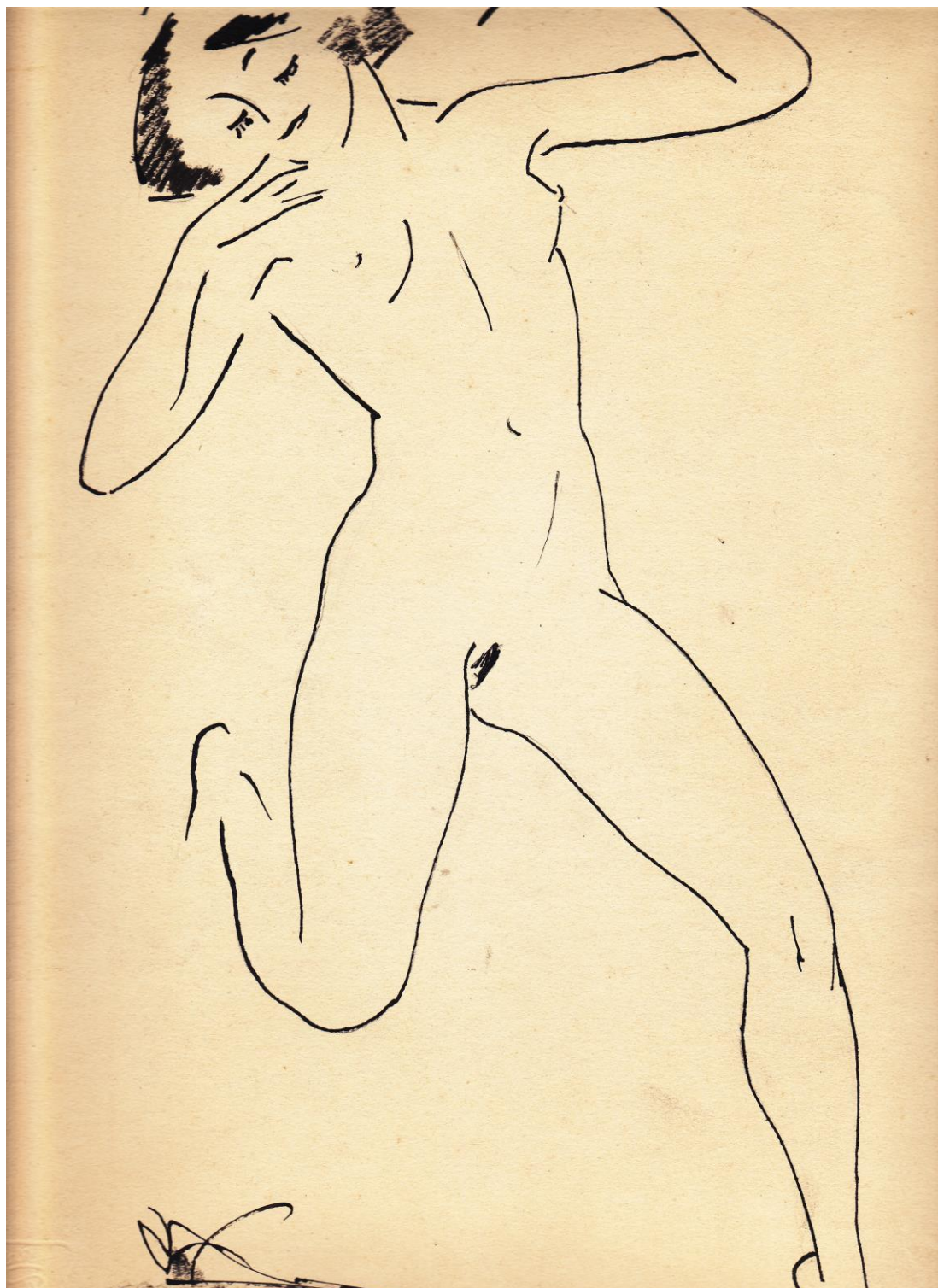

Detre Szilárd akvarellje, 1920-as évek

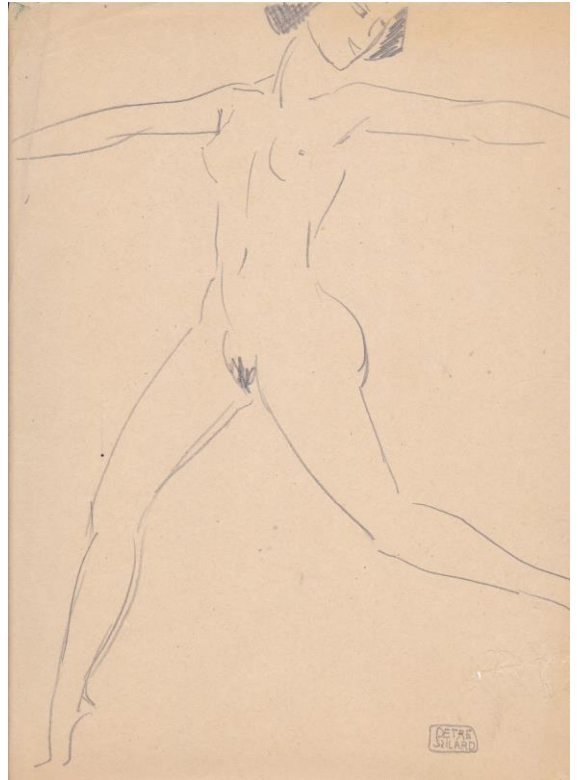
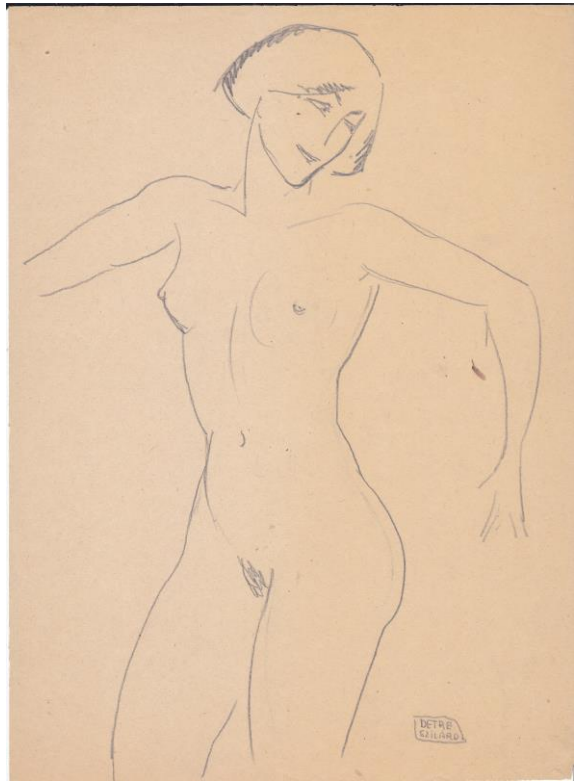
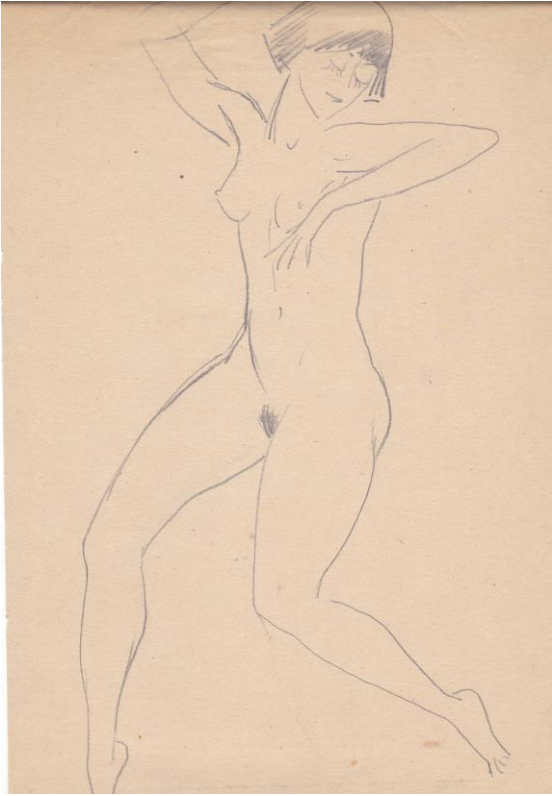

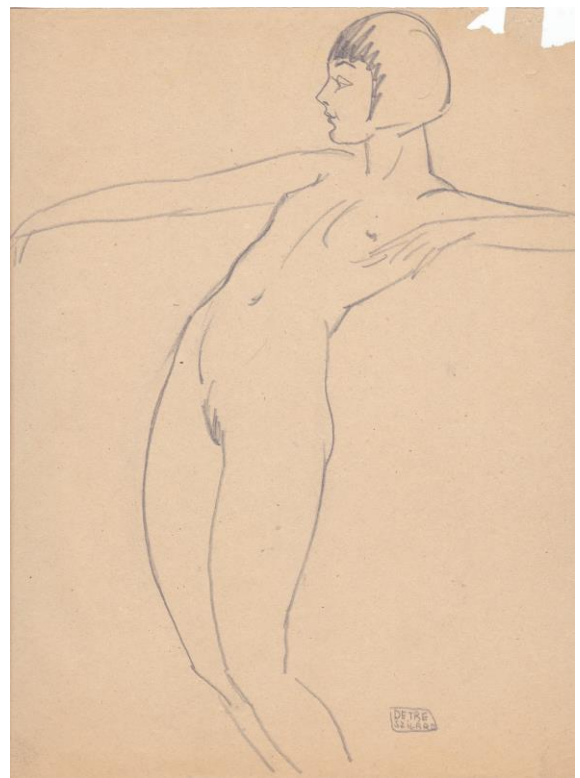
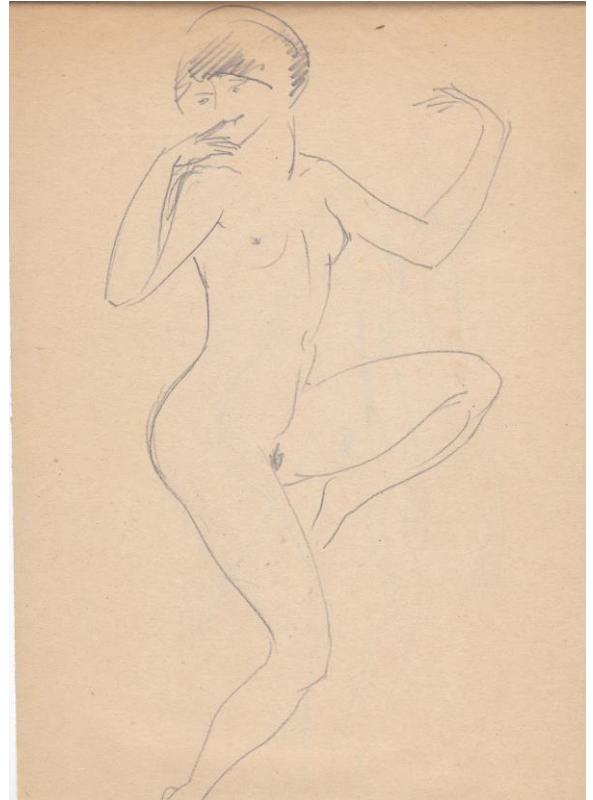
Detre Szilárd akvarellje, 1920-as évek

Orkesztika ihletésű képek

Detre Szilárd mozdulatvázatai, 1920-as évek

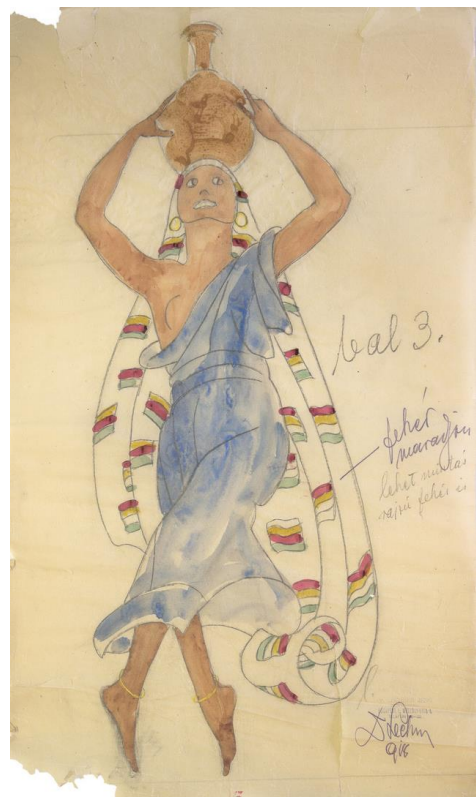

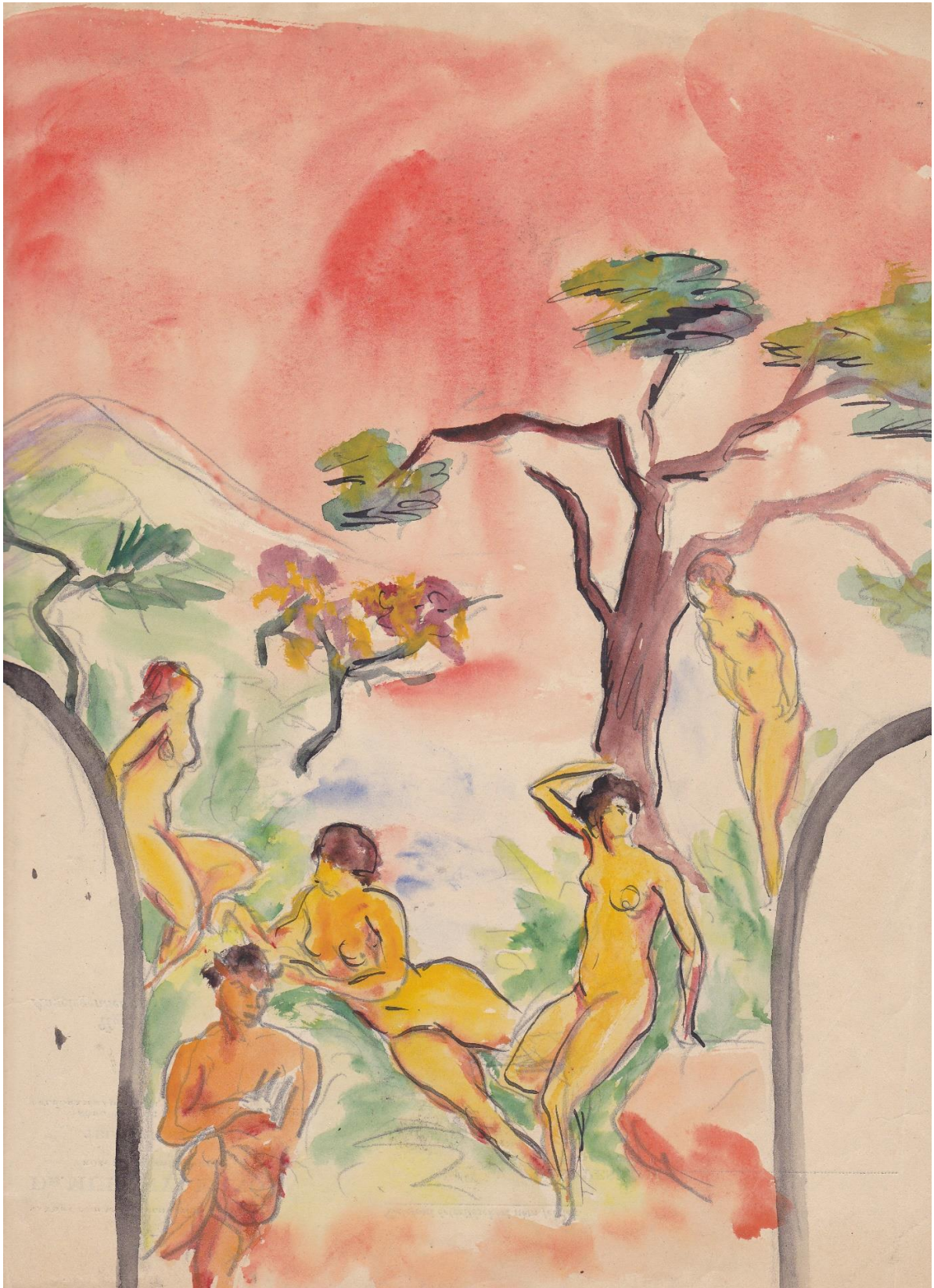
Detre Szilárd vázlatai orkesztikatáncosról, talán Mirkovszky Máriáról, 1918–1922 között

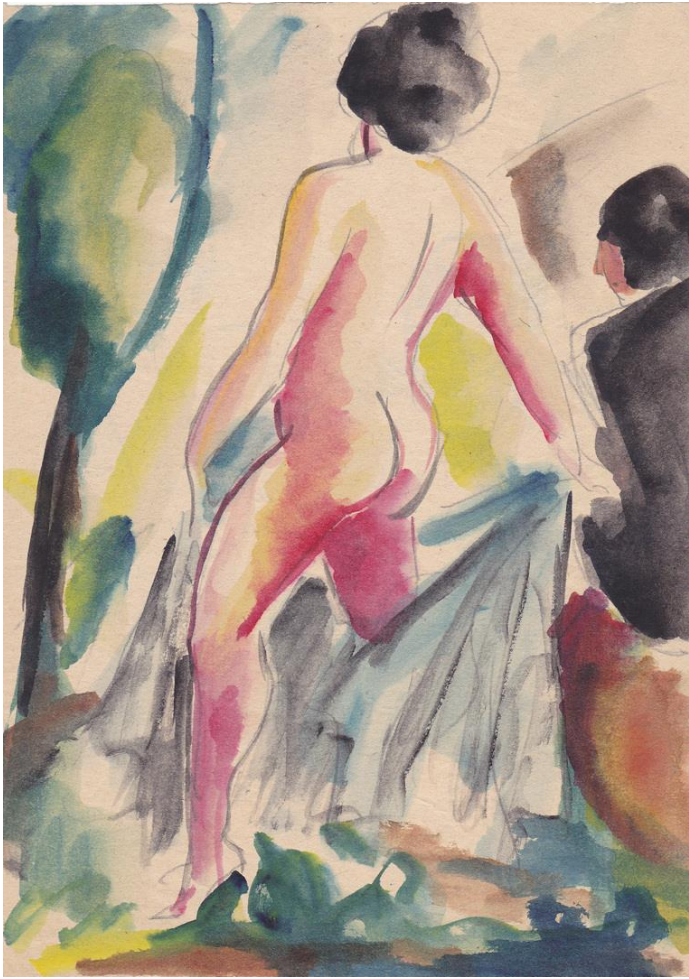

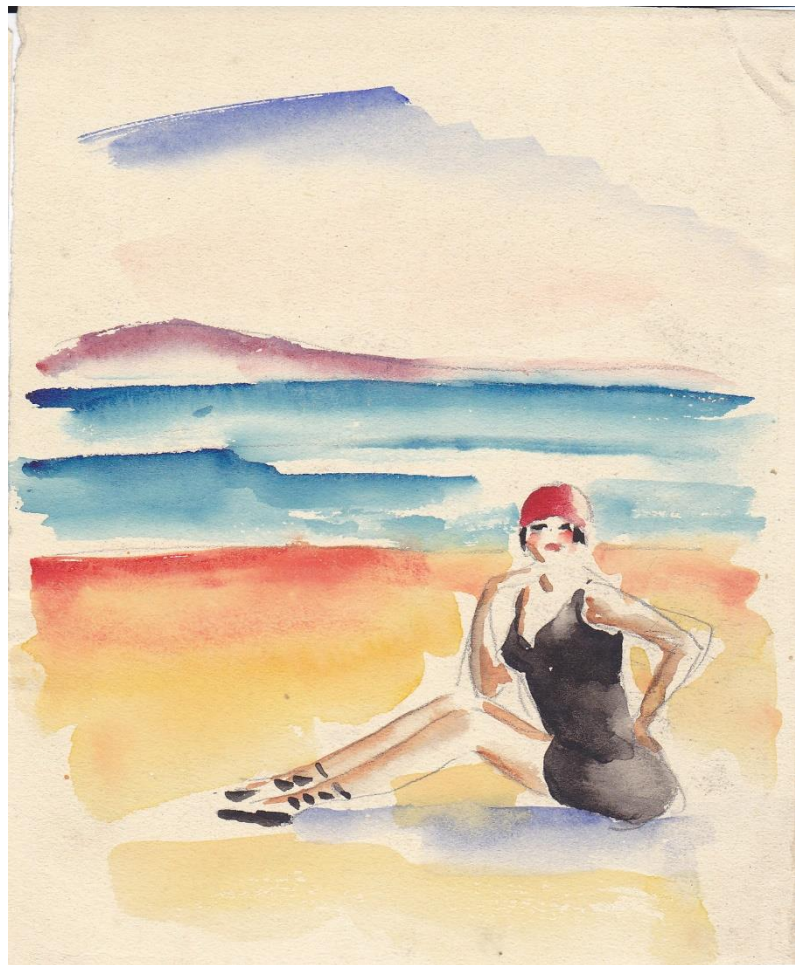
Unghváry Sándor és Lechner Jenő tervei a Medgyaszay Színház színpadi függönyének díszítéséhez, orkesztikatáncosok figuráival, 1918

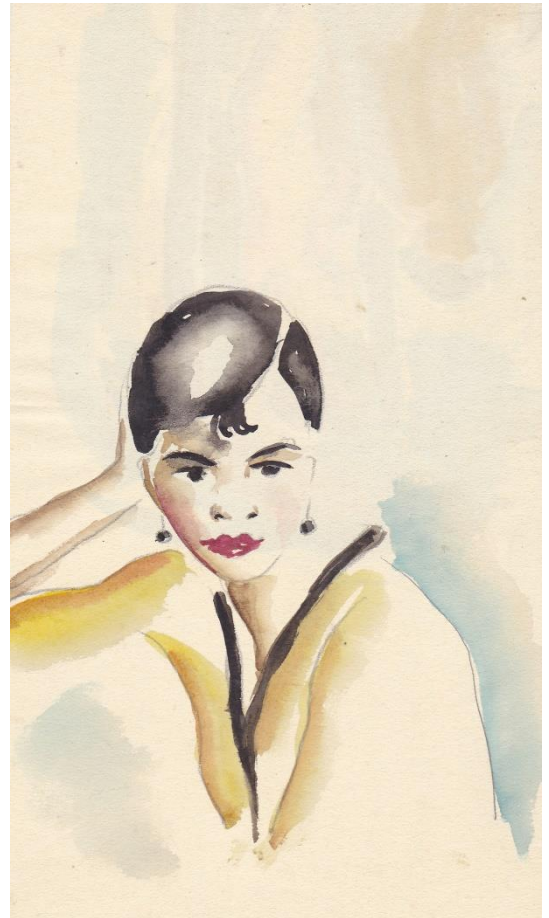
A női testkultúra szabadsága Detre Szilárd képein

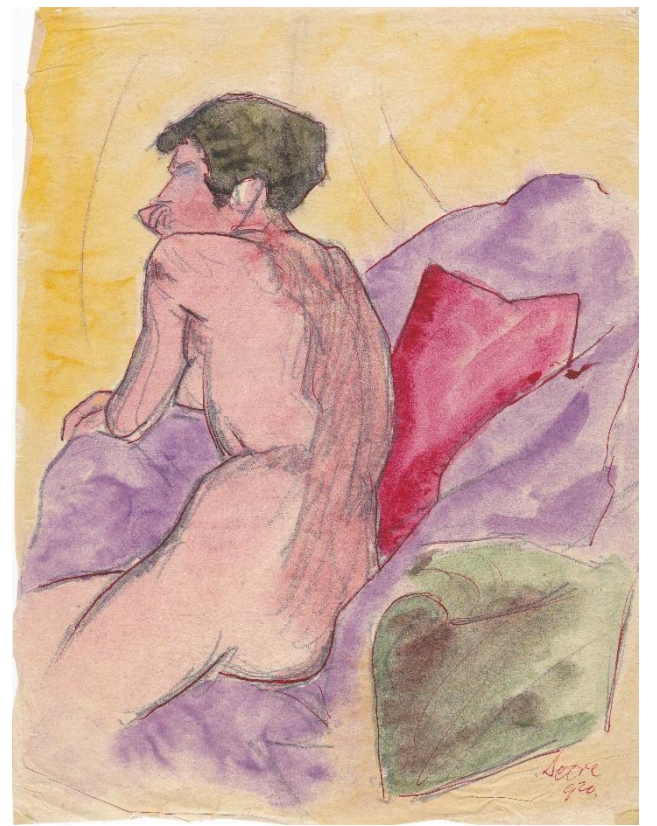
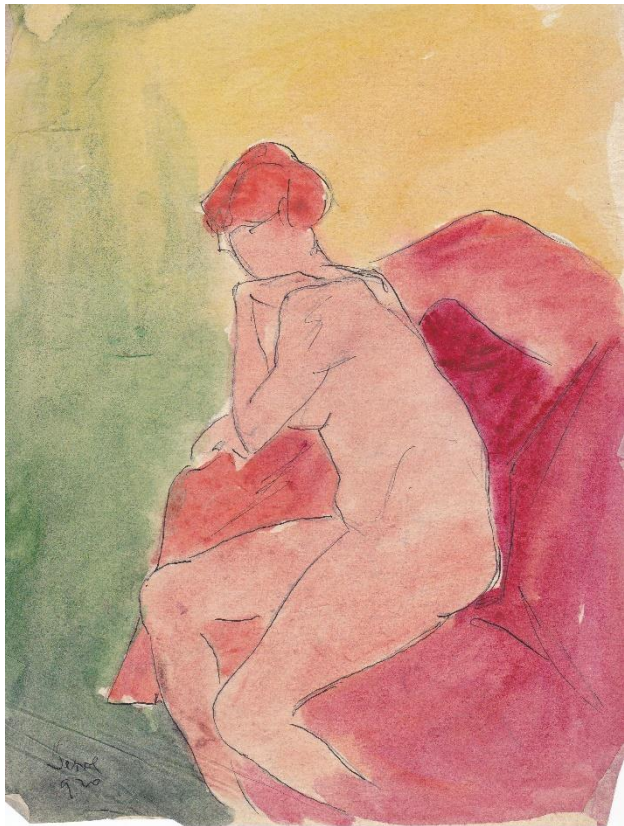

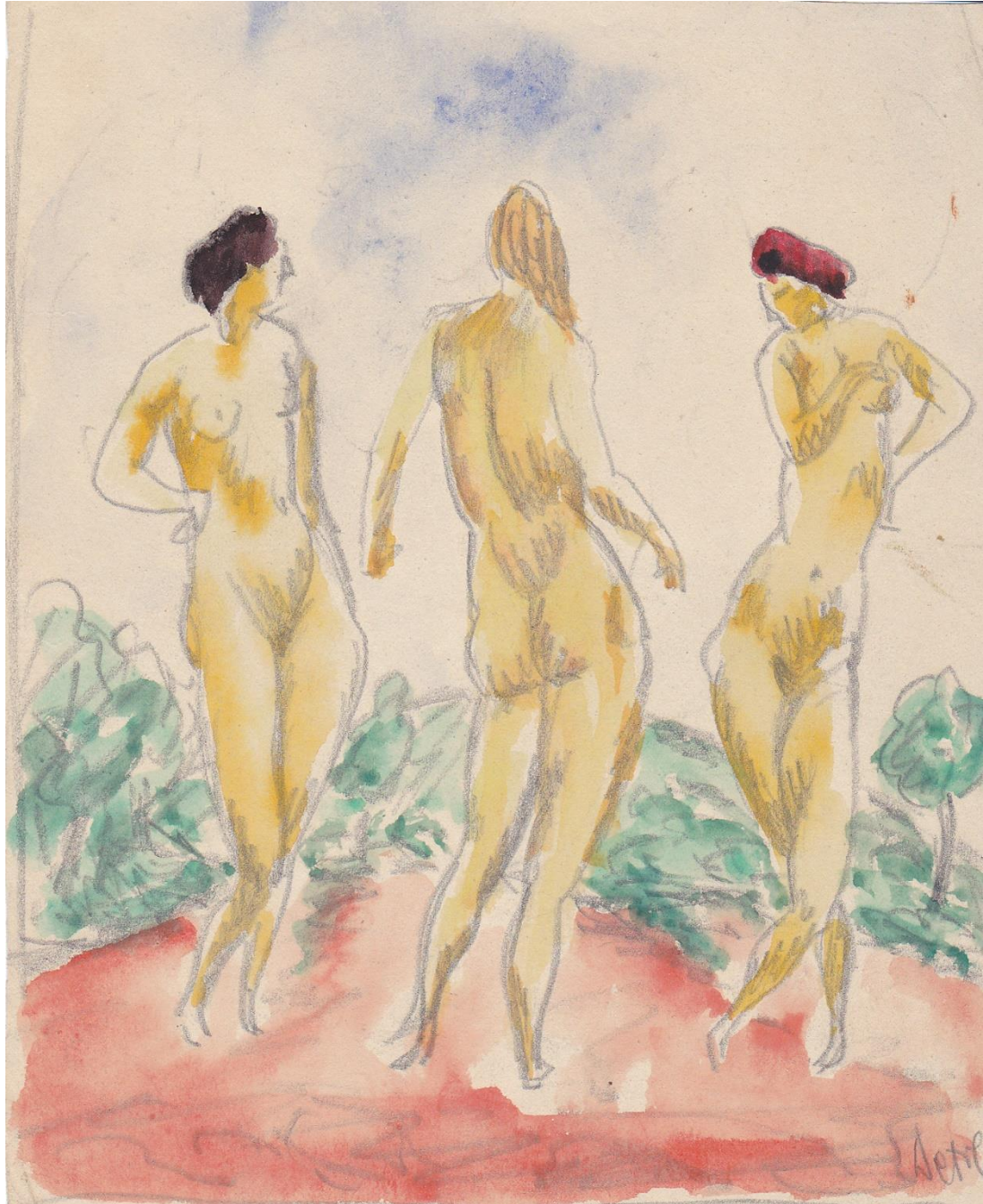

„Ja, fiacskám, a szereteten dolgozni kell, hogy megmaradjon!”